

Acta Regionis Rurum

13. kötet

Faluszemináriumi kutatások - Baks

ACTA REGIONIS RURUM

13. kötet

Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

Faluszemináriumi kutatások

Baks

Gödöllő
2019

Fővédnök: Dr. Popp József
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Szent István Egyetem Gödöllő

Szakmai lektor:
Dr. Herbály Katalin

Nyelvi lektor:
Dr. Bogárdi Tünde

A sorozat főszerkesztője:
Nagyné Dr. Molnár Melinda egyetemi docens

Technikai szerkesztő:
Nagyné Dr. Molnár Melinda

Borítóterv:
Áldorfai György

A fotók készítője:
Nagyné Dr. Molnár Melinda

E kötet és a tábor anyagi támogatója:

Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola
Doktoranduszok Országos Szövetsége Közgazdaságtudományi Osztálya

ISSN 1789-5588
DOI 10.21408/SZIE.ACTAREG.2019

Készült a Szent István Egyetemi Kiadó (Gödöllő) sokszorosító üzemében

2019.

DOI 10.21408/SZIE.ACTAREG.2019

Tartalomjegyzék

FALUKUTATÁS BAKSON Nagyné Molnár Melinda	3
DEMOGRÁFIAI HELYZETFELTÁRÁS BAKS KÖZSÉGBEN Kelemen Réka	11
A TÁRSADALMI AKTIVITÁS JELLEMZŐI BAKSON Gerencsér Ilona	19
BAKS KÖZLEKEDÉSFÖLDRAJZA Vígh Vivien- Illés Levente.....	35
BAKS TELEPÜLÉSKÉPE Nagyné Molnár Melinda	47
BAKS MENTÁLIS TÉRKÉPE Baka Flóra	57
A MEZŐGAZDASÁG HELYZETE ÉS SZEREPE BAKSON Ritter Krisztián.....	63
GENERÁCIÓVÁLTÁS BAKS MEZŐGAZDASÁGÁBAN Tóth Alexander József	82
BAKS TERMELŐI PIACA Kápolnai Zsombor.....	88
LAKOSSÁGI ATTITŰDVIZSGÁLAT BAKSON A HELYI TURIZMUSRÓL Kovács Csaba József	95
TÁRSADALMI INTEGRÁCIÓS TÖREKVÉSEK BAKSON Mezei Martin	102
„CSILLAG ÉS FECSKE” – AZ EGÉSZSÉGGEL ÖSSZEFÜGGŐ ÉLETMINŐSÉG BAKS KÖZSÉGBEN, KITEKINTÉSEL A ROMA KÖZÖSSÉGRE ÉS A LAKHATÁSI SZEGÉNYSÉG HATÁSAIRA Bálint Csaba.....	112
ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK A FALUSZEMINÁRIUM BAKSI KUTATÁSAIRÓL Nagyné Molnár Melinda	126

FALUKUTATÁS BAKSON

VILLAGE RESEARCH IN BAKS

Nagyné Molnár Melinda, egyetemi docens, SZIE GTK

Nagyné Melinda Molnár, associate professor, SZIU

Absztrakt

A 2019-es baksi kutatásunk előzménye egy 2011-es ugyancsak itt zajlott faluszemináriumi kutatás. Jelen tanulmányban összefoglalom a korábbi és a jelenlegi kutatás fő célkitűzéseit, kutatói kérdéseit, és természetesen bemutatkozik a 2019-es falukutató csapat is.

Abstract

Before our research in Baks (2019), another village seminar research was conducted here (2011). In this study I summarize the main objectives and research questions of the previous and current researches. I also introduce the members of the research team and the framework of the research.

Bevezetés

Ebben a tanulmányban rövid összefoglalást készítek a gödöllői Faluszemináriumi Kutatóműhely 2011-ben és 2019-ben folyt kutatásáról, melynek célpontja a Csongrád megyei Baks volt. Céлом bemutatni a kutatásaink kereteit, módszertani alapvetéseit; így könnyítve meg az eligazodást a továbbiakban közlésre kerülő tanulmányokkal kapcsolatban.

Néhány szó a kutatás helyszínéről

Baks közigazgatási értelemben a Kisteleki járásban, Csongrád megyében, Szegedtől 35 km-re északra helyezkedik el. A települést északon Csanytelek, délen Ópusztaszer, nyugaton Pusztaszer, keleten Mindszent, valamint 10 km hosszúságban a Tisza folyó határolja. A település életét meghatározza, hogy a Pusztaszeri Tájvédelmi Körzetben, a Kiskunsági Nemzeti Parkkal határosan helyezkedik el.

Baks különlegessége, hogy egyszerre ősi és mégis fiatal település. Ősi, hiszen több mint háromezer éves leleteket is gyűjtöttek itt régészek, melyek jelzik, hogy jóval a honfoglalás kora előtt is lakott volt ez a vidék. Ősi azért is, mert hagyomány szerint a honfoglaló magyarok ezen a vidéken tartották első országgyűlésüket a szomszédos Ópusztaszer területén. És mivel 1892-ben Sövényháza néven a mai Ópusztaszer és Baks egy településként létezett, így ez a történelmi háttér kicsit Baksé is (Juhász, 1989).

Ahhoz, hogy megértsük, miért mondhatjuk, hogy Baks mégis fiatal település, vissza kell pillantanunk a XX. század eseményeire. Ezen a néven ugyanis a település először csak 1947-ben jelent meg. Ekkor önállósodott, azaz vált le a mai Ópusztaszernek is elődjeként megjelölhető Sövényházáról. Különösen izgalmas kérdés ez, ha Baksot és Ópusztaszer, a két testvért egymás mellé téve végiggondoljuk: az egyik országos ismertségű turisztikai központ lett, a másik nem. Kérdés számunkra az volt: milyen utat járt be Baks?

A kérdés megválaszolásához kell egy kis időutazás. A történeti forrásokból tudható, hogy a faluvá fejlődés a török időköt követően indult meg a háborúskodást megsínylelt elnéptelenedett területen. A falu a XIX. században az őrgrof Pallavicini család birtoka volt, így az újkori történelem az ő nevükhöz fűződik. Baks egy hármas osztatú település: Majorból, Szőlőből és egy Máriatelep elnevezésű részből áll. A mai ú.n. Major és Szőlő településrész az 1920-as években az ú.n. Baksiszőlő néven Sövényháza legnépesebb külterületi lakott helye volt: hét-nyolc utcás, szalagtelkes, fűrészfogas beépítésű település. Máriatelep, Baks harmadik településrésze szintén az 1920-as években született, de távolabb Baksiszőlőtől. Ez a településrész a túlnépesedett szegénység számára kifarcellázott 500 négyszögöles házhelyekből szerveződött az uradalom területén (Juhász, 1989).

Falukutatás: miért éppen Baks?

Baks egyik különösen izgalmas adottsága a viszonylag fiatal önálló községi létezés. Az is a kiválasztása melletti érv volt, hogy a Kiskunsági Nemzeti Park felügyelete alatt álló NATURA 2000-es területek szomszédságában az agrármúltját, mint örökséget továbbvivő falu. Izgalmassá tette az adottsága is, hogy „testvére”, Ópusztaszer más irányban nyitott: az itt található történelmi emlékparknak köszönhetően turisztikai fejlődési pályát választott. Egyek voltak, de mássá lettek (Mihály, 2010). Ugyancsak különleges adottsága a falunak, hogy ma a Kisteleki járás legnagyobb összefüggő cigány-szegregátumával rendelkezik, aminek révén komplex integrációs- felzárkóztatási programba kezdtek. Ez ügyben csaknem tízéves tapasztalata van a helyi vezetésnek. Az integrációt és felzárkóztatást szolgáló megoldások egy része országosan is kiemelt kísérleti program.

Az első kutatási idényünk 2011-ben volt. Akkor a kutatás legfőbb célja az volt, hogy meg tudjuk rajzolni Baks érték- és problématerképét. Öt fő irányban végeztünk kutatásokat:

1. Megvizsgáltuk, hogy milyen a falu közlekedésföldrajzi helyzete.
2. Feltérképeztük Baks munkaerőpiaci és megélhetési viszonyait, különös tekintettel a mezőgazdaságra és a turizmusra.
3. Jellemeztük Baksot az élelmiszerfogyasztás, valamint a fontosabb közellátást szolgáló intézmények működése szempontjából.
4. Közösség-vizsgálatot végeztünk a civil szervezetek leltárba vétele alapján.
5. Mentális térképezéssel megrajzoltuk Baks egyes településrészeinek közösségi véleményekben tükröződő profilját is.

A 2019-es visszatérésünk során a kutatási kérdéseink megfogalmazása során a 2011-es kutatásunkból indultunk ki, de figyelembe vettük a 2011 óta eltelt idő változásait, trendjeit is.

2019-ben az alábbi kérdések foglalkoztattak bennünket:

1. Milyen közlekedésföldrajzi adottságokkal jellemezhető a falu ma?
2. Milyen jellegzetes vonásai vannak a helyi társadalomnak demográfiai, valamint társadalmi aktivitási szempontból?
3. Változott-e a falukép a mentális térképezéssel készült közösség-vizsgálat szerint?
4. Milyen kihívások vannak a cigány-szegregátum jelenlétében?
5. Hogyan épül fel a helyi egészségügyi ellátórendszer?
6. Milyen az élelmiszerfogyasztás helyi karaktere?
7. Milyen a mezőgazdaság helyzete Bakson?

8. Változott-e a turizmus lehetőségeinek megítélése a megélhetéssel, a falu jövőjével kapcsolatban?

A 2019-es kötetben levő tanulmányokban törekedtünk arra, hogy reflektáljunk a 2011-es kutatási eredményekre, kihangsúlyozva azt, ami ahhoz képest változott.

Visszatérés Baksra

2019 februárjában a Faluszeminárium című kurzus keretei között összeállt a Baks kutatására vállalkozó munkacsoport. A félév folyamán a szakmai előkészületek abban segítettek a kutatócsoport tagjait, hogy egyrészt megismerkedjenek a faluval, másrészt, hogy ki-ki meg tudja fogalmazni a saját egyéni kutatási céljait, és a rendelkezésre álló információk, útmutatók alapján a saját kutatási tervét is. A tényleges terepi munkára 2019 június 27- július 2. között került sor. A kutatómunkában zömmel a Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet oktatói, valamint diákjai vettek részt:

Baka Flóra MSc hallgató mentális térképezéssel végzett közösségvizsgálatot

Bálint Csaba egyetemi tanársegéd: az egészséggel összefüggő életminőség kérdését vizsgálta, kitérve a helyi cigányközösség körülményeire

Gerencsér Ilona egyetemi tanársegéd puha módszerekkel mérte fel a társadalmi aktivitás helyi jellegzetességeit.

Kápolnai Zsombor Ph.D. hallgatónk a helyi élelmiszerellátás kínálati oldalát elemezte

Kelemen Réka BSc hallgatónk témája a statisztikák tükrében Baks társadalmának fontosabb ismérveinek összegzése

Kovács Csaba Ph.D. hallgatónk attitűdvizsgálatot végzett a helyi turizmussal kapcsolatban

Mezei Martin MSc hallgató a baksi cigányszegregátumba irányuló projektek elemzését végezte el

Nagné Molnár Melinda egyetemi docens utcakép-elemzést végzett

Nagy Kamilla gimnáziumi tanuló (Premontrei Szent Norbert Gimnázium, Gödöllő) az utcakép-elemzésben segített

Ritter Krisztián egyetemi docens a mezőgazdaság helyzetét és szerepét vizsgálta

Tóth Alexander József BSc hallgató a generációváltás problémáját kutatta Baks agrártársadalmában

Vígh Vivien- Illés Levente BSc hallgatók Baks közlekedésföldrajzi helyzetképét készítették el

Módszertani áttekintő

Szakirodalom, dokumentum- és adatbázis-elemzés

Kutatásunk során az on-line és nyomdai formában hozzáférhető szakirodalmi források tanulmányozása mellett dokumentumelemzésre is sor került. Ennek keretében jelentések, térképek, pályázatok, programok dokumentációját tekintettük át egyes kérdésekben. Ami az adatbázis-használatot illeti, ezek forrásai főleg az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR), a KSH által üzemeltetett Területi Statisztikai Adatok Rendszere (TSTAR) voltak, de használtunk papír alapon rendelkezésre bocsájtott jelentéseket, adatközléseket is.

A személyes interjú

Szinte minden kutatott téma megkívánta, hogy a témához kapcsolódóan releváns információkkal rendelkező szereplőkkel interjú is készüljön. Ezzel a „puha” módszerrel olyan információk és vélemények feltérképezése volt a cél, amely a nem ismert vagy nem teljesen tisztázott ok-okozati összefüggések megértéséhez volt szükséges. A falukutatás során alkalmaztuk a strukturált, *zárt interjúk* formáját, amikor előre kialakított forgatókönyv mentén gyűjtöttük az információt. Ugyanakkor alkalmaztuk a kötetlen beszélgetéseken alapuló *informális* módot is. Az egyes tanulmányok külön-külön jelölik a forrásértékű információkkal szolgáló interjúalanyokat.

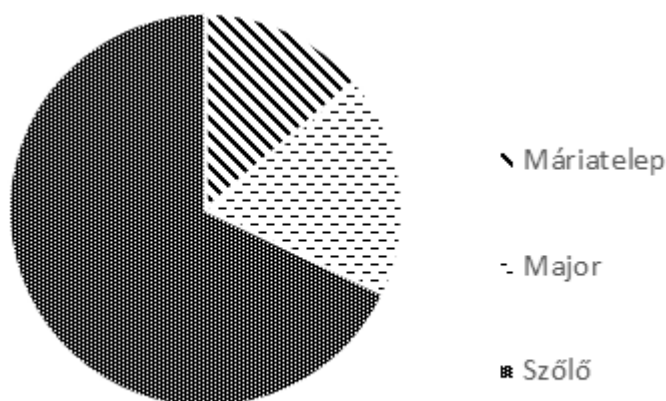
A személyes megfigyelés

A személyes megfigyelés, mint módszer olyan tapasztalaton alapuló információszerzésre szolgál, amivel közelebb juthatunk egy-egy helyi jelenség, jellegzetesség, intézmény, program megértéséhez. A *részvétel nélküli megfigyelés* során úgy gyűjtöttünk információt, hogy a kutatás során végig kívül helyeződtünk, csak szemléltük a folyamatokat, jelenségeket. Ilyen volt például az utcakép -elemzés, vagy a mentális térképezés, vagy a forgalomszámlálás. A *résztevő-megfigyelés* során a folyamatban résztvevőként is jelen voltak a diákjaink (pl. a helyi gazdaságfejlesztés vizsgálatában). Az így nyert adatok, információk a tanulmányokba fotografikus és szöveges formában épültek be.

A kérdőíves felmérés

A 2009 főt számláló (2019) Bakson 2011-ben 155 (Molnár. 2011), 2019-ben pedig 153 háztartást kerestünk fel a kérdőíves felmérésünkkel. Mindkét kutatási évben vizsgáltuk a helyi identitástudatot, felmértük a helyiek véleményét a falu jelenlegi egészségügyi, közigazgatási-adminisztratív, kereskedelmi és egyéb ellátások terén, vizsgáltuk a helyiek saját közösségi szervezeteikről alkotott véleményét, de kíváncsiak voltunk a falu térkapcsolataira, és vizsgáltuk az emberek jövőképét is. Felmérésünket *háztartásokra* vonatkoztatva terveztük és szerkesztettük meg; azaz egy háztartásból csak egy kérdőív született. A kérdőívezés során arányos mintavételre törekedtünk, azaz a rövidebb utcákból kevesebb, a hosszabbakból több mintát vettünk.

1.ábra: A kérdőívek megoszlása az egyes településrészek között

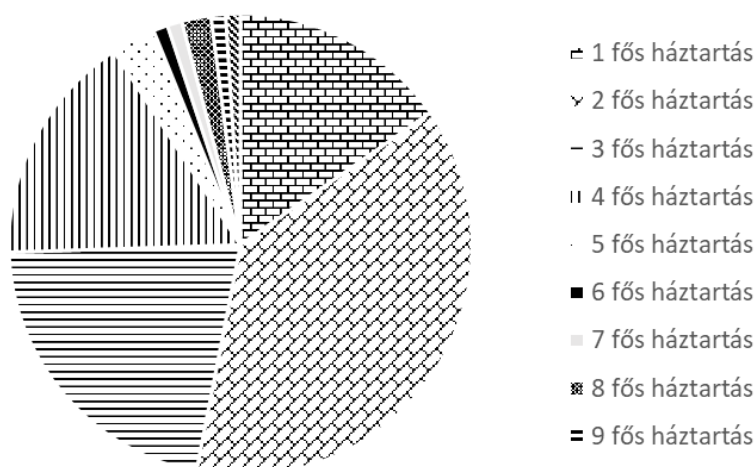

Forrás: A kérdőíves felmérés (2019) alapján készítette Molnár M.

A 2019-es összesen 153 db értékelhető kérdőív alapján (a háztartásban élők tagjainak összeszámlálásával) elmondhatjuk, hogy egy 428 főt magában foglaló népességet vizsgáltunk meg (ami az összlakosság 21%-a). A legtöbb (104 db) kérdőív Szőlőben készült (68%). 28 db kérdőív került kitöltésre (18%) Majorban, és 21 db (14%) Máriatelepen (1. ábra).

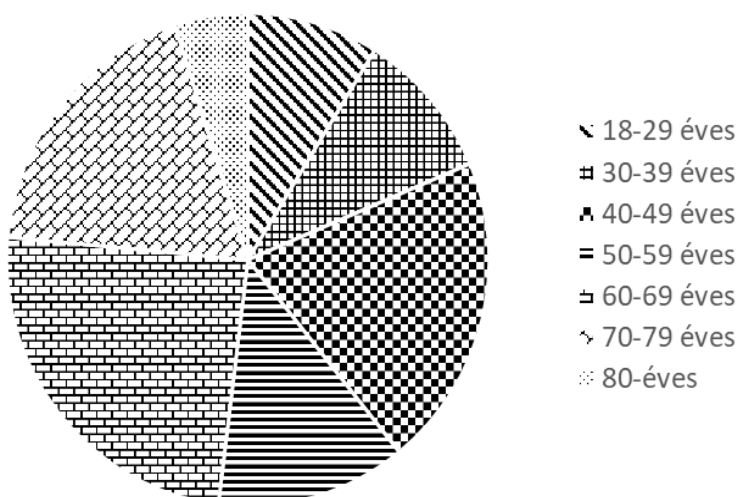
A megkérdezett háztartások 15%-a volt 1 fős, 37%-a 2 fős, 21%-a 3 fős, 16%-a 4 fős, 3%-a 5 fős, és további 5%-a 6-11 fős háztartás volt. (2. ábra.)

2. ábra: A válaszadók (2019) háztartásaiban élők száma (%)

Forrás: A kérdőíves felmérés (2019) alapján készítette Molnár M.

3. ábra: A válaszadók korcsoportonként (%) a 2019-es kutatásban

Forrás: A kérdőíves felmérés (2019) alapján készítette Molnár M.

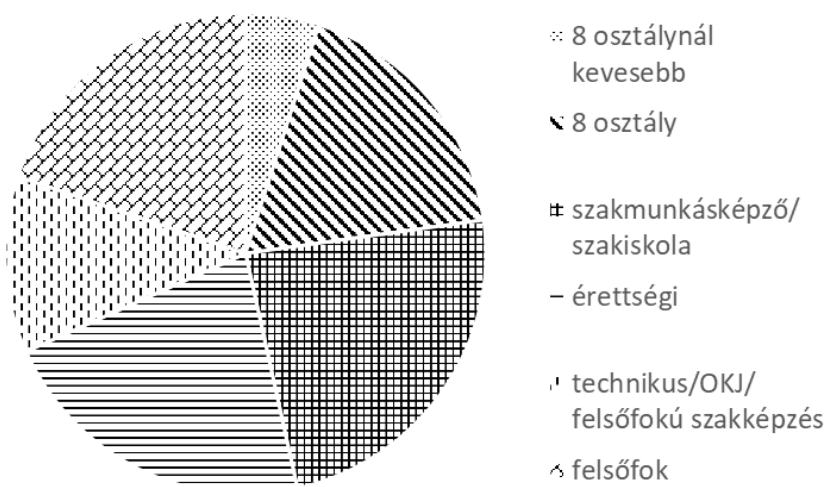
Ha a megkérdezett személyek nemi hovatartozását nézzük, akkor a válaszadás meglehetősen kiegyenlített volt: 54%-uk férfi, 46% nő. Korcsoport szerint vizsgálódva megállapítható, hogy a megkérdezettek csaknem fele (47 %) 50 év alatti volt. A 18-29 közötti korosztály 6%-ban képviseltette magát, a 30-39 év közöttiek 10%-ban, a 40-49 év közöttiek 19 %-ban, az 50-59

év közöttiek 12%-ban. A 60-69 év közöttiek 31%-ban szerepeltek a mintában. A 70-79 év közöttiek százalékaránya 19 % volt, a megkérdezettek 3%-a pedig a 80 év feletti kategóriába volt sorolható. Mintavételünk korcsoport-szerkezetében az idősebb korosztály felülreprezentált. Mintánkban a 60 év feletti korosztály adta a megkérdezettek nagyobbik felét: 53%-ot tett ki (3. ábra). Ugyanakkor a statisztikák szerint ténylegesen a népességnek csak valamivel több, mint 20%-a tartozik ehhez a korcsoport-hoz (24%). (KSH Népszámlálási adatok 2011)

A válaszadók iskolai végzettsége magasnak mondható. 20 %-uk diplomás, további 12%-uk szerzett valamilyen technikus, OKJ, felsőfokú szakképzésben megszerezhető képesítést. A megkérdezettek több mint ötödének (22%) volt a legmagasabb iskolai végzettsége az érettségi. Szakmunkás, szakiskolai képesítéssel rendelkezett a megkérdezettek további 24%-a.

A megkérdezetteknek mindössze 5%-a nem fejezte be a 8 osztályt. Ugyanakkor népesebbnek mondható a 18%-ot kitevő, maximum általános iskolai végzettségűek tábora. A mintavételt összevetve a hivatalos lakossági statisztikákkal a vizsgálatunkban résztvevő megkérdezettek körében egyértelműen felülreprezentált a felsőfokú végzettségűek aránya (20%), lévén a 2011-es statisztikák szerint a faluban a jelenlétük mindössze 4%. A mintavételben ezzel parallel alulreprezentált a maximum 8 osztályt végzettek aránya. A megkérdezettjeinknek 23%-a tartozott ebbe a körbe, miközben a 2011-es statisztikák szerint arányuk a népességben meghaladja a 60%-ot (65%). (KSH Népszámlálási adatok 2011) (4. ábra)

4. ábra: A válaszadók iskolai végzettség szerint (%) a 2019-es kutatásban

Forrás: A kérdőíves felmérés (2019) alapján készítette Molnár M.

Köszönetnyilvánítás

Köszönetünket fejezzük ki mindazoknak, akik munkánkat bármi módon segítették. Nagy szükségünk volt a polgármester úr által biztosított információkra, a szakmai és nagyvonalú személyes támogatására. De sokan mások is segítettek az utunkat. Mihályné Tóth Margit a tábor szervezésének első mozzanatától kezdve segítette az előkészületeket és a végrehajtást. Ezúton tartozunk köszönettel a Czombos családnak a rendelkezésünkre bocsájtott szálláslehetőségért, valamint a Makalicza család segítségéért. Köszönet a nap, mint nap házhoz jövő ebédért. Köszönjük Lépné Soós Anita támogatását a faluval való ismerkedés során. Hálásak vagyunk mindazon segítőknek, interjúalanyunknak, valamint a kérdőíves

felmérés felé nyitott, minket befogadó falubelieknek, akik segítségével nem sikerülhetett volna céljaink szerint a munkánkat elvégezni. Hosszú lenne a sor, ha minden segítőtől fel szeretnénk sorolni. Ezekkel a sorokkal fejezzük ki köszönetünket, hogy bizalmukba fogadtak és ismereteik átadásával, véleményük kinyilvánításával a segítségünkre voltak! Ehelyütt köszönjük az Egyetemünk és az Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola anyagi támogatását is, mely nélkül a kutatómunkánk nem valósulhatott volna meg.

Irodalomjegyzék

Juhász A. (1989): Baks

https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/megyek_oroksege/Csongrad_megye/pages/CSMEE/Magyar/html/Baks.html

Mihály Zs. (2010): Egyek voltak mássá lettek/ Baks és Ópusztaszer összehasonlító fejlődéstörténeti elemzése (OTDK pályamű) Gödöllő SZIE

Molnár M. (2011): Baks problématerképe Acta Regionis Rurum 5. 91-99 pp.

Egyéb források

Csongrád vármegye 1938/ Vármegyei Szociográfiák Kiadóhivatala Budapest
KSH Népszámlálási adatok 2011

1. kép: Köszöntés a faluba térőnek

2. kép: Búza Zsolt előadása az integrációs modell-programról

3. kép: A 2019-es baksi falukutatók

DEMOGRÁFIAI HELYZETFELTÁRÁS BAKS KÖZSÉGBEN

DEMOGRAPHIC SITUATION ANALYSIS IN THE VILLAGE OF BAKS

Kelemen Réka, egyetemi hallgató, SZIE GTK VAM

Réka Kelemen, student, SZIU

Absztrakt

Tanulmányomban Baks község demográfiai jellemzőit vizsgálom Csongrád megyéhez is viszonyítva. Elsőként a népességszám, a természetes szaporodás/fogyás és a vándorlási egyenleg elmúlt években tapasztalható változását mutatom be. Ezután a népesség nemzetiségi és etnikai kisebbségek, vallás és felekezet szerinti megoszlását szemléltetem. A tanulmányomban figyelmet kap a főbb korcsoportok alakulása, az öregedési indexértékek, a 15 évesnél idősebb népesség családi állapotuk szerinti megoszlása, valamint a házasságkötések és válások számának alakulása is. Végül pedig a 7 évesnél idősebb népesség legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerinti megoszlását, és a népesség gazdasági aktivitását vizsgálom.

Abstract

In my study I investigate the demographic attributes of Baks village, and correlate it with Csongrád county. First I show population changes, its natural increase/decrease and migration rate in the last years. Then I demonstrate the nationality and ethnical division, and the religious and denominational division of the population. Furthermore I also examine in my study the changes of main age groups, aging index, and distribution of the population over the age of 15 based on marital status and the number of marriages/divorces. Finally, I investigate the characteristics of the population's level of education and economic activity of the population.

Bevezetés

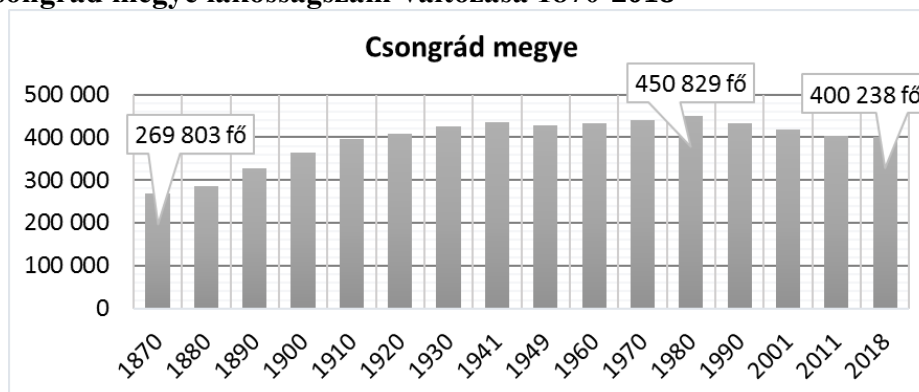
A Csongrád megyéhez tartozó Baks a Kisteleki járás községeinek egyike. A Tisza partján fekvő település a Pusztaszeri Tájvédelmi Körzetben helyezkedik el. A falu már az őskor óta lakott hely, melyet néhány éve, szántás közben előkerült körülbelül 3400 éves arany ékszerek bizonyítanak. Anonymus írásai szerint Ond vezér fennhatósága alá tartozott, és Árpád népe által lakott terület volt. A legrégebbi földrajzi név egészen a XIII. századig nyúlik vissza, miszerint akkoriban volt ott egy falu, mely a tatárjárás során elpusztult. A Pakos, Pakus elnevezés a XV. században volt ismertebb, majd Paks és a végső Baks földrajzi nevet 1947-ben kapta a település, önállósulása által. A terület több évig királyi birtok volt, majd 1621-ben Bethlen Gábor adományozása által Kornis Zsigmond tulajdonába került. Új házak csak az 1800-as években kezdtek épülni, viszont ekkor még a szomszédos Mindszent és Tömörkény településekhez, majd 1947-ig közigazgatásilag Sörényházához tartozott, mint külső birtok. Baks az önállósodása óta minden alapvető közintézményt, szociális és egészségügyi épületet létrehozott a lakosai számára, így egyre élhetőbb településkép mutatkozik a faluban (Baks Község Önkormányzati Hivatala, 2020).

Anyag és módszer

Tanulmányom szekunder kutatásra épít. Munkám során a Központi Statisztikai Hivatal (továbbiakban: KSH) és az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (továbbiakban: TeIR) adatait használtam fel.

Csongrád megye és Baks népességének alakulása

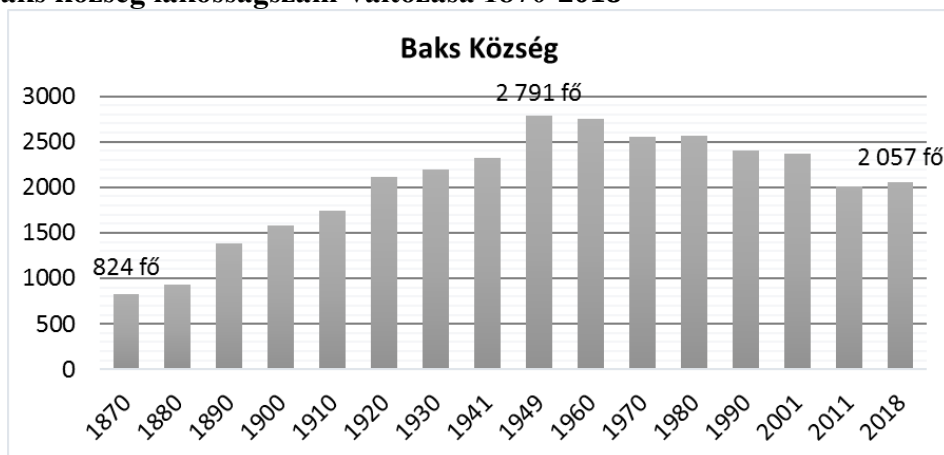
1. ábra Csongrád megye lakosságszám-változása 1870-2018

Forrás: (KSH - Népszámlálás, 2011) és a (TeIR-TSTAR, 2018) adatai alapján – saját szerkesztés, 2019

Csongrád megye lakosságszám változását az országos népszámlálási adatok alapján 1980-ig folyamatos növekedés jellemzi. A megyében 1870-től egészen 2018-ig közel 1,5%-os népességyarapodás figyelhető meg, viszont ezen belül 1980-tól fokozatos csökkenést mutat a lakosságszám változása. A legutóbbi adat szerint, 2018-ban 400 238 lakossal rendelkezett Csongrád megye (1. ábra).

2. ábra Baks község lakosságszám-változása 1870-2018

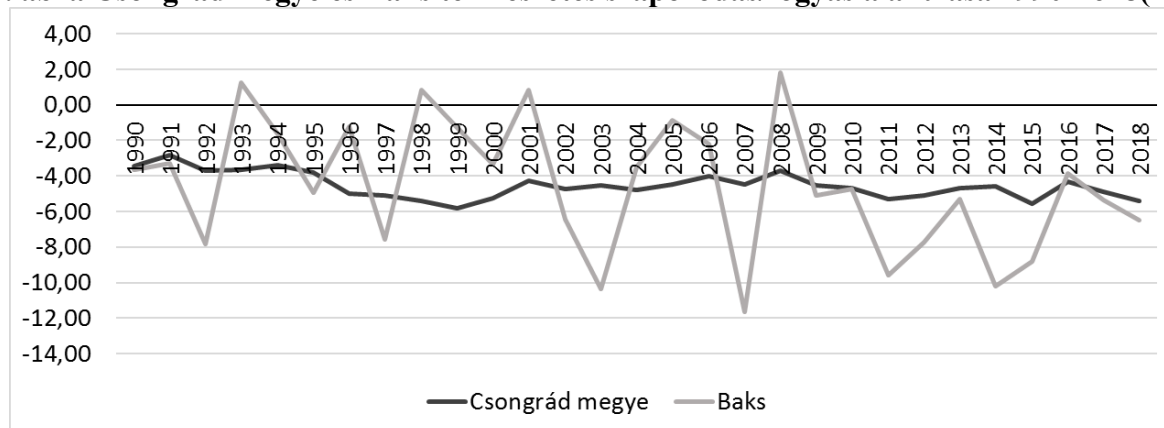

Forrás: (KSH - Népszámlálás, 2011) és a (TeIR-TSTAR, 2018) adatai alapján – saját szerkesztés, 2019.

A vizsgált község, Baks lakosságát is hasonló tendencia jellemzi, mint Csongrád megyét. A település lakossága 1949-ig gyarapodott, mégpedig 2791 főig. Egészen 1870-től nézve közel 2,5%-os népességnövekedés jellemezte a falut, annak ellenére is, hogy az utóbbi hetven évben mégis fokozatos csökkenés látható. Fontos megjegyezni, hogy a legutóbbi, 2011-es

népszámlálás óta enyhe növekedés figyelhető meg. 2018-ban 2057 személy lakta Baks községet (2. ábra).

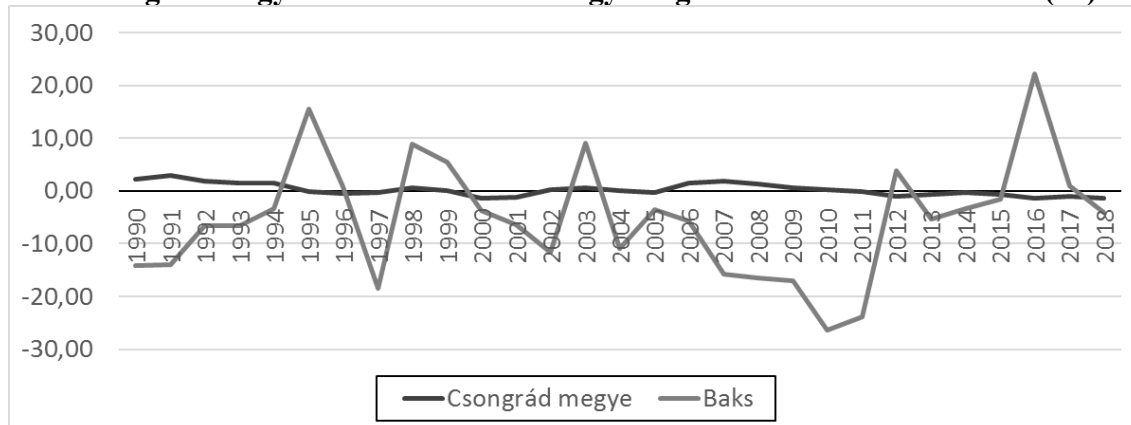
3. ábra Csongrád megye és Baks természetes szaporodás/fogyás alakulása 1990-2018(‰)

Forrás: (TeIR-TSTAR, 2018) adatai alapján saját szerkesztés, 2019.

Csongrád megyében és Bakson is egyaránt természetes fogyás jellemző. Viszont Csongrád megyét nézve, az elmúlt közel 30 évben minimális változás figyelhető meg a halálozások és a születések számának arányában, így a fogyás mértékében nincsenek drasztikus változások. A Csongrád megyei természetes fogyás -2,81 és -5,83 ezrelék között mozog, ez alapján a vizsgált években sosem volt magasabb a születések száma. Bakson ez az arány már sokkal változatosabb, sőt Csongrád megyével ellentétben 4 évben is természetes szaporodás volt látható. Legutóbb 2008-ban. Baks adatai +2 és közel +12 ezrelék között mozog. A legalacsonyabb érték 2007-ben volt, -11,66 ezrelékkal. 2016 óta csökkenő tendenciát mutat a község (3. ábra).

4. ábra Csongrád megye és Baks vándorlási egyenlegének változása 1990-2018 (‰)

Forrás: (TeIR-TSTAR, 2018) adatai alapján saját szerkesztés, 2019.

A vizsgált területeken a vándorlási egyenleg is hasonlóan alakult, mint a természetes szaporodás/fogyás. Csongrád megyében 0 ezrelék körüli (körülbelül +3 és -1,5 ezrelék közötti) stagnálás figyelhető meg, vagyis közel azonos mértékű az oda- és elvándorlások száma. Baks község vándorlási egyenlege viszont +22 és -26 ezrelék között változik. A legalacsonyabb értékek 2007 és 2011 között voltak láthatóak, vagyis úgy tűnik, a gazdasági világválság is hatással volt az emberek költözésére. Bakson 2016 óta egyre nagyobb arányban jellemző az elvándorlás (4. ábra).

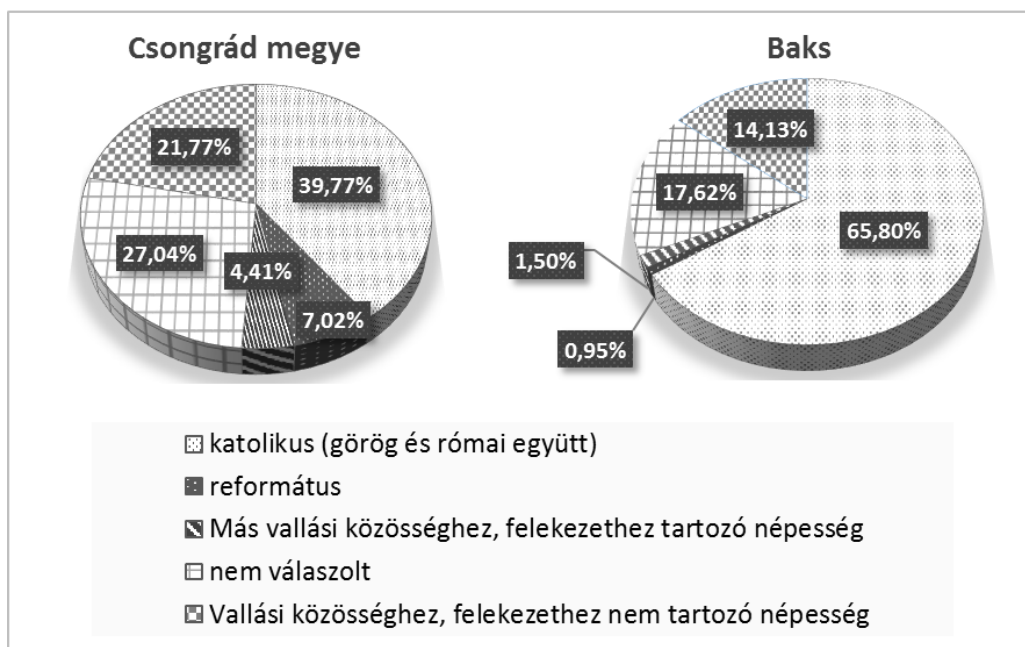
1. táblázat Baks és Csongrád megye nemzetiségi és etnikai megoszlása 2011-ben

	magyar	cigány (romani, beás)	román	szlovák	egyéb
Baks	84,27%	14,99%	0,32%	0,18%	0,23%
Csongrád megye	95,27%	1,31%	0,53%	0,17%	2,71%

Forrás: (KSH - Népszámlálás, 2011) adatai alapján, saját szerkesztés, 2019.

A nemzetiségi és etnikai megoszlást tekintve Bakson a magyar népesség mellett közel 15%-ban élnek cigány (romani, beás) nemzetiségű személyek is. Elhanyagolható (1-1% alatti) a román, szlovák és egyéb nemzetiségű lakosok aránya. Ezzel szemben teljes Csongrád megyét tekintve a magyarok aránya több, mint 95%. Bakssal ellentétben minimális a cigány lakosság aránya: mindössze 1,31%. A többi nemzetiség főként román (0,53%) és szlovák (0,17%), de vannak itt bolgár, görög, horvát, kínai, lengyel, német, ruszin, szerb, szlovén, vietnámi, arab, orosz, örmény, ukrán és más egyéb nemzetiségű személyek is. Csongrád megyében ők együttesen a teljes megyei népesség 2,71%-át teszik ki (1. táblázat).

5. ábra Csongrád megye és Baks népességének vallási és felekezeti megoszlása 2011-ben

Forrás: (KSH - Népszámlálás, 2011) adatai alapján, saját szerkesztés, 2019.

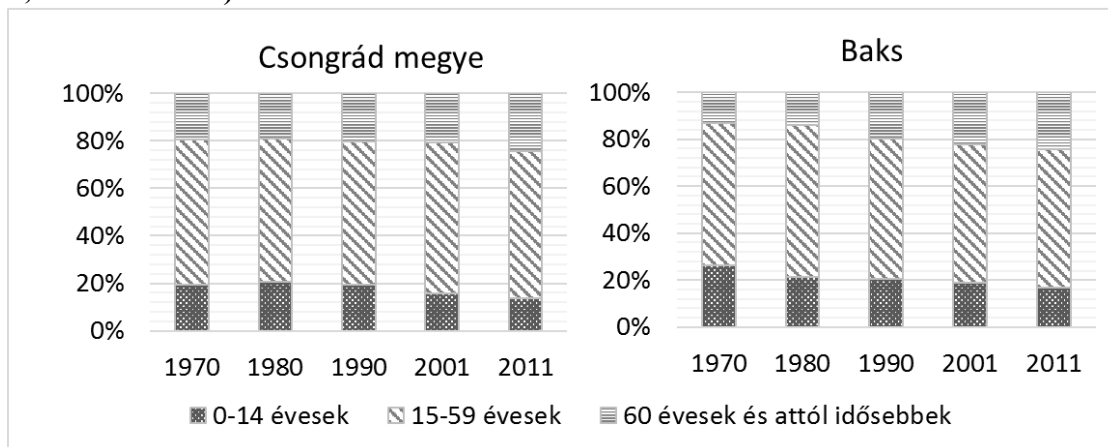
Csongrád megyében és Bakson is a legnagyobb arányban katolikus vallású emberek élnek (66%-a vallotta magát katolikusnak). A református vallásúakat tekintve, Bakson az 1%-ot közelítik, míg Csongrád megyében 7% körüli arányban élnek. Viszonylag magas arányt képez – Bakson 14,13%-ot, és Csongrád megyében 21,77%-ot – a vallási közösséghez, felekezethez nem tartozó népesség száma. Továbbá az 5. ábra alapján elmondható, hogy viszonylag magas arányban voltak azon személyek Bakson és Csongrád megyében is, akiktől nem érkezett válasz (5. ábra).

Korstruktúra és öregedés Csongrád megyében és Bakson

A főbb korcsoportokat tekintve egyértelműen a 15-59 évesek adják a legnagyobb részarányt minden vizsgált évben és mindkét területi egységben. Csongrád megyéről és Baksról is elmondható hogy fokozatosan növekedik a 60 évesek és az annál idősebbek aránya. Ezzel

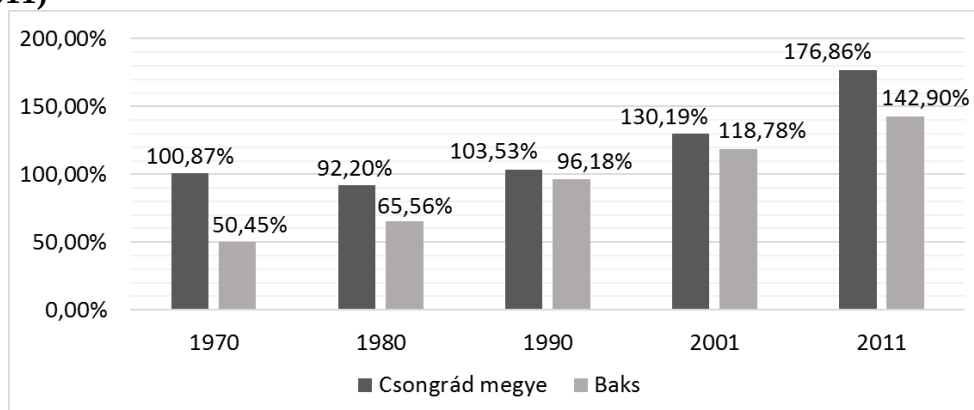
ellentétiesen pedig csökkenő tendenciát mutat a 0-14 éves lakosság aránya. Ez mind kifejezetten előregedő társadalomra utal már több évtized óta. A középső korosztály, a 15-59 évesek aránya stagnáló értéket vett fel a vizsgált évek során (6. ábra).

6. ábra Főbb korcsoportok alakulása Csongrád megyében és Bakson (1970, 1980, 1990, 2001, 2011 években)

Forrás: (KSH - Népszámlálás, 2011) adatai alapján sajátszerkesztés, 2019.

7. ábra Öregedési index alakulása Csongrád megyében és Bakson (1970, 1980, 1990, 2001, 2011)

Forrás: (KSH - Népszámlálás, 2011) adatai alapján saját szerkesztés, 2020.

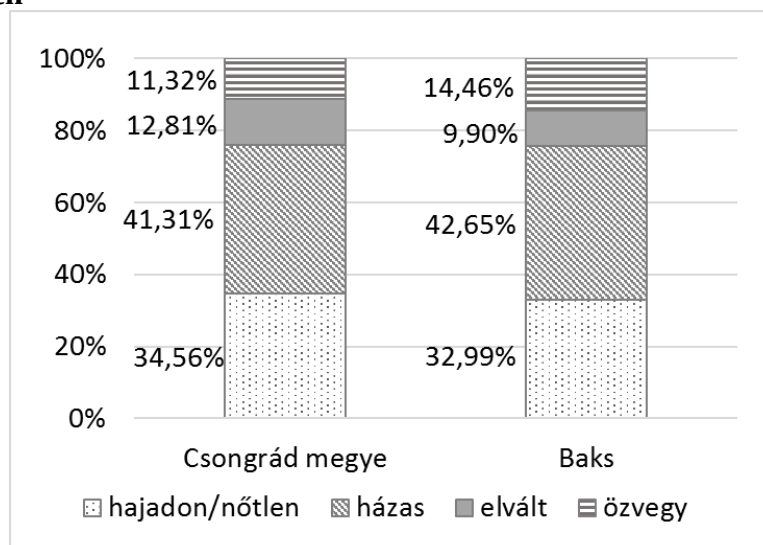
Ahogy már a korstruktúra elemzésben is utaltam rá, egyértelműen előregedő társadalom jellemzi mind Csongrád megyét, mind Baksot. Csongrád megye esetében 1980-ban volt egy kis javulás, viszont 1990-ben újra átlépte a megye a 100%-os index értéket. 2011-ben Csongrád megyében az öregségi index csaknem 180%-os lett. Baks indexértéke is meghaladta a 140%-ot (7. ábra).

Ami a családi állapotot illeti, a vizsgált megyei és a települési arányok közel hasonlóan alakultak 2011-ben. Az egyetlen különbség, hogy Bakson alacsonyabb arányban élnek elvált emberek, mint Csongrád megyében általában (8. ábra).

A baksi lakosság életében a házasságkötések és a válások száma is váltakozó a vizsgált évek során. Ennek ellenére mégis jellemzőbb a házasságkötések száma, még ha éppen némely évben alacsonyabb arányban is. 2008-ban és 2009-ben pont annyi házasságkötés volt, mint

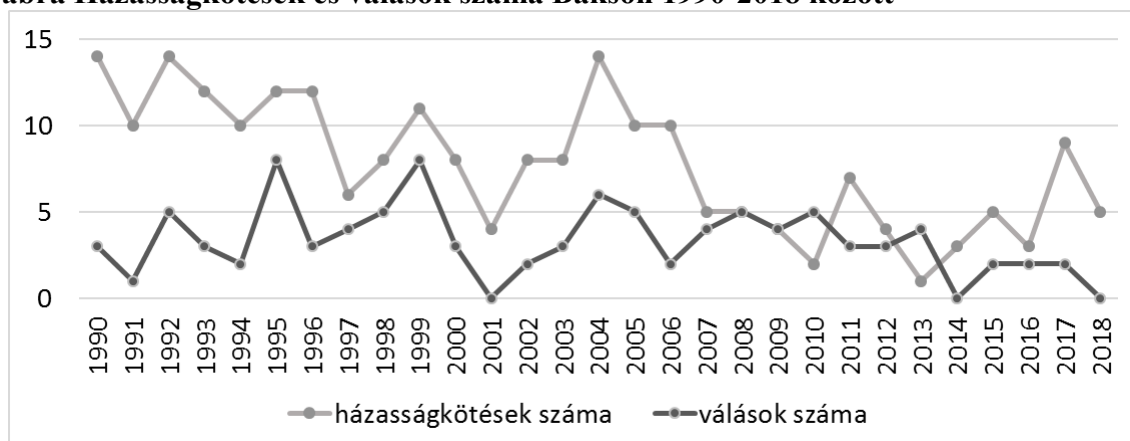
válás, viszont a válások száma összesen kettő évben lépte túl a házasságkötések számát (9. ábra).

8. ábra A 15 évnél idősebb népesség családi állapot szerint Csongrád megyében és Bakson 2011-ben

Forrás: (KSH - Népszámlálás, 2011) adatai alapján, saját szerkesztés, 2020.

9. ábra Házasságkötések és válások száma Bakson 1990-2018 között

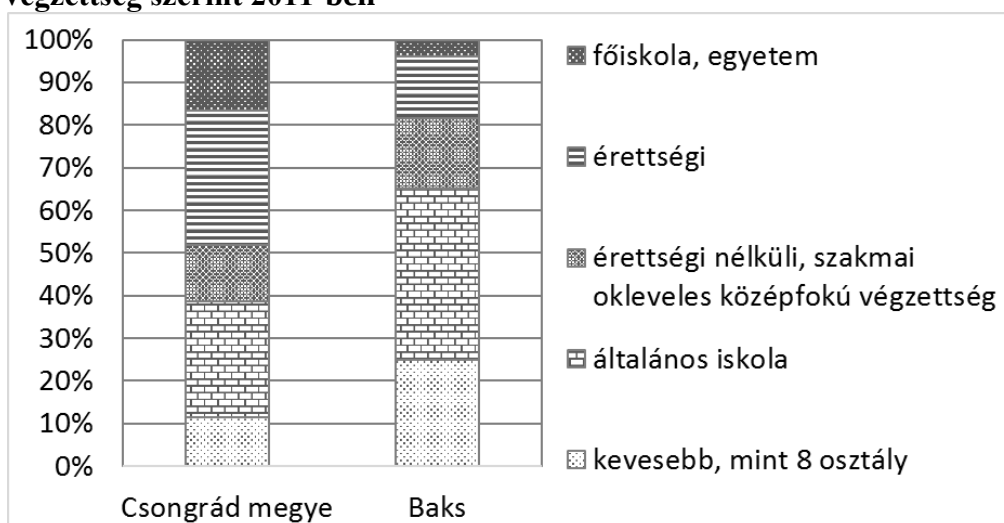

Forrás: (TeIR-TSTAR, 2018) adatai alapján saját szerkesztés, 2020.

Az iskolai végzettség és a foglalkoztatottság jellemzői

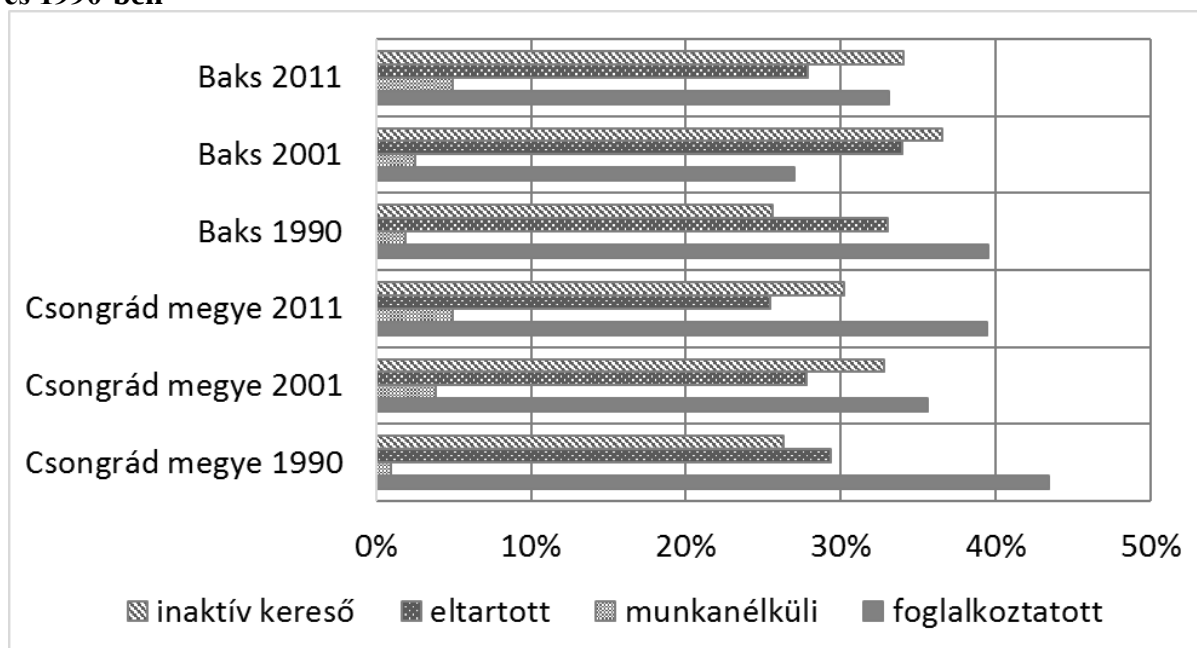
A 7 évesnél idősebb népesség a legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerinti megoszlása már eltérő Csongrád megye és Baks összehasonlításában. Bakson a legszűkebb csoportot a főiskolai, egyetemi végzettséggel rendelkezők adják, míg a legszélesebbet csupán az általános iskola 8 osztályát elvégzők képezik. A baksi lakosság képzetlenségét tükrözi az érettségivel rendelkezők mindössze 14,5%-os aránya is, míg egész Csongrád megyében ez több, mint 30%, és a felsőoktatásban végzettek aránya is magasabb Csongrád megyében. Mindez talán annak tudható be, hogy a falu nem tudja megtartani a magasabban képzett fiataljait, és nem is tud magához vonzani ilyeneket.

10. ábra Csongrád megye és Baks 7 évesnél idősebb népessége a legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerint 2011-ben

Forrás: (KSH - Népszámlálás, 2011) adatai alapján saját szerkesztés, 2020.

11. ábra Baks és Csongrád megye népességének gazdasági aktivitása 2011-ben, 2001-ben és 1990-ben

Forrás: (KSH - Népszámlálás, 2011) adatai alapján saját szerkesztés, 2020.

A foglalkoztatottsági arányok nagyban összefüggnek a legmagasabb iskolai végzettséggel. Bakson és Csongrád megyében egyaránt növekvő arányt mutat a munkanélküli lakosság. A foglalkoztatottak arányában mindkét területi viszonyításban először 2001-re visszaesés, majd 2011-re újabb növekedés figyelhető meg. Ezzel ellentétesen mozognak az inaktív keresők arányai. A foglalkoztatottak aránya mindhárom vizsgált évben magasabb volt Csongrád megyében, mint Bakson. Ez leginkább a korábban említett képzetlenséggel magyarázható.

Összefoglalás

Kutatásomat az inspirálta, hogy a települések/ térségek egyik versenyképességi tényezője a társadalmi bázis (Bacsi et al 2011). A társadalmi tényezők részletes megismerésével közelebb lehet jutni a múlt, jelen és jövő helyzetértékeléséhez. Az ebben a tanulmányban bemutatott néhány demográfiai adat természetesen nem írja le a helyi társadalmi potenciál egészét. A társadalmi potenciál ugyanis összetett fogalom; benne a munkaerőpiaci, ellátórendszerbeli, közösségi értelmezés egyaránt fontos. A települések/térségek életképességéhez döntően hozzájárul (Nagyné Molnár, 2011). Ugyanakkor a statisztikai mutatók segítségével végzett elemzés egy nem megkerülhető alapvizsgálat, melynek segítségével rá lehet világítani a társadalmi keretek gyenge pontjaira.

Tanulmányom segítségével rámutattam, hogy a település minden jó adottsága ellenére népesedési problémával küzd. A demográfiai vonatkozású problémákat már a korábbi, 2011-es baksi falukutatás is kimutatta (Molnár, 2011). A hozzáférhető, általam használt statisztikai adatok ugyan nem voltak minden tekintetben naprakészek, de a legfőbb trendeket megmutatták. Az egyik probléma, hogy sem természetes szaporodás sem odavándorlás útján nem igazán gyarapodó a falu lakossága. A másik gond, hogy a népesség nagymértékben képzetlen, gyenge a munkaerőpiaci értéke. A képzetlenség, és a munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya különösen magas a cigány közösségben, melynek nagysága Bakson a megyei adathoz képest kiemelkedő. A faluban tapasztalható, hogy míg a többségi társadalom részaránya csökken, addig a cigányságé nő. Más a magyarság korstruktúrája is. Míg ebben a népességben az előregedés a meghatározó tendencia, addig a cigány kisebbségben fiatalos a korstruktúra, amit jól jeleznek az oktatási intézmények beiskolázási, beíratási adatai is. Egyelőre kérdéses, hogy a kormány vidéken is igényelhető Családtámogató és Otthonteremtési Programja keretein belül nyújtott, biztos elindulásra alkalmas pénzügyi segítség hozzájárul-e a falu demográfiai trendjeinek kedvezőbbé tételéhez.

Irodalomjegyzék

- Bacsi Zs. et al (2011): Regionális gazdaságtan Budapest Szaktudás Kiadóház 310.p.
Baks Község Önkormányzati Hivatala. 2020. Baks község története. *Baks.hu*. [Online] 2020. [Hivatkozva: 2020. április 25.] <http://www.baks.hu/kozseg/tortenete/>.
Molnár M. (2011): Baks problématérképe *Acta Regionis Rurum* 5. /2011 91-99.pp.
Nagyné Molnár M. (2011): A területi egyenlőtlenségek főbb összefüggései 200-250 pp. In: *Regionális gazdaságtan* (szerk.: Káposzta József) ISBN 978-615-5224-10-2

Egyéb források

- KSH - Népszámlálás. 2011. *Népszámlálási adatok 1870-2011*. [Online] 2011. <http://www.ksh.hu/nepszamlalas/>.
TeIR-TSTAR. 2018. *Területi Statisztikai Adatok Rendszere és egyéb adatok 1990-2018*. [Online] 2018. <https://www.teir.hu/>.

A TÁRSADALMI AKTIVITÁS JELLEMZŐI BAKSON

CHARACTERISTICS OF SOCIAL ACTIVITY IN BAKS

Gerencsér Ilona, tanársegéd, SZIE

Ilona Gerencsér assistant lecturer, SZIU

Absztrakt

A települések élhetőségének egyik jellemzője az élénk társadalmi élet. Ezáltal nyílik lehetőség a lakosság számára egyéni szociális-, és kulturális életszükségleteinek megélésére. Azokon a településeken, ahol aktív a lakosság, ott általában az emberek szeretnek élni és lakosaik hajlandóak tenni is településük fizikai és kulturális életének jobbításáért. Egy nagycsaládhoz hasonlóan működnek, közösséget alkotnak. Bizonyos esetekben a településvezetők nagy hangsúlyt fektetnek a közösségépítésre, közösségfejlesztésre. A vezetők mellett az egyénnek legalább ekkora szerepe van a közösségépítésben, ugyanis az aktív magatartásuk nagyban hozzájárulhat a sikeres település létrejöttéhez. A tanulmány Baks helyi társadalmát, valamint a cigány-magyar együttélés jellemzőit ismerteti.

Abstract

One of the characteristics of the liveability of the settlements is the lively social life. This provides the opportunity for the population to live up to their individual social and cultural needs. In communities where the population is active, people generally like to live and their residents are willing to do something to improve the physical and cultural life of their communities. They act like a large family, they form a community. In some cases, the leaders of the settlements place great emphasis on community building and community development. In addition to leaders, the individual has at least that much role in community building. The active attitude of individuals in community building can greatly contribute to a successful settlement. The study describes the local society of Baks and the characteristics of Gypsy-Hungarian cohabitation.

Bevezetés

A fejlődés és társadalmi tőke összefüggései

A fejlettség és elmaradottság kérdésének a regionális politikában történő megjelenésével, előtérbe kerültek a jelenségek okait magyarázó újszerű módszertani elképzelések is. Az egyéni vélemények megismeréséből kialakítható a csoportvélemény, amely hozzájárulhat egy-egy közösség gondolkodásának jobb megértéséhez (Molnár, 2009). A pusztán kvantitatív jellemzők mellett kvalitatív mutatók vizsgálata és mérésének gondolata is felmerült. A fejlettséget mérő, pusztán gazdasági alapokon nyugvó, mérési megközelítés olyan fogalmakkal egészült ki, mint humán fejlettség, életszínvonal, boldogság, amely ismérvek a társadalmi tőke jellemzői. Új dimenzióként tekinthetünk az egészségre is, mivel „egészség nélkül nincs fejlődés, nincs jövő” (Bálint, 2016: 100). Ezen újabb fogalmak felértékelődésével, a területi fejlettség mérése jóval árnyaltabb képet adhat egy-egy térség társadalmi, gazdasági jellemzőiről (Szabó-Farkas, 2012).

A térségek egyedi azonosítására lehet alkalmas a területi tőke, amely magában foglalja - a teljesség igénye nélkül - a földrajzi fekvés, méret, természeti erőforrások, épített örökség,

infrastruktúra, társadalmi vagy kapcsolati tőke fogalmát. „A területi tőke olyan adottságok összessége, amelyek hely- vagy térség specifikusak, s egyben arra orientálják a fejlesztéspolitikát, hogy annak fókuszába a lokális értékek kerüljenek, azok folyamatos megújítására koncentráljanak” (Rechnitzer –Smahó, 2011, pp. 25.; Horváth, 2013). A területi tőkén belül a társadalmi tőke szerepe kiemelkedő jelentőséggel bír, mivel ezen minőségi jellemző nagyban meghatározza egy terület fejlesztési lehetőségeit. A fejlesztési célok és irányok kijelölésénél fontos szempont lehet például mind a célcsoport, mind pedig a célok végrehajtásában közreműködők neme, képzettségi szintje, korösszetétele.

A vidéken élő lakosság (kor)összetétele meglehetősen sokat változott az elmúlt ötven évben. A gazdasági problémákon túl nehézséget jelent az előregedés és jelentkezett a gettósodás is. Az új térfunkciók megfelelő működéséhez szükséges azoknak a tényezőknek a megtalálása, amelyek hozzájárulhatnak egy térség/település nem csupán gazdasági, de társadalmi fejlődéséhez is. Edél ilyen értelemben tekintett a közösségre, mint endogén erőforrásra. Véleménye szerint olyan szilárd, ugyanakkor rugalmas és alapvető erőforrások ezek, amelyek az átalakulások legfőbb motorjai (Edél, 1992, Wilson, 1995). Ezt a feltételezést támasztja alá a fejlesztésekre szánt pénzügyi erőforrások felhasználása is. Jellemzően azok a térségek használják fel a fejlesztési források jelentős részét, ahol helyi szinten magas a társadalmi aktivitás és megtalálhatók az alapvető erőforrások (Goda-Kassai, 2011).

A társadalmi aktivitást jellemezhetjük a kapcsolati, illetve társadalmi tőkével, mely a szociálpszichológia szerint az egyén sajátja. Capello és Faggian (2005) meghatározása alapján kapcsolati tőkének tekinthetjük a gazdaság egyes szereplői közötti együttműködéseket, sőt a tudástranszfert és tapasztalatcserét is, nemcsak vállalati szinten, hanem országok, régiók és települések között is. A kapcsolati tőke egyfajta képesség a közös célok elérése érdekében való együttműködésre (Capello—Faggian, 2005 után Tóth, 2010). A társadalmi tőke fogalmát Bourdieu (1983) alapozta meg, aki szerint ez olyan erőforrás, amely az egy csoporthoz való tartozáson alapul. Elméletében világossá tette, hogy az egyén által birtokolt társadalmi tőke nagysága azon kapcsolatok hálójának kiterjedésétől függ, amelyeket ténylegesen mozgósítani tud. A társadalmi tőke tipikusan kötelékekből, normákból, bizalomból és intézményekből áll.

A közösségépítésnek az egyik fontos célja pontosan a bizalom kiépítése az adott közösség tagjai, illetve a közösség és intézményei között. Ennek megvalósításában a településvezetők ilyen irányú tevékenysége mellett, az egyén szerepe legalább ennyire fontos. A vezetők egyik informális közösségformáló eszköze lehet adott településen a helyi hagyományok fenntartásának ösztönzése. Hagyományon társadalomtudományi értelemben olyan „dolgot” értünk, amit a múlt a jelennek átad. Ezt a folyamatot egyrészt a helyi társadalom egy szegmensének kezdeményeznie kell, illetve kell lennie egy fogadó közegnek is, akinek átadható a múlthoz kapcsolódó, és a közösség számára fontos érték. Ezeket a szegmenseket leggyakrabban a helyi egyesületek, civil szervezetek testesítik meg, illetve azok a személyek, akik mind a belső, mind pedig a külső (emberi) erőforrásokat mozgósítani képesek. A belső erőforrások aktivizálásán a lakosság, míg a külső erőforrásokon elsősorban a pályázati források elnyerése értendő, ezek együttesen járulhatnak hozzá a hagyományok fennmaradásához.

Identitás és helyi közösség

Elmondható, hogy azok a fiatalok, akik találkoznak saját, helyi hagyományaikkal, kultúrájukkal, életük későbbi szakaszában sokkal nyitottabbak lesznek más kultúrák elfogadására, illetve nagyobb valószínűséggel fognak visszatérni életük kevésbé aktív

szakaszában szülőföldjükre (Brauer-Benke, 2011). Egy-egy népcsoport fennmaradásában, identitásának megőrzésében a szokások, hagyományok ápolása meghatározó lehet.

Mivel Baks jelentős cigány kisebbséggel rendelkezik, ezért a közösségvizsgálatban ennek is tükröződnie kell. A cigányság különlegessége általában véve, hogy az identitásuk megőrzésében, átadásában az erősen őrzött hagyományokon túl képesek erőt meríteni a külvilágtól, többségtől való határozott elkülönülésből. A csoport-identitás mindig az egyéni érdekek felett állt és ez az összefogás adta az erőt a cigányság számára. Identitásuk megőrzéséhez nagymértékben hozzájárult a többségi társadalom idegenkedése, elzárkózása is.

A cigányság több mint 60%-a ma is rurális környezetben él, egyre inkább szegregátumokban, elkülönülve a többségi népességtől. Túlnyomó többségük az ország hátrányos helyzetű, recessziós északi, északkeleti (51%), valamint dél-dunántúli (20%) régiókban él. Arányuk szerint felülreprezentáltak Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Békés és Baranya megyékben (Kemény et al., 2004). A szegregátumok negyede a településeken belül, kétharmada a települések határában található (Domokos, 2010). Gyors számbeli gyarapodásuk és földrajzi térnyerésük csaknem minden DK-európai országban fokozza a többségi társadalom érzékenységet az átalakuló együttélés kérdéseit illetően (Süli-Zakar, 2013). Bakson ez a szegregátum egy önálló, térben is elkülönülő településrészen található, Máriatelepen.

Anyag és módszer

A kutatás részben Molnár (2011) és Kozma (2011) szerzők Bakshoz kapcsolódó korábbi kutatásaira, illetve az elérhető statisztikai adatbázisok elemzésére épül. A helyi közösség jellemzőinek bemutatása félig strukturált interjúk - amelyek a településen található civil szervezetek, valamint a település jelenlegi vezetőjével készültek -, valamint a kutatás részét képező több témát érintő kérdőív segítségével valósul meg. A közösség vizsgálata mind kvantitatív, mind pedig kvalitatív úton összegyűjthető jellemzők felhasználásával történt. A kvantitatív mutatók elemzése elsősorban a rendelkezésre álló KSH adatbázis segítségével történt.

A közösségvizsgálat tapasztalatai

Közösségi színterek

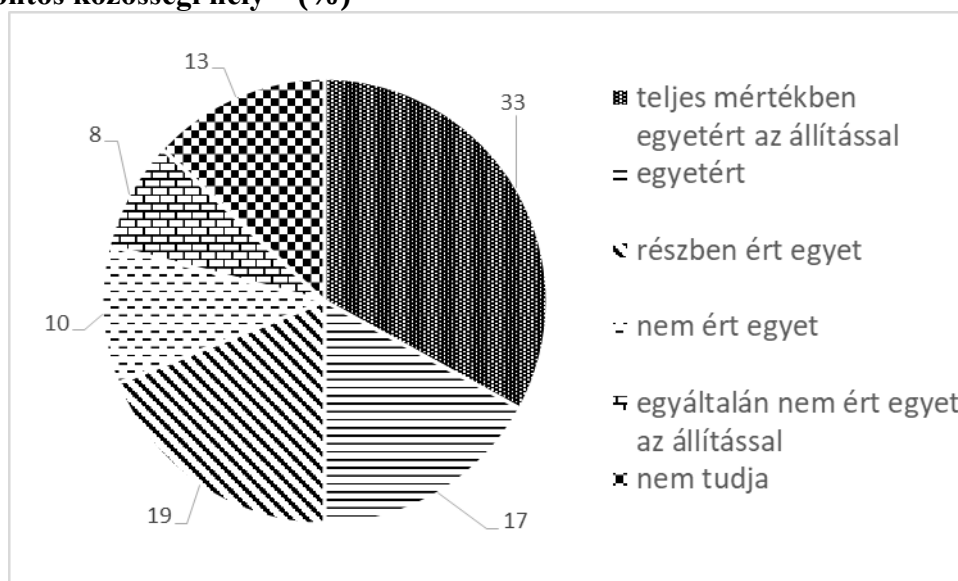
Ahhoz, hogy egy település lakóiból összetartó közösség alakulhasson ki szükségszerű/elengedhetetlen, hogy rendelkezésre álljanak olyan helyszínek, ahol a közösség tagjai bizonyos időközönként, vagy rendszeresen találkozhatnak, programokat, rendezvényeket valósítanak meg együtt.

Szinte valamennyi magyarországi településről elmondható, hogy az egyik legmeghatározóbb közösségi színtere a művelődési ház, amely az évek során sok esetben veszített közösségformáló szerepéből, vagy új funkciókkal egészült ki. Bakson az épület felújított homlokzatai, a rendkívül jó fekvése, az infrastrukturális környezete (jó megközelíthetőség, parkolási lehetőségek, a játszótér), az épületen belül kialakított közösségi terek, színpaddal rendelkező előadóterem, kisebb terem teszik alkalmassá a közösségi térként való használatra (Lankó, 2011). Faluház néven, szerves részét képezi a település életének, igaz nem teljesen abban a szerepben, amelyben korábban működött. Ott létünkör az óvodásoknak biztosított átmeneti „otthont” az óvoda- felújítás befejezéséig. Működött még benne a könyvtár is.

További fontos funkciója egyebek mellett, hogy ingyenesen biztosít a helyi színjátszó kör számára a próbák idejére helyszínt (interjú F. Ménesi Ildikó színjátszó kör vezetőjével).

A Faluház szerepét és funkcióját tekintve a megkérdezettek majdnem háromnegyede (69%-a) teljes mértékben vagy részben egyetért azzal az állítással, hogy a Faluház fontos közösségi színtere a településnek. Mindössze 13%-a a válaszadóknak nem tudta megítélni a Ház működését. A negatív oldalt is kevesen képviselték, csupán 18%-a a nyilatkozóknak tartozott ebbe a csoportba (1. ábra). A Faluház fontosságával kapcsolatban a 2011-es Faluszemináriumi Kutatóműhely akkori kutatója is pozitív megítélést kapott (Kozma, 2011). Úgy tűnik tehát, hogy bár szerepében jelentős változásokat élt meg az intézmény az elmúlt években, a 2011-es felmérés pozitív képe a Faluházról nem változott kedvezőtlen irányban.

1. ábra A megkérdezettek egyetértése a következő állítással: „Bakson a Faluház egy fontos közösségi hely” (%)

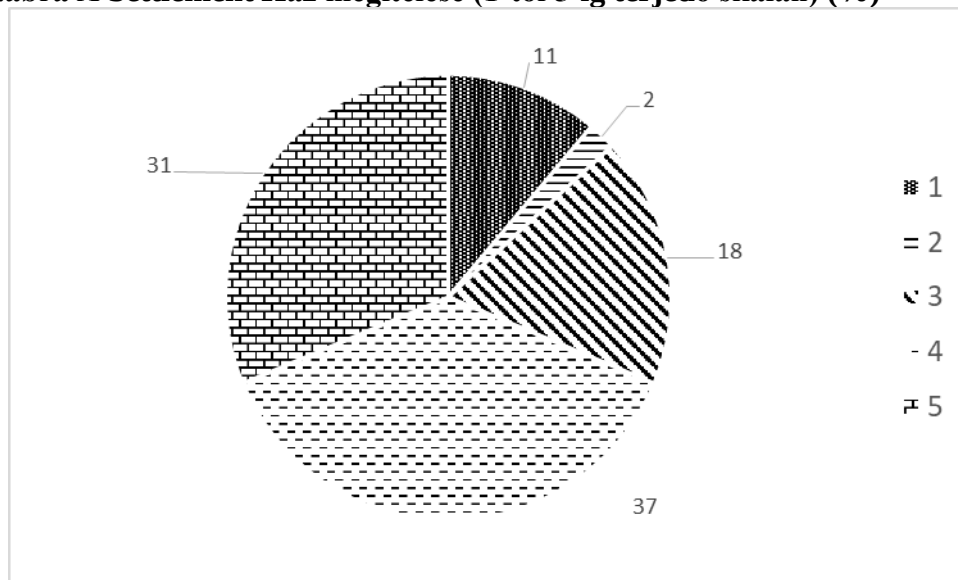

Forrás: a 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

A Faluházon kívül a településen még számos közösségi tér található. A közösségi programok részére egyre inkább ezek biztosítanak helyszínt. Ezek közül az egyik a Settlement Ház, melynek kiemelt célja, hogy olyan közösségként funkcionáljon, ahol a főként cigány kisebbséghez tartozó fiatalokat öngondoskodásra nevelje, motiválja, valamint a célcsoport társadalmi integrációját elősegítse. A Kisteleki kistérség települései által uniós pályázati úton nyert forrásból a Settlement Ház Baks máriatelepi részén került kialakításra 2011-ben. A pályázat megvalósítása során a helyszín kiválasztásában az döntött, hogy a kistérségben egyedül itt, Bakson található nagyobb, térben koncentráltan együtt élő cigányközösség. A ház a Fő utcán található, távol a falumagtól. Mindenekelőtt a máriatelepi közösséget szolgálja (Lankó, 2011). A 2011-es alapítása óta működése azonban nem volt folyamatos. Átmeneti szünet után 2018 februárjától pályázati pénzből működik újra; öt évig három fő foglalkoztatását biztosítva. Folyamatosan programokat szerveznek itt, elsősorban a kisgyermekes családok részére. A kisebb szakkörök az iskolában, a nagyobb volumenűek a Házban valósulnak meg. Az előző pályázati ciklushoz képest annyi változott, hogy újlag kevesebb gyermeket tudnak bevonni a közösségi életbe. Változott az anyukák mentalitása is (interjú Zimmerné Maszlag Anikóval a Settlement Ház vezetőjével).

A másik ugyancsak pályázati pénzből kialakított közösségi színtér a Csillag Ház. A II. telepprogram -amely 2021-ig tart- keretében folyamatos ételosztást biztosítanak innen a rászorulóknak, nemzetiségi hovatartozás nélkül. Itt működik a családsegítő szolgálat is, valamint rendszeres helyszíni szolgálat a kapcsolattartásban az elvált szülők és gyermekeik között. Napi szinten átlagosan 20-25 gyermek fordul meg a házban, főleg az internet hozzáférés miatt. A 6 éves kortól 18 éves korúakat befogadó Gyerek Klub 15-30 gyerekkel működik. A tinédzserek számára például drog prevenciót és szexuális felvilágosító előadásokat, és foglalkozásokat is tartanak. Az iskolával együttműködve más programok is vannak: angol tábor is szerveztek már, valamint kirándulást a fővárosba. Az ifjúságon kívül a felnőtt korosztály is kiveheti részét a közösségi ház programjaiból. A Baba-Mama Klub, a Meséld program, amely elsősorban a roma nőket célozta meg is itt működik. Családi és egészség napok, sport napok szervezésében és lebonyolításában vesznek részt az itt dolgozók. Az eseményekről, a pályázati finanszírozás miatt beszámolók készülnek, azaz dokumentálják a Ház valamennyi rendezvényét. A működéssel kapcsolatos kihívás a bizalom kiépítése a lakosságban, hiszen az I. telepprogram lezárása és a mostani között csaknem három év telt el. Ebben az időszakban a közösségi színterek minimális, mondhatni csak alapfeladatokat/funkciókat töltöttek be, illetve láttak el. A lakosságot személyes tájékoztatás útján, a helyi lapon, a Hírmondón, illetve plakátokon és a közösségi hálón keresztül igyekeznek megszólítani (interjú Búza Károllyal a II. telepprogram foglalkoztatottjával).

2.ábra A Settlement Ház megítélése (1-től 5-ig terjedő skálán) (%)

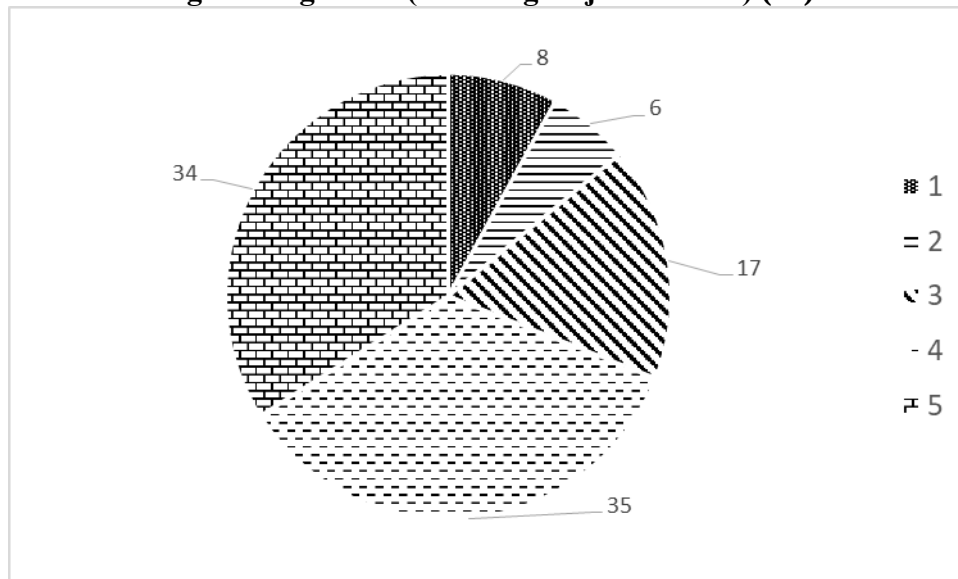

Forrás: a 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

Megjegyzés: 1: legrosszabb, 5: legjobb minősítés

A közösségi színterek megítélése a Csillagház és a Settlement Ház tekintetében szinte azonos (2. és 3. ábra). Az intézmények alapvetően pozitív megítélésben részesültek, hiszen a válaszadóknak közel 70%-a négyes, vagy ötös minősítéssel illette működésüket. A válaszadók 57%-a egyet értett azzal az állítással is, hogy a komplex telepprogram, amely mindkét intézmény létrejöttéhez és működéséhez hozzájárult, jól szolgálja a helyi közösség fejlődését. Itt fontos megjegyezni, hogy a Settlement Háza vonatkozóan 2011-ben már végzett elégedettség-vizsgálatot a Faluszemináriumi Kutatóműhely (Molnár, 2011). Az akkori felmérés eredményéhez képest láthatóan javult a Settlement Ház megítélése.

3.ábra A Csillagház megítélése (1-től 5-ig terjedő skálán) (%)

Forrás: a 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

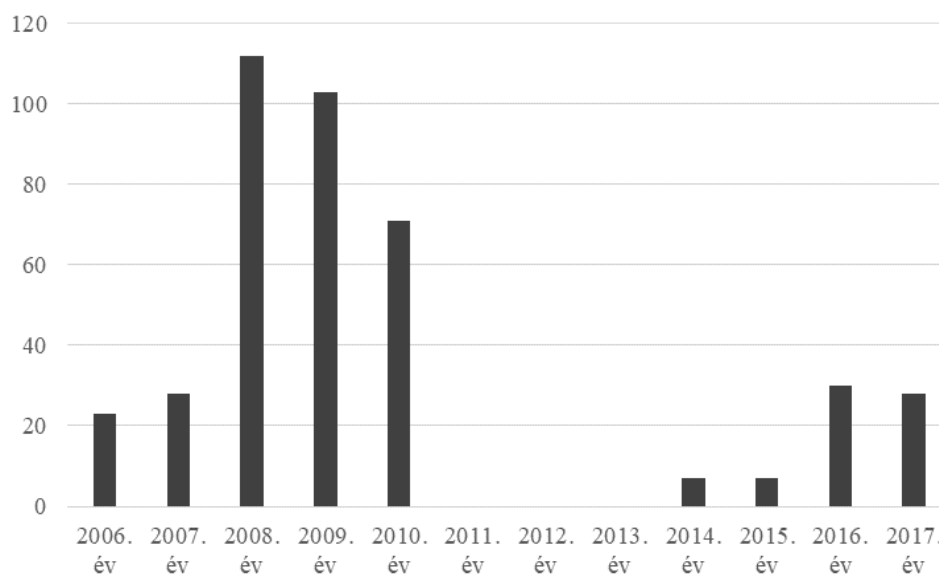
Megjegyzés: 1: legrosszabb, 5: legjobb minősítés

Összességében a közösségi szinterek a helyiek véleménye alapján betöltik funkciójukat és a többség számára a működésük optimálisnak mondható.

A közösségi élet az egyház tevékenységéhez is kapcsolódik. Hitélet ugyan volt korábban is, de a falu temploma csupán 2010-ben épült meg. Ebben az évben érkezett a településre az új plébános is, aki a hitélet fellendülésén, valamint az iskolai hitoktatás megvalósításában is közreműködött. Elmondása szerint a hívek, az utóbbi három évet leszámítva, lelkesek. Az érdeklődés hiánya mindazonáltal érzékelhető, ami a munkának, az elkényelmesedésnek és némileg az érdektelenségnek tudható be a meglátása szerint. Annak ellenére, hogy a településen számos program, rendezvény és lehetőség kínálkozik az együttműködésre és kapcsolattartásra. A falu közösségének legfőbb gyengeségét a belülről jövő összefogás hiányában látja (Interjú Antal Imre plébánossal).

A közösséghez való tartozás élménye megélésének további terei lehetnek a kulturális rendezvények. Az országos ünnepeken kívül számos rendezvény biztosít lehetőséget a szűkebb rokonai vagy akár baráti társaságon kívüli, társadalmi kapcsolatok megélésére. Ilyen éves rendszerességgel tartott esemény a Zenész és vőfély találkozók, a falufarsang, a falu karácsony, a két napos falunap. Az utóbbi rendezvényhez mindig társul - éppen az aktuális fejlesztés megvalósulása kapcsán - átadó ünnepség. Júniusban kerül megrendezésre a búcsú, ami szentmisével kezdődik, de utcabál, tűzijáték és zenei programok is várják a helyieket. Minden évben megrendezik a gazdabált is, amelyet a helyi Gazdakör szervez. Ősszel tartják az óvoda-bált, a töpörtő és tök fesztiválokat. Ezeket a rendezvényeket jellemzően az önkormányzat a civil szervezetekkel és az egyház, illetve az iskola vezetésével karöltve közösen szervezi (Interjú Búza Zsolt polgármesterrel, Antal Imre plébánossal). A 4. ábra a Bakson megrendezésre kerülő rendezvények számát szemlélteti. Látható, hogy a rendezvények száma 2008-ban volt a legtöbb. A két évvel ezelőtti statisztika erre vonatkozóan a tíz évvel ezelőttihez hasonló, illetve valamivel nagyobb értéket mutat.

4.ábra Kulturális rendezvények száma (db)

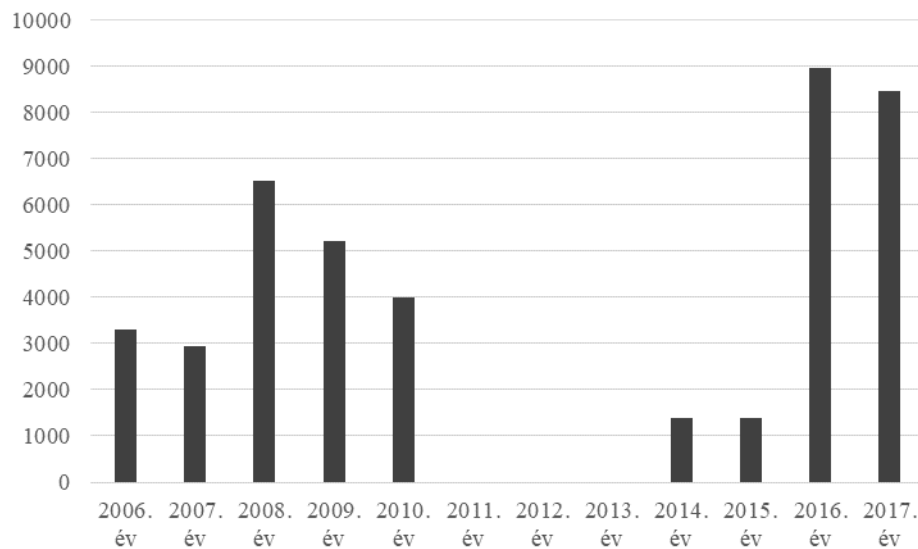

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2019. (2011-2013. évek között nincs adat)

A rendezvények látogatottsága lényegesen jobb képet mutat az utóbbi két évben (5. ábra). Ennek több oka is lehet. Többek között az is, hogy elég gyakran az emberek csak azokat a rendezvényeket látogatják, ahol a gyermekeik valamilyen műsornak/fellépésnek köszönhetően szerepelnek (interjú Antal Imre plébánossal). Az önkormányzatnak, a civil szervezetek és a közintézmények vezetőivel való együttműködésnek is köszönhető mindez. Egy-egy rendezvény alkalmával valamennyi korosztály számára igyekeznek megfelelő szórakozási lehetőséget biztosítani (interjú Búza Zsolt polgármesterrel, Kecskeméti József nével a Nyugdíjas Klub és a Mozgáskorlátozottak Egyesülete vezetőjével, Balogné Váradi Brigittával a Cinege Táncegyüttes vezetőjével, Dobos Péterrel a Baksért Hagyományörző és Szabadidő Egyesület vezetőjével, Fátyolné Ménes Ildikóval a Baksi Kulturális Egyesület és a Poén Színtársulat vezetőjével, Lépné Soós Anita képviselővel, tanítóval, Deák Ferenc nével a Citera Zenekar vezetőjével).

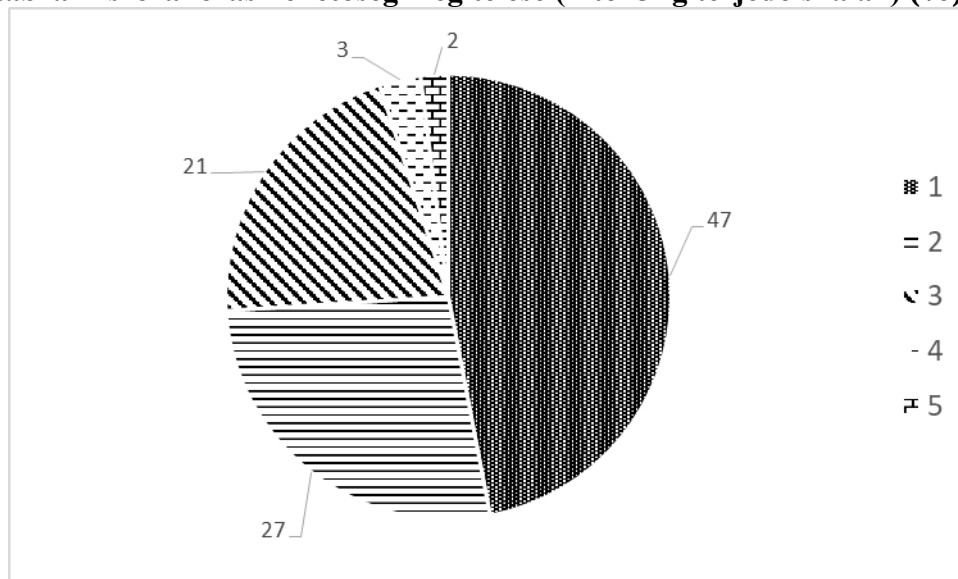
Itt fontos megjegyezni, hogy a kérdőíves felmérés eredményei meglehetősen érdekes eredményt hoztak a helyben elérhető szórakozási lehetőségek értékelésével kapcsolatban. Az évente megrendezésre kerülő közösségi események ellenére a nyilatkozók majdnem háromnegyede érzi úgy, hogy Bakson nincs megfelelő szórakozási lehetőség (6. ábra). A válaszadók 74%-a az 1-től 5-ig terjedő skálán egyesre vagy kettesre minősítette a helyi szórakozási lehetőségeket, ami rendkívül kedvezőtlen arány. Érdemes azonban megjegyezni, hogy van némi pozitív elmozdulás 2011-hez képest, hiszen 2011-ben az elégtelen minősítést adók aránya 58% volt (Kozma E. 2011), ugyanez 2019-ben 47%. A megkérdezettek 21%-a közepest adott és az „elmegy” kategóriába sorolta ezeket. A számok mindenesetre arra engednek következtetni, hogy a meglévő szórakozási kínálat nem találkozik a helyiek igényeivel. Ezek a megmozdulások alapvetően az egész településnek szólnak, adott esetben hagyományteremtő jellegűek, mégsem elégítik ki az itt élők szórakozási elképzeléseit és nem hiánypótlóak a nyilatkozók állítása szerint.

5.ábra Kulturális rendezvényeken részt vevők száma (fő)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés, 2019. (2011-2013. évek között nincs adat)

6.ábra A szórakozási lehetőség megítélése (1-től 5-ig terjedő skálán) (%)

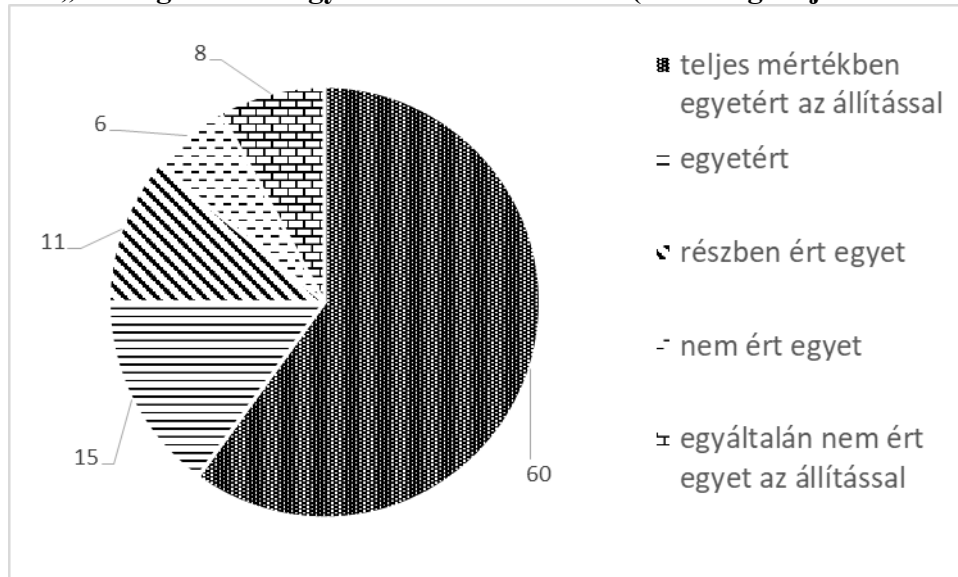
Forrás: a 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

Megjegyzés: 1: legrosszabb, 5: legjobb minősítés

A faluközösség jellemzői

A település lakossága vendégszeretőnek vallja magát: a válaszadók háromnegyede teljes mértékben, vagy részben ért egyet ezzel az állítással (7. ábra). Ennek ellenére a közösség jellemzésekor arra a kérdésre, hogy mennyire jellemzi a helyieket a bizalom, elkötelezettség és kölcsönösség egymás iránt, meglehetősen alacsony százalékos értéket (15-16%) adtak a válaszadók. Az egymás iránti törődés megítélése elérte a 20 és 21%-ot, a legmagasabb értéket (27%-ot) mégis a semleges kategóriába eső válaszadók képezték.

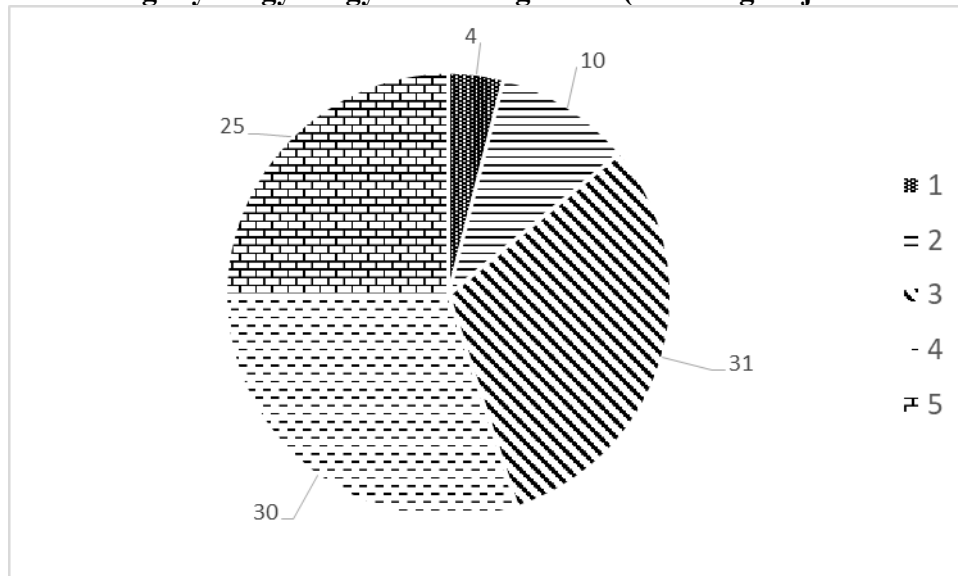
7.ábra A „vendégszerető vagyok” állítás értékelése (1-től 5-ig terjedő skálán) (%)

Forrás: a 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

A 8. ábra a faluközösség egy másik fontos ismervét mutatja meg. Az olvasható le az ábráról, hogy a nyilatkozók több mint háromnegyede (87%-a) a cigány-magyar együttélést abszolút pozitívan éli meg. A településen belül egyébként megvan a kultúrák keveredése is. Egyre több a vegyes (cigány-magyar) házasság. Pozitív, hogy általában az itt élőket a kölcsönös tisztelet jellemzi (interjú Rostás Aranka Csillagház vezetővel, Cimberné Maszlag Anikó Községi Ház vezetővel).

8.ábra: A cigány-magyar együttélés megítélése (1-től 5-ig terjedő skálán) (%)

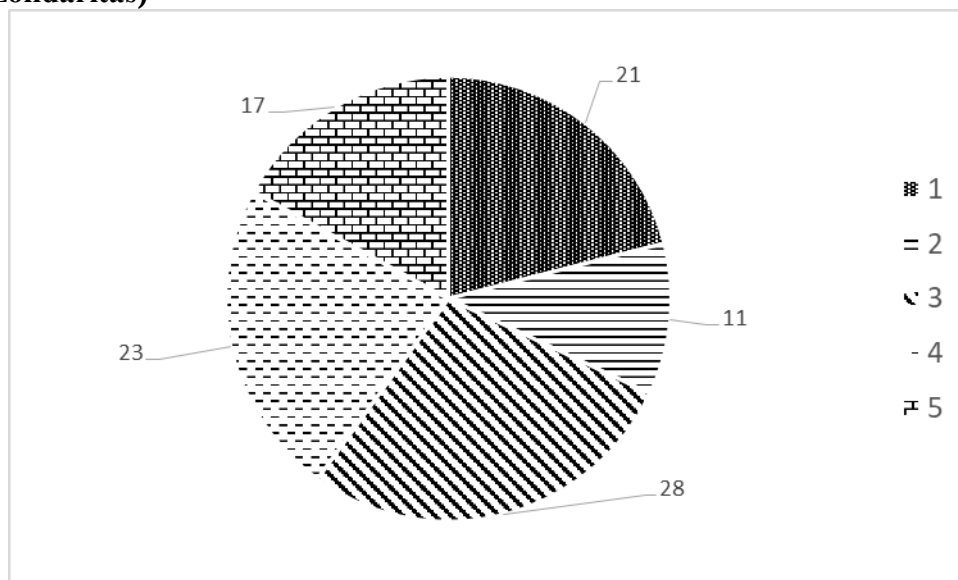
Forrás: a 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

Megjegyzés: 1: legrosszabb, 5: legjobb minősítés

A településen élők között vizsgáltam, hogy az itt élőkben mennyire erős a szolidaritás. Mind a kérdőívet megválaszolók, mind pedig az interjúalanyok azonos véleményen voltak. A 9. ábrán látható, hogy a válaszadók valamivel több, mint egyharmada (30%-a) gondolja úgy, hogy a baksiak szolidaritást mutatnak egymás iránt. Sokak szerint azonban a viszonylagos jólét érzése és az egymás iránti elfogadás nem az emberek alapvető értékrendjéből, hanem sokkal

inkább a folyamatos külső segítő beavatkozásokból (például ételosztás) ered. A 2011-es baksi kutatás hasonló kérdésére csaknem hasonló válaszok születtek. Kozma (2011) felmérése szerint az akkori válaszadók a szolidaritás terén az 1-es, 2-es és 3-as értékekre adott válaszai összesen 60%-ot értek el. Akkor az 1-es érték összege 20%-ot tett ki (Kozma, 2011). A mostani felmérésben ez az érték 21%-ra emelkedett, tehát alapvetően nem történt változás az emberek gondolkodásában ezen a téren.

9.ábra: A szolidaritás értékelése (a település lakóira mennyire jellemző a szolidaritás)

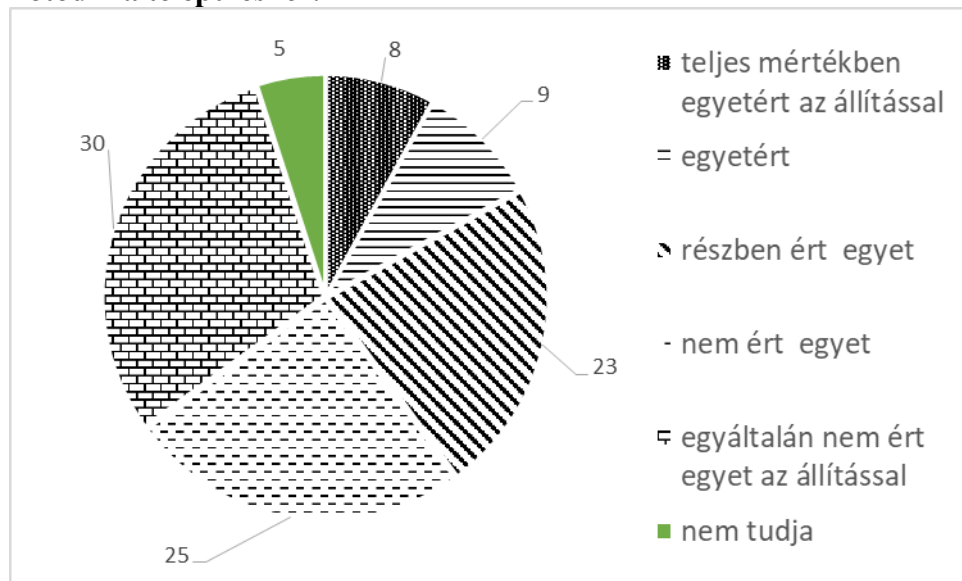

Forrás: a 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés
Megjegyzés: 1: egyáltalán nem jellemző, 5: abszolút jellemző

Ami a fiatalabbak közösségben betöltött szerepének megítélését illeti, ez igencsak negatív tartományban mozog. A válaszadók többsége nem látja a fiatalabb korosztályban a településéhez való kötődést (10. ábra). A tenni akarás a fiatal szülők generációját is kevésbé jellemzi. Mindent készen szeretnének megkapni a közösségen belül. A passzivitás és az érdektelenség felszámolása ellen próbálnak tenni a különböző önkormányzati és civil kezdeményezésekkel, például a különböző fejlesztő, integráló programokon keresztül (interjú Búza Zsolt polgármesterrel).

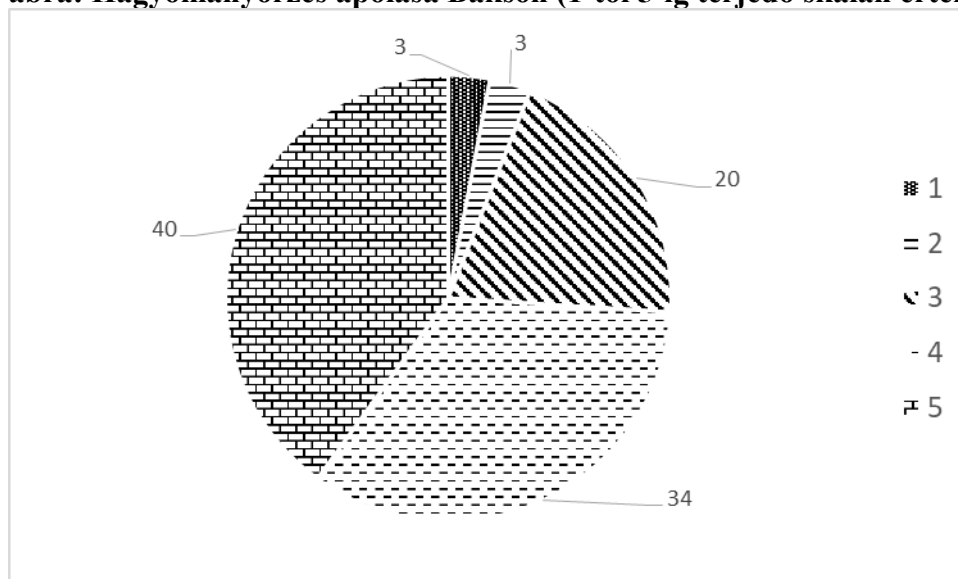
Annak ellenére, hogy korábban láthattuk a rendezvények csökkenő számát, illetve a szórakozási lehetőségek igencsak negatív megítélését, ennek ellenére a nyilatkozók a hagyományörzés ápolását alapvetően pozitívan ítélték meg (11. ábra) A válaszadók nagy többsége (97%-a) a helyi hagyományok őrzését alapvetően jónak tartja. Ez az arány lényegesen jobbnak mondható, mint ami a 2011-es baksi falukutatás idején volt mérhető. Akkor a válaszadók csupán 50%-a ítélte kedvezőnek ezt a területet (Kozma, 2011). Tehát a nyolc évvel korábbi baksi kutatás eredménye ezen a területen lényegesen kedvezőtlenebb volt. Az események jellemzően világi hagyományok ápolásáról szól és kevésbé az egyházi ünnepekhez köthetők.

10.ábra: A megkérdezettek egyetértése a következő állításról: „A baksi fiatalság kötődik a településhez.”

Forrás: a 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

11. ábra: Hagyományörzés ápolása Bakson (1-től 5-ig terjedő skálán értékelve)

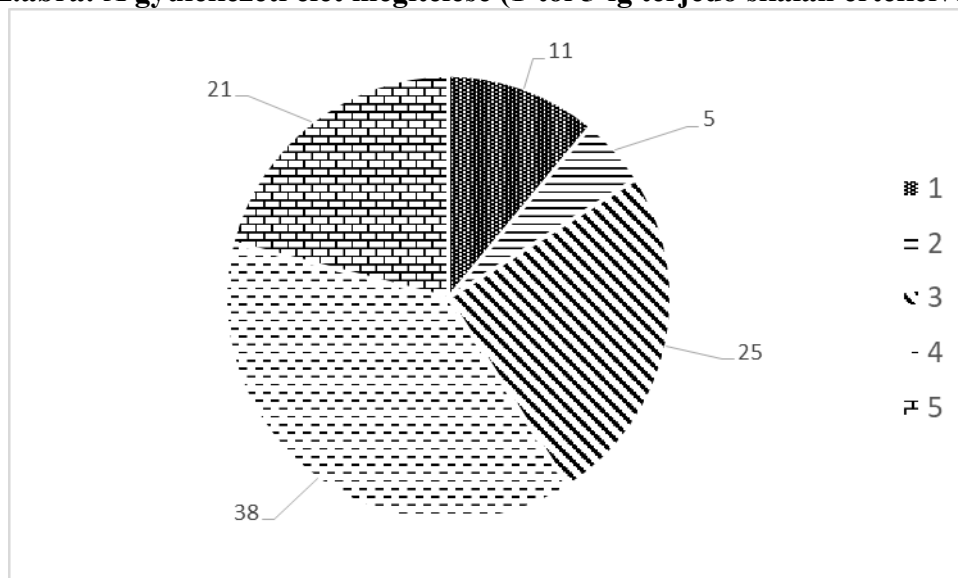

Forrás: a 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

Megjegyzés: 1: legrosszabb, 5: legjobb minőség

A gyülekezeti élet megítélése nem ennyire kedvező (12. ábra). A megkérdezettek valamivel több mint fele (60%-a) értékelte pozitívnak és elégedett a gyülekezeti élettel. A második nagy csoportot (25%-ot) a közepes értéket adók képezik. Jelentős az abszolút elégedetlenek (a válaszadók 11%-a) csoportja is, de ez a 2011-es (17%-os) elégedetlenségi értékhez (Kozma, 2011) képest javulásnak nevezhető.

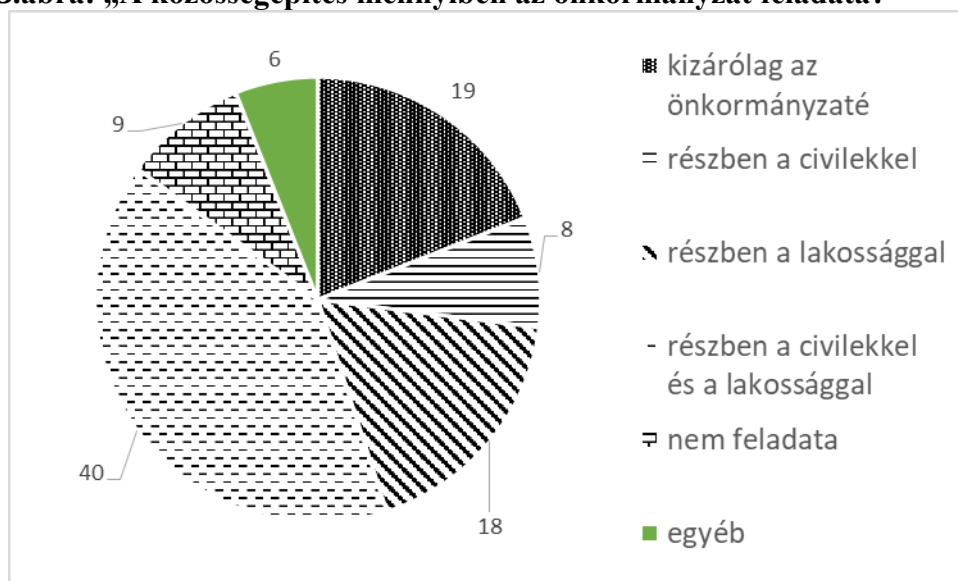
12.ábra: A gyülekezeti élet megítélése (1-től 5-ig terjedő skálán értékelve)

Forrás: a 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

Megjegyzés: 1: legrosszabb, 5: legjobb minősítés

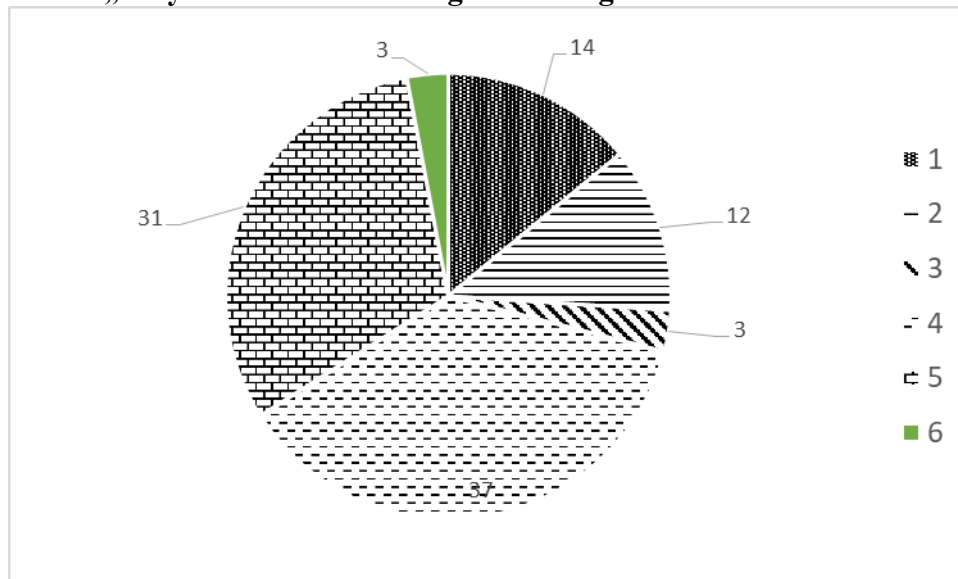
13.ábra: „A közösségépítés mennyiben az önkormányzat feladata?”

Forrás: a 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

Az önkormányzati fejlesztések pozitív megítélése szerencsére nem vonzza maga után azt az elvárást, hogy csak és kizárólag az önkormányzatnak kellene tennie a jó közösségért. A településen élők maguk is érzik, hogy nem csak az önkormányzat felel a jó kapcsolatok kialakításáért, hanem legalább ennyire közreműködőnek kell lennie a lakosoknak és a civil szervezeteknek is ebben (13. ábra). A 13. ábrán látható, hogy a nyilatkozók nagy többsége (68%-a) úgy ítéli meg, hogy a közösségépítés közösségi ügy. Ezt a nyitottságot érdemes mindenképpen kihasználni mind a jövőbeni fejlesztések, mind a közösségépítés terén. Annál is inkább, mivel az egyéni felelősségvállalás kérdése a problémák megoldásában igencsak gyenge lábakon áll a válaszadók körében. A megkérdezettek 58%-a nem vállalna semmilyen szerepet a helyi gondok kezelésében.

14.ábra: „Milyen formában éli meg a közösségi életet?”

Forrás: a 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

Megjegyzés (a számok jelentése):

- 1 aktívan (szervezőként), a helyi valamely civil szervezeten keresztül
- 2 aktívan (szervezőként), önkéntesként, de nem tagja civil szervezetnek
- 3 aktívan (szervezőként) önkormányzati dolgozóként
- 4 passzívan (nem szervezőként)
- 5 nem él közösségi életet és a közösség által kínált lehetőségekkel
- 6 egyéb

A civil szervezetek működése és közösségi szerepvállalása rendkívül fontos a település életében. A válaszadók több mint 90%-a fontosnak tartja a civil szerveződések a településen. Ez az adat a 2011-es baksi kutatás eredményeivel is összecseng (Kozma, 2011). A kulturális, hagyományörző csoportokon túl ismertek voltak még a sporthoz kapcsolódó egyesületek, illetve a polgárőrség. Annak ellenére, hogy a kérdőív kitöltői alapvetően jónak ítélték meg az általuk ismert civil szervezeteket és azok működését, nagy többségük (78%-uk) mégsem tagja egyik civil szervezetnek sem. A civil szervezetek és rendezvények nagyfokú ismerete ellenére a nyilatkozók nagy része (37%-a) passzívan éli meg az általuk működtetett közösségi életet (14. ábra). A válaszadók nagy többsége tehát nem vesz részt sem egyesületi tagként, sem önkéntes alapon a rendezvények lebonyolításban, további 31%-uk pedig semmilyen közösségi életet nem él.

A lakosság passzivitása viszont nem minden területre érvényes. A megkérdezettek a fejlesztési elképzelések tekintetében nagyfokú tájékozottságról tettek tanúbizonyságot. A megkérdezettek mintegy 86%-a ítélte úgy, hogy az itt élők jól ismerik a falu fejlesztési terveit, tájékozottak a falu helyzetéről. Ez a kedvező eredmény valószínűleg a megfelelő kommunikációnak, valamint a település-menedzsment irányában kialakult bizalomnak köszönhető. Arról a bizalomról van szó, amit az által nyert el a falu-menedzsment, hogy számos, a helyiek mindennapjait megkönnyítő, jól használható fejlesztés történt az elmúlt időkben. Ez olyan felújításokat jelent, mint az óvoda, a Bárka szálló, a járdafelújítás, a sportpálya kerítésének, lelátójának vagy eredményjelző táblájának felújítása, a műfüves pálya kialakítása, Biztos Kezdet program stb. (interjú Búza Zsolt polgármesterrel). Ez azért nagyon fontos, mert a települések egyik fontos sikertényezője, hogy a helyi fejlesztési tervek és a megvalósulásuk beágyazódjon a helyi közösségbe (Molnár, 2013).

Összefoglalás

A baksiai életét és identitását meghatározza a kulturálisan, etnikailag is összetett közösség. A cigányság szerves része a helyi közösségi életnek. A falu integrációs programok keretében nyert pályázatainak is köszönhetően, kifejezetten magas a főként cigányságot célzó közösségi események száma.

Talán a kulturális sokszínűségnek köszönhetően a településen élők alapvetően vendégszeretőnek ítélik közösségüket. Hasonlóan pozitív megítélést kapott a cigány-magyar együttélés is. Árnyaltabb képet mutattak a lakosság közösségépítést célzó találkozási pontjairól alkotott vélemények. A különböző közösségi szintek, közösségi események megítélése nem egyforma. Tudatában vannak a helyiek annak, hogy a cigányság jelenléte a fejlesztési források (például infrastrukturális beruházások) lehívásánál előny, amit kamatoztatni is tudnak a közösség javára. Élvezik az ebből származó előnyöket, általában hasznosnak ítélik meg az így létrejött közösségi helyszíneket (Settlement és Csillagház), mégsem érzi mindenki magáénak ezeket. Kedvezőtlen, hogy a nyilatkozók többsége csak passzívan, vagy egyáltalán nem vesz részt a közösségi életben. Ennek ellenére fontosnak tartják a civil szervezetek létezését; még akkor is, ha a válaszadók közel 80%-a nem tagja semmilyen civil szervezetnek sem. Hasonlóan pozitívan gondolkodnak a helyi hagyományörzéssel kapcsolatban is a helyiek. A fiatalok megtartása, mozgósítása különösen nagy feladatot jelent a falu vezetése és civil szervezetei számára. A falu egyik markáns közösség-szervezőjének, az önkormányzatnak eddigi tevékenysége, mind a fejlesztések, mind pedig a közösségépítés terén a lakosság többsége számára ismert, és kedvező megítélésnek örvend. A jövő egyik nagy kihívása és feladata a közösségen belüli együttműködéseknek és együttgondolkodásnak a kialakítása.

Irodalomjegyzék

- Bálint Cs. (2016): Egészségügyi helyzetkép Egercsehiben Acta Regionis Rurum (10.) pp. 100-111.
- Bourdieu, P. (1983) Ökonomische Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital. — Kreckel, R. (Hrsg.) Soziale Ungleichheiten. Soziale Welt. Sonderband 2. Göttingen. 183-198. o. In: Tóth, B. I. (2010). Az immateriális és a területi tőke összefüggései. Tér és Társadalom, 24(1), 65-81.
- Brauer-Benke J. (2011): Hagyomány és hagyományörzés. Valóság, LIV (1). pp. 96-101.
- Capello, R.—Faggian, A. (2005) Collective Learning and Relational Capital in Local Innovation Processes. —Regional Studies. 1.75-87. o. In: Tóth, B. I. (2010). Az immateriális és a területi tőke összefüggései. Tér és Társadalom, 24(1), 65-81.
- Domokos V. (2010). Szegény-és cigánytelepek, városi szegregátumok területi elhelyezkedésének és infrastrukturális állapotának elemzése. Budapest: Ecotrend Bt. NFÜ. In: Szabóné Kármán J. (2013) "A magyarországi roma/cigány értelmiség historiográfiája, helyzete, mentális állapota." Doktori értekezés Pécsi Tudományegyetem p. 193.
- Edel, M. (1992): Latin American urban studies: beyond dichotomy, in: R.M. MORSE and J.E. Hardoy, Rethinking the Latin American City. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press In: Wilson P. A. (1995): Embracing Locality in Local Economic Development Urban Studies, Vol. 32, Nos 4- 5, 1995 645-658
- Egyedné Gergely, J. (2015). Az önkormányzatok lehetőségei a szuburbanizációs folyamatok alakításában. A szuburbanizációs hatások térbeli megjelenése és a különbségek

- mögötti lehetséges okok vizsgálata a Budapesti Agglomeráció példáján (Doctoral dissertation, Budapesti Corvinus Egyetem).
- Goda P.-Kassai Zs. (2011): A 2004-2010 közötti gazdaság- és regionális fejlesztő operatív programok összehasonlító kistérségi vizsgálata, *Gazdaság & Társadalom*, Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, 3. évf., 2011/2. pp. 93-110
- Horváth E. (2013): Kicsik között a legkisebbek – a törpefalvak sikerességének kulcstényezői, doktori disszertáció, Széchenyi István Egyetem, Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr p.205
- Kemény I.–Janky B.–Lengyel G. 2004. A magyarországi cigányság 1971–2003. Budapest. Gondolat Kiadó–MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet In: Szabóné Kármán J. (2013) "A magyarországi roma/cigány értelmiség historiográfiája, helyzete, mentális állapota." Doktori értekezés Pécsi Tudományegyetem p. 193.
- Kistamás T.- Molnár M. (2011): Baks mentális térképe *Acta Regionis Rurum* (5) pp. 33-37.
- Kozma E. (2011): Községek Bakson *Acta Regionis Rurum* (5.) pp. 72-85.
- Lankó A. (2011): Közfintézmények a helyi közösség számára: meghatározó intézmények Bakson *Acta Regionis Rurum* (5) pp. 59-68
- Molnár M (2009): Bag mentális térképe *Acta Regionis Rurum* (3) pp.33-37
- Molnár M. (2011): Baks problématerképe *Acta Regionis Rurum*, (5.) pp. 86-92.
- Molnár M. (2013): Factors of Success in Case of Local Society *DETUROPE* Vol. 5. Issue 3 pp. 63-70
- Rechnitzer J., Smahó M., (2011): Területi politika. Akadémiai Kiadó, Budapest In: Egyedné Gergely, J. (2015). Az önkormányzatok lehetőségei a szuburbanizációs folyamatok alakításában. A szuburbanizációs hatások térbeli megjelenése és a különbségek mögötti lehetséges okok vizsgálata a Budapesti Agglomeráció példáján (Doctoral dissertation, Budapesti Corvinus Egyetem).
- Süli-Zakar, I. (2013). A cigányság integrációjának szociálgeográfiai követelményei. *Közép-Európai Közlemények*, 6(1-2), 150-167.
- Szabó P., Farkas M.: A fejlettség különböző felfogásai és mérései Európában és Magyarországon. *Közép-Európai Közlemények*, 2012, 5(1), p. 86-101.
- Szabóné Kármán J. (2013) "A magyarországi roma/cigány értelmiség historiográfiája, helyzete, mentális állapota." Doktori értekezés Pécsi Tudományegyetem p. 193.
- Tóth, B. I. (2010). Az immateriális és a területi tőke összefüggései. *Tér és Társadalom*, 24(1), 65-81.
- Wilson P. A. (1995): Embracing Locality in Local Economic Development *Urban Studies*, Vol. 32, Nos 4- 5, 1995 645-658

Egyéb források

KSH (2019): Éves település-statisztikai adatok
<http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haDetails.jsp?query=kshquery&lang=hu> Letöltés: 2019. 12.12.

Interjúalanyok

Antal Imre plébános, Baloghné Váradi Brigitta a Cinege Néptáncsoport vezetője, Búza Zsolt polgármester, Címberné Maszlag Anikó a Községi (Settlement) Ház vezetője, Deák Ferencné a Citera zenekar és az Asszonykórus vezetője, Dobos Péter a Baksért Hagyományörző és Szabadidő Egyesület vezetője, Fátyolné Ménes Ildikó a Baksi Kulturális Egyesület és a Poén Színtársulat vezetője, Kecskeméti Józsefné a Nyugdíjas Klub és a Mozgáskorlátozottak Egyesülete vezetője, Kósáné Kovács Ilona projekt-asszisztens, Lépné Soós Anita tanító, képviselő, egyesületi tag, Rostás Aranka a Csillagház vezetője, Rostás Mihály családsegítő

4.kép: Életkép Baks utcáján

5.kép: Közösségi esemény: keresztlő

BAKS KÖZLEKEDÉSFÖLDRAJZA

TRANSPORT GEOGRAPHY OF BAKS

Vígh Vivien, egyetemi hallgató, SZIE GTK- Illés Levente, egyetemi hallgató, SZIE GTK
Vivien Vígh, student, SZIU- Levente Illés, student, SZIU

Absztrakt

Egy település sorsát alapvetően meghatározza a földrajzi fekvése. A közlekedésföldrajzi helyzet meghatározója a gazdasági lehetőségeknek is, hisz általa lehet bekapcsolódni egy tágabb gazdasági térbe (Bacsi et al 2011). Baks példáján keresztül feladatunk az volt, hogy megismerjük, jellemezzük ezt a helyi társadalmi, gazdasági viszonyokat is meghatározó adottságot. Vizsgálatunk elején megfogalmaztuk a főbb kutatói kérdéseket:

- Hogyan értékelhető a falu megközelíthetősége egyénileg és tömegközlekedéssel?
- Hogyan érvényesülnek a közlekedési sajátosságok a település különböző részein?
- Milyen környező települések játszanak szerepet (célhelyek) a falu közlekedésében?
- Milyen utazási és ingázási szokásokkal rendelkeznek a helyiek?
- Mely települések játszanak szerepet a baksi emberek mindennapjaiban, illetve ezen települések elérhetősége egyénileg/tömegközlekedési eszközök segítségével.

Munkánk fontos része volt, hogy eredményeinket összevessük a 2011-ben itt folytat faluszemináriumi kutatással.

Abstract

The fate of a settlement is fundamentally defined by its geographical location. Through the example of Baks, our task was to get to know and describe this local characteristic that defines social and economic relations. At the beginning of our investigation we drew up the main questions:

- How is the accessibility of the village rated individually and by public transport?
- How are peculiarities of transportation reflected in different parts of the settlement?
- What surrounding settlements (destinations) take part in the transport of the village?
- What are the habits of the local people regarding travelling and commute?
- Which settlements are significant for the villagers of Baks in their everyday life, considering their accessibility individually or by public transportation.

An important part of our job was to compare our results with the village seminar research conducted here in 2011.

Anyag és módszer

Munkánkat a települési alapadatok összegyűjtésével kezdtük, melyhez a TEIR és a KSH adatbázisait használtuk. Készítettünk egy kérdőívet annak érdekében, hogy megtudjuk, a lakosság életében mely települések játszanak szerepet a munkavállalás tekintetében. A kérdőív kitöltése a közösségi közlekedés helyszínein (buszmegállókban) történt. A településnek közvetlen vasúti összeköttetése nincs, így ez a felmérésünk erre a közlekedési kapcsolatrendszerre épül. Mivel a célunk az volt, hogy a megkérdezettek köre a lehető

legszelesebb legyen, így különböző napszakokban végeztük a felmérést. Az általunk szerkesztett, közlekedési szokásokra vonatkozó kérdőívet 49 emberrel sikerült kitölteni. Az életkorra vonatkozóan a szélső értékekben a 85, és a 15 év volt megfigyelhető. A kitöltők átlagos életkora 26 év. Az átlagtól való átlagos eltérés, azaz a szórás 18,61. A nemenkénti megoszlást tekintve a kitöltők 69%-a nő, szám szerint 34, míg 31%-a férfi volt.

Ugyancsak beépítettük a tanulmányunkba a 2019-es falukutatók során a település egészén háztartásokra vonatkoztatva készített kérdőíves felmérés eredményeit is; nyilvánvalóan azokat, melyek a témánkhoz kapcsolódtak. De természetesen a korábbi, 2011-es falukutatói tapasztalatokat is hasznosítottuk (Murinkó, 2011). Fontos eredménnyel szolgált továbbá, hogy személyes megfigyelést is folytattunk forgalomszámlálással, a falu főforgalmi útvonalán. Készítettünk egy helyzetfelmérést is a település közlekedési struktúrájára vonatkozóan. A helyzetkép megrajzolásához hasznosnak bizonyult a falu polgármesterével (Búza Zsolt) folytatott interjú, és a témában elérhető dokumentumok.

Baks elhelyezkedése, forgalmi adottsága

Baks község Csongrád megye nyugati részén található a Pusztaszeri Tájvédelmi Körzetben. A Kisteleki járás egyik települése. Északról Csanytelek, délről Ópusztaszer, nyugatról Pusztaszer, keletről pedig a Tisza határolja. Jogállása szerint község. A település területe 62 km². 2019-es adatok szerint a lakónépessége 1993 fő, népsűrűsége 31,59 fő/km².

1.táblázat: Baks térségi kapcsolatai távolságban és időben

	Bakstól mért távolság autóval (km)	Bakstól autóval mért távolság (perc)	Bakstól busszal mért távolság (perc)
Kistelek	14	13	30
Mindszent	9,2	39	120
Szegvár	45	42	120
Balástya	20,1	20	45
Csanytelek	9,2	10	10
Ópusztaszer	8,1	8	17
Pálmonostora	24	27	120
Tömörkény	16	18	27
Pusztaszer	15	13	60
Mártély	17	46	150
Felgyő	18	19	25
Dóc	18	16	24

Forrás: Google Térkép, Menetrendek.hu (2019) alapján saját szerkesztés

A legközelebbi nagyváros: Szeged, ami 38 km-re található Bakstól. Az M5-ös autópálya legközelebbi csatlakozása 21,1 kilométerre található. Innen nemcsak Szeged, hanem a főváros is könnyen elérhető. Az 1. táblázat azon települések elérhetőségeit foglalja össze, melyek a kérdőíves felmérésünkben célhelyként többször előfordultak.

Baks további fontos adottsága a zsáktelepülés- jelleg (Murinkó, 2011), ami azt jelenti, hogy a községen végig haladó átmenő forgalommal nem rendelkezik. További különlegessége, hogy a 3 településrészre osztható falu (Máriatelep, Szőlő és Major) máriatelepi része térben a Falutól távol esik (2. térkép).

Támogatásból megvalósult utak Bakson

Máriatelepen közel 420 fő él, akiknek a mindennapi bejutása a faluba, a saját otthonaik megközelítése jelentős kihívással bír. Az önkormányzatnak egyik legfontosabb célja volt 2009-ben, hogy a Telepen élők esélyegyenlőségéhez, az életterük megközelíthetőségéhez hozzájáruljon.

Baks a Kisteleki kistérség egyik legsikeresebb pályázati célhelye. Ezt bizonyítja az úthálózat fejlesztésére benyújtott, és az alábbiakban bemutatandó projekt története is. Baks Község Önkormányzata 44.872.062 Ft támogatást nyert Dél – alföldi Operatív Program „*Önkormányzati tulajdonú belterületi közutak fejlesztése a komplex programmal kezelendő LHH kistérségeiben*” című felhívás keretein belül a Mária telepi utak szilárd burkolattal való ellátásnak I. ütemének megvalósításához. A 2009 tavaszán megnyíló pályázati kiírás nyitotta meg az utat Máriatelep infrastruktúrájának fejlesztésére. 2010 őszén került sor a támogatási szerződés aláírására. A kivitelezési jogot egy helyi vállalkozó nyerte el a Bali és Társa 2003 Építőipari Szolgáltató Bt.

A fejlesztés során 5 utcát érintő útszakaszt szilárd útburkolattal láttak el. Az Árpád utca 228 m, a Dózsa György utca 379 m, a Szegfű – Hóvirág utca 366 m, a Tulipán utca 380 m hosszan kapott szilárd burkolatot. Összesen 1353 méter aszfaltos út épült. Az átadás 2011.08. 31-én zajlott le, ahol minőségi és mennyiségi hiány nélkül vette át az önkormányzat az elkészült utakat.

További beruházási tervek

A Búza Zsolt polgármesterrel készített interjúnk (2019) során megtudtuk, hogy a település 18 km saját kezelésű úthálózattal rendelkezett 2019-ben, melyből 2 km-es szakasz nem rendelkezett ekkor szilárd útburkolattal. Utoljára 8 éve hoztak létre szilárd burkolattal ellátott utakat Baks szegregátumában, Máriatelepen. Az önkormányzat kezelésében levő úthálózat fejlesztése azonban nem állt meg. Különösen fontos terv Máriatelep gyalogos megközelítésének biztonságossá tétele. A Máriatelepről a faluba induló gyalogosok ugyanis az útestre kényszerülnek, mivel járda nincs.

A belterületi út terv-dokumentáció tartalmazza egy kerékpárút kiépítését is, mely Máriateleptől egészen a majori-kapuig tartana. Erre a beruházásra nagy igény lenne. Biztonságosabbá tenné a Máriatelepről való bejutást. A projekt megvalósítására már kétszer nyújtott be pályázatot az önkormányzat, azonban az indikátorokat nem tudták teljesíteni.

Ott jártunkkor tervben volt 1,1 km járda felújítása is, és az ebből származó sirt segítségével, úgynevezett makadám út létrehozása a még szilárd útburkolattal nem rendelkező utcákon. A járdafelújításból származó sirt ugyan veszélyes hulladéknak minősül, de csak addig, míg le nem darálják. A település vezetősége a ledarálást önerőből a község ipari területén szeretné megoldani.

A település elnyert 2019-ben egy 98 millió forintos támogatást, mely önkormányzati tulajdonú utak helyreállítására biztosít forrást. A faluvezetés ezt a támogatást mezőgazdasági utak felújítására szánja, ezzel segítve a helyi mezőgazdasági vállalkozók munkáját (Búza Zs. interjú 2019).

Gépjárműforgalom Bakson

2.táblázat: Néhány gépjármű számának változása 2011-2017 között

Év	2011	2017	Változás (%)
Autóbuszok száma (db)	0	5	+500
Benzinüzemű személygépkocsik száma (db)	317	297	-6,31
Gázolajüzemű személygépkocsik száma (db)	105	172	+63,8
Benzinüzemű tehergépkocsik száma (db)	5	6	+20
Gázolajüzemű tehergépkocsik száma (db)	83	83	0,0
Lassú járművek száma (db)	51	55	7,84
Motorkerékpárok száma (db)	26	19	-26,92
Személyszállító gépjárművek száma összesen (db)	450	504	+12
Teherszállító gépjárművek száma összesen (különleges célú gépkocsival együtt) (db)	89	93	+4,49

Forrás: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (2019) adatbázis alapján saját szerkesztés

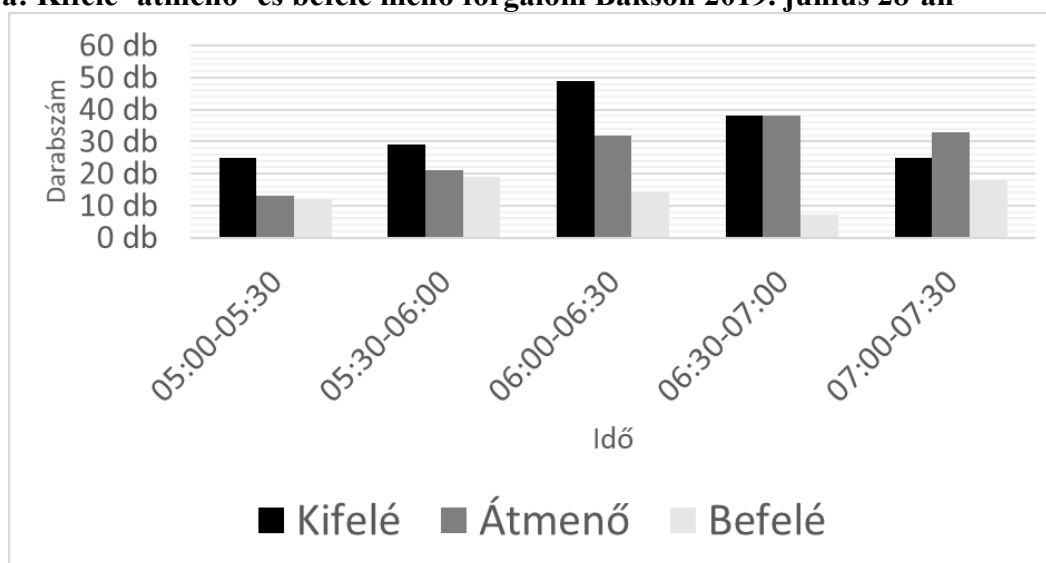
A 2011-es faluszemináriumi kutatás apropóján a 2011-es statisztikai évhez viszonyítva megvizsgáltuk, hogy hogyan változott 2017-re a gépjárművek száma. Jelentősebben az autóbusz, és a gázolaj-üzemű gépjárművek számaránya nőtt (2. táblázat).

A gépjárművekkel kapcsolatban forgalomszámlálást is végeztünk azzal a céllal, hogy megvizsgáljuk, mennyire intenzív az ingázás a faluból. Ebben segítségünkre volt két tanárunk: Bálint Csaba, illetve Ritter Krisztián. A forgalomszámlálás 2019. június 28-án

(pénteken) reggel 5:00-tól 7:30 percig tartott. Mivel Baks zsáktelepülés, így csak a bevezető szélén végeztünk számolást. A kisteleki irányban található faluvégen a Baksot kikerülő forgalmat, mint átmenő forgalmat értékeltük (1. térkép).

A kifelé tartó forgalom 4 db kerékpár (2%), 2 db motor (1%), 94 db autó (57%), 9db kisbusz (5%), 50 db kisteherautó (30%), illetve 7 db busz (4%)-ból tevődött össze. A befelé tartó forgalmat 11 db autó, 1 db kisbusz, 3 db kisteherautó, 2 db nagyteherautó és 1 db mezőgazdasági gépjármű alkotta. Az átmenő forgalomban 26 db autót, 3db kisteherautót, 3 db nagyteherautót és 1 db mezőgazdasági gépjárművet számoltunk. A Bakson regisztrált gépjármű-állomány nagyságrendjéhez (2. táblázat) képest a nyert eredmény nem jelentős, amiből az következik, hogy nincs igazán nagy jelentősége a faluban a ki- és beingázásnak.

1.ábra: Kifelé- átmenő- és befelé menő forgalom Bakson 2019. június 28-án

Forrás: közlekedési kérdőív alapján saját szerkesztés

1.térkép: Az átmenő forgalom jelölése Baks térképén

Forrás: Google térkép alapján saját szerkesztés

A közösségi közlekedés lehetőségei Bakson

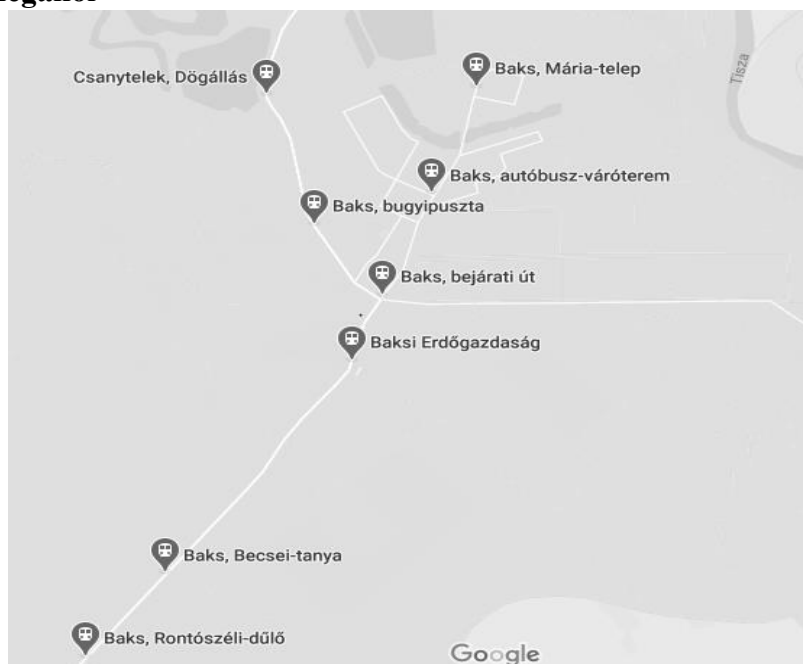
Baksnak nincs közvetlen vasúti kapcsolata. A legközelebbi vasúti megálló a szomszédos Kisteleken található, ami 14 kilométerre található Bakstól. Közvetlenül tehát Baks községről a busz az egyetlen tömegközlekedési alternatíva.

A településen belül 7 db buszmegálló található. Az utóbbi idők sikerének tudható be, hogy a falu vezetősége által benyújtott Komlex Telep Program nyújtotta forrás segítségével létrejött egy buszforduló Máriatelepen, így ez a falurész intenzívebben be tud kapcsolódni a közösségi közlekedés hálózatába, mint a beruházás előtt. Ennek hatására az eddigi két buszjáratnál, ami este illetve reggel tért be a Telepre, mára több busz is az ott lakók rendelkezésére áll. A meglévő buszmegállók saját forrásból szeretné a település fejleszteni és rendben tartani.

A 7 buszmegálló:

- -Baks Erdőgazdaság
- -Bejárati út
- -Autóbusz váróterem
- -Bugyipusztá
- - Máriatelep
- - Becsei-tanya
- -Rontószéli-dűlő (2. térkép)

2.térkép: Baks buszmegállói

Forrás: Google térkép alapján saját szerkesztés

A 3. táblázat tanúsága szerint látható, hogy időben a busszal való közlekedés nem veszi fel a versenyt az egyéni közlekedési lehetőséggel. Igaz, ez minden útviszonyok között, bárkinek lehetőséget ad eljutni különböző célhelyekre.

A 3. táblázat által mutatott városok közül közlekedésföldrajzi értelemben Szeged a legjelentősebb. Nagyjából 1 óra alatt busszal is elérhető, ami lehetővé teszi akár a napi rendszerességű munkába járást is. A megyeszékhely nyilván nemcsak munkavállalási, hanem

egészségügyi, szórakozási és kulturális tekintetben is fontos a baksi emberek mindennapjaiban. A szegedi buszjáratot igénybevevő 37 megkérdezett átlagát tekintve, elégedettek a közlekedéssel. Az 1-től 5-ig terjedő skálán, ahol az 5 a legpozitívabb az 1 pedig a legnegatívabb lehetőség volt 3,89-es átlagot kaptunk vizsgálatunk során.

A fővárosnak igazán erős vonzása aligha lehet. 159 kilométer van a két település között. Autóval nem nagy időtáv ez, de közvetlen buszjárat nincs. A legrövidebb idő alatt csongrádi átszállással juthatunk el Baksról Budapestre. Egyéni közlekedéssel 1 óra 30 perc az út. De vasutat használva (kisteleki indulással) sokkal több ez az idő: 2 óra 37 perc alatt érhetünk Budapestre (3. táblázat).

Megvizsgáltuk, hogy hány százalékkal vesz több időt igénybe, ha az egyéni közlekedés helyett busszal közlekedünk. Budapest, Szolnok és Baks távolságát nézve pont kétszer annyi ideig tart buszozni, mint autózni. Viszont, ha Kecskemét és Baks távolságát vizsgáljuk, a busz csak 31%-kal vesz több időt igénybe. Szeged és Baks között nézve ez az érték 62% (3. táblázat).

Ellenőriztük azt is, hogy a városokba, és onnan vissza ugyanaz-e az időtáv. Arra számítottunk, hogy egyformák lesznek az adatok, de ez nem így van. Baks és Budapest, valamint Budapest-Baks időtávolsága között ugyan nincs különbség, de Kecskemét- Baks, Szeged- Baks és Szolnok-Baks közt, megvizsgálva az ellenkező közlekedési irányt, már van (3. táblázat).

3.táblázat: Nagyobb települések busszal való megközelíthetősége

Városokból Baks felé				százalékos megoszlás
Városok	km	Egyéni közlekedés	Tömegközlekedés	Egyéni/Tömeg
Budapest	159	1 óra 30 perc	3 óra	50%
Kecskemét	77	55 perc	3 óra	31%
Szeged	37	37 perc	1 óra	62%
Szolnok	96	1 óra 30 perc	3 óra	50%
Baksról a városokba				
Városok				
Budapest	159	1 óra 30 perc	3 óra	50%
Kecskemét	77	55 perc	2 óra	46%
Szeged	37	37 perc	1 óra 15 perc	49%
Szolnok	96	1 óra 30 perc	2 óra 30 perc	60%

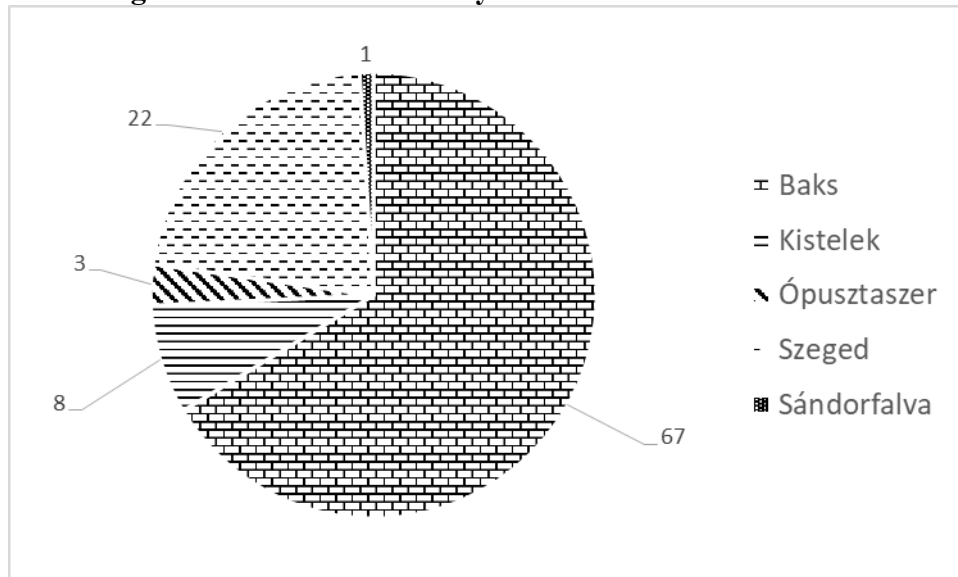
Forrás: Menetrendek.hu adatai alapján, saját szerkesztés

Az ingázás-vizsgálat

A háztartásokban végzett vizsgálatunk alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy Baks aktív kereső korú népessége, szemben az agglomerációk falvaival nem számít rendszeres ingázónak. Ugyan a településen, különösen az alacsonyabb iskolai végzettségűek között gyakori az idénymunka, ami a környéken jelent főként földeken bér munkát, és ilyenkor napi rendszerességgel egyben ingázást is, de egész éven át tartó inga-munka nem mondható

tömegesnek. A 2. ábra azt mutatja meg, hogy a kérdőívünkben megkérdezett aktív kereső korú 232 ember hol dolgozik. A 2. ábra azt mutatja, hogy a számolt népesség 67%-a Bakson dolgozik. Második helyen a megyeszékhely, azaz Szeged található 22%.-kal. Kistelekre a válaszadók 8%-a jár dolgozni.

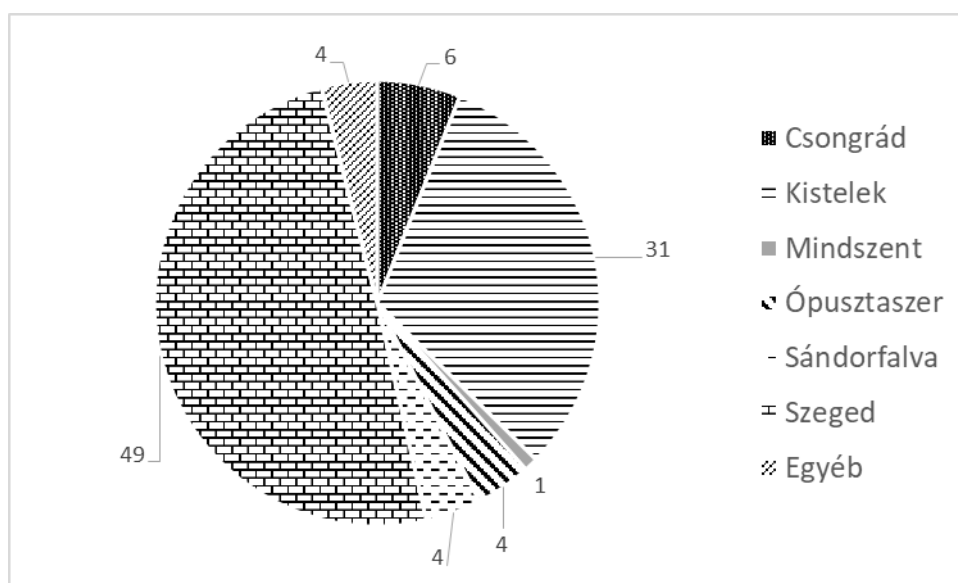
2.ábra: A baksi ingázók munkavállalási helye

Forrás: a 2019-es lakossági kérdőív alapján saját szerkesztés

Megvizsgáltuk azt is, hogy vajon a busszal ingázók körében végzett szűkebb felmérés is szinkronban van-e ezzel? (3. ábra)

3.ábra: A busszal munkába járók céltelepülés szerinti százalékos megoszlása

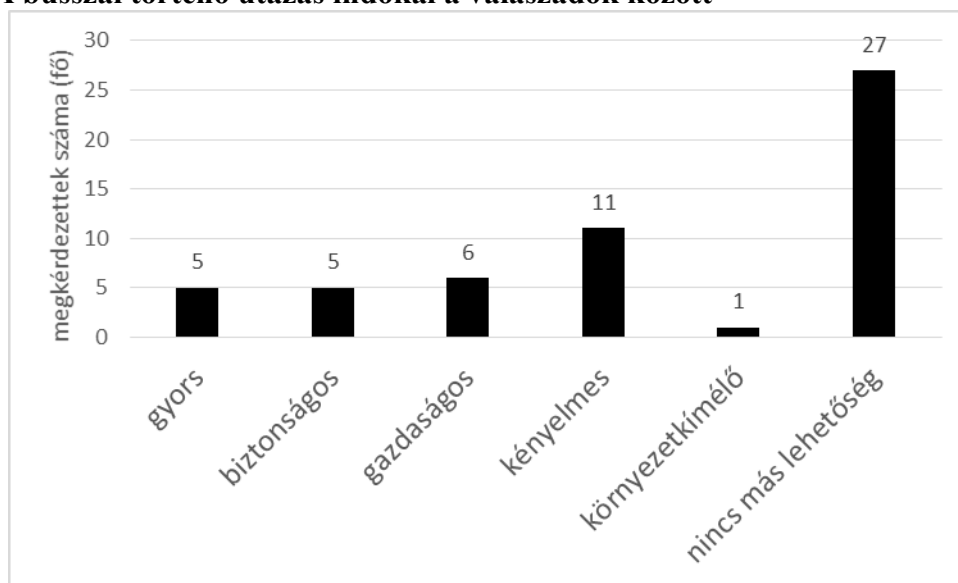

Forrás: a 2019-es ingázás kérdőív alapján saját szerkesztés

A 3. ábrán jól látszik, hogy a busszal munkába járók körében is Szeged a leggyakoribb válasz, a megkérdezettek 49%-a dolgozik a megyeszékhelyen. A válaszadók 31%-a jár Kistelekre dolgozni. Ópusztaszer illetve Sándorfalva 4-4%-ot kapott a válaszadásban.

A baksi busszal ingázók számára készített kérdőíves felmérésben mindazonáltal igen széles korszámban mozgott a megkérdezettek köre, így nem meglepő, hogy a válaszadók hat különböző okot is megjelöltek arra vonatkozóan, hogy miért busszal utaznak. A válaszadók legnagyobb része azért választotta ezt a tömegközlekedési formát, mert nem volt más lehetőségük eljutni az úticéljukhoz. A megkérdezettek közül 11 ember a kényelem miatt választotta a buszos közlekedést. Mindössze egy ember válaszolta a buszos közlekedést a környezetkímélőbbnek mondható státusza miatt. Ennek az utazási formának a választása okaként megjelent még a gyorsaság, gazdaságosság, illetve a biztonság is (4. ábra).

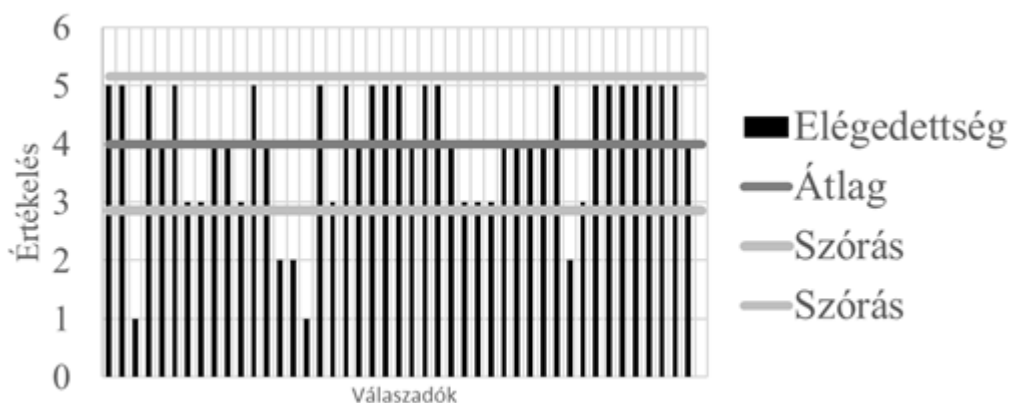
4.ábra: A busszal történő utazás indokai a válaszadók között

Forrás: a 2019-es ingázás kérdőív alapján saját szerkesztés

A megkérdezett ingázók között a menetidővel való elégedettséget is felmértük. Az 5. ábra szemlélteti, hogy a megkérdezett 49 ember hogyan vélekedik a menetidőről. Túlnyomó többsége az embereknek elégedett a menetidővel, átlagban 4-es értékelést adtak. A szórás, azaz az átlagtól való átlagos eltérés 1,14; ami azt jelenti, hogy az átlagtól 1,14-dal tér el a válaszok nagy része.

5.ábra: A menetidővel való elégedettség

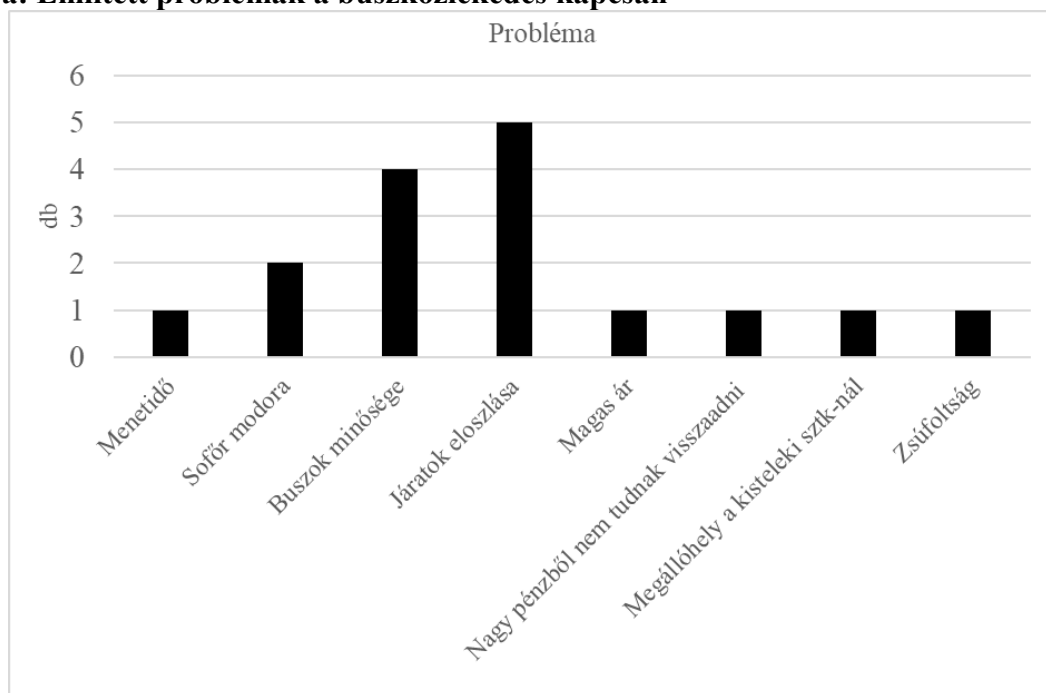

Forrás: a 2019-es ingázás kérdőív alapján saját szerkesztés

Megjegyzés: 5: legelégedettebb, 1: legkevésbé elégedett

Kíváncsiak voltunk továbbá a megkérdezettek esetleges problémáira is, a buszos utazással kapcsolatban (6. ábra). A legnagyobb problémát a helyiek számára a járatok napszakonkénti megoszlása jelentette. A buszmenetrend ugyanis nem igazodik maradéktalanul az igényekhez. A második probléma a buszok minősége. A probléma megoldásának felelőseit is szeretnénk tudni az emberek véleménye alapján. A megkérdezettek nagy része az utazást biztosító cégtől várja el a megoldást, de megjelent az önkormányzat felelőssége is. Neki elsősorban a szolgáltató cég felé történő párbeszéd megteremtését nevezték meg fő feladatának.

6.ábra: Említett problémák a buszközlekedés kapcsán

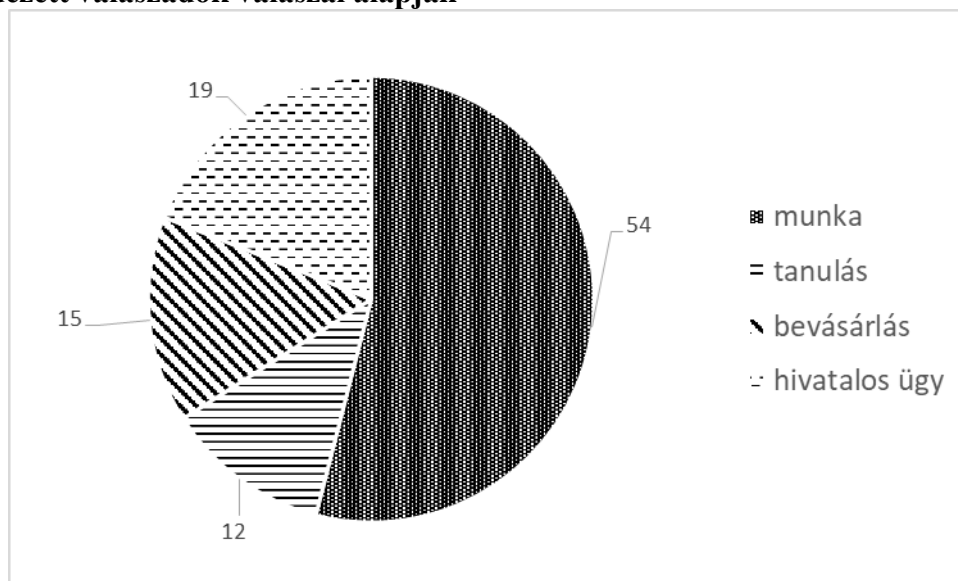

Forrás: a 2019-es ingázás kérdőív alapján saját szerkesztés

Baks település lakosságának térkapcsolatai

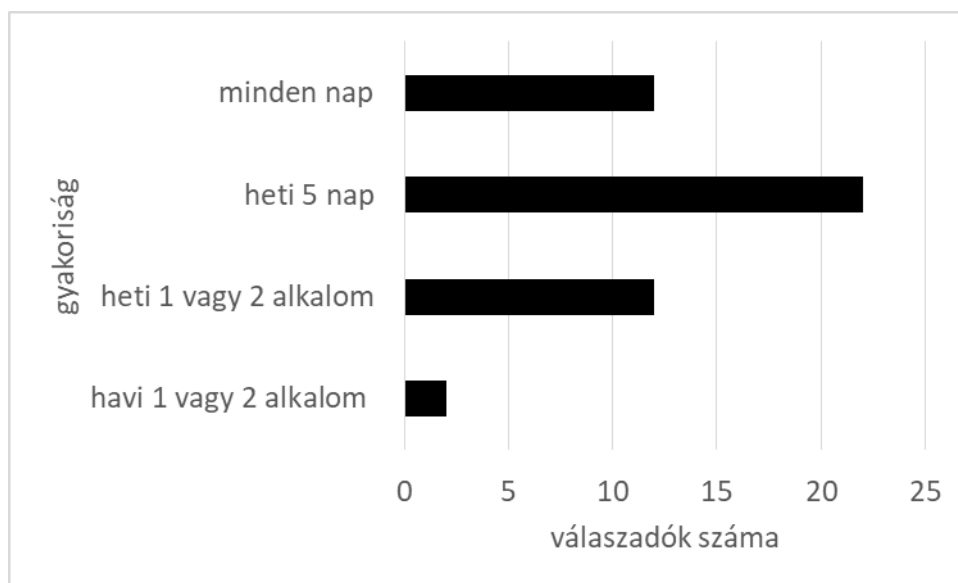
A háztartásokban végzett lakossági kérdőívben megkérdeztük, hogy milyen okokból szükséges Baksot elhagyniuk. Az utazás, azaz a környező településekkel való térkapcsolatok kialakulásának okát egy kördiagramon ábrázoltuk (7. ábra). Ebből jól látszik, hogy négy különböző okot jelöltek meg az utazás céljául. A legtöbben munkavállalás miatt utaznak. A válaszadók 54%-a adta ezt válaszul. Az utazás okaként a hivatalos ügyek intézése is megjelent, hisz nem minden közszolgáltatás érhető el a településen belül. A járás székhelyén, illetve Szegeden lehet ezeket a szolgáltatások megtalálni. A válaszadók 15%-a választotta a bevásárlást. Ez minden bizonnyal azzal függ össze, hogy nagyobb bevásárlóközpont, szupermarket nem található a településen, így a nagybevásárlást kénytelenek más településen lebonyolítani a baksi emberek (7. ábra).

7. ábra: A környék településeivel való térkapcsolatok kialakulásának oka a megkérdezett válaszadók válaszai alapján

Forrás: a 2019-es lakossági kérdőív alapján saját szerkesztés

8. ábra: Az ingázás gyakorisága a megkérdezettek körében

Forrás: a 2019-es lakossági kérdőív alapján saját szerkesztés

Az ingázás gyakoriságának vizsgálata során négy lehetőség közül választhattak a megkérdezettek. A legtöbb választ a heti öt napot ingázók adták. Ezt követi a heti egy vagy két alkalommal ingázók, majd pedig a hét minden napján ingázók. Természetesen hivatalos ügyek intézése miatt egészen ritkán kell menni, élelmiszerért, gyógyszerért sem kell minden héten útnak indulni. Viszont munkába, iskolába napi rendszerességű az ingázás.

Összefoglalás

A település a zsákfalú jellege ellenére jó forgalmi adottságú. A közeli autópálya (M5) a jó megközelíthetőségű települések közé emeli Baksot. Ez ugyanis felértékeli a falu forgalmi

helyzetét, lehetővé teszi távoli helyszínek gyors elérhetőségét is. Ha összevetjük a 2019-est a 2011-es tapasztalatokkal (Molnár, 2011) jól látszik, hogy a legkedvezőtlenebb máriatelepi elérhetőségi viszonyok is sokat javultak az elmúlt évek beruházásai nyomán.

Baks kiterjedt térbeli kapcsolatrendszerrel rendelkezik. A legfontosabb a térségi központ, Kistelek, és a megyeszékhely, Szeged szerepe. A közösségi közlekedési hálózatra épített térkapcsolatok is működnek, igaz ez vasút híján a buszközlekedést jelenti. A falu életében ez kulcsfontosságú. Alapvetően elégedettek az emberek a nyújtott szolgáltatással, de voltak kritikák is. Amit a helyiek legsürgetőbbnek jeleztek, az a buszvárók minőségének javítása, valamint egy az igényekhez jobban közelítő buszmenetrend.

Vizsgálatainkból az is kiderült, hogy nagyon fontos volna a főút menti járdák felújítása, illetve kiépítése. A Máriatelepet és a Majort összekötő járda és/vagy bicikliút létrehozása minőségi lépés lenne a biztonságosabb közlekedés felé.

Irodalomjegyzék

Bacsi Zs. et al (2011): Regionális gazdaságtan Budapest Szaktudás Kiadóház 310.p.
Molnár M. (2011): Baks problématérképe Acta Regionis Rurum 5. 91-99.p.
Murinkó Balázs (2011): Baks megközelíthetősége és élelmiszer-ellátása Acta Regionis Rurum 5.50-59 p.

Egyéb források

TeIR-adatbázis
KSH adatbázis
Menetrendek.hu

6.kép: Távolságok relativitása (Újmajor és London)

BAKS TELEPÜLÉSKÉPE

SETTLEMENT SCAPE OF BAKS

Nagyné Molnár Melinda, egyetemi docens, SZIE
Melinda Nagyné Molnár, associate professor, SZIU

Absztrakt

A települések életterek. A település, legyen az falu, vagy város, mindig egy-egy helyi közösség funkcionális bázisa; ahol az emberek (részben) megtalálják a megélhetésüket, ahol szolgáltatásokat vesznek igénybe, ahol a társas életüket megélik. A települések mindig magukon hordozzák az ott élők értékeit, igényeit, lehetőségeit. A tanulmány írásával a cél az, hogy a település lakóházai kiépítettségének föltérképezésével, valamint a kérdőíves felmérésünk segítségével képet kapjunk a település arculatáról.

Abstract

Settlements are living spaces. A settlement, be it a village or a city, is always the functional base of a local community; where people find their livelihood, where they use services, where they live their social life. Settlements always reflect the values, necessities and opportunities of the people who live there. The aim of this study is to make a description of the settlement's physical character by mapping the residential buildings of the settlement and with questionnaire survey's results.

Bevezetés

Baks az elmúlt években nemcsak kistérségi viszonylatban mutatott fel jelentős pályázati sikereket különböző beruházások terén. Itt számos intézmény-fejlesztési és műszaki infrastrukturális beruházás történt. Ebben a tanulmányban részben azt vizsgálom, hogy vajon az utcaképben is megjelenő látványos fejlesztések, melyek a település arculatában a kívülálló számára nyilvánvalóan jelen vannak, vajon az itt élő emberek fejében is ott vannak-e? Hogyan ítélik meg a saját falujuk arculatát a helyiek? Mit gondolnak az úthálózat helyi adottságairól? Érzékelik, értékelik-e a falujukban végbemenő változásokat? Ugyancsak kérdés volt számomra, hogy vajon kimutatható-e a különbség a három önálló (Szőlő, Major, Máriatelep) településrészen kialakult vélemények között? Vajon a beruházási célhelyen és attól távol van-e különbség a sikerek megítélésében? Vajon ha utcánként, lakóházanként pontértékeléssel megvizsgáljuk a lakóházakat a faluban egyenként, lehet-e térben különbségeket, markáns elkülönüléseket tapasztalni?

Anyag és módszer

A kutatói kérdések megválaszolásához több módszerre is támaszkodtam. Az egyik a Faluszemináriumi Kutatóműhely 2019 júniusában folyt lakossági kérdőíves felmérése volt, amely lehetővé tette, hogy megismerjem a közvélekedést az utak kiépültségéről. Mivel 2011-ben már foglalkoztunk Baks utcaképével, akkor még elsősorban az útállapottal, így módszerként alkalmaztam a korábbi felmérések eredményeivel való összevetést, így állapítva meg az eltelt idő trendjeit.

Az úthálózatot érintő pályázati beruházások kapcsán módszerként említem, hogy a hozzáférhető dokumentumokat is át kellett tanulmányozni. Ugyancsak megalapozta a vizsgálatot a Búza Zsolt polgármester úr tájékoztatója, a vele történt interjú.

Természetesen helyszíni megfigyelésre is sor került. Baka Flóra és Nagy Kamilla terepmunkája segítségével leltárba vettem a település lakóingatlanjait. A lakóingatlan-megfigyelés alapozta meg az utcakép-elemzést. Ennek során egy már előre elkészített szempontrendszer segítette a munkát. Ennek a szempontrendszernek a prototípusát 2014-ben tanítványommal, Vitéz Bálinttal dolgoztuk ki Átány kutatása során (Vitéz, 2014), amit 2015-ben előbb Hollókőre adaptáltunk (Molnár- Bencsik, 2015), majd ugyancsak egy másik adaptáció készült Egercsehire (Molnár, 2016). Ennek nyomán Dél-Heves több falujában is készült hasonló vizsgálat Bogárdi Tünde tanítványom kutatómunkája nyomán (Bogárdi, 2018).

A leltárba vett ingatlanokat egyenként értékeltük megadott szempontok szerint. Fontos kiemelni, hogy a pont-értékekést csak lakó-ingatlanon végeztük el, így a Falumag szolgáltató, közellátást biztosító építményeit nem vizsgáltuk. Az elemzés során külön értékeltük a portát, az előkertet és az épített lakóingatlant. A porta vizsgálata során 4 kategóriát különböztettünk meg Bakson: „elhanyagolt”, „elhanyagolt, higiéniai problémákkal”, „ápolat” és „nem megítélhető” (pl. nem látszik). Vizsgáltuk a ház előtti (utcán levő) előkertet (ha volt), és tipizáltuk is. Megkülönböztettük az „elhanyagolt”, „elhanyagolt, higiéniai problémákkal”, „ápolat”, „nem értelmezhető” kategóriát. A lakóházak is besorolást nyertek. Megkülönböztettük a „rossz állapotú lakatlan”; „romház”; „félíg elkészült”, „rossz állapotú lakott”; valamint a „jó állapotú lakatlan”; és a „jó állapotú lakott” kategóriákat. Ezek a külön-külön értékelésre került szempontokra nyert eredmények végül összegződtek. Ez azt jelenti, hogy ez alapján a házak értékét egy 5 fokozatú skálán minősítettük. Az 5-ös eredmény azt jelentette, hogy a vizsgált ingatlan minden szempontból kiváló. 4-es eredményt az kapott, ahol a szempontok valamelyikének vizsgálata során nem a legkedvezőbb minősítést kapta a ház. 3-as az az ingatlan kapott, ahol a vizsgált szempontok közül vagy egy súlyosan hiányosnak bizonyult, vagy legalább két szempont szerint közepesnek bizonyult az értékítélet. Elégségest (2) az az ingatlan kapott, ahol legalább két szempont szerint nagyon alacsony értéket adott a vizsgálati eredmény. Az épületeket kormeghatározás, és stílus-egység szerint is értékeltük („hagyományos parasztház”, „hagyományos parasztház modernizálva”, „Kádár-kocka”, „emeletes (nyolcvanas-kilencvenes évek)”, „új-építésű (2000-es években épült)”) (1. ábra).

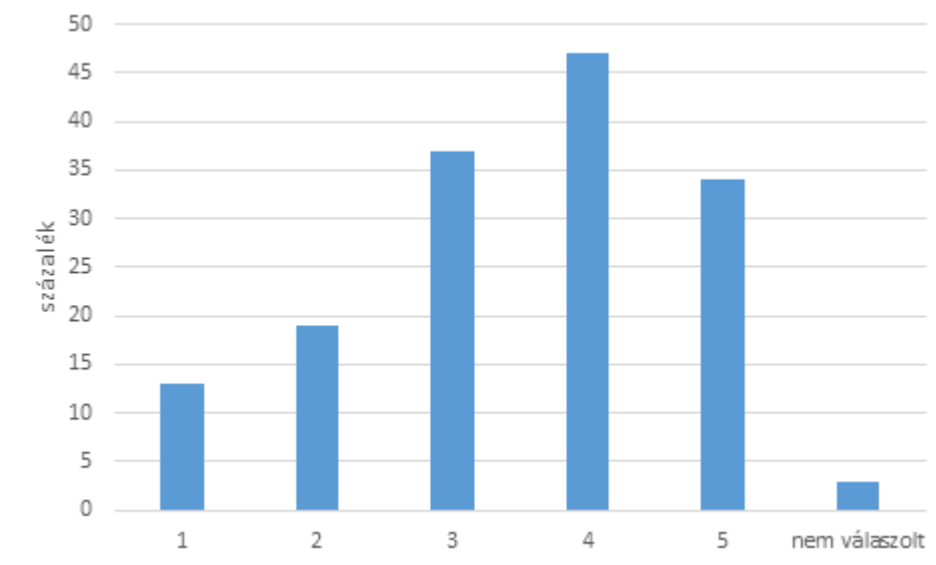
Az úthálózat Bakson

A települések életét döntően meghatározza az útviszonya. Baks zsákfalu, de nagytérségi viszonylatban nem számít kedvezőtlen adottságúnak, hisz az M5 autópálya félórán belül elérhető. Ugyanakkor tagolt település, amelynek köszönhetően a település Kistelek felé nyíló vége nem ugyanolyan forgalmi adottságú, mint a Dongéren túli, a településtől térben is távolabb eső máriatelepi rész (Vígh.- Illés, 2019).

Az első kérdés az volt, hogy a 2011-es kutatásunk során még kiugróan rossz máriatelepi úthálózatról alkotott vélemény, az időközben ott elvégzett úthálózat-fejlesztések nyomán vajon miként változott. Az tény, hogy Baks Község Önkormányzata jelentős támogatást nyert a Dél – alföldi Operatív Program „Önkormányzati tulajdonú belterületi közutak fejlesztése a komplex programmal kezelendő LHH kistérségekben” című felhívás keretein belül a máriatelepi utak szilárd burkolattal való ellátásnak I. ütemének megvalósításához (bővebben: Vígh – Illés, 2019). Ennek kivitelezése a 2011-es első kutatásunk idején még nem zárult le,

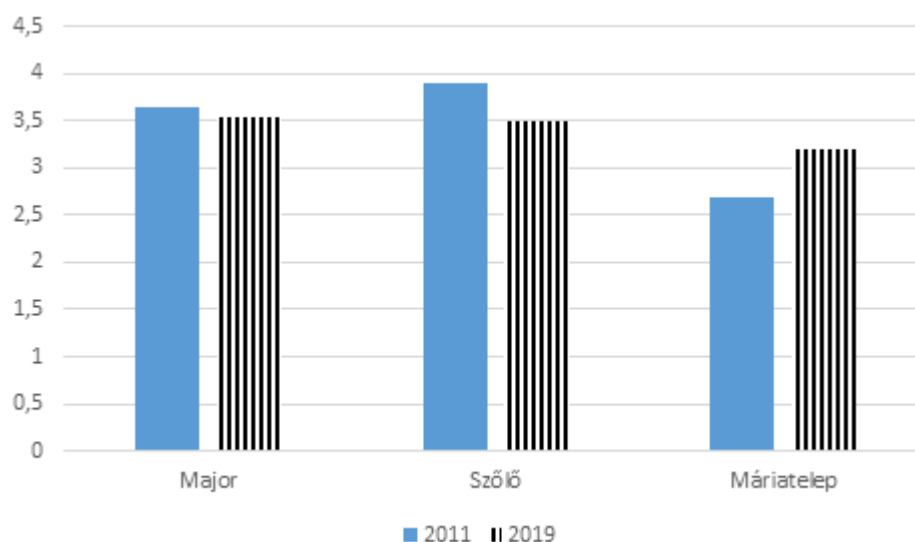
csupán elkezdődött (Molnár, 2011). A kérdés számunkra tehát az volt, hogy a jelentős beruházás a baksiak helyi útviszonyokra vonatkozó vélekedését miként módosította. (A kérdés megválaszolása során a megkérdezettnek azt a falurészt kellett értékelnie, ahol él). Az 1. ábra tanúsága szerint 2019-ben átlagosan 3,46-ra értékelték a megkérdezett háztartások az útviszonyokat. A legtöbben (31%) jó minősítést adtak. A megkérdezettek 25%-a közepest, 22%-a jelest adott. 20% adott erősen kritikus véleményt: 12% kettesre, 8%-a elégtelenre értékelte az útviszonyokat.

1.ábra: Az útviszonyok osztályozása 1-5 skálán (az egyes a legrosszabb, az ötös a legjobb érték)

Forrás: A 2019. évi kérdőíves felmérés alapján készítette a szerző

2.ábra: Az útviszonyok átlagértéke településrészenként 2011-ben és 2019-ben

Forrás: A 2011. és a 2019. évi kérdőíves felmérés alapján készítette a szerző

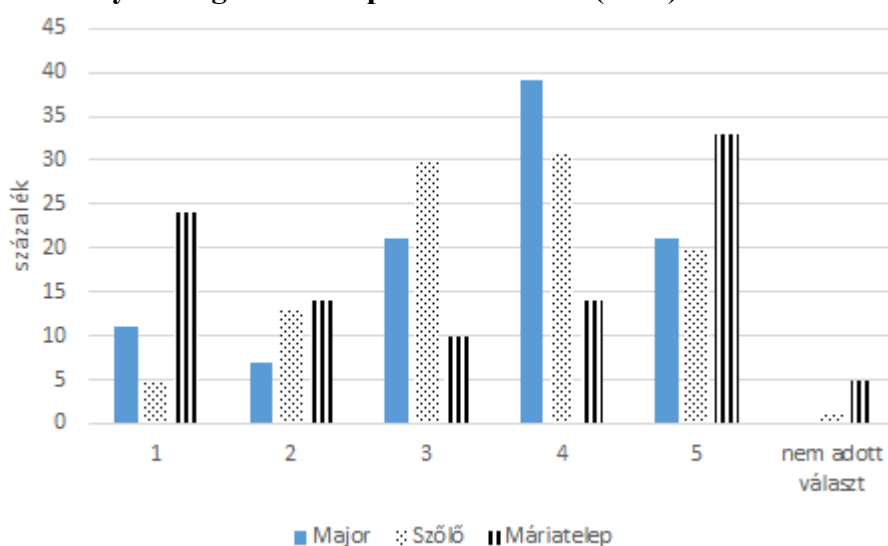
Ha összevetjük a 2019-ben nyert eredményeket a 2011-essel, összátlagban nem mutatkozik jelentős elmozdulás. Akkor is átlagosan 3,41-ra értékelték a megkérdezettek az útállapotot a

faluban. Azaz mindössze 5 századdal adtak 8 évvel később átlagosan jobb minősítést a helyiek. Érdeemes ugyanakkor településrészenként is vizsgálni!

Az úthálózat 2011. és 2019. évi összátlagban jelentős különbséget nem mutató megítélése településrészenként vizsgálva azonban jelentős változást mutat (2. ábra). A beruházásokat nyert Máriatelepen jelentős javulást, Szőlőben jelentős romlást látni. Máriatelepen az átlagosztályzat 2011-ben 2,69 volt, 8 évvel később, a jelentős útburkolati beruházásoknak is köszönhetően az értékelés 3,2-re ugrott. Szőlőben ugyanakkor a 2011-ben még 3,9-es értékelés ugyanilyen mértékben csökkent, így lett 2019- ben 3,49. Majorban érdemben nem változott az értékelés (2011: 3,64/ 2019-ben: 3,54)

A 3. ábra azt mutatja meg, hogy az egyes településrészekben az egyes osztályzatok milyen arányban jelentek meg a megkérdezettek véleményében.

3.ábra: Az útviszonyok megítélése településrészenként (2019)

Forrás: A 2019. évi kérdőíves felmérés alapján készítette a szerző

Megjegyzés: 1: legrosszabb, 5: legjobb értékelés

A 3. ábrán jó látható, hogy míg Majorban és Szőlőben összességében egy a közepes és jó minősítést preferáló válaszadás mutatkozott meg, addig Máriatelepen éles volt a megosztottság. A legtöbben vagy jelest, vagy elégtelent adtak. Ez pedig összefügg azzal, hogy a Telepen történt útburkolat-fejlesztési beruházás nem terjedt ki a terület minden egyes utcájára. Azok, akiknek az utcáját érintette a beruházás, jelest adtak. Akik kimaradtak, azok elégtelent. Mivel a sok évtizedes úthálózat-fejlesztést a beruházásokban egyszerre megoldani mindenhol nem lehetett, ezért azokon a helyeken, ahol volt fejlesztés, ott elégedettséget lehetett mérni, amely területek viszont kimaradtak a fejlesztésből, ott különböző fokú elégedetlenséget lehetett tapasztalni. Valószínűleg jobb önkormányzati kommunikációval érdemes lett volna, vagy akár még most is érdemes lehet a (nemcsak Máriatelepen élő) elégedetlenek számára világossá tenni a fejlesztések jövőbeli ütemezését. Ez talán feloldhatná a számok mögött megbúvó feszültséget.

Az utcakép- út vizsgálat kapcsán fontos kitérni arra, hogy a tér-érték vizsgálatunk 2011-es helyzetképehez viszonyítva Máriatelepnek jelentősen javult az élhetősége más okból is. Máriatelep bejáratánál időközben megvalósult a régóta remélt buszforduló, mely lehetővé tette, hogy a Máriatelepen élők ne szenvedjenek hátrányt a helyközi buszjáratok

igénybevételénél. Korábban jelentős probléma volt ugyanis, hogy az itt élőknek kb. 40 perces gyaloglással lehetett csak elérni a faluban levő legközelebbi buszmegállót (Molnár, 2011). A beruházásnak köszönhetően Máriatelepen egyértelműen javult az életminőség. Ugyanakkor megmaradt a máriatelepiek falumaggal való járdával történő út-összeköttetésének problémája. Jelenleg csak az útesten lehet közlekedni, mivel sem kerékpárút, sem gyalogút nincs. Ez azért gond, mivel a mindennapi élet a máriatelepieket is rendszeresen a faluba szőlítja, így különösen rossz időjárási viszonyok, vagy esti fények esetén a gyalogjárókat veszélyezteti az autó- és buszforgalom.

A házak értékleltára

Mivel a Kisteleki kistérség jelentős cigány-szegregátuma Bakson, Máriatelepen található, ahol valóban a lakosság több mint 90%-a cigánynak mondható; a sztereotípiáknak megfelelően azt gondolhatnánk, hogy itt a házak pont-érték-elemzésében tömbös pusztuláshóznát, alacsony-komfortfokozatú házakból álló rurális gettót találunk. Aki azonban körüljárja a Telepet, úgy ahogyan azt mi tettük 2019-ben, ennél jóval differenciáltabb képet talál (1. térkép).

Az 1. térkép tanúsága szerint Máriatelepen egyszerre vannak jelen a tehetős vállalkozók látványos családi házas beruházásai és a nyomor szélén élők romházai. A Fő utca mentén és közelében inkább a jobb állapotú házak az uralkodók, attól távolodva azonban, egyre több megélhetési problémára utaló nyomot találni a házak, porták értékelése során. Az 1. térképen a vörös szín jelöli a kritikus, problémás lakóingatlanokat. Itt fontos megjegyezni, hogy a városszociológia jóval hamarabb kezdett foglalkozni a „blight”-nak nevezett pusztuláshóznakkal. Azonban akár városon, akár falvakban jelenik is meg, a lényeg ugyanaz: ezeken a helyeken a tér nem tudja betölteni a korábbi funkcióját. A „penészgomba” megnevezés pedig jól jelzi az értéktelenedést, és azt is, hogy a megjelenés helyén sok esetben nem áll meg a devalválódás, hanem onnan képes szétterjedni is (Cséfalvay, 1994).

A térképet tovább tanulmányozva, látható, hogy narancssárga- piros foltokkal, azaz elhanyagolt, rossz állapotú ingatlanokkal nemcsak Máriatelep van „meghintve”. A különbség a máriatelepi és a Faluban található elhanyagolt ingatlanok közt legfőképp abban van, hogy Máriatelepen ezek általában lakottak. A Faluban (Szőlőben és Majorban) ezzel szemben ezek az ingatlanok elhagyatottak, üresek. A többségi társadalomhoz tartozó lakói láthatóan évekkel ezelőtt elköltöztek, meghaltak. A falvak lakóingatlanjainak kiüresedése, értéktelenedése a rurális térségekben nem ritka jelenség. Mindez szoros összefüggésben van azzal a szelektív migrációval, aminek révén a falvak folyamatosan elveszítik az ambiciózus fiataljaikat (Timár-Velkey- Nagy, 2012; G. Fekete, 2006)

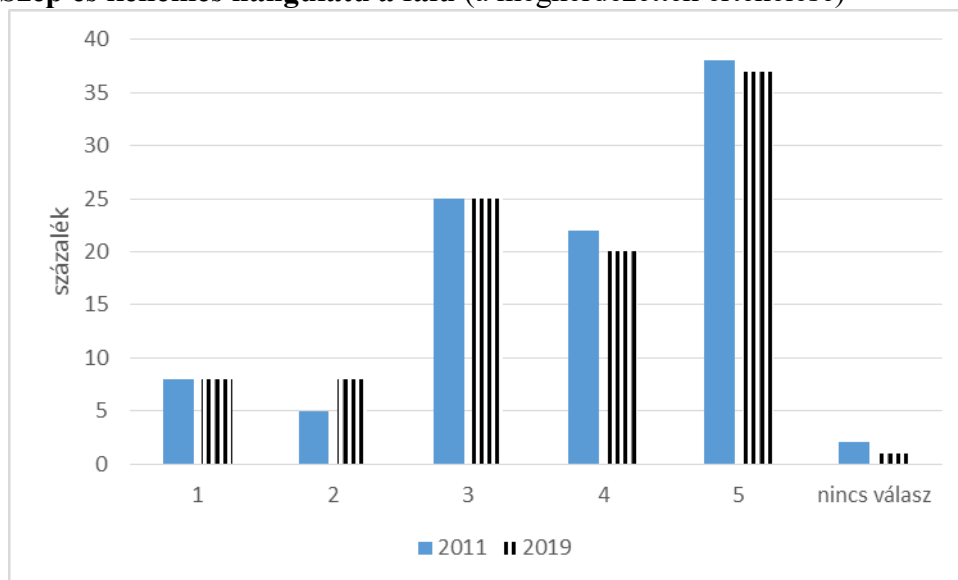
A település értékelése

A település értékelését nem csupán az épített útburkolat, a ház-állapot határozza meg. Az is számít, hogy az itt élőkben milyen az értékítélet. A háztartásokra vonatkozó kérdőívünkben megkérdeztük, hogy mennyire gondolják a helyiek, hogy a falu szép és kellemes hangulatú. Ezt 2011-ben is vizsgáltuk. A 4. ábra azt mutatja meg, hogy 2011-ben és 2019-ben hogyan alakult átlagosan, és osztályzatonként a válaszadás. Az eredmények azt mutatják, hogy statisztikailag nincs kimutatható változás az emberek megítélésében (4. ábra).

Az 5. ábra szemlélteti a megkérdezettek választ arra vonatkozóan, hogy Baksot milyen mértékben tartják életképes, fejlődő falunak. Az 5. ábra tanúsága szerint Baks

életképességének, fejlődőképességének értékítélete abszolút pozitív irányban mozdult el. Azaz az itt élők tisztában vannak a településen történt beruházások jelentőségével.

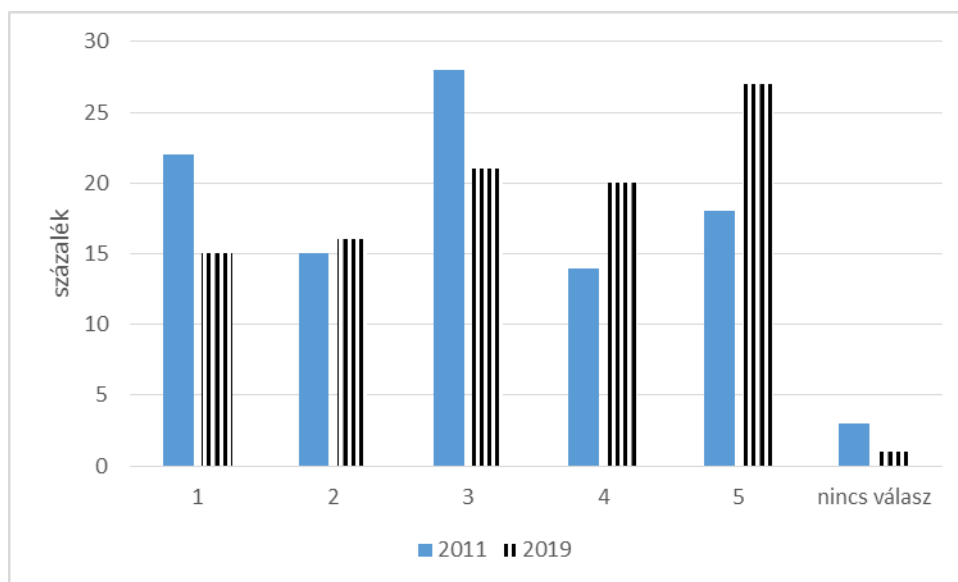
4. ábra: Szép és kellemes hangulatú a falu (a megkérdezettek értékelése)

Forrás: A 2011. és a 2019. évi kérdőíves felmérés alapján készítette a szerző

Megjegyzés: 5: maximálisan egyetért a megállapítással, 1: a legkevésbé sem ért egyet a megállapítással

5. ábra: Baks egy életképes, fejlődő falu (a megkérdezettek értékelése)

Forrás: A 2011. és a 2019. évi kérdőíves felmérés alapján készítette a szerző

Megjegyzés: 5: maximálisan egyetért a megállapítással, 1: a legkevésbé sem ért egyet a megállapítással

Összefoglalás

Baks nem egészen száz éves történelmének ma egy olyan korszakában van, amiben erős a pályázati aktivitás, az önkormányzati gondviselés számos formája megfigyelhető térségi, még

akár régiós léptékben is kimagasló eredménnyel. A megkérdezettek válaszaiból azonban úgy tűnik, hogy a település menedzsmentjének erőfeszítései nem minden tekintetben tükröződnek a véleményekben. Feltétlenül fontos kiemelni, hogy a falu életképességének megítélése jelentősen javult. Ugyanakkor a sikerek ellenére térbeli/ társadalmi megosztottság tapasztalható.

Érdekes a problémákra külön is rávilágítani. A falu ápolt főtere, igényesen parkosított, virágosított tágas terei az ideérkező számára vonzó falukép. De aki itt él, az azt is látja, megéli, ami az ápolt utcáreszéken túl van. Fontos rámutatni arra a „blight”-jelenségre, mely nem csupán Máriatelepen figyelhető meg. A településszociológiában a funkciójukat elvesztő, romló településképpű zónák megjelölésére használt „penészfoltok” Bakson is megvannak. A cigányszegregátumban ez egyértelműen a szegénység indikátora. Ugyanakkor megtalálhatóak a falu többi részén is. A különbség az, hogy Majorban és Szőlőben ezek a penészfoltok nem lakottak: az elöregedéssel párhuzamosan születnek, ahogy a felhagyott porták használaton kívül kerülve eldzsumbujosodnak. A városszociológiában elsőként leírt jelenségről fontos tudni: a penészfoltok képesek növekedni, ezzel holt-zónákat, problémafészeket indukálva a településen. A dél-hevesi Átányban készült kutatásunk tapasztalatai szerint, ha felgyorsul a faluban a blight-zóna terjedése, utcák tűnhetnek el. Intő példa az átányi történet: a nagyjából ezeröttszáz fős településen húsz év alatt több mint száz ház tűnt el a föld színéről (Vitéz, 2014).

A települések életterek. Így kezdtem a tanulmányomat. De folytatom: nemcsak életterek, hanem „érték-terek” is. Számos egyedi, csak rájuk jellemző érték hordozói. Jó volna, ha ennek az értékes, szerethető dél-alföldi falunak az ott élő dolgozók emberekhez méltó jövő jutna.

Irodalomjegyzék

- Bogárdi T (2018): Társadalmi helyzetfeltárás Dél- Hevesben Ph.D. disszertáció kézirat
Cséfalvay Z. (1994): A modern társadalomföldrajz kézikönyve, Budapest
G.Fekete É. (2006.): Hátrányos helyzetből előnyök? – Elmaradott térségek felzárkózásának esélyei az Észak-magyarországi régióban In: Földrajzi Közlemények 2006/1-2. 55-66.p
Molnár M. (2016): Utcakép-elemzés Egercsehiben Acta Regionis Rurum 2016 (10. kötet) 34-42 p.
Molnár M. (2019): Baks problématerképe Acta Regionis Rurum 2011. (5. kötet) 99-99. pp.
Molnár M.- Bencsik B. (2015): Utcakép-elemzés Hollókőn Acta Regionis Rurum 9. pp. 28-34
Timár J.- Velkey G.- Nagy T. (2012): Szelektív vándorlás és kiegyensúlyozatlan nemi arányok a rurális rérségekben /Esettanulmányok. Vezetői összefoglaló: Észak-alföldi régió
Vígh V.- Illés L (2019): Baks közlekedésföldrajza Acta Regionis Rurum 2019 (13. kötet) 35-46.p.
Vitéz B. (2014): Átányi utcaép Acta Regionis Rurum 2014 76-86 p.

Egyéb források

Dél – alföldi Operatív Program „Önkormányzati tulajdonú belterületi közutak fejlesztése a komplex programmal kezelendő LHH kistérségekben”
a Faluszeminárium kutatóműhely 2011-es és 2019-es Bakson készített kérdőíves adatbázisa

Interjúalany

Búza, Zs. (2019). Baks polgármestere.

1.térkép: utcakép-elemzés

Forrás: teprepbejárás alapján készítette Nagyné Molnár Melinda

7.kép: Rendezett falukép a település központjában

8.kép: Baksi peremvidék

9.kép: Lakatlan romház

10.kép: Lakott romház

BAKS MENTÁLIS TÉRKÉPE

MENTAL MAP OF BAKS

Baka Flóra, egyetemi hallgató, SZIE GTK RKG
Flóra Baka, student, SZIU

Absztrakt

Minden település, köztük Baks is egyedülálló, a lakosságot körülvevő térrel rendelkezik. Az, hogy ezt a környezetet az ott élők hogyan érzékelik, és hogyan csapódik le tudatukban, mentális térképezés segítségével ismerhetjük meg. E tanulmány célja a baksi lakosság gondolataiban élő „térkép” megismerése a község egyes településrészeiről és a teljes településről.

Abstract

Each and every settlement, including Baks has a unique sphere that surrounds inhabitants. We may understand the perception of this environment by the people who live there, with the help of mental mapping, to get a deeper understanding how it is reflected in their consciousness. The purpose of this study is to get to know this "map" in the mind of inhabitants, not just the parts of the settlement but the whole location.

Bevezetés

A mentális térkép és a körülöttük lévő tér és annak érzékelése szorosan összefügg. Az észlelésnek köszönhetően a különböző információk egyfajta hálónak szövének össze, amely megalkotja a mentális térképet. Az idő elteltével e fogalom egyre inkább kiteljesedett. Napjainkra már nemcsak az embert körülvevő környezet, hanem személyes vélemények, sztereotípiák is kiegészítik. A különböző társadalmi csoportokba tartozók, különböző korosztályok másként vélekedhetnek egy-egy azonos dologról, sok esetben emlékek, események, érzések kötődhetnek hozzá. Ezek következtében a fejünkben létrejött térkép eltérhet a valóságtól, szubjektívizálódik. (Reszegi, 2018)

A mentális térkép fogalma a pszichológiában jelent meg először. Kognitív térkép/térképezésnek is nevezik. A környezetről kialakult mentális kép a múltbéli emlékekből és a pillanatnyi tapasztalásokból alakul ki, interaktív folyamat eredményeképpen jön létre. A mentális kép egyénenként eltérő, azonban korábbi kutatások alapján feltételeznek egy egységes „csoportképet” is, amely csoport tagjai között jön létre. A helyi lakosság mentális térképe egyedülálló, az „öslakosok” és a betelepülők „térképe” között is jelentős különbségek figyelhetők meg (Györffy, 2015).

A jelenlegi tanulmány alapját a Faluszemináriumi Kutatóműhely keretén belül korábban végzett mentális kutatások jelentik (Bogárdi- Molnár, 2014; Molnár- Bogárdi, 2015, 2016; Karacs-Molnár, 2012, 2013; Kistamás- Molnár, 2011; Molnár, 2007, 2009, 2017, 2018). A mentális térképezés arra épít, és e tanulmány célja is ez: megismerni azt, hogy az egyén az őt körülvevő világhoz kapcsolódóan milyen gondolati és érzelmi állapotot társít. Ez az állapot, ez a vélemény jelentősen meghatározza a település közösségét, az emberi kapcsolatokat (Kistamás- Molnár 2011).

Anyag és módszer

2019 nyarán, 8 év elteltével visszatérve Baksra a mentális térkép elkészítéséhez 153 kérdőívet töltöttünk ki. Ennek célja volt többek között az is, hogy megismerjük, milyen kép alakult ki a falu lakosainak fejében a település egyes részeiről. Ehhez a válaszadók válaszait tematikusan szétválogattam a három településrész között. Mivel nem csupán arra voltam kíváncsi, hogy 2019-ben mit gondoltak a baksiaiak; hanem arra is, hogy hogyan változott, változott-e egyáltalán a véleményük a korábbi, 2011-es vizsgálathoz képest, ezért használtam a 2011-es adatbázist is.

A településrészek bemutatása – Szőlő, Major és Máriatelep

Baks településszerkezete három részből áll: Baksi Szőlő, Baksi Major, Máriatelep. A centrumot a központi elhelyezkedésű Szőlő rész adja. Itt találhatóak meg a különböző intézmények, szolgáltatások, Faluház, piactér. Major településrész közelebb helyezkedik a központhoz, Szőlővel lényegében össze van nőve. Mivel kevésbé intézményesült, így Szőlőhöz képest fejlettsége, kiépítettsége attól elmarad. A település máriatelepi része egy szegregált, főként romák által lakott terület. Területi elhelyezkedéséből adódóan is hátrányos, távol esik a központtól, a szolgáltatások és az infrastruktúra fejlettsége is alacsony. A baksi cigányság körülbelül 95%-a itt él. (Baks Község Integrált Foglalkoztatási Stratégiája, 2014)

A mentális térképezés eredményei

Annak érdekében, hogy megismerjük, hogy a település három része között mentális elkülönülés is tapasztalható-e, az egyes falurészek lakóit saját és a másik két településrészeiről alkotott véleményükről is megkérdeztük. A kérdőívben az erre vonatkozó kérdések a következők voltak:

- *Ön szerint van-e különbség a falu egyes településrészei között?*
- *Mi a különbség a falu egyes településrészei között?*

Amit már előzetesen, a korábbi kutatások alapján tudtunk (Kistamás –Molnár, 2011), az a következő:

- Szőlő településrész központi funkciót lát el a falu életében.
- Major településrészen alig érzékelhető a központtól való elkülönülés.
- Máriatelep jelentősen elmaradott a falu másik két településrészeéhez képest.
- A roma kisebbség Máriatelep településrészeire koncentrálódik.

Az 1. táblázatban foglaltam össze azt, amit a 2019-ben készült kérdőíves felmérés alapján Szőlőről tudhatunk. Az értékelésnél a településrészen élők saját településrészükről kialakított véleményét, valamint a róla a másik két településrészeiről alkotott véleményt külön-külön oszlopban tüntettem fel.

A Szőlő településrészeiről kialakult kép alapján elmondható, hogy a település mindhárom részén élő lakosság közel hasonlóan látja. A település centrumának, kiemelkedő részének tekinthető, azonban a lakosság egy része megfogalmazta azt is, hogy a vizsgált rész alapvetően ugyanolyan, mint a település többi része. A Szőlőben élők saját településrészükről úgy vélekedtek, hogy régebben jelentősebb különbségek voltak, mára azonban ezek nem tapasztalhatók. Társadalmi tekintetben jól látható, hogy a Máriatelepen élők Szőlőről alkotott véleményében hangsúlyt kapott, hogy magyarlakta. Ugyanakkor az is igaz, hogy a Majorban

és a Szőlőben élők ezt a korábban tényyszerű adottságot már nem tartják igaznak, mivel a cigány lakosság megjelent a település ezen részén is (1. táblázat).

1. táblázat: Vélemények Szőlőről

Majorban élők véleménye Szőlőről	Mária telepen élők véleménye Szőlőről	Szőlőben élők véleménye Szőlőről
• Ugyan olyan, mint a település többi része • Beköltöztek a roma családok • Központ, frekventált rész • Nincs fejlődés • Itt él az értelmiség, a dolgozó emberek és nyugdíjasok • Forgalmas, a falu központja • Egyforma, nincs különbség a településrészek között • Nincs fejlődés	• Ugyan olyan, mint a település többi része • Gazdagabb • Major és Szőlő egyforma • Magyarok lakják • Fiatalok elvándorolnak • Fejlesztett, központi rész	• Ugyan olyan, mint a település többi része, az életkörülmények romlanak • Rossz emberi kapcsolatok • Csendes, nyugodt, jobb környezet • Település legkedvezőbb része, központi szerepkörű, üzletek és szolgáltatások itt összpontosulnak • Mária telep ellentétje • Elvándorlás, előregedés (a teljes településen) • Szolgáltatások • Betelepülő cigányok, de többségében magyar lakta • Régebben volt különbség, mára már nincs

Forrás: saját szerkesztés kérőív alapján, 2019

A 2. táblázat a Major településrészeiről alkotott véleményeket összegzi. Ez a község déli részén található. Társadalmi tekintetben a település teljes lakossága szerint ezen a településrészen a legalacsonyabb a roma kisebbség aránya. Negatívumként jelenik meg azonban az előregedés, a fiatalok elvándorlása, valamint a peremi elhelyezkedése. A válaszokból az is kitűnt, hogy a korábban minden bizonnyal létező elkülönülése Szőlőnek és Majornak mára okafogyottá vált. Szőlő és Major között nincs érdemi különbség. Lényegében erre vonatkozóan mindhárom településrészen voltak utalások (2. táblázat).

A 3. táblázat Máriatelepet mutatja be. Itt található a település szegregátuma. Alacsony iskolázottsággal, rossz infrastruktúrával, a közbiztonság hiányával jellemezték a megkérdezettek. Hangsúlyt kapott az is, hogy a roma lakosság a település e részén koncentrálódik. A településrészeiről alkotott vélemények hasonlóan módhatók a Szőlőben, Majorban és Máriatelepen lakók szerint. A válaszok megegyeznek abban, hogy ez a település legelmaradottabb része (3. táblázat).

2. táblázat: Vélemények Majorról

Szülőben élők véleménye Majorról	Mária telepen élők véleménye Majorról	Majorban élők véleménye Majorról
• Ugyan olyan, mint a település többi része, Nincs különbség • Magyarok lakják, de a cigányság is megtalálható • Fejlesztések • Csendes, nyugodt, de messze van a központtól • Elvándorlás, előregedés • Messze van a központtól	• Magyarok lakják • Jobb, mint a település egyéb részein • Fiatalok elvándorolnak • Cigánygyűlölet	• Ugyan olyan, mint a település többi része • Beköltöztek a roma családok, de itt élnek a legkevesebben • Idősek lakják, nyugdíjasok • Falu peremén helyezkedik el • Csendes

Forrás: saját szerkesztés kérőív alapján, 2019

3. táblázat: Vélemények Mária telepről

Szülőben élők véleménye Mária telepről	Majorban élők véleménye Mária telepről	Mária telepen élők véleménye Mária telepről
• Cigányság, kisebbség • Elnyomott • Hiányos szolgáltatások és infrastruktúra • Rossz viszony a lakosság között • Periféria • Közbiztonsága hiánya • Szegregátum	• Cigányság, cigány telep • Infrastruktúra alacsony • Hátrányos helyzetű • Szegregátum • Támogatások során preferált • Alacsony iskolai végzettség	• A településen élő cigányok jelentős része itt él • Alacsony infrastruktúra, alap szolgáltatások és szórakozási lehetőségek sem érhetők el (bolt, pékség, játszótér) • Elmaradott, rossz életkörülmények • Elzárt, elnyomott • Nem fejlesztik, elmaradott • Megtalálhatóak gazdag cigányok, akik jobban élnek, mint a magyarok

Forrás: saját szerkesztés kérőív alapján, 2019

A 2019-es eredmények összevetése a 2011-es eredményekkel

A 2019-es véleményeket érdemes volt összevetni a 2011-es kérdőívek válaszaival. Ha összevetést teszünk, akkor jól látható, hogy bár már a 2011-es vizsgálatban elhangzott, hogy mára már nincs különbség az egyes településrészek között (Kistamás- Molnár 2011), ugyanakkor a válaszok tartalomelemzése alapján megállapítható, hogy a három településrész között, különösen Máriatelep és a Falu között akkor még jelentős mentális elkülönülés volt

tapasztalható, amely különbség azonban 8 év elteltével jelentősen csökkent. A kiegyenlítődés azonban nem pozitív értékváltozásoknak köszönhető. Sokkal inkább a Szőlőben és Majorban zajló társadalmi átalakulással hozható összefüggésbe, nevezetesen, hogy a község frekvenciáltabb részein is megjelent a roma lakosság. Ez egyébként a falu mendszmentje részéről egy tudatos integrációs program része, amit úgy valósított meg az önkormányzat, hogy a falumagban, több ponton szociális bérlakásokat építtetett a máriatelepi rászoruló cigánycsaládoknak.

Részletesebben megvizsgálva az egyes településrészeket, a 2011-es és 2019-es eredmények összevetéséből a következőket állapíthatjuk meg:

Szőlő – A korábbi, 2011-es eredmények alapján Szőlő településrészt központi, csendes, szép, jobb lakókörnyezetnek tartották. Az ott élőket barátságos, segítőkész, „milliomos”, magyar nemzetiségű embereként jellemezték, ahol a lakosság jobb életkörülmények között él (Kistamás – Molnár, 2011). A 2019-es lakossági felmérésben a megkérdezettek Szőlőt még mindig központi szerepkörűnek tartja, a szolgáltatások jelentős részét és a fejlesztéseket, beruházásokat ehhez a részhez köti. Az itt élőket továbbra is jobb életkörülmények között élőnek tartják, azonban egyre több válaszban megjelent, hogy már a központi rész sem emelkedik ki a település egyes részei közül és itt is megjelentek a roma családok.

Major – 2011-ben Major településrészt a következőkkel jellemezték: nyugodt, tiszta csendes, az itt élők leginkább az idősebb korosztályhoz tartoznak, a közbiztonság jó. Kiemelték periférikus elhelyezkedését (Kistamás – Molnár, 2011). 2019-ben a Majorról alkotott kép továbbra is csendes és nyugodt, periférikus elhelyezkedéséből adódóan továbbra is elzárt, kevésbé fejlett településrésznek mutatkozott. Még hangsúlyosabban jelent meg, hogy a fiatalok folyamatosan elvándorolnak, a településrész előregszik. Megjelentek a településrész megítélését meghatározó cigány betelepülések is.

Máriatelep – A korábbi kérdőívben Máriatelep egyértelműen a teljes lakosság által negatívan jellemzett településrész volt. Ez volt a település szegregált része, az elhanyagolt, fejletlen rész, ahol nincs szórakozási lehetőség, koszos, az infrastruktúra pedig hiányos. Ugyancsak megjelentek olyan megfogalmazások, mint ahol a lakosság elnyomott, kiközösített, ahol a cigány kisebbség koncentrálódik. 2011-ben érezhető volt a véleményekben a nem Máriatelepen élő magyarok és a telepi cigányok közötti feszültség. Ugyanakkor a máriatelepi cigányság erős összetartozását is ki lehetett mutatni (Kistamás- Molnár, 2011). A 2019-es eredmények alapján a településrész megítélése a számos itt végrehajtott beruházás ellenére érdemben nem javult. Változatlanul a korábban már ismert asszociációkat lehetett visszahallani: itt összpontosul a cigány kisebbség, elzárt, elnyomott, az infrastruktúra pedig fejletlen. Különös módon, miközben a település más részén lakók szerint a pályázati beruházások jelentős része Máriatelephez köthető (amit sok esetben nehezményeztek), addig a Telepen élők egy része szerint ez a településrész még mindig teljesen el van nyomva. Ráadásul új jelenség, hogy a korábban egységesebb fellépésű cigány kisebbség több darabra hullott. Részben az idősebb és a fiatalabb generációk mentén, részben pedig a vagyon, a hatalmi befolyás alapján.

Összefoglalás

A 2011-2019 között eltelt idő a kérdőívek tanúsága szerint nem számolta fel a falu településrészeinek mentális elkülönülését. Az egyes településrészek között korábban is meglevő különbségek 2019-ben is mérhetőek voltak: Major egy nyugodt, csendes falurész,

Szóló a központi rész, Máriatelep pedig a cigány kisebbség szegregátumaként jelent meg. Ugyanakkor érezhetőek hangsúlyeltolódások. A válaszadók véleményéből az tűnik ki, hogy a településrészek közti különbségek csökkentek. Ez a trend azonban sajnos a vélemények alapján nem egyértelműen a hanyatló településrészek felemelkedéséből származik. Akkor sem, ha a máriatelepi önkormányzati beruházások éppenséggel igazolni tudnák azt is, hogy bizonyos hátrányaiból már le tudott faragni néhány centit a Telep. A mentális térkép a megkérdezettek véleményén keresztül arra mutatott rá, hogy az egyes településrészek közti különbséget mindenekelőtt az etnikai és a vagyoni háttér tartotta fenn. A településrészek egalizálódásának hátterében az elmúlt időkben új jelenség, hogy a falu térben is lekövethető etnikai átrendeződésen megy keresztül. A vélemények új típusú kapcsolati konfliktusokat vetítenek elő magyar-cigány viszonylatban, és új típusú kapcsolati konfliktusokról beszélnek a baksi cigányság között is.

Irodalomjegyzék

- Bogárdi T- Molnár M (2014). Átány mentális térképe Acta Regionis Rurum 8. 86-49 p.
 Györffy, E. (2015). A mentális térképezés helynév-szociológiai alkalmazásáról. *Névtani Értesítő*, 99-117 p.
 Karacs M- Molnár M (2012): Tiszaladány mentális térképe Acta Regionis Rurum 6. 34-49 p.
 Karacs M- Molnár M (2013): Pázmánd mentális térképe Acta Regionis Rurum 7. 118-130.p.
 Kistamás T.- Molnár M. (2011): Baks mentális térképe 5. 83-91. pp.
 Molnár M. (2007): Siklód térszerkezete Acta Regionis Rurum 1. 23-32 pp.
 Molnár M (2009): Bag mentális térképe Acta Regionis Rurum 3. 33-37. pp
 Molnár M (2017): Bag mentális térképe: a 2009-es és 2017-es kutatások összevetése Acta Regionis Rurum 11. 168-178
 Molnár M. (2018): Földrajzi és mentális tér-érték-elemzés Komlósán Acta Regionis Rurum 12. 124-130
 Molnár M.- Bogárdi T (2015): Hollókő mentális térképe Acta Regionis Rurum 9. 104-114
 Molnár M.- Bogárdi T (2016): Egercsehi mentális térképe Acta Regionis Rurum 10. 128-142
 Reszegi, K. (2018). Helynevek - térszemlélet - mentális térkép. In R. Katalin. Debrecen: Debreceni Egyetem

Egyéb forrás

Baks Község Integrált Foglalkoztatási Stratégiája. (2014).

11.kép: Esélytöbblet a baksiáknak- hirdetés a falu nyertes beruházásairól

A MEZŐGAZDASÁG HELYZETE ÉS SZEREPE BAKSON

POSITION AND FUNCTION OF AGRICULTURE IN BAKS

Ritter Krisztián, egyetemi docens SZIE
Krisztián Ritter associate professor SZIU

Absztrakt

A falukutatók során - a települések gazdasági-, társadalmi helyzetének feltárásán belül - az agrárium vizsgálata minden esetben kiemelt hangsúlyt kapott. Jelen fejezet azokra a kutatási eredményekre fókuszál, melyek - szorosan összefonódva a szociális gazdaság, a helyi foglalkoztatás és a helyi termék előállítás témakörével - a mezőgazdaság jelenlegi, és jövőbeni fejlesztésekben játszott szerepét mutatják be a vizsgált településen. Az agrárium helyi történetének rövid bemutatása után a jelenlegi állapotok felvázolásához a rendelkezésre álló hivatalos statisztikák és kiemelten a falukutató tábor primer kutatásának eredményei szolgálnak alapul. Összegző megállapításunk, hogy az agrárium változatlan tendenciák mellett rövid távon is elvesztheti a korábban - a legtöbb háztartásra kifejtett - meghatározó szerepét.

Abstract

During village-research camps - besides many other topics - the role of agriculture as an endogenous competitive factor in long time local development is analyzed. After analyzing the short history of the agriculture in Baks, this chapter focuses on this role in close relation to social economy, local employment, local production based on the results of secondary and mainly primary research (questionnaires among residents and in-depth interviews with the main local actors). The main conclusion is that agriculture - based on the actual tendencies - might lose its former weight in the local formal and informal economy even in short term.

Bevezetés

Baks Szegedtől közel 40 m-re elhelyezkedő, kedvező mezőgazdasági adottságokkal rendelkező, hagyományos agrártelepülésként számon tartott község. A falu a Pusztaszeri Tájvédelmi Körzetben helyezkedik el, Ópusztaszer északi szomszédja. Nyugaton Pusztaszer, keleten Mindszent, valamint a Tisza, északon Csánytelek határolja. A község másik vize a Dong ér: „*Ma ezt a nevet csak a Tömörkénytől délre húzódó régi vízér viseli a Nagykanális mentén. Egyik ága messze délre elhúzódik a Dongér tóig. Régen nagy jelentőségű vízér volt, Újmajortól keletre a Tiszáig elnyúlt, és belőle ásták ki a mai Nagykanálist*”. (Inczefi, 1958: 137. p. idézi Fátyolné, 2011: 9. o.).

A XIX. század végén Tömörkényi szőlő, utóbb Bakszi szőlő a település neve. Volt uradalmi cselédek, házatlan tanyai szegényparaszatok telepedtek le itt. Sövényházához tartozott és csak 1947-ben vált önálló községgé. A település történetében kiemelendő időszak a szocializmus korszakának utolsó harmada, amikor a TSZ munka mellett a legtöbb háztartás önálló, jelentősebb volumenű „háztáji” gazdálkodást is folytatott.

Miközben a település népessége az utóbbi időszakban kismértékű fogyással jellemezhető, a település gazdasági életében jelentős változás indult el, és a korábban egyik fő megélhetést

jelentő mezőgazdaság és kertészeti termelés visszaszorulásának, átalakulásának lehetünk tanúi.

Napjainkban a település mezőgazdasága kettős képet mutat. Egyik oldalról a kertek jelentős részéből eltűntek, vagy leépültek a korábban meghatározó fóliás művelés nyomai, a kertészeti termelést egyre inkább a szántóföldi gazdálkodás hangsúlya veszi át. Ugyanakkor a másik oldalról a mezőgazdasági termelés nyomai, hagyományai, tapasztalatai és eredményei még lépten-nyomon érzékelhetők a faluban, az egyes háztartásokban.

A Baksot régóta jellemző társadalmi problémák még nem oldódtak fel, továbbra is aktuális a helyi munkalehetőségek kérdése, miközben a szakirodalmi tendenciák is a mezőgazdaság, az élelmiszertermelés fokozódó társadalmi hasznosságára hívják fel a figyelmet. Már a 2011-es kutatás eredményei is kiemelték Csete és Láng (2005) megállapítását, miszerint *„a jövőt illetően fontos annak felismerése is, hogy a hazai mező- és erdőgazdaság termelő és szolgáltató tevékenysége és léte, a szervesen összefonódó vidékkel és régiókkal együtt, semmilyen más nemzetgazdasági ággal, vagy éppen importtal nem helyettesíthető, illetve pótolható stratégiai rangú szerepkört tölt be az élelemtermelésben, a természeti környezet és a biodiverzitás hasznosításában, óvásában, sőt gazdagításában, a tájképi értékek, hagyományok őrzésében, a falusi turizmusban, az üdültetésben, a rekreációban, a falusi élet- és települési körülmények fejlesztésében, a vidékiek életnívójában, a nyugdíjasok, munkanélküliek, sokgyerekesek szociális helyzetének javításában, a választópolgárok megnyerésében és helyhez kötésében, valamint az infláció mérséklésében”* (idézi Mihály, 2011: 29. o.). Ugyanakkor helyben az egyik legnagyobb gondot az előregedő gazdálkodó társadalom okozza, a fiatalok érdeklődésének hiánya, míg a másik probléma a termelés intenzifikálódása, a diverzifikáció beszűkülése, az agráriumot jellemző birtokkoncentráció.

Mindezek fényében a tanulmány fő célja, hogy bemutassa Baks mezőgazdaságát, hogy az agrárszektor milyen mértékben képes igazodni a megváltozott piaci igényekhez, valamint vizsgálja, hogy a település milyen eszközökkel tudná a mezőgazdaság jelentőségét növelni, hogyan tudná elősegíteni az agrárium fejlesztését, az ágazatot bevonni a roma kisebbség problémáinak kezelésébe, illetve hogy mindezeknek van-e realitása. Sor kerül az agrárszektor jelenlegi szerepének taglalására, milyen szereppel bír a foglalkoztatási szerkezet alakulásában, hogyan járul hozzá Baks gazdaságához.

Anyag és módszer

A felvázolt kérdések vizsgálata több módszer felhasználásával történt, a kutatás primer és szekunder adatokra egyaránt támaszkodik. A rendelkezésre álló dokumentumok, szakirodalmi források felkutatása és feldolgozása után szekunder adatok gyűjtésére és elemzésére került sor, melyhez a statisztikai adatokat az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) alkalmazásai, a KSH által üzemeltett Területi Statisztikai Adatok Rendszere (TStar), valamint az Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ) szolgáltatta.

A kutatás primer részét első megközelítésben lakossági komplex (tehát nem csak a mezőgazdaságra vonatkozó) kérdőíves felmérés képezte, melynek rész célja a mezőgazdaság általános szerepének feltérképezése, a lakosság agráriumhoz való hozzáállásának megismerése volt. Ezen túlmenően a terepi munka során strukturált interjúk készültek a témában leginkább érintettekkel (őstermelők, családi gazdálkodók, vállalkozók, önkormányzati szereplők), akik tapasztalataikkal, véleményükkel hozzá tudtak járulni a helyi

mezőgazdaság minél hatékonyabb és sokrétűbb megismeréséhez. A kérdőívezés során a település 153 háztartása lett bevonva véletlenszerű mintavétellel, míg az interjúalanyok kiválasztása célzottan történt. A következő fejezetekben a szekunder, és a primer kutatás tapasztalatai, legfontosabb eredményei, és a belőlük levonható tanulságok kerülnek összegzésre.

A mezőgazdaság rövid története Bakson

A község területe régóta lakott, már az őskorban is emberi település helyéül szolgált, amit leletek bizonyítanak. A honfoglalás korában Árpád népe lakta Ond vezér fennhatósága alatt. A leírások tanúsága szerint századokon át palánkkal és sövénnel védett vár állt a mai Baksi part helyén. A terület hosszú ideig királyi birtok volt. 1621-től Bethlen Gábor adományozta Kornis Zsigmondnak a törökök által elpusztított területet.

A mezőgazdasággal kapcsolatban fontos állomás, hogy Baks dohánykertészség a Tisza menti áradmányos rétségből kiemelkedő hátságon az 1760-as években létesült. 1767-68-ban 30 kertészt írtak itt össze. Az első katonai adatfelvétel térképe (1784) egyutcás településnek mutatja, 35-40 lakóházzal és gazdasági épületekkel. A dohánytermesztéssel párhuzamos történet, hogy a terület a Pallaviciniak uradalmába kerül.

Házak újra az 1800-as években épültek e területen. Ezek a szomszédos Mindszent és Tömörkény községek külső birtokai voltak. Ebben az időben telepítették be a terület nagy részét szőlővel és gyümölcsösse. Innen kapta a későbbi falu is a nevét „Baksiszőlő” néven. 1828-ban népessége 55 lakóházban 452 fő, 1850-ben pedig 71 kertész- és zsellérházban 604 lakos élt. A kis faluvá fejlődött, virágzó dohánykertészséget az uradalom - a többi kertészettel majdnem egy időben - 1853-ban fölszámolta, a szerződéses kertészeket elűzte házaikból. A fölösztatott kertésztelep helyén épült a baksi major épületegyüttese (Juhász, 1989).

A mai község a volt kertészteleptől észak-keletre, a Dongér melléki magas parton települt. Ennek a második katonai adatfelvételen (1861-64) Szőlőhalom a neve, Sövényháza (ahova a falu jelenlegi területét 1892-től hozzá csatolják) közigazgatásilag 1882. évi kataszteri térképén Tömörkényi szőlő. A szőlők nagy többsége mindszeri és tömörkényi parasztok tulajdonában volt.

A XIX. század végén a Baksi szőlő első telepesei földbe ásott házakban húzták meg magukat. A Tisza közelsége miatt az emlékezettel elérhető időben - az 1870-es években - még készítettek sövényvázast, csömpölyegfalú házakat. Az 1930-as évek végéig gyakori volt a vert falú építkezés; azóta szorította vissza a vályog (Juhász, 1989).

Miután az uradalom a szőlőket eladta, a mindszeriek, tömörkényiek nagy része - lakóhelye távol lévén - megvált szőlőjétől, és ezeket helyi szegényparasztok, volt dohánykertészek, majori cselédek vásárolták meg. Mind többen építkeztek, és az 1910-ben az akkor már Baksi szőlőnek nevezett területen 936, 1930-ban 947 ember élt. Az 1930-as években Baksi szőlő a Pallavicini-uradalom új központjául választott Sövényháza legnépesebb „külterületi lakott Ohelye”, hét-nyolc utcás, szalagtelkes, fűrészfogas beépítésű kisközség. Az 1920-as években, a szomszédságában az uradalom 500 négyszögöles házhelyeket parcellázott a túlnépesedett szegénység számára. Így jött létre a sakktaflás településű Máriatelep, amelynek 1930-ban már 597 lakosa volt (Juhász, 1989). Azok számára, akik nem cselédként, vagy kubikusként keresték a napi betevőt, a fő megélhetést a mezőgazdaság nyújtotta (Fátyolné, 2011).

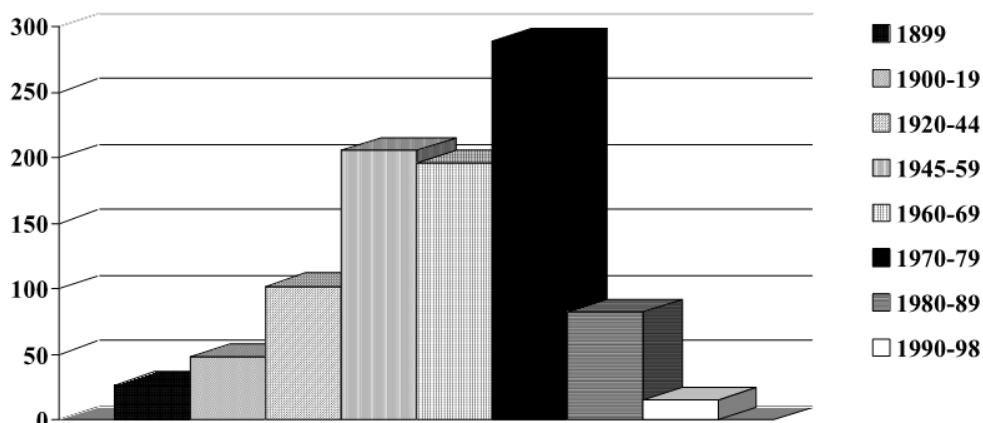
1945 februárjában a községben megszervezték a Földosztó bizottságot, melynek a feladata volt a Pallavicini földbirtok felosztása. Így sok családnak lehetősége nyílt saját ház építésére. Baksi szőlő és Mária-telep 1947-ben vált önálló közigazgatású községgé Baks néven (Juhász, 1989).

A pártállami időszakban, 1949-ben jött létre Bakson a Micsurin TSZ, illetve Baks-Levelényen egy önálló állami gazdaság, valamint a Vörös Csillag/Szikra TSZ, mely később beolvadt az állami gazdaságba. Ez utóbbi az 1960-as évektől a Felgyői Állami Gazdaság kihelyezett üzemágaként működött.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése során a községet 1960-ban „szocialista szövetkezeti község”-gé nyilvánították, a TSZ pedig először az Új Élet, majd a Magyar-Bolgár Barátság nevet kapta meg. A folyamatosan erősödő, jól működő nagyüzemmé váló szövetkezet 2517 hektáron gazdálkodott, melyből 1468 ha szántóföld, a többi rét, legelő és erdő volt. Ebben az időszakban a háztáji gazdaságok területe összesen 210 ha. A termények közül a gabonafélék és a kukorica emelhető ki. A TSZ-nek alakulásakor 230, fénykorában 468 tagja volt. Gépparkjának értéke jelentős gyarapodás után a '70-es években több mint 20 millió forintot tett ki. Az ágazatok közül az állattenyésztés emelkedett ki, ezen belül kifejezetten a tejtermelő szarvasmarha érdemel említést (Fátyolné, 2011). Folyt tovább a zöldségtermesztés is, amihez a TSZ kiépített öntöző infrastruktúrával rendelkezett.

Már a szóbeli interjúkra, illetve a kérdőívezés során a háztartások szóbeli közlései alapján nyert információkra támaszkodva megállapítható, hogy a hetvenes, illetve nyolcvanas évekre a mezőgazdaság jelentős szerepet töltött be a baksi háztartások életében. Bár főállásban nem mindenki a mezőgazdaságban dolgozott, de sokan a TSZ-ben keresték a kenyerüket, illetve a legtöbb háztartásnak saját, háztáji gazdasága is volt. Ezeken a területeken - tulajdonképpen a TSZ infrastruktúráját használva (itt elsősorban a kiépített öntözőrendszerre gondolva) - igen intenzív, árú-termelő kertészeti gazdálkodás, főliázás folyt, mely a szövetkezet által biztosított értékesítésen keresztül igen jelentős bevételhez juttatta a helyi lakosságot. A lakosok közlése alapján, bár - ne felejtjük megjegyezni - igen kemény munkával, de egy idény alatt egy új házra, autóra elegendő profitot meg lehetett keresni.

1.ábra: Az épített lakások számának alakulása Bakson, 1989-1998 (db)

Forrás: Fátyolné, 2011: 14. o.

Ezt alátámasztja, hogy a nyolcvanas években a településen már 130 gépkocsit tartottak nyilván, ami azt jelentette, hogy minden hetedik család rendelkezett autóval. Ez abban az

időszakban jelentős társadalmi jólétet mutat (Fátyolné, 2011). Ezzel párhuzamosan ebben az időszakban az épített lakások száma is kiemelkedő (1. ábra).

A háztáji gazdálkodáson belül a zöldségtermesztéssel, elsősorban étkezési- és pritaminpaprika, valamint karalábé termesztéssel foglalkoztak (Molnár, 2003). A háztáji rendszere azonban erősen kötődött a TSZ-ek működéséhez, hiszen minden technológiai és piaci elemét a nagyüzemi szervezetrendszer biztosította. Ebből adódik, hogy bár sikeres, és ebben a korban a falu házain is megmutatkozó látványos életszínvonal-emelkedést hozott, a szövetkezeti rendszer felszámolásával azonban az is leépült (ld. Molnár, 2002 idézi Vitek, 2011)

A rendszerváltást követően 1995-ben Bakson is megszűnt a TSZ (a tagok visszakapták bevitt földjüket, a föld nélkül belépők 30 AK értékű földet kaptak végkielégítésül), illetve az állami gazdaság, ami a munkalehetőségek beszűkülésével járt együtt. Sokan mezőgazdasági vállalkozásba, kistermelésbe menekültek a munkanélküliség elől, amit már jelentősen nehezített a piaci viszonyok átalakulása, valamint a korábbi TSZ infrastruktúra leépülése. Ennek hiányában a tevékenység gazdaságossága már sokszor megkérdőjeleződött. A tevékenységek közül az öntözéses paprikatermesztés emelhető ki ebben az időszakban (a mezőgazdasági terület közel 30%-án), miközben sokan őstermelőkké (kezdetben 360-an) váltak (Molnár, 2003 és Fátyolné, 2011).

A korábbi állami gazdasághoz tartozó Gagarin major épületeit és a környező földterületet 1995-ben egy kuvaiti származású vállalkozó vásárolta meg, aki elsősorban szarvasmarha tenyésztéssel foglalkozik. Ő azonban a falutól teljesen függetlenül, önállóan végzi tevékenységét. Számára, és más nagyobb környékbeli vállalkozások számára lehetőséget jelentett, hogy - bár a baksi termőföldek aranykorona értéke kedvező - a kárpótlást követően sok földtulajdonos inkább eladta a területét, mintsem hogy az egyre nehezezebb gazdálkodással foglalkozzon.

Másik két volt TSZ major is gazdára talált (Baksi part és a Központ), melyeket a Nemes kertészet vásárolt meg (az itt található termál kapacitással együtt). Itt most 5 hektáros intenzíven termelő üvegházás zöldségtermelés működik, az interjúk alapján közel 50 baksinak és számos környékbelinek munkát adva.

A '90-es években a mezőgazdasági termékfeldolgozás még jelentett munkahelyeket a község számára, mivel az Apimex Rt. által korábban mézüzemként, majd gesztenye feldolgozó üzemként működő telephelyén hűtő és fagyasztó házat üzemeltetett az Arvit Rt. Ez azonban 2004-re végleg befejezte tevékenységét, megszüntetve ezzel a hozzá kapcsolódó munkalehetőségeket is (Fátyolné, 2011).

A 2011-es falukutató tábor eredményei alapján a kutatás időpontjában a mezőgazdasági összterület döntő részét szántó alkotta. A kert művelési ág ugyanakkor, bár kis hányadot képvisel, jövedelemtermelés és hatékonyság tekintetében a legfontosabbnak mondható, elsősorban az intenzív fóliás termelésnek köszönhetően. Ekkor az őstermelők többsége 1-3 hektáron termelt, a házi kertekben elsősorban zöldségfélét, karalábét, káposztát, paprikát, paradicsomot termesztettek. Az értékesítés helye jellemzően a pesti és szegedi nagybani piacok voltak.

A változások ellenére 2010-ben még az agrárszektoré volt a legmagasabb foglalkoztatás (56%), miközben a gazdálkodáshoz köthető idénymunkák fontos munkalehetőségeket, és alternatív jövedelemszerzést jelentettek az itt élőknek, munkanélkülieknek.

A kutatás ugyanakkor megállapította, hogy az ágazat továbbra is csökkenő tendenciával volt jellemezhető, mely a foglalkoztatásban, az állattenyésztésben, a birtokok elaprózódásában és széttagolódásában, a romló és elértéktelenedő eszközállományban volt leginkább tetten érhető (Mihály, 2011 és Vitek, 2011).

Már a 2011-es kutatás is kiemelte, hogy a falu egyik legnagyobb problémája a leépülő kapacitásoknak (is) köszönhető munkahely hiány, amit a közfoglalkoztatás sem tud hatékonyan enyhíteni. Ez szorosan összefügg a hátrányos helyzetben lévő, szociális gondokkal küzdő lakossággal, illetve roma kisebbséggel. Már ekkor felmerült az a kérdés, hogy a település agár irányban történő fejlesztése segíthet-e ezen problémák kezelésében, az érintettek fő vagy kiegészítő jövedelemhez juttatásában.

Az akkor megfogalmazott lehetséges stratégiai irányok a termelői összefogást, TÉSZ létrehozását, az agrárpotenciál és hagyományok kihasználását, a termálvíz kiaknázását, a biogazdálkodás irányába történő elmozdulást, és az élelmiszer-feldolgozó kapacitások kialakítását foglalmazták meg, melyek a hagyományos, kézimunka-igényes ágazatokon keresztül a szociális problémák oldásában is szerepet játszhatnak.

A 2019-es kutatás többek közt az akkor felvetett irányvonalak megvalósulását is vizsgálta. Az erre vonatkozó, illetve további primer kutatási eredmények előtt, a település mezőgazdaságának jelenlegi helyzetét elsőként a szekunder kutatás eredményei alapján vázoljuk fel.

Baks mezőgazdasága az adatok tükrében

1. táblázat: Gazdaságok száma (db) és a termelési ágak megoszlása (ha) Bakson, 2000 és 2010

	Gazdaságok	Ebből egyéni	Mg.-i terület	Szántó	Erdő	Gyep, legelő	Gyümölcsös	Konyhakert
	db		ha					
2000	638	637	882,8	805,4	7,1	660,8	0,9	67,9
2010	314	313	1482,1	1102,1	8,5	341,4	0,2	37,7

Forrás: ÁMÖ 2000 és 2010 adatai alapján saját szerkesztés, 2019

A mezőgazdaságra vonatkozó legfrissebb településsoros adatokat az Általános Mezőgazdasági Összeírás tartalmaz, melyre - teljes körűen - utoljára 2010-ben került sor. Az ÁMÖ adatai alapján a település földjeinek átlagos aranykorona értéke közel 24, ami jónak mondható, bár az interjúk alapján a település több területe még ennél is kedvezőbb minőségű. Bár a termőterület kismértékben csökkent 2000 és 2010 között (1545-ről 1490 hektárra), a mezőgazdasági területek aránya és mérete jelentősen nőtt (1. táblázat). Ez a növekedés elsősorban a szántó területeknek köszönhető, miközben a gyepek, a gyümölcsösök, és az itt igen jellemző konyhakertek jelentős arányú csökkenése következett be. Ez mutatja a gazdálkodás szerkezetében végbement változásokat.

A gazdaságok száma is jóval a felére esett vissza. Ezek egy kivételével mind egyéni gazdaságként vannak regisztrálva (adatok forrása: ÁMÖ, 2000 és 2010).

Az adatok alapján a mezőgazdaságra máshol is jellemző koncentráció fedezhető fel itt is, hiszen miközben a szántóterületek nőttek, addig a szántót használók száma több mint felére esett vissza (2. táblázat).

Ugyanilyen nagymértékű csökkenés tapasztalható a konyhakertet használók tekintetében. Az üvegház és fóliát használók vonatkozásában a 2010-es adatbázis nem tartalmazott adatot, de az interjúk alapján ezen a területen is jelentős csökkenés következett be.

2. táblázat: Földterületet használók száma Bakson főbb termelési áganként, 2000 és 2010 (fő)

	Földterületet	Mg.-i területet	Konyhakertet	Szántót	Üvegházat és fóliát
	használók száma (fő)				
2000	638	630	539	237	59
2010	314	306	279	103	n.a.

Forrás: ÁMÖ 2000 és 2010 adatai alapján saját szerkesztés, 2019

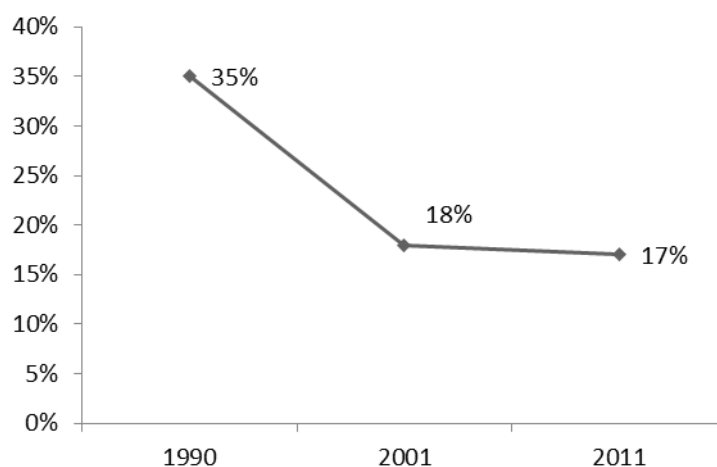
A statisztikai adatok alapján az állatállományban jelentős csökkenés figyelhető meg 2000 és 2010 között (3. táblázat). Különösen a sertés állomány visszaszorulása figyelhető meg, miközben a juhállomány növekedett a kérdéses időszakban.

3. táblázat: Az állatállomány alakulása Bakson, 2000-2010 (db)

	Szarvasmarha	Sertés	Juh	Ló	Tyúkfélék
	db				
2000	95	2536	210	38	4506
2010	47	811	242	19	3881

Forrás: ÁMÖ 2000 és 2010 adatai alapján saját szerkesztés, 2019

2. ábra A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya Bakson, 1990-2011 (%)

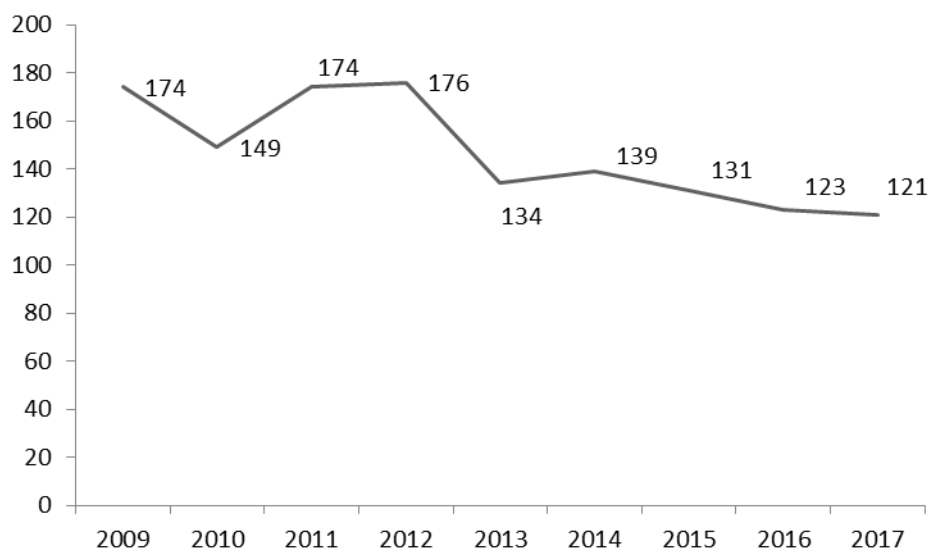

Forrás: Népszámlálások adatai alapján saját szerkesztés, 2019

A foglalkoztatáson belül, a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya 1990-ről 2011-re 35%-ról 17%-ra esett vissza (2. ábra). Ez az országos átlaghoz képest azonban még így is magasabb arányú agrárfoglalkoztatást jelez.

A regisztrált őstermelők számában 2009 és 2015 között összességében visszaesés volt tapasztalható Bakson (3. ábra), mely tendencián belül 2013-tól kismértékű, állandósuló fogyás figyelhető meg. Az őstermelők számának visszaesését a szóbeli interjúk is alátámasztották.

3. ábra: A regisztrált őstermelők számának alakulása Bakson, 2009-2017 (fő)

Forrás: KSH T-Star adatai alapján saját szerkesztés, 2019

A következőkben a statisztikai adatok által kapott képet a lakossági kérdőívezés során nyert, háztartási szintű eredményekkel lehet tovább árnyalni, illetve a statisztikai adatok hiányosságai, hozzáférhetősége okozta problémákat primer adatok segítségével oldani.

A primer kutatás eredményei

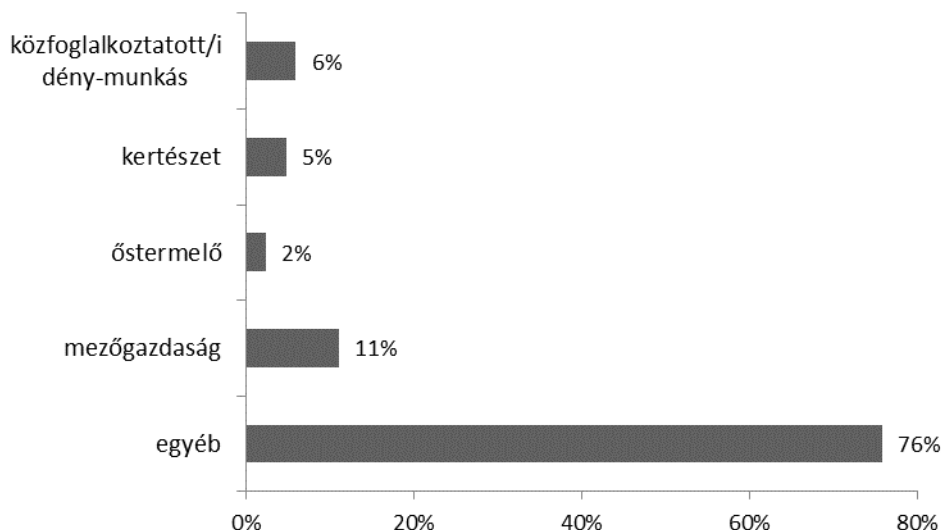
A primer kutatás során a mezőgazdaság szerepére két oldalról próbáltunk rávilágítani. A lakossági kérdőív mezőgazdaságra, háztájizásra vonatkozó tematikus kérdéseivel a lakosság általános „agrár-kitettségét” próbáltuk feltérképezni, míg az előzetes vizsgálatok valamint a kérdőíves vizsgálat közben „reflektorfénybe kerülő” jelentősebb mezőgazdasági vállalkozók, őstermelők, gazdálkodók, önkormányzati szereplők véleményét és meglátásait mélyinterjúk során gyűjtöttük össze.

A kérdőívben a háztartásokat elsősorban a rendelkezésre álló földterületről (saját és bérelt), az általuk megtermelt mezőgazdasági termékek köréről, azok esetleges értékesítésének felhasználásának módjáról, helyéről, valamint arról kérdeztük, hogy az esetleges gazdálkodásban hányan vesznek részt a családból. Kitértünk annak vizsgálatára is, hogy a mezőgazdaság, a helyi termékek szerepét hogyan látják a lakosok. A több mint 150 háztartás válaszait feldolgozó kérdőív eredményei, valamint az azt kiegészítő kvalitatív interjúk alapján az alábbi megállapítások tehetők.

A 153 lekérdezett háztartáson keresztül, az azokban összefogott összesen 428 lakos tekintetében megállapítható, hogy a közösség közel negyede (24%) valamilyen módon -

jelenlegi, vagy legutóbbi munkája, munkahelye végett - kapcsolódik az agáriumhoz (4. ábra). Ezen belül még differenciálni lehet aszerint, hogy közfoglalkoztatásban vagy idénymunkásként, őstermelőként, általánosságban a mezőgazdaságban dolgozóként, vagy a közeli Nemes-féle kertészetben¹ alkalmazottként azonosították magukat a megkérdezettek.

4.ábra: A lekérdezett lakosok megoszlása jelenlegi vagy legutóbbi munkahelyük/tevékenységük alapján (%)

Forrás: A 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőív alapján saját szerkesztés, 2019

Ezekben az eredményekben a mezőgazdaság, mint főállású foglalkozás szerepe jelenik meg. Ezt tovább lehet árnyalni azzal, ha vizsgáljuk, hogy melléktevékenységként hogyan azonosítható az ágazat súlya. Ennek első szempontja, hogy vajon a háztartások mekkora hányada rendelkezik egyáltalán művelt konyhakerttel, ahol legalább saját használatra termel valamit.

Ennek vizsgálata azt mutatta, hogy a megkérdezett háztartások kicsivel több, mint fele (54%) foglalkozik legalább otthon gazdálkodással. Ugyanakkor arra a kérdésre, hogy a konyhakerten kívül rendelkeznek-e földtulajdonnal, már csak 18% válaszolt igennel. Ez egybevág azokkal a szóbeli közlésekkel, melyek szerint a TSZ megszűnését követően sokan megváltak korábbi földtulajdonuktól, ami - különösen az aktívan még gazdálkodó korosztály kiöregedésével - azóta is folyamatos tendencia. A kérdőívek eredménye alapján a bérlet sem jellemző a háztartásokra, mivel a válaszadók közül csak három esetben jelezték, hogy tevékenységükhöz mástól bérelnék földterületet, illetve két háztartás adja bérbe a földterületét másnak.

A fontosabb szereplőkkel készült interjúk során a mezőgazdasággal valamilyen szinten foglalkozó háztartásokat átlagosan nagyjából 20% körüli taksálták, a kifejezetten a mezőgazdaságból vállalkozóként, őstermelőként (tehát nem alkalmazottként) főállásban megélő háztartásokat szintén 20%-ra tették. Ezek túlnyomó részt a közép- illetve idősebb korosztály képviselői, tehát a máshol is tapasztalható előregedés itt is jellemző az ágazatra². A nagyobb földterületen gazdálkodókat 5-10 főben határozták meg. A pár nagyobb volumenű

¹ Utóbbi kertészet a szóbeli interjúk alapján közel 50 baksinak biztosít munkahelyet (sajnos a tulajdonossal előzetes telefonos egyeztetés ellenére sem sikerült interjút készíteni).

² Az agráriumban a lehetséges generációváltással kapcsolatban Bakson tapasztaltakkal a kötet egy másik tanulmánya foglalkozik.

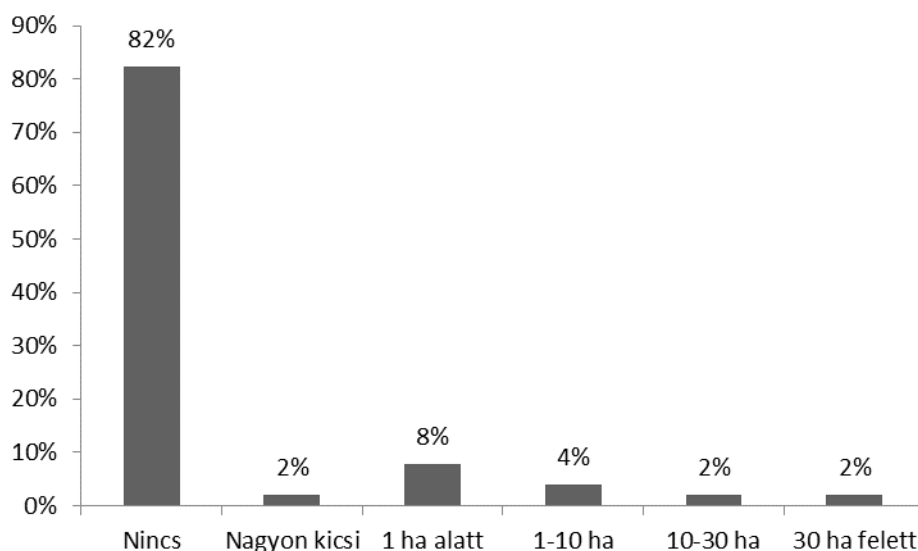
zöldségtermesztőn kívül a jellemző termékek az árpa, búza, kukorica, napraforgó, olajretek, szója.

A mezőgazdaság foglalkoztatási szerepére próbáltunk rávilágítani azzal a kérdéssel is, hogy az ágazatban szoktak-e igénymunkát vállalni a háztartások tagjai. Ez különösen azért volt fontos, mert más falukutatók tapasztalatai, és a szóbeli interjúk is azt körvonalazták, hogy a termelők egyik legnagyobb gondját jelenti, hogy nem találnak munkaerőt időszakos munkákra.

A válaszok alapján (a háztartások 21%-a nem válaszolt ennél a kérdésnél) a megkérdezett háztartások 18%-ának tagja, tagjai vállalnak ilyen munkát, míg közel 60% jelezte, hogy egyáltalán nem folytat ilyen tevékenységet. 5% volt azok aránya, akik bár eddig nem csinálták, a jövőben tervezik, hogy igénymunkát vállaljanak. Akik igennel válaszoltak, gyakorlatilag 100%-ban zöldségtermesztéssel, kertészeti feladatokkal kapcsolatos munkákat végeznek. Annak leggyakoribb indoka pedig, ha valaki nem végez ilyen tevékenységet az volt, hogy a háztartás tagjai túl idősek, nem érnek rá igénymunkát végezni, vagy eleve ilyen tevékenységből élnek elsősorban (tehát maguk is termelnek).

A konyhakert megművelésén kívül a gazdálkodás tehát erősen visszaszorult. A megkérdezett háztartások több mint 4/5-ének nincsen a kertjén kívül földtulajdona (5. ábra). A földtulajdonnal rendelkezők 55%-ánál (ez az összes megkérdezett 10%-a) a rendelkezésre álló területek nem haladják meg az egy hektár feletti nagyságot. A 10 hektár feletti területeken már jellemzően szántóföldi növénytermesztés folyik.

5.ábra: A megkérdezett háztartások megoszlása földtulajdon nagysága alapján (%)

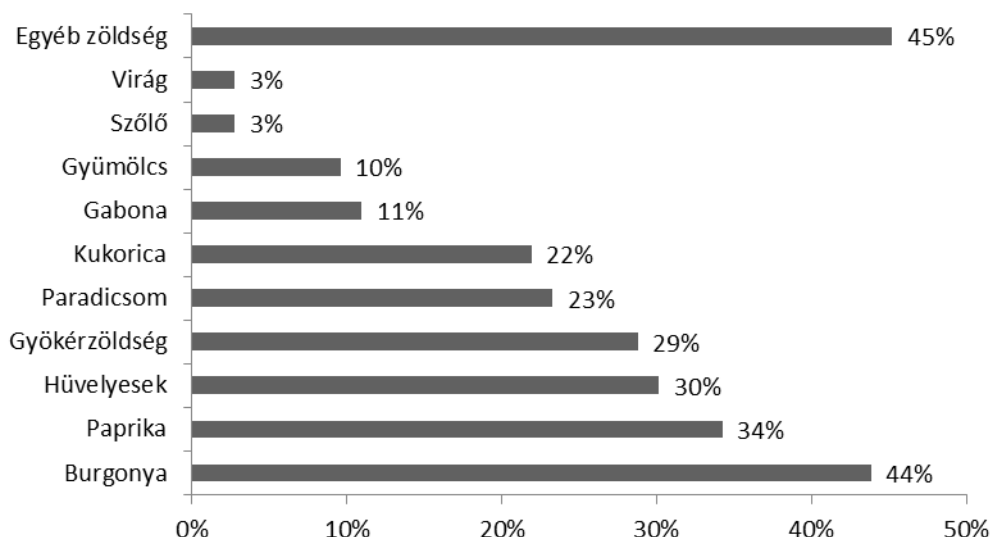

Forrás: A 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőív alapján saját szerkesztés, 2019

Megkérdeztük, hogy ahol folyik valamilyen szintű gazdálkodás/kertészkedés, melyek a legjellemzőbb termékek (6. ábra). Miközben megállapítható, hogy a megkérdezett háztartások 53%-a semmilyen terményt nem állít elő, a válaszok alapján tetten érhetők a kertészeti hagyományok a természerkezetben, hiszen a három legjellemzőbb termelt növény közt első helyen szerepelnek a zöldségek (ezen belül ki lehet emelni a TSZ-háztáji kombináció fénykorában is sláger karalábét, karfiolt és káposztát), külön is nevesítve a paprika és a paradicsom, valamint a burgonya. Már a szántóföldi termelés jelenik meg a kukorica (22%) és

gabonafélék (11%) esetében, ugyanakkor gyümölccsel már csupán a termelő háztartások 10%-a foglalkozik, míg a település történetében korábban meghatározó szőlő már egyáltalán nem jellemző.

6. ábra: A megkérdezett és termelést folytató háztartások megoszlása az előállított főbb termények szerint (%)

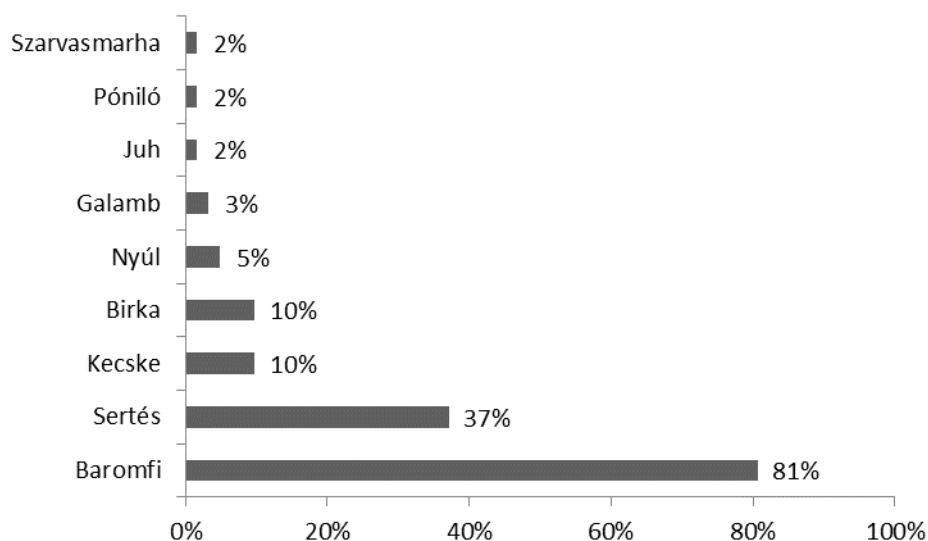

Forrás: A 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőív alapján saját szerkesztés, 2019

Megjegyzés: A három legjellemzőbbet kellett megadni

Hasonlóan vizsgáltuk az állattartás szerepét is Bakson. Az állattenyésztés sok másikhöz hasonlóan ezen a településen is visszaszorult. A válaszadó háztartások 59%-a semmilyen haszonállatot nem tart. Az állattartással foglalkozó háztartásokra leginkább a baromfi-félék jellemzőek (81%), azokat követi a sertés-tartás (37%), a kecske- illetve juh-tartás (10-10%) fontossága (7. ábra).

7. ábra: A megkérdezett és termelést folytató háztartások megoszlása a főbb tartott haszonállatok szerint (%)

Forrás: A 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőív alapján saját szerkesztés, 2019

Megjegyzés: A három legjellemzőbbet kellett megadni

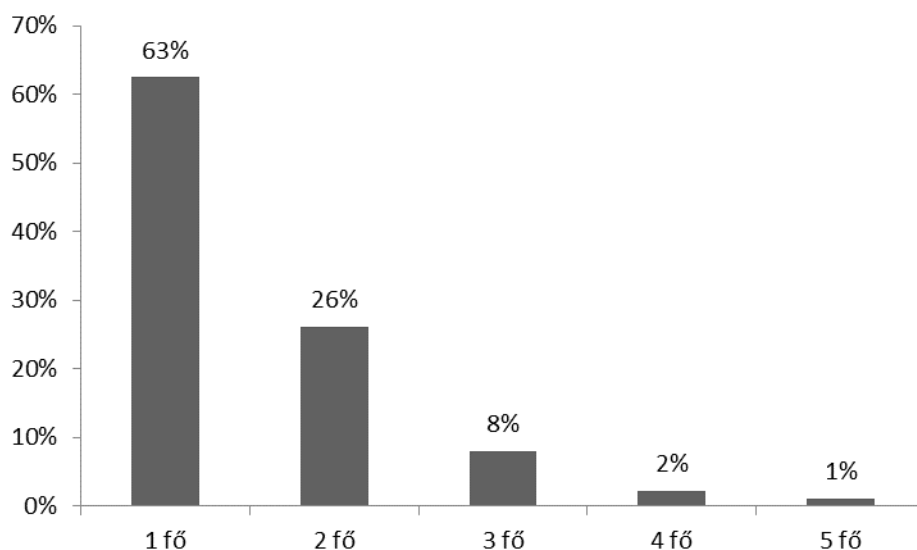
A szarvasmarha tartás nem jellemző a háztartásokra. A korábbi Gagarin majort megvásároló, az ágazattal foglalkozó külföldi vállalkozó nem baksi lakos. Megemlíthetők még a településen tartott, az önkormányzathoz kapcsolható bivalyok, melyek a természetvédelmi területtel, az azon található lápos, nádas területtel hozhatók összefüggésbe.

Megkérdeztük, hogy ahol folyik valamilyen termelés (az összes megkérdezett háztartás 58%-a termel valamilyen növényt vagy tart állatot), a háztartás hány tagja vesz részt a gazdálkodásban (akár a háztáji kertben, akár nagyobb földterületen).

A válaszadók alig 10%-ánál jellemző (8. ábra), hogy kettőnél több családtagot vonnak be a termelésbe (vagy akár alkalmazottat vesznek fel a munkák elvégzéséhez). Ezek alapvetően a főállásban a mezőgazdálkodásból megélő vállalkozók, őstermelők. Egy háztartáson belül döntően (63%) egy, a megkérdezett és termelő háztartások egynegyedénél két családtag végzi az ilyen jellegű tevékenységet.

A Bakson a háztájiban termelt növények értékesítése a TSZ időkben döntően a szövetkezeten keresztül történt, ami stabil és kényelmes megoldást jelentett a baksiaknak. A TSZ megszűnését követően önállóan kellett értékesítési csatornákat találni. Ezek közül a budapesti, majd később a szegedi (dorozsmai) nagybani piac emelhető ki, de a szóbeli interjúk alapján egyéb környékbeli felvásárlók és konzervgyárak is lehetőséget jelentettek. Meghatározók voltak a bizalmi alapon szerveződő kapcsolatok, amik akár Romániáig is elnyúltak.

8. ábra: A megkérdezett, gazdálkodó háztartások megoszlása a gazdálkodásban résztvevő családtagok száma alapján (%)

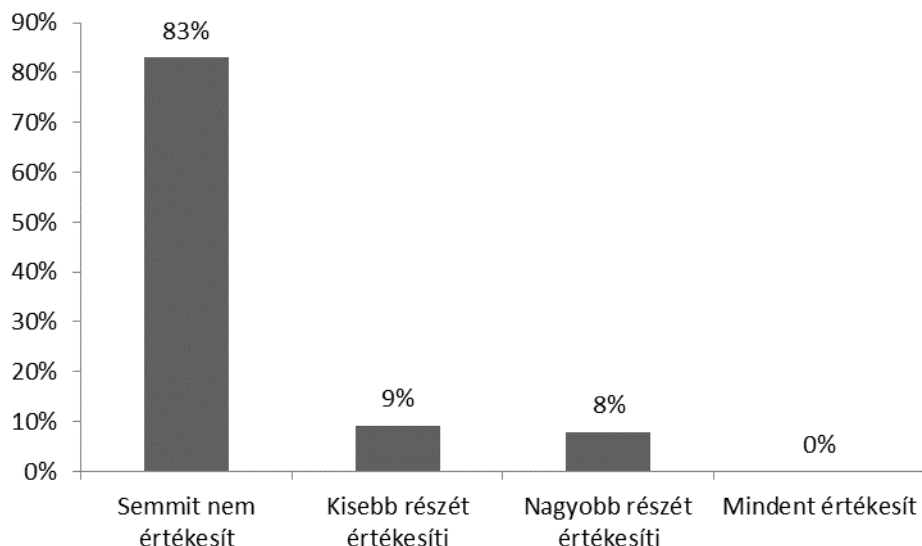
Forrás: A 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőív alapján saját szerkesztés, 2019

Már a szóbeli interjúk során kiderült, az értékesítés problémái, a piaci alkupozió gyengesége napjainkban rányomja a bélyegét a baksi termelőkre is. Ennek fényében, és hogy a termelés súlyát is felmérjük, kíváncsiak voltunk arra, milyen arányban, és hol értékesítik a termékeiket jellemzően a baksi termelők.

Azon háztartások közül, amelyek valamilyen mezőgazdasági terméket (akár növény, akár állat) állítanak elő (az összes megkérdezett háztartás 58%-a), a többség (83%) saját felhasználásra termel, nem értékesíti a megtermelt termékeket (9. ábra). Olyan háztartást,

amelyik a megtermelt mennyiséget teljes egészében értékesíti, a vizsgált mintában nem találtunk. Ugyanakkor az interjúk alapján még található Bakson pár olyan termelő, akire ez jellemző.

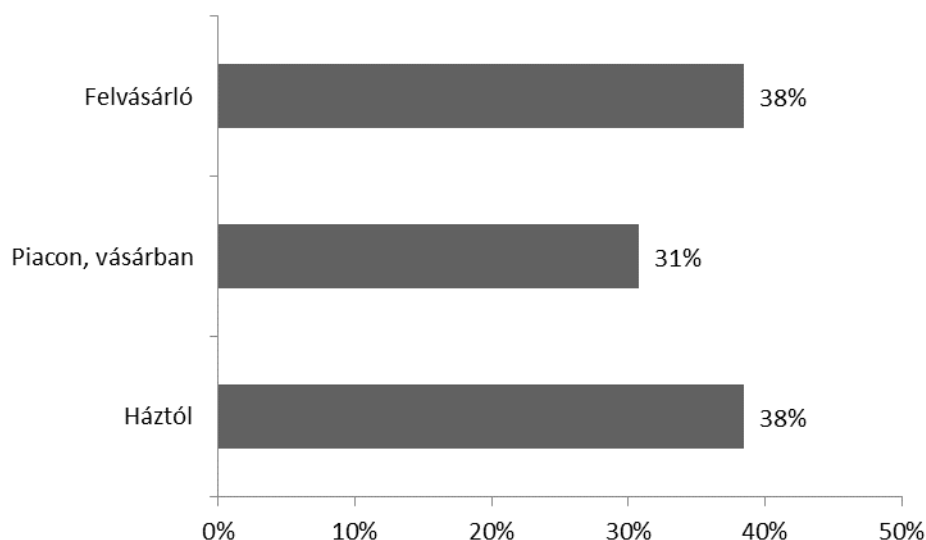
9.ábra: Ártermelő háztartások megoszlása az értékesítés módja alapján (%)

Forrás: A 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőív alapján saját szerkesztés, 2019

Akik nem csak önellátásra, hanem eladásra is termelnek, a gazdálkodók 17%-a. Tőlük vevőik vagy a háztól (ld. 10. ábra) viszik el az árujukat (az értékesítéssel is foglalkozó termelők 38%-ára jellemző ez az értékesítési mód), vagy felvásárlónak értékesítenek (szintén 38%), vagy piacon, vásárban értékesítenek (31% - ez jellemzően a budapesti vagy szeged-dorozsmai nagybani piac, de más környékbeli települések is előfordulnak). Természetesen van, aki ezek közül több lehetőséggel is él, illetve van olyan szereplő, aki csak Romániában értékesít.

10.ábra: Az értékesítéssel foglalkozó háztartások megoszlása az értékesítés helye alapján (%)

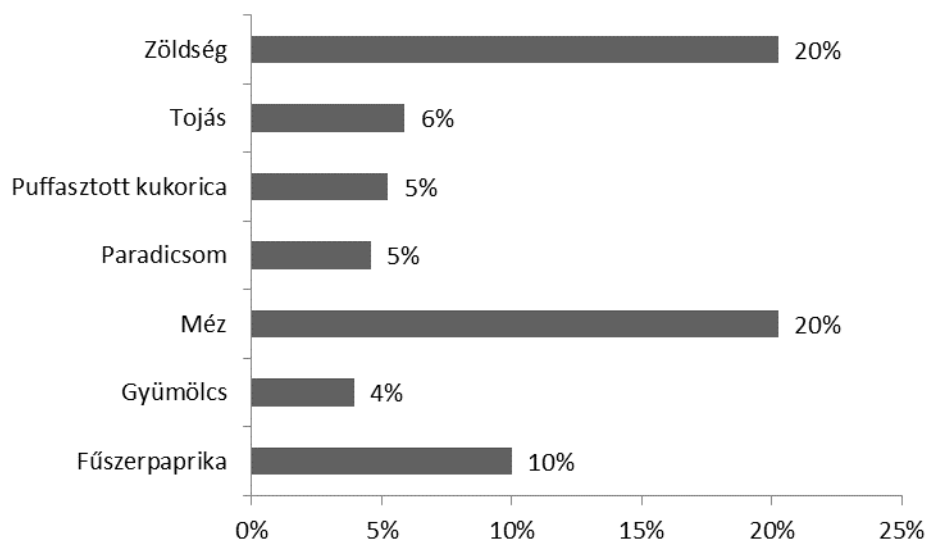

Forrás: A 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőív alapján saját szerkesztés, 2019

Megjegyzés: több választ lehetett jelölni

A nagy múltra visszatekintő mezőgazdasággal kapcsolatban is vizsgáltuk, hogy a lakosság körében mely helyi termékek a legismertebbek (11. ábra).

11.ábra: A helyi termékek megoszlása a lakossági ismertségük alapján (%)

Forrás: A 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőív alapján saját szerkesztés, 2019

Megjegyzés: több választ lehetett jelölni

A zöldségek és a méz emelhető ki első sorban, ezeket a megkérdezett háztartások ötöde ismerte, és már vásárolta is. A zöldséget jellemzően háztól vagy a helyi piacon vásárolják meg, a mézet döntően háztól szerzik be. Megemlíthető még a fűszerpaprika, a tojás, külön a paradicsom, valamint sokan ismerték a helyben előállított puffasztott kukoricát is (a terméket előállító vállalkozó azt nyilatkozta, hogy vizsgálatunk idejére felhagyott a gyártással).

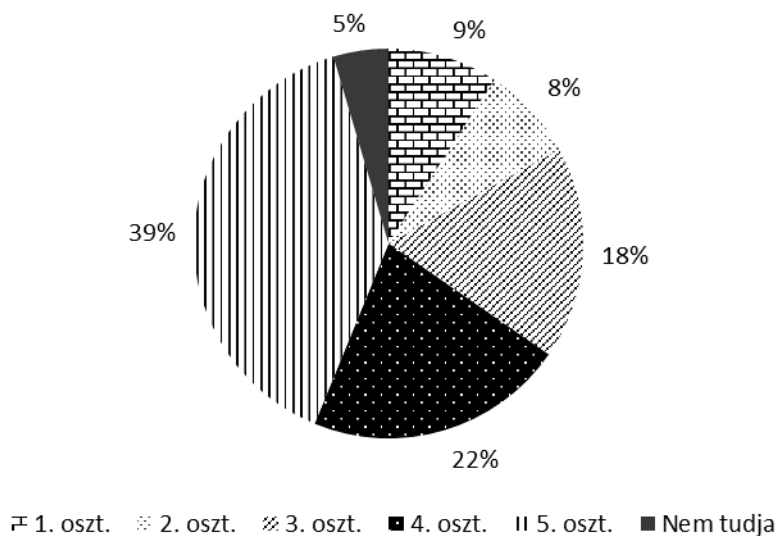
További kérdéseink már a mezőgazdaság átfogó szerepét kutatták, vagyis milyen mértékben szolgálhatja az ágazat a falu egészének jövőjét, milyen szerepet látnak ennek kapcsán a közösségi problémák oldásában.

Arra a kérdésre, hogy Baks jövője a helyben termelt termékek, mezőgazdasági áruk értékesítésében van-e (12. ábra), egy 1-5-ig terjedő skálán (ahol 1 = egyáltalán nem ért egyet,...5 = teljesen egyetért) a válaszadók több mint fele (61%) vélte úgy, hogy valódi megélhetési lehetőséget, kitörési pontot jelenthet a mezőgazdasági termelés. Miközben a megkérdezettek közel ötöde nagyjából semlegesen nyilatkozott, mindössze 17%-uk véleménye szerint semmilyen, vagy nagyon minimális potenciál rejtőzik a mezőgazdasági termékek értékesítésében.

Fontosnak tartottuk annak kiderítését, vajon a közmunka és a mezőgazdálkodás összekapcsolásában látnak-e fantáziát a helyi lakosok, illetve eleve hogyan ítélik meg a közmunka programot.

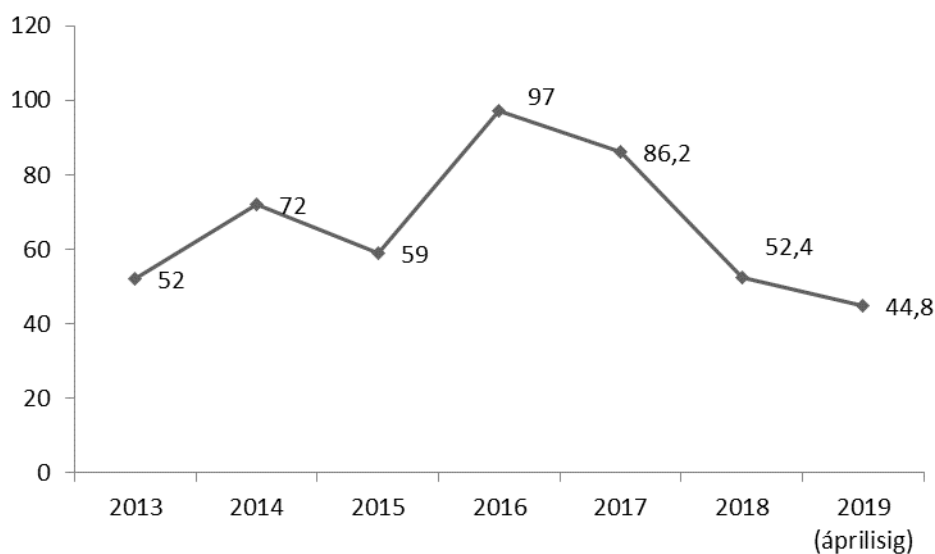
Előzetes kutatásainkból és a korábbi falukutatásból már tudtuk, a közmunka jelentős szerepet töltött be Bakson. A statisztikai adatok alapján (13. ábra) elmondható, hogy a 2016-os közmunka csúcs idején havonta átlagosan közel 100 főt foglalkoztattak Bakson, míg a Polgármester úrral folytatott interjú alapján előfordult, hogy 120-130 fő vett részt egy időben a programban.

12. ábra: A helyi termékek szerepének lakossági megítélése Baks jövőjét illetően (%)

Forrás: A 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőív alapján saját szerkesztés, 2019
Megjegyzés: 1-5 skálán, ahol 1= egyáltalán nem; 5 = teljesen egyetért

13. ábra: A közfoglalkoztatásban részt vevők havi átlagos létszáma Bakson, 2013-2019 (fő)

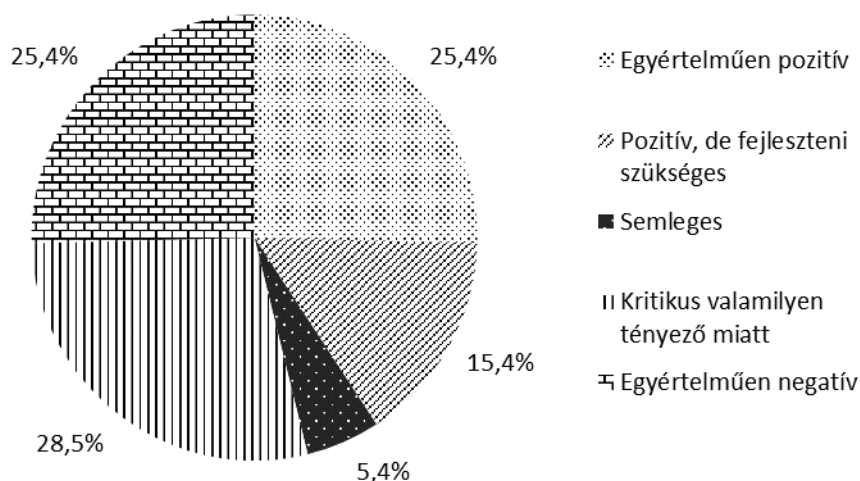

Forrás: KSH T-Star adatai alapján saját szerkesztés, 2019

Az interjúk alapján a közfoglalkoztatás keretében foglalkoztak gazdálkodással: az önkormányzat területén fóliasátras zöldségtermesztés folyt, melynek produktumait a helyi közétkeztetésben használták fel. A közmunka program munkaerő-piaci okokra visszavezethető országosan jellemző kiürülésének következtében azonban az utóbbi időszakban nincs kapacitás erre a tevékenységre. A kutatás idején összesen 17 közfoglalkoztatott volt Bakson, közülük négy volt férfi. A közfoglalkoztatottak nagyjából kétharmada roma származású. A korábban megművelt területek jelenleg parlagon hevernek.

A program megítélése összességében a lakosság körében vegyes (14. ábra). Miközben 20% nem válaszolt, van aki szerint hasznos volt, de van aki úgy véli, nem megfelelő hozzáállással, nem hatékonyan folyt a munka. A válaszadók kicsivel több mint fele inkább negatívan, 5% semlegesen, és közel 40% jellemzően pozitívként ítéli meg.

14. ábra: A közmunka program megítélése a válaszadó háztartások körében (%)

Forrás: A 2019-es háztartásokra vonatkozó kérdőív alapján saját szerkesztés, 2019

Vizsgáltuk azt is, a lakosok véleménye szerint van-e értelme a közmunkaprogram keretében mezőgazdasági termeléssel foglalkozni Baks önellátása érdekében a jövőben. Itt az előző eredményhez képest meglepő eredmények jöttek ki, mivel a jövő tekintetében a válaszadók 63%-a szerint van értelme ebbe az irányba mozdulni. A leggyakoribb indoklásként szerepelt, hogy segít a rászorulóknak, a közintézményeket ellátja alapanyaggal, és az alacsony keresetek mellett segítséget, kiegészítő jövedelmet jelenthet (ez utóbbi esetén már nyilván a szürke illetve fekete gazdaság kérdésköre is felsejlik).

Azok, akik szerint nem érdemes ezzel a kérdéssel foglalkozni (37%), a legjellemzőbb okként említették a foglalkoztatottak nem megfelelő hozzáállását, a szakértelem hiányát, valamint a program gazdasági szempontú fenntarthatatlanságát.

Összefoglalás

Az összegzéshez a fentebb közölt eredményeken túl a fontosabb agárszereplőkkel készült interjúkra, a lakosokkal a kérdőívezés során lefolytatott beszélgetésekre is támaszkodunk. Baks múltja alapján jelentősen kötődik a mezőgazdálkodáshoz. A szocialista időszak TSZ-esítési tevékenységéből az 1970-80-as évekre viszonylag pozitívan került ki, ami köszönhető a viszonylag kedvező adottságoknak, a közös fejlesztéseknek és infrastruktúrának, és nem utolsósorban az itt élők szorgalmának és munkabírájának. A TSZ-ből vagy a városi munkából hazatérő dolgozók a háztájiban folytatták a tevékenységet, mely a közös értékesítési csatornáknak és eszközöknek köszönhetően jól jövedelmezőnek bizonyult.

A TSZ megszűnése és a piacgazdaság kiépülése azonban már nem kedvezett a helyi termelőknek. A volt tagok közül többen megváltak a földjeiktől, és fontos szempontot jelentett, hogy a TSZ vezetőségében nem voltak olyan helyiek, akik a kapacitásokat „megőrizték” volna. Így az infrastruktúra egy része, és a földek is szép lassan „külsős”

tulajdonosok kezébe kerültek, akik az évek során erőfölénybe kerültek a helyi, a gazdálkodást még folytató termelőkkel szemben. Így a birtokkoncentráció, az intenzív szántóföldi termelés felé való eltolódás már a baks környéki földeket tulajdonló, nem baksi szereplők irányába billent.

A korábban szinte minden háztartásra jellemző háztáji termelés, kertészkedés, fóliázás fokozatosan leépült. Ezt elősegítette a korábban használt szövetkezeti infrastruktúra lepusztulása, szétlopása (itt elsősorban az öntöző kapacitást, csatornákat nevesítették), illetve az, hogy a fiatalok fokozatosan eltávolodtak az agráriumtól. A mezőgazdálkodás - a nagy átlaghoz hasonlóan - itt is elsősorban az idősebb generáció jellemzőjévé vált, akár a ház körüli kert, veteményes, akár a nagyobb volumenű kertészeti vagy szántóföldi kultúrákról van szó.

További - szintén máshol is tapasztalható, általános - probléma, hogy egyre nehezebb napszámot, idénymunkást találni. Az építőipar fellendülése, a közeli egyéb ipari munkalehetőségek, vagy éppen az egyéb mezőgazdasági jellegű munkák (amelyek tartósan lefoglalják a munkaerőt - pl. dohánytermesztés, vagy a közeli 5 hektáros üvegházás kertészet) elszívta a rendelkezésre álló humán erőforrást.

Eltűnőben van az állattenyésztés is, és bár a TSZ-ben volt tehenészet is, az interjú alanyok szerint a háztartásokra nem volt jellemző a szarvasmarha tartás (a volt Gagarin majorban található állomány külföldi származású tulajdonos kezében van a hozzá tartozó földterületekkel együtt), így ez leginkább a sertés állományban látszódik meg.

Mindemellett még vannak fiatalok, akik folytatják, folytatni akarják az agrártevékenységeket. Még számos portán láthatók nemcsak leépült, de még aktívan használt fóliák, kapacitások, számos háztartás termel önellátásra, és még több olyan gazdálkodó található itt, aki főállásban végzi tevékenységét (ezeknek a számát átlagosan 15-20 főre/háztartásra becsülték a megkérdezettek). A település összességében még jóval határozottabb agrárkaraktert mutat, mint más vidéki települések. Ezek az agrárhagyományok megfelelő keretek közt még kihasználhatónak tűnnek, ami nyilván nagyon nehéz és összetett feladatot jelentene. Mindenesetre a lakossági kérdőív eredményei alapján a lakosság is lát ebben lehetőséget.

A mezőgazdaság, mint vállalkozói tevékenység megítélése ugyanakkor a nagyobb területen (több tíz hektár) gazdálkodók körében is problémákkal terhelt. A kutatás ideje alatt is több meginterjúvult gazda jelezte, hogy abbahagyja a termelést, és a termelést folytató „örökös” híján eladta, vagy eladja a földjét. Mivel a jó minőségű földnek itt az ára is igen jelentős, azt a liciteken a jobb helyzetben lévő, külső „nagybirtokos” szereplők tudják jellemzően megvenni. Ennek elkerülése, a kisebb, de helyi termelők helyzetbe hozása (akár országos szintű prioritással) több esetben is fontos feladatként körvonalazódott.

További probléma, hogy bár alapvetően belátják a szövetkezés, vagy - az egyébként a TSZ időkben meglévő - együttműködés fontosságát és szükségességét, ám ennek szándékát és realitását már borúlatoan ítélik meg. A közös lehetőségek kapcsán az öntözés biztosítását említették a legtöbbször, bár ennek megoldása összetett feladatként jelentkezne. Termálvíz kapacitás is van, ám ezzel csak a Nemes féle kertészet tud élni, akinek a területén található már a kút. Gazdakör működik a településen, de ennek tevékenysége a közös műtrágya/vetőmag vásárláson, gazdabálon nem terjed túl. Az együttműködést akadályozza az is, hogy mindenkinek más a háttere, a felszereltsége, a kora, motivációja, a kockázatokhoz való hozzáállása stb.

A gazdálkodó réteg és az önkormányzat közötti együttműködés szorosabbra fogása is eszköz lehet a kedvezőbb jövő kialakításában, ennek fontosságát több esetben is érzékeltük. A szereplők közti hatékony és jó kommunikáció mindenképpen lendíthet a település helyzetén.

A mezőgazdaságnak a szociális szerepkörét is körbejártuk, különös tekintettel a településen jelen lévő roma kisebbség tekintetében. A közfoglalkoztatással történő összefűzésről már korábban volt szó. Jelen helyzetben nincs igazán kapacitás az ez irányú elmozdulásra, bár földterület (3-5 ha) rendelkezésre áll hozzá, és a korábbi tapasztalatok alapján a település fel is tudná szívni az innen kikerülő termékeket (jellemzően zöldségeket). Más hazai tapasztalatok alapján a közfoglalkoztatás keretében végzett tevékenység fenntarthatóságát a szociális gazdaság, szociális szövetkezés irányába történő elmozdulás lendíthetné kedvezőbb irányba.

Az önkormányzat sertéseket is tart a tájvédelmi körzetben tartott bivalyokkal együtt, őket önkormányzati alkalmazott gondozza. A hasznosítás szintén közösségi célú. Tervben van speciális, helyi húskészítmények előállítás is, ez azonban egyelőre csak elképzelés, nyilván sok feltétel kell hozzá.

Itt is tapasztaltunk egyébként olyan véleményeket, mely szerint a közfoglalkoztatás által nyújtott lehetőségek és jövedelem esetenként akadálya volt a piaci alapú, mezőgazdasági célú napszámos munkának.

Ugyanakkor maga a mezőgazdálkodás, mint tevékenység a roma közösség számára hagyományosan elsősorban napszámként jött szóba, ez az interjúk alapján egyébként egy jól működő szimbiózis volt a korábbi években, évtizedekben (elsősorban a TSZ időkben, amikor a napszámosok 90%-ban a romák közül kerültek ki, szorgalmukat kiemelték a lakosok) a roma és nem-roma lakosság közt. A mezőgazdaság jellemzően a nyári időszakban jelentett megélhetést, míg a téli időszakban az építőipar volt a meghatározó. Nem csak helyben, de a környéken is vállaltak, és vállalnak manapság is jellemzően kézimunka alapú napszámot azok, akiknek nincs állandó munkája, vagy kiegészítő jövedelemre akarnak szert tenni. Napszámot találni manapság azonban mind a nem-roma, mind a roma lakosság körében igen nehéz feladat. Az építőipar, és a Bakson lakó, de Kisteleken tevékenykedő dohánytermelő gazda felszívja a munkaerőt. Akik akarnak, találnak munkát, viszont aki így sem tudott/akart elhelyezkedni, már a mezőgazdasági termelésbe sem akar eljönni, nem használható.

Az otthoni kert vagy háztáji gazdálkodás nem jellemző a roma közösségre az interjúk alapján. Állatot van aki tart, a telepen előfordul több tehenes, birkákat vagy sertéseket tartó háztartás is, illetve hagyományos lótartás, de ez sem elterjedt

Összességében Bakson a határozottabb mezőgazdasági karakter mellett érezhető az agrárium szerkezetének átalakulása. A korábban meghatározó, kis/közepes méretű, de a legtöbb háztartásra jellemző, diverzifikált kertészeti termelés lassan eltűnik, az előregedő gazdaréteg eladja földterületét, a fiatalok nem akarják, illetve kedvezőtlen feltételek mellett nehezen tudják folytatni a termelést.

A kis- és közepes gazdaságok visszaszorulása mellett a földterületekben és tőkeerőben is megjelenő koncentráció, a külső tulajdonban lévő nagybirtok előre törése tapasztalható, miközben a termelés a szántóföldi, illetve nagyobb és intenzívebb technológiájú zöldségtermesztés irányába tolódik.

A közösségi célú gazdálkodás jelen körülmények közt nem opció, a feltételek nem adottak ehhez a tevékenységhez. A tapasztaltak alapján a háztáji, kiskerti gazdálkodás, haszonállat tartás is visszaszorulóban van, így az agrárium változatlan tendenciák mellett rövid távon is elvesztheti a korábban - a legtöbb háztartásra kifejtett - meghatározó szerepét.

Irodalomjegyzék

- Csete L. - Láng I. (2005): A fenntartható agrárgazdaság és a vidékfejlesztés. Budapest: MTA TKK.
- Fátyolné M. I. (2011): Baks község története. *Acta Regionis Rurum* 5. pp. 9-20.
- Inczei G. (1958): Sövényháza és vidékének földrajzi nevei. *A Szegedi Pedagógiai Főiskola évkönyve* 1. pp. 83-153.
- Juhász A. (1989): A szegedi táj tanyái. pp. 167-193. in Juhász A. (szerk.): A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Szeged: Móra Ferenc Múzeum
- Mihály Zs. (2011): Út a megélhetés felé? - Baks, mint agrárfalú. *Acta Regionis Rurum* 5. pp. 29-43.
- Molnár B. (2003): Baks község története. Baks: Baks Község Önkormányzata
- Molnár M. (2002): A nagykunsgái tanyavilágról jelen időben. Budapest: Agroinform.
- Vitek A. (2011): A baksi munkaerőpiac helyzete a múltban és a jelenben. *Acta Regionis Rurum* 5. pp. 21-28.

Interjúalanyok

Búza Zsolt, polgármester; Búzás Károly, szociális munkás, romaügyi referens; Dobos Péter, alpolgármester; Faragó Sándor, gazdálkodó; Forgó Gábor, méz-kereskedő; Fülöp Attila, gazdálkodó; Gémes Jenő, gazdálkodó; Herpai Mihály, gazdálkodó; Lépné Soós Anita, alpolgármester; Mihályi István, gazdálkodó; Mihályné Tóth Margit, gazdálkodó, gazdakör vezető; Rostás Aranka, programszervező, romaügyi referens; Tóth István, gazdálkodó; Tóth János, gazdálkodó; Varga Dániel, gazdálkodó; Zsóri Péter, gazdálkodó

12.kép: A baksi határ

GENERÁCIÓVÁLTÁS BAKS MEZŐGAZDASÁGÁBAN GENERATION CHANGE IN BAKS'S AGRICULTURE

Tóth Alexander József, egyetemi hallgató SZIE GTK

Alexander József Tóth, student, SZIU

Absztrakt

A tanulmány igyekszik bemutatni a baksi mezőgazdaság jövőjét a fiatalság szemszögéből. Ahhoz, hogy teljes képet kapjunk a helyi agrárium jelenét és a jövőjét meghatározó folyamatairól, elengedhetetlen, hogy a fiatal gazdák, mint potenciális vezetők véleményére, tervére alapozva közelítsük meg a témát. A kutatás során különös figyelmet fordítottam a gazdaság átadásával járó nehézségekre és lehetőségekre.

Abstract

The purpose of the study is to present the future of agriculture in Baks from the perspective of the youth. In order to get a complete picture of the present and future processes of local agriculture, it is essential that we approach the topic based on the views and plans of the potential leaders, the young farmers. During the research, I paid special attention to the difficulties and solutions to transfer the farm from parents to children.

Bevezetés

A rendszerváltás utáni magyar mezőgazdaság jelenleg korszakos változáson megy keresztül. A kilencvenes években gazdálkodni kezdő családfők idősödnek. Az utódaikon múlik, hogy mi lesz elődeik élete munkájával, a gazdasággal. A fiatalok szemében úgy tűnik, hogy a mezőgazdasági munka nem számít „trendinek”. Felmerül a kérdés: mi kell ahhoz, hogy az XYZ generáció tagjai gazdálkodásra adják a fejüket? Kulcskérdés, hogy egy gazdálkodó családba született huszonéves miért nem követi a szülők példáját?

A témában végzett korábbi kutatásom során fény derült arra, hogy miért nem népszerű ma az agrárium (Tóth, 2017). Hipotézisként fogalmaztam meg ebben a dolgozatban, hogy a jövedelmezőségi problémák okozzák a mezőgazdasági termelők számának csökkenését. A feltevés igazolódott, bár a fő vonz- és taszítóerőt nem ebben látják. A 63 megkeresett gazdálkodó 2/3-a szerint a sok munka az ok. 60%-uk a kiszámíthatatlanságot is megjelölte, mint negatív tényezőt a munkájuk során, ami miatt nem ajánlaná másnak a foglalkozását. Ugyanakkor a válaszadók 3/4 -e szerint a szabadabb időbeosztás, 2/3-uk szerint pedig a gyermekkori elköteleződés is vonzóvá teheti a fiatalok számára a mezőgazdaságot.

A minta több, mint 40 %-át olyan üzemek teszik ki, melynek vezetői szerint a vállalkozásuk a család számára nem termel elegendő bevételt. Érthetően ők a csekély jövedelemtermelő-képességet látják az agrárgeneráció-váltás gátjának. Az ezzel a problémával küzdő családok közül csak minden negyedik nyilatkozott úgy, hogy van olyan gyermekük vagy unokájuk, aki tovább vinné a vállalkozást. A megfelelő eltartóképességű gazdaságot üzemeltetőknél minden második válaszolt így.

Aki a hátrányokat és előnyöket mérlegelve mégis fiatalon gazdálkodni kíván, annak meg kell küzdenie a gazdaság átvételével járó bürokratikus és pénzügyi nehézségekkel is. Nehezítő körülmény, hogy Magyarországon nem állnak rendelkezésre speciális agráröröklési jogszabályok, melyek a gazdaság zavartalan átadását segítenék. Nyugat-Európában viszont több mint százéves kialakult modellje is ismert, amire később még kitérek. A kisebb gazdaságokat vezető ifjoncok pénzügyi problémákkal is szembesülhetnek, ugyanis az egyre dráguló termőföld és a birtokkoncentráció szinte kizárja a bővülés lehetőségét. Éppen ezért a kis gazdaságok integrálódása egyre égetőbb kérdéssé válik.

A vizsgált település, Baks múltja jól példázza, hogy az intenzív, fóliasátras kertészet remek bevételi forrást jelentett a háztáji időkben, ugyanakkor ez az ágazat mára veszített jelentőségéből a faluban. Mi kell ahhoz, hogy a fiatalok újra lássanak potenciált a kertészetben, milyen intézkedések szükségesek kormányzati szinten a gazdálkodók szerint, hogy a generációváltás sikeresen megtörténjen? Ezekre a kérdésekre kerestem a választ.

Anyag és módszer

A kutatás során primer és szekunder adatokkal is dolgoztam. Primer adatforrásom hét, a helyi - többségében fiatal - gazdálkodóval, illetve a Gazdakörök és a Helyi Agrárgazdasági Bizottság vezetőjével, Mihályné Tóth Margittal készített félig strukturált mélyinterjú volt. Szekunder kutatásom során feldolgoztam a témához kapcsolódó fontosabb szakirodalmi műveket, melyeket állításaim igazolására, valamint az öröklési modellek európai példáit bemutató jelleggel használtam fel.

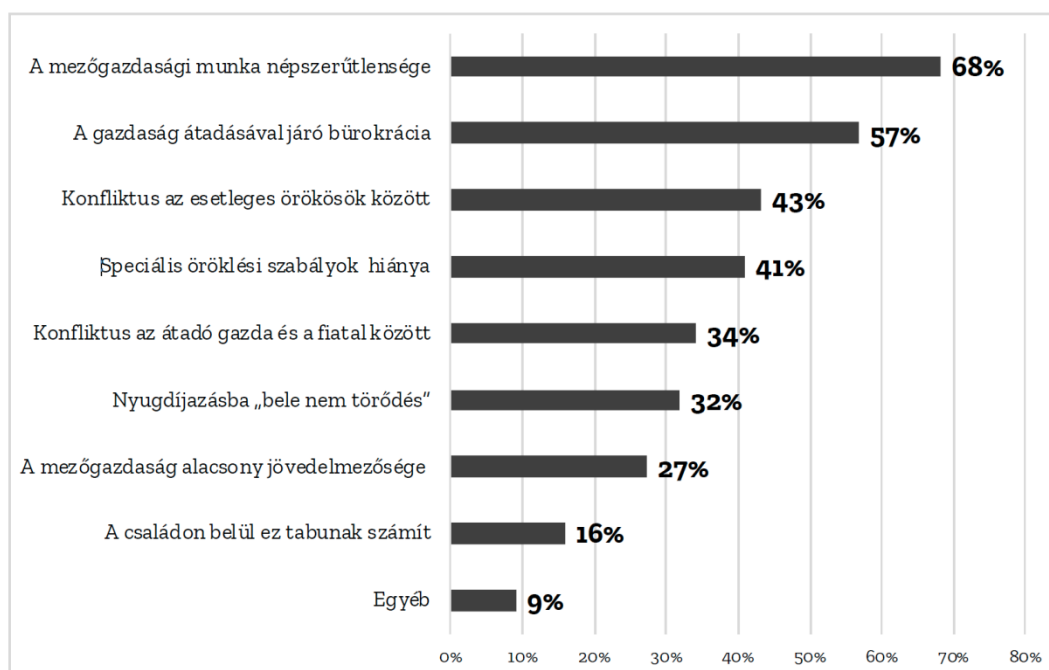
Szakirodalmi áttekintés

A rendszerváltozás hatására a magyar agrárgazdaság birtokrendszere gyökeresen átalakult. A tervgazdálkodást és az állami tulajdont felváltotta a magántulajdon, melyben a családi munkaerőre támaszkodó üzemeket tekintik kívánatos formának. Az elmúlt 30 év tapasztalata viszont azt mutatja, hogy a hazai agrárium bipoláris, tehát egyszerre vannak jelen benne a - KSH módszertanának értelmezése alapján (ld. KSH - GSZÖ 2016) - főként háztartási munkaerőre támaszkodó egyéni gazdaságok, melyek közé tartoznak az őstermelők, családi gazdaságok, illetve a gazdasági szervezetek. Előbbiek száma az ezredforduló óta több mint 40%-kal csökkent 2016-ra. Ha utána számolunk nagyságrendileg ez azt jelenti, hogy ezalatt a 16 év alatt minden nap 87 gazdasággal lett kevesebb! A gazdasági szervezetek száma közel 9 ezer, tehát jóval kevesebb, mint az egyénieké. Földhasználat szempontjából fordított a helyzet. Az egyéniek ugyanis közel 60%-a 1 ha alatti területet művel, míg átlagban 7,6 ha-on gazdálkodnak, ezzel szemben a gazdasági társaságok átlagban 253 ha-on.

Az egyéni gazdaságok, bár egyre nagyobb területen gazdálkodnak, köszönhetően a “földet a gazdáknak” programnak (hiszen ez az ilyen formában tevékenykedőknek kedvezett), de korösszetételük mégis rendkívül kedvezőtlen. A gazdálkodók csak 6%-a 35 év alatti (KSH - GSZÖ 2016).

Korábbi kutatásomban, mely a *gazdaságátadás és öröklés a generációváltás előtt álló családi gazdaságokban* címet viseli, arra kerestem a választ, hogy milyen (főként a jogszabályainkkal összefüggő) nehézségei vannak a mezőgazdaság fiatalodásának (Tóth, 2019). Az eredményeket az 1. ábra szemlélteti.

1.ábra: Az agrár-generációváltást nehezítő tényezők a megkérdezett gazdák szerint (n=45)

Forrás: Tóth, 2019

A gazdák több mint kétharmada szerint a mezőgazdasági munka általános népszerűtlensége és a bürokrácia szab gátat a fiataloknak. A harmadik és az ötödik hely között kiemelt jelentőségű tényezők is valamilyen szinten a „papírformához”, a joghoz kapcsolódnak.

Milyen lépéseket tettünk, tehetünk az agrárium korösszetételének kedvezőbbé tételéhez és azért, hogy csökkentsük a folyamat bürokratikus oldalát? Hazánkban a “fiatal mezőgazdasági termelők számára nyújtott induló támogatás” c. pályázat minden évben rendelkezésre áll 40 év alatti kezdő gazdálkodók számára, akik az elnyert 40.000 eurós összeget szabadon felhasználhatják. Pozitívuma a projektnek, hogy igazából ez az egyetlen támogatás, amit földvásárlásra is fel lehet használni. Hátránya a pontrendszerben keresendő. Ennek köszönhetően ugyanis előfordul, hogy a gazdálkodók túlvállalják magukat, hogy meglegyenek a pontjaik, viszont, ha azokat az 5. évre nem sikerül teljesíteniük, akkor a teljes támogatási összeget vissza kell fizetniük (Haszon Agrár 2018/1.).

Franciaországban a 90-es évektől a magyarországihoz hasonló fiatal gazda támogatás mellett egy korai nyugdíjazási támogatási formát is bevezettek. Ennek lényege, hogy a kisebb üzemmérettel rendelkező idősebb gazdálkodó, aki igénybe veszi ezt a támogatást, az idő előtt nyugdíjba vonulhatott, gazdaságát pedig a fiatal gazda-támogatásban résztvevő farmer kapta meg. Általában apa és fia párhuzamosan vette fel a két támogatást, így tekinthető ez gazdaságátadási támogatásnak is. Hasonló átadást segítő programok vannak az Egyesült Államokban is, csak hitel formájában, melyet a termelők tulajdonában álló Mezőgazdasági Hitelezési Rendszer (FCS) biztosít, emellett a fiatal farmer indulását segítő beruházási- és likviditási célú hitelek is rendelkezésre állnak. A kezdő gazdát általában egy tanácsadó is felügyeli, illetve ezeket az említett hiteleket is a személyes tanácsadó és a korábbi gazdaságvezető jóváhagyásával veheti fel (Hantos, 2010).

Sokat segítené a zökkenőmentes gazdaságátadáson, ha nyugat-európai mintára itthon is a gazdaságra üzemként tekintenének. Ennek lényege, hogy a gazdasághoz tartozó ingó és ingatlan vagyonelemek az adott üzem nyilvántartásában szerepelnének, és ilyen módon csak különösen indokolt esetben lehetne értékesíteni az ott szereplő bármilyen tételt (pl.: termőföld, bármilyen termelőeszköz). Fontos lépés volna, ha az „üzem” vezetőjének esetleges halála esetén az ingó- és ingatlan vagyonelemek csak egyben volnának örökölhetőek, több örökös esetén az egész üzem közös tulajdonba kerülne. Ezzel szemben Magyarországon osztályos egyezség hiányában az elhunyt minden egyes vagyontárgyán közös tulajdon keletkezik. Hozzáteszem, az üzemszemléletű agrárjogrendszerrel rendelkező országokban a fizikailag közös tulajdonba kerülő üzem ritka. Franciaországban egy polgárjogi társaság alapítódik ilyen esetben, melyben a tulajdonostársaknak közösen kell dönteniük a farmot érintő kérdésekben. Viszont ennél a formánál is élhetnek azzal a felek, hogy az egyik kivásárolja a többit, vagy haszonbérbe veszi a többiektől, de ha nem akar senki sem közülük mezőgazdasággal foglalkozni, akkor egy külső félnek is haszonbérbe adják. Sokkal gyakoribb, amikor egy személyre száll a gazdaság tulajdonjoga. Ilyen esetben a többlet gazdagodás mértékéig – bizonyos kedvezmények mellett – a többi féllel köteles elszámolni (Tóth, 2019).

Általánosan tehát elmondható, hogy a fiatalok körében népszerűtlen a mezőgazdaság, és ha valaki mégis az agráriumban képzelel el a jövőjét, meg kell küzdenie a bürokráciával. Hogy az adott környezetben mégis milyen jövővel számolhat a baksi mezőgazdaság, az a következő fejezet témája.

Baksi tendenciák

A megkérdezett gazdálkodók - akik között idősebb és fiatalabb is szerepelt – szerint a faluban maximum 3-4 fiatal van és lesz, aki az agráriumban fog tevékenykedni. A miértnek többsége egybe cseng az országban általában tapasztaltakkal: a mezőgazdasági munkában a fiatalok nem látnak jövőt. Több interjúalany is megemlítette, hogy a legtöbb baksi gazdának csak lánya született, így az ő esetükben nagyobb esélye van szerintük, hogy a stafétabotot nem veszik át.

Nehézséget okoz a földárak növekedése, amit már a közepes (30-50 ha-os) gazdálkodók sem tudnak megfizetni. Ilyen esetben reális opció lenne a haszonbérlet, viszont hiába lennének az előhaszonbérleti sorrendben kedvező pozícióban a helyiek, általában egy nagyobb gazda, aki nem is baksi, beelőzi őket, mert „kiügyeskedí”, hogy papíron bejelentett helyi lakos legyen. Sajnos a szomszédos táblán gazdálkodó helyi gazdák sem figyelik mindig a hirdetményeket, pedig ha bejelentkeznének, akkor ők vehetnék meg a földet. A tapasztalat az, hogy ha tudomásukra is jut az adás-vételi lehetőség, akkor sem tudnak beszállni az adásvételbe legtöbbször pénzügyi okok miatt. Mihályné Tóth Margit a Települési Agrárgazdasági Bizottság (továbbiakban: TAB) elnöke és a Gazdakör vezetője, akinek hiteles rálátása van a földügyekre, alátámasztja a gazdálkodóknak ezt a véleményét. Szerinte magasabb rangot kellene biztosítani a helyi fiatalabb gazdáknak az elővásárlás és előhaszonbérlet során, hogy nagyobb eséllyel juthassanak termőföldhöz. Bár a TAB-nak megvan az a jogosítványa, mellyel kizárhat az adott földre elővásárlóként vagy előhaszonbérletként bejelentkezők közül embereket, ha bebizonyosodik, hogy nem földműves, vagy elérte a maximálisan birtokolható földterületet, vagy feltehetően csak vagyongyarapítási céllal jelentkezett be elővásárlóként. Emellett újabban megvizsgálhatja a bizottság a családban birtokolt földek nagyságát is. Viszont a Kormányhivatalt nem köti a bizottság állásfoglalása.

Éppen ezért a gazdálkodók úgy tartják, a nagyobb birtokosok és azok gyerekeinek generációváltásáról lehet szó. Valószínű ez a réteg többségében csak tulajdonosként vesz részt az agráriumban, a termeléshez nem kötődik közvetlenül.

Felvettem, egyfajta kutatói hipotézisként, hogy a nagy múltra visszatekintő kertészet potenciális tevékenység lehet a fiatalabbak számára. Viszont az említett pár fiatal egyike sem foglalkozik ezzel. Szerintük több probléma miatt sem érdemes az ágazattal „bajlódni”. Egyrészt azért, mert igény leginkább a homogén minőségű, közel állandó mennyiségű zöldségre van, és nem csak szezonálisan. Ez különösen igaz akkor, ha a gazda nagyobb áruházláncokkal vagy beszállítókkal kíván szerződni. Ez rendkívüli odafigyelést, időt vesz el, valamint fűtött fóliasátrakra, üvegházakra, hűtőházra stb. van szükség és így együttesen a tevékenység jövedelmezősége kétséges. Másrészt a baksi harmincas korosztály még látta a helyi zöldségtermesztés aranykorát, ami egy bizonyos szintig biztos megélhetést jelentett, ugyanakkor azt is látták, hogy ez milyen rendkívüli terhet (időt, élmunkát) igényelt.

A fiatal gazda támogatással kapcsolatban azt gondolják a megkérdezettek, hogy ki lehetne bővíteni a támogathatók körét olyanokra is, akik már rendelkeznek valamennyi területtel és állattal, mert például örököltek. Ugyanis ennek a pályázatnak – a korábban említett pozitívumok és negatívokon túl – további hátránya, hogy csak olyan személyek vehetik igénybe, akiknek semmilyen termőföld és állatállomány nincs a nevén.

Az egymással való szövetkezéssel kapcsolatban eltérő véleményen voltak. Az idősebb generáció kevésbé nyitott, viszont a pályájuk elején álló gazdák egy fokkal nyitottabbak, de egyik sem vállalná a kezdeményező szerepét. Pedig költségtakarékosság szempontjából a termelői integrációs szervezeteken keresztül történő gépvásárlás és termékértékesítés sokkal inkább kifizetődő, mintha valaki egymaga szerezne be az eszközöket vagy értékesítené a termékét.

Összefoglalás

A mezőgazdasággal kapcsolatban, közelebbről vizsgálva a birtokszerkezetet és az agrárium szereplőinek korösszetételét a falu lakosainak azonos a véleménye: teljes a kilátástalanság. Véleményem szerint a helyzet talán nem ilyen tragikus, viszont az tény, hogy kevesebben fognak az agráriumban tevékenykedni a fiatalok között. Ez viszont nem csak helyi, hanem országhatárokon átívelő tendencia. A vizsgált településen a pályakezdő gazdálkodóknak több nehézséggel is szembe kell nézniük. Egyrészt a nagyobb földtulajdonosok megerősödésével egyre nehezebben jutnak földhöz. Másrészt, ha gazdálkodó szülőktől kívánja átvenni a gazdaságot, akkor a bürokratikus oldallal is hatványozottan meg kell küzdenie. Baks esetében különösen fontos lenne a fiatal termelők integrálódása, melyre igény már mutatkozik. Ha a szövetkezés megvalósul, talán a kertészet is új erőre kap, hiszen a termelői csoportokon keresztül a beruházási költségek megoszlanának, könnyebb értékesítési csatornákat elérni, és a gazdálkodók szemszögéből kedvezőbb ár érhető el. A támogatási és jogi környezet átalakítása sokat lendíthet a zökkenőmentes generációváltáson, mely lépésekre egyre nagyobb szükség van a kormányzat részéről.

Irodalomjegyzék

Hantos K. (2010): A hatékony generációváltás elősegítése a mezőgazdaságban (a fiatal gazdák támogatása). PhD értekezés. Letöltve: 2019. szeptember 6.
Link: <https://core.ac.uk/download/pdf/153149308.pdf>

Haszon Agrár Magazin (2018): Kinek kell visszafizetni a fiatalgazda támogatást? Letöltve: 2019. szeptember 6.

Link: <http://www.haszonagr.ar.hu/jogtanacs/2550-kinek-kell-visszafizetnie-a-fiatalgazda-tamogatast.html>

Tóth A. (2017): Az eltartóképesség megőrzése, mint gazdálkodási cél egy konkrét családi gazdaságban. TDK dolgozat. Szent István Egyetemi Kiadó, Gödöllő

Tóth A. (2019): Gazdaságátadás és öröklés a generációváltás előtt álló családi gazdaságokban. pp. 8-12. In: Kovács L. – Orlovits Zs. (2019): Gazdaság és Jog Konferenciakötet. Szent István Egyetemi Kiadó, Gödöllő

Egyéb forrás

KSH Gazdaságszerkezeti összeírások 2000, 2016. Letöltve: 2019. szeptember 6.

https://www.ksh.hu/agrararcenzusok_agrarium_2016_tablak

13.kép: Bivalyok a határban

BAKS TERMELŐI PIACA

FARMERS MARKET IN BAKS

Kápolnai Zsombor, PhD-hallgató, SZIE
Zsombor Kápolnai, PhD student, SZIU

Absztrakt

Jelen tanulmány célja a termelői piacok általános ismertetése mellett a Csongrád megyében működő termelői piacok, valamint a 2019. évben megújult baksi termelői piac főbb jellemzőinek vizsgálata.

Abstract

In addition to a general description of the farmers markets, the aim of this study is to examine the main characteristics of the farmers markets, which exist in Csongrád county, with particular regard to the Baks farmers market, which was renewed in 2019.

Bevezetés

A rövid élelmiszerlánc (REL) világ szinten elterjedt értékesítési forma, mely egy válasz lehet a globális szinten szervezett kiskereskedelemben tapasztalható anomáliákra. Ilyen anomáliák többek között a termékek messzire történő szállítása, környezetszennyezés, személyes bizalmi viszony eltűnése az eladó és a vevő között. Kujáni Katalin felfogásában ez nem más, mint a termelők, a fogyasztók és a vidékkel foglalkozók, ott élő lakosok újra kialakuló hálózata, amely egy megújuló és lerövidült élelmiszertermelési, -feldolgozási -értékesítési és fogyasztási rendszert jelent (Kujáni 2019).

A rövid élelmiszerláncnak több formája jelent meg az elmúlt években Magyarországon. Ezek közül a legismertebbek és a legnépszerűbbek a termelői piacok, melyből már közel 300 működik az országban, emellett több a termelői értékesítés megvalósulását támogató rendszer is működik. Ilyenek a dobozrendszerek és bevásárló közösségek. Jelen tanulmány a termelői piacok általános ismertetése mellett a Csongrád megyében működő termelői piacok valamint a 2019. évben Bakson megnyílt termelői piac főbb jellemzőit vizsgálja.

Anyag és módszer

A tanulmány alapját adó adatbázis a Szent István Egyetem Faluszeminárium Kutatócsoportjának 2019. évi kutatótáborára során készült kérdőíves felmérés volt. A kérdőívben több kérdés is a baksi termelői piac lakossági megítélésével volt kapcsolatos. A kérdőíves felmérés keretében 153 baksi háztartásban végeztünk felmérést. A Csongrád megyében működő termelői piacokról a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara által működtetett adatbázist felhasználva találtam információkat.

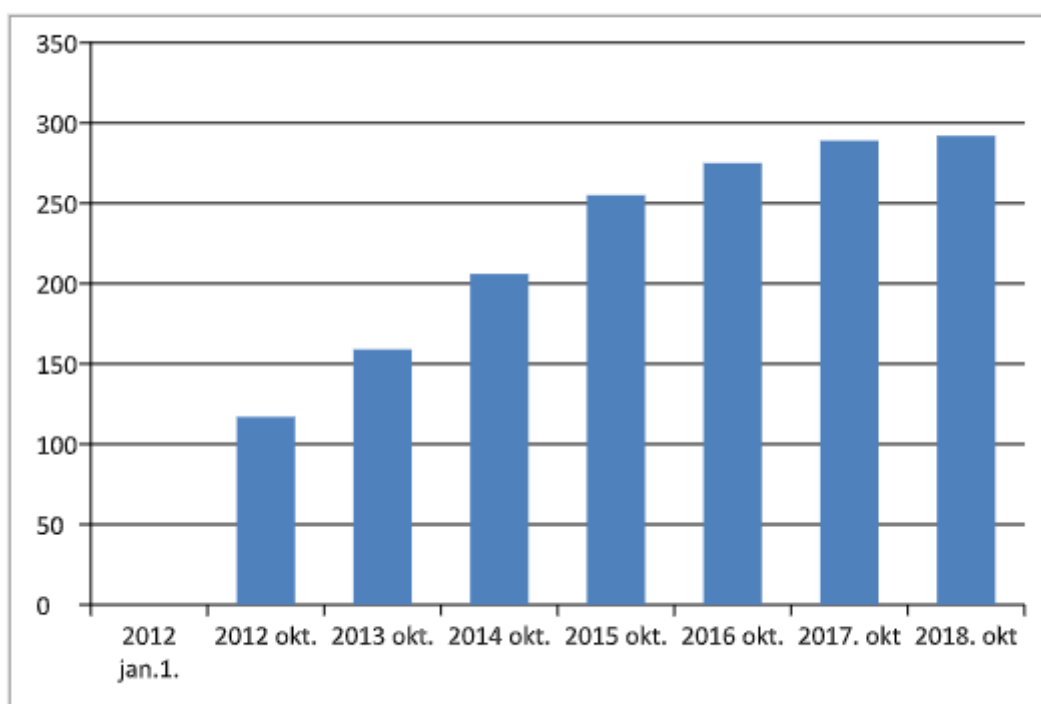
A termelői piacok Magyarországon

A piacok, vásárok kutatásának Magyarországon évszázados hagyománya van. Az első kutatások főként néprajzi oldalról közelítették meg a témakört. A 20. század jeles földrajz

tudósa, Mendöl Tibor, több munkájában is foglalkozott a piacok, vásárok településszervezésre gyakorolt hatásával.

A rendszerváltozást követően újraéledt a vásárok, piacok kutatása. Ezt egyrészt az inspirálta, hogy a higiénias előírások szigorodása nem kedvezett a kistermelői értékesítés lehetőségének. Másfelől az is igaz, hogy számos új értékesítési forma is megjelent. A 2000-es években több tanulmány foglalkozott a rövid ellátási láncban (REL) rejlő lehetőségekről. Arról, hogy a merev jogszabályi környezet lazulásával lehetőség nyílt a kisléptékű termelőknek nagyobb számban piacra jutni. A termelői piacok működési keretének jogi feltételei 2012 óta állnak rendelkezésre. A termelői piacok száma 8 év alatt közel 300-ra emelkedett. A REL elterjedését jól szemlélteti a termelői piacok számának változása, mely az erőteljes növekedést követően 2016-ban lassuló ütemben bővül (1. ábra).

1. ábra: Helyi termelői piacok számának változása Magyarországon 2011-2018

Forrás: Szabó D. 2018 alapján a szerző

„A helyi termelői piacok létrehozásának alapvető célja, hogy megkönnyítse a kistermelők által megtermelt alaptermékek, és azokból előállított élelmiszerek eljuttatását a fogyasztókhoz” (NAK Tájékoztató). A kereskedelemről szóló 2005. évi CLXIV törvény 2. § 5a a következőképpen definiálja a helyi termelői piacot: „A helyi termelői piac olyan piac, ahol a kistermelő a piac fekvése szerinti megyében, vagy a piac 40 km-es körzetében, vagy Budapesten fekvő piac esetében az ország területén bárhol működő gazdaságából származó mezőgazdasági-, illetve élelmiszeripari termékét értékesíti” (Kereskedelmi törvény, 2005).

A termelői piacokra vonatkozó területi megkötések kapcsán Szabadkai Andrea a hazai rövid ellátási lánc fontos civil szereplője, több ellentmondásra hívja fel figyelmet A Falu Magazinban megjelent tanulmányában. Ilyen például a 40 kilométeres területi korlátozás, mely a határmenti települések esetében hátrányt jelent (Szabadkai 2011).

A termelői piacok működését több minisztériumi és kormányrendelet szabályozza. A legfontosabbak „*A helyi termelői piacokon történő árusítás élelmiszer-biztonsági feltételeiről szóló 51/2012. (VI. 8.) VM rendelet*”, „*A vásárokról és a piacokról szóló 55/2009. (III. 13.) Korm. Rendelet*”, „*A vásári, piaci és vásárcsarnoki árusítás közegészségügyi szabályairól szóló 59/1999. (XI. 26.) EüM rendelet*”.

A helyi termelői piacoknak a hagyományos piacokkal szemben könnyített előírásoknak kell megfelelni. Több infrastrukturális feltételt sem kell teljesíteniük. Például nem kötelező a területet szilárd burkolattal ellátni; nem előírás az ivóvízzel való ellátás amennyiben a munkaeszközök tisztítása, fertőtlenítése nem a helyi termelői piac helyén történik (és az értékesítés jellegéből adódóan nem válhat szükségessé), és az illemhely ivóvíz minőségű folyóvízes kézmosási lehetőséggel felszerelt.

Amennyiben a fentebb felsorolt egyszerűsítések nem állnának a termelői piacok szervezőinek rendelkezésére, akár több millió forintos költséget is róhatnának a piacok szervezőire. A jogszabályi könnyítések azonban lehetőséget kínálnak a termelői piacok szervezőinek, hogy a korábbinál rugalmasabb keretek között minimális anyagi ráfordítások mellett valódi mozgalomként tudják szervezni a rövid ellátási láncot azon belül is a termelői piacokat.

Termelői piacok Csongrád megyében

Csongrád megyében a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara nyilvántartása alapján jelenleg 34 termelői piac működik. Termelői piacok a megye 11 városa közül 7-ben vannak jelen. A Csongrád megyei községek esetében a városokhoz képest kisebb arányban találunk működő termelői piacokat. A községek közül, melyekből 49 található Csongrád megyében, 13 esetében működik regisztrált termelői piac. Elmondható, hogy a termelői piacok főként a városokban működnek Csongrád megyében (NAK adatbázis) is. Egyes városokban több termelői piac is üzemel. Ilyen település például a régió központja Szeged is, ahol a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara adatbázisa alapján 8 termelői piac is működik egyszerre.

A baksi termelői piac

Baks komoly mezőgazdasági hagyományokkal rendelkező település. Hagyományosan nagyvárosokban, például Szegeden, Budapesten értékesítették termékeiket a termelők, a helyi piacon csupán a megmaradt termékeket (Mihály 2011).

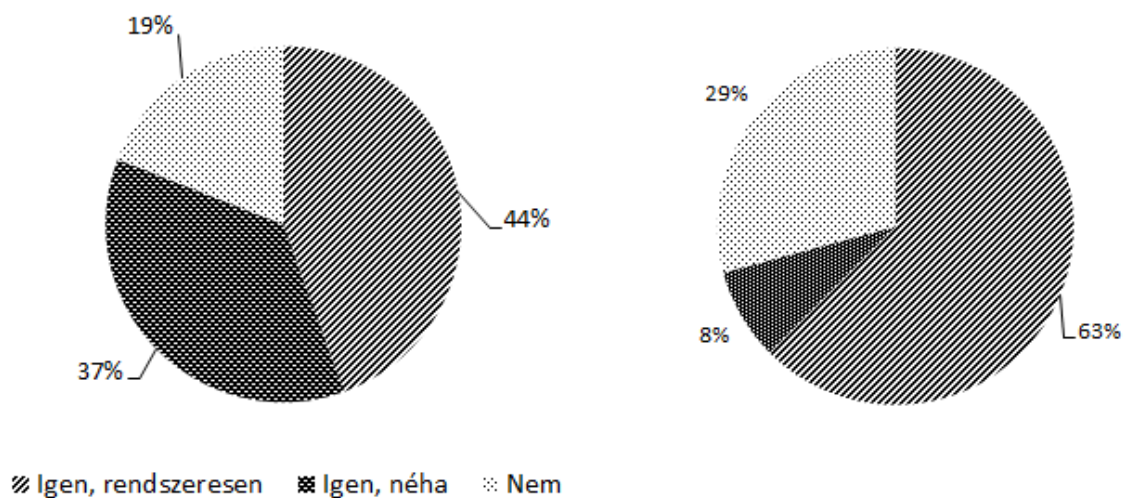
Baks községben 2015 tavaszán nyílt meg a termelői piac, mely a Területfejlesztési Operatív Program keretében megvalósult pályázat keretében 2019-ben felújításra került. A felújított termelői piac megfelel a hagyományos piacokra vonatkozó előírásoknak is.

A baksi termelői piacról, mely a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara által regisztrált termelői piac, Búza Zsolt a település polgármesterének nyilatkozata alapján elmondható, nemcsak termelői piacként hanem az alföldi település polgármesterének szavaival élve „rendes piacot” kívántak létrehozni: „*A piacunkat is egy TOP-os forrásból sikerült felújítani, kibővíteni. Nem egy termelői piacot szerettünk volna létrehozni, hanem egy rendes piacot, ahol elvileg mindent lehet árulni. Tulajdonképpen nagyobb befogadóképességgel, modernebb árusítóhelyekkel rendelkezik ma már a piac és reményeink szerint minden olyan jellegű igényt kielégít, amit egy ilyen helyi piac ki tud elégíteni az idelátogatók számára*”(Baks Piac 2019).

A helyi primer kutatás eredményei

Terepbejárásaim során 6-8 termelővel találkoztam a Baksi piacon. Az ős- illetve kistermelők mindegyike Baksról érkezett. Mézet, zöldséget, gyümölcsöt, húsféleségeket és tojást árultak, továbbá ruhaneműt és különféle büfétermékeket is lehetett kapni.

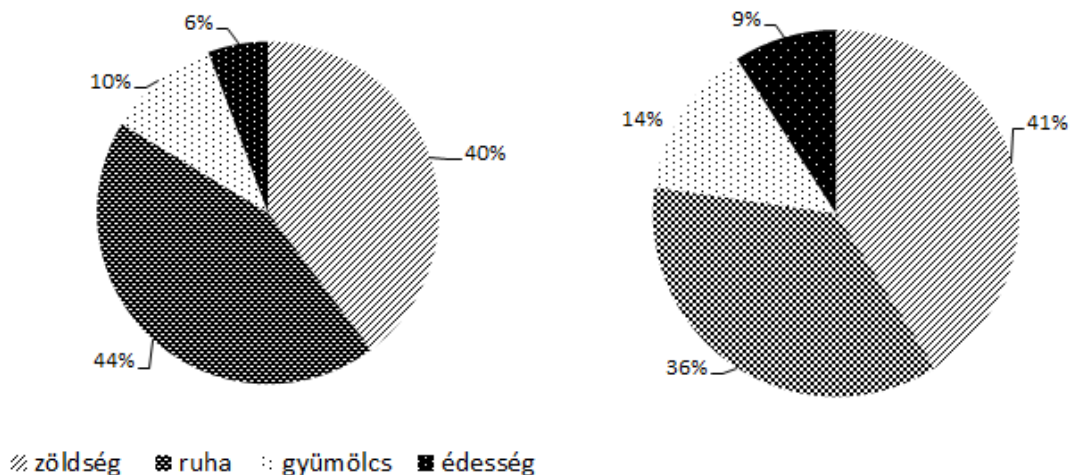
1. ábra: Válaszok a „Szokott-e ön vásárolni az idén átadott termelői piacon?” kérdésre

Forrás: a 2019 évi kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

Megjegyzés: bal oldalon a nem cigány megkérdezettek válaszai, jobb oldalon a magukat cigánynak vallók válaszai láthatóak.

2. ábra: A baksi termelői piacon leggyakrabban vásárolt termékek (2019)

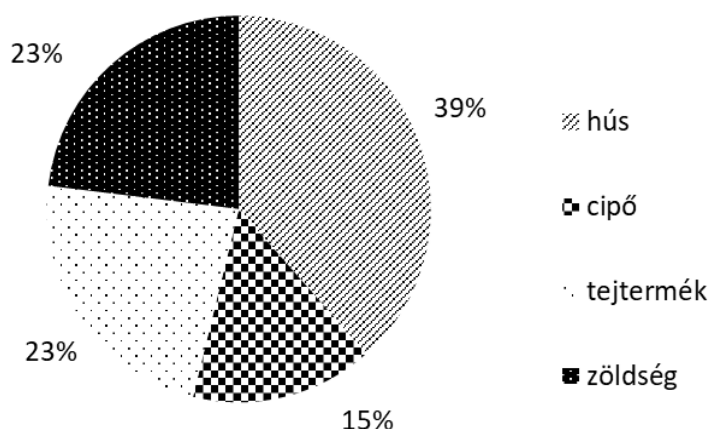
Forrás: a 2019 évi kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

Megjegyzés: bal oldalon a nem cigány megkérdezettek válaszai, jobb oldalon a magukat cigánynak vallók válaszai láthatóak.

Abból kiindulva, hogy a cigányság általában inkább megveszi, mintsem megtermeli a szükségleteit, így arra jutottam, hogy a termelői piac működésére vonatkozóan, a kérdőíves felmérésünk eredményeit külön fogom értékelni a cigánylakosságtól kapott válaszok és a nem cigánylakók válaszai szintjén. Kíváncsi voltam, hogy van-e különbség a termelői piac igénybevételében a cigány és nem cigány lakosok között.

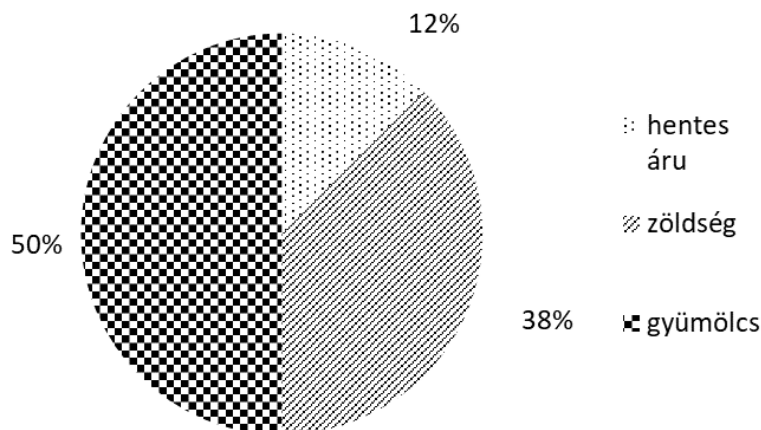
A nem cigány válaszadók egyötöde nem vásárolt még a termelői piacon, ugyanakkor a létesítmény szempontjából pozitívum, hogy közel fele a válaszadóknak rendszeres vásárlója a termelői piacnak. A cigány válaszadók nagyobb arányban vásárolnak rendszeresen a termelői piacon (63 százalékuk), mint a magukat nem cigánynak való válaszadók, ugyanakkor a cigány válaszadók harmada nem vásárolt még egyszer sem a baksi termelői piacon (1. ábra).

3.ábra: A Baksi termelői piac kínálatából hiányolt termékek a magukat nem a cigány kisebbséghez soroló válaszadók válaszai alapján (2019)

Forrás: a 2019 évi kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

4.ábra. A Baksi termelői piac kínálatából hiányolt termékek a magukat a cigány kisebbséghez soroló válaszadók válaszai alapján (2019)

Forrás: a 2019 évi kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

Megvizsgáltam, hogy vajon a piac milyen termékek kereskedelmének a színtere. Széles skálát vártam, hisz Búza Zsolt, Baks polgármesterének a piac funkcióiról tett nyilatkozatában a piac sokszínűségét hangsúlyozta. Ez csakugyan bebizonyosodott (2. ábra). A cigány és nem cigány vászradók fogyasztása hasonló képet mutat. Talán csak annyi az eltérés, hogy a piac cigány vásárlói nagyobb arányban vásárolnak gyümölcsöt és kisebb arányban keresik a ruhaneműket, mint a magukat nem cigánynak való vászradók (3. és 4. ábra).

Arra a kérdésre, hogy milyen termékre lenne igény a termelői piacon, a magukat nem cigánynak valló vászradók a hús, tej, zöldség mellett némi meglepetésre a cipőt jelölték meg. Látható, hogy Bakson a termelői piac és a hagyományos piac szerepköre összekapcsolódik (3. ábra). A cigány vászradók körében kizárólag élelmiszerek voltak a piac kínálatából hiányolt termékek, ezek közül is a gyümölcsökre tartanának legtöbbsen igényt (4. ábra)

Összefoglalás

A rendszerváltást követően a fogyasztás differenciálódott, és a kereskedelem szereplői is szerkezeti és szervezeti átalakuláson mentek keresztül (Molnár M. 2013). A változások egyik új iránya a termelői piacok megjelenése, amely városokban terjed nagyobb ütemben, de Baks példája mutatja, hogy falvakban is megjelentek. A 2019. évben Bakson a felújítást követően megnyílt termelői piac egyike a Csongrád megyében működő 34 termelői piacnak.

A baksi termelői piac ötlete minden bizonnyal azzal összefüggésben született meg, hogy van ártermelő helyi gazdaság, különböző profilokkal (zöldség, gyümölcs stb.). A termelői piac ideálisan biztosítja a termelő és a fogyasztó közötti közvetlen kapcsolat kiépülését, miközben jól szolgálja a helyi gazdaság megerősödését is, és javítja a fogyasztók kedvező áron, minőségi áruval történő ellátását. Bizonyos értelemben ez a piac haladó lépés a tudatos vásárló megeremtése irányában is, hiszen a termelői piac léte megeremti annak lehetőségét, hogy ne csak olyan döntések szülessenek, amikkel a fogyasztó, avagy a kereskedő jár jól, hanem olyan is, ami a közösség egészének hasznos (Kápolnai-Nagyné Molnár M. 2020).

A piac látogatói elsősorban Baks község lakói. A Faluszeminárium Kutatótábor keretében végzett kérdőíves felmérés keretében megkérdezettek több mint kétharmada vásárolt már a felújított termelői piacon. A cigány és nem cigány vászradók fogyasztásának jellemzői hasonlóságot mutatnak, elvárásaik a piaccal kapcsolatban azonban eltérők. A termelői piac jellemvonása Bakson, hogy a hagyományos piacok kínálatát is megjeleníti (ezek közé tartoznak kiemelten a ruhaneműk). A kiépült, megújult piac így a helyi lakosság igényeit átfogóan ki tudja elégíteni.

Irodalomjegyzék

- Kápolnai Zs.- Nagyné Molnár M. (2020): A bevásárló közösség fogalmi megközelítése Magyarországon STUDIA MUNDI-ECONOMICA 7:1 pp.26-36
- Kujáni K. (2014): Fenntarthatósági és rövid ellátási lánc modellek alkalmazásának hazai vizsgálata – adaptációs lehetőségek a homokháti tanyavilág esetében. Doktori Értekezés. 188 p.
- Mihály Zs. (2011): Út a megélhetés felé? — Baks, mint agrárfalu. In.: Acta Regionis Rurum

Molnár M. (2013): Gondolatok az apró- és kisfalvak kereskedelmi ellátásáról: kihívások és kilátások In: Sikos T.T. (szerk): A válság hatása a kiskereskedelemre Gödöllő Szent István Egyetemi Kiadó 227-235

Szabadkai A. (2011): Kistermelők helyi termékek és kispiacok a jog hálójában. In.: A falu (26. évf.) 3-4. sz. pp. 81-94.

Szabó D.(2018) Élelmiszer értékesítés feltételei a helyi termelői piacon konferencia előadás 2018. <http://nak.hu/kiadvanyok/tisz/2618-nak-piac-forum-nebih-20181204/file>
Letöltés: 2020. március

Egyéb források

Baks Piac (2019): Átadták Baks felújított és kibővített piacterét
<http://www.csmkh.hu/hu/hirek-mind/atadtak-baks-felujitott-es-kibovitett-piacteret>
Letöltés: 2020. március

Kereskedelmi törvény (2005): A kereskedelemről szóló 2005. évi CLXIV törvény 2. § 5a
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500164.tv>, Letöltés: 2020. március

NAK Adatbázis. Termelői piacok Csongrád megyében- Nemzeti Agrárgazdasági Kamara
<https://www.nak.hu/termeloipiac-kereso?view=item&id=240>
Letöltés: 2020. március

NAK Tájékoztató
Helyi termelői piac nyitásával, üzemeltetésével kapcsolatos tudnivalók Élelmiszer értékesítés feltételei a helyi termelői piacon
<https://www.nak.hu/kiadvanyok/tisz/2618-nak-piac-forum-nebih-20181204/file>

14.kép: A piac még a felújítások előtt

LAKOSSÁGI ATTITÜDVIZSGÁLAT BAKSON A HELYI TURIZMUSRÓL

RESIDENTS' PERCEPTIONS OF LOCAL TOURISM IN BAKS

Kovács Csaba József, PhD-hallgató, SZIE

Csaba József Kovács, PhD student, SZIU

Absztrakt

A falusi turizmus napjainkban dinamikusan fejlődő ágazat, ezért érthető módon egyre több település szeretné az ebben rejlő potenciált kiaknázni. Ugyanakkor a turizmust befolyásoló puha tényezőkről számos esetben kevés információ áll rendelkezésre, a fejlesztési tervek készítésekor pedig gyakran háttérbe szorul vizsgálatuk. Tanulmányom célja feltárni a lakosság véleményét a helyi turizmussal és fejlesztésével kapcsolatban. Ennek nagy jelentősége van, hiszen a lakosság viszonyulása az ágazathoz jelentős mértékben képes meghatározni a község turisztikai vonzerejét.

Abstract

Rural tourism is characterized by dynamic growth in today's world. Villages were rapidly recognising it and they would like to capitalize on these opportunities. However, limited information are available for the local government on soft factors influencing the potential success of local tourism. Moreover, they are frequently being neglected in local development plans. The main aim of my research to explore residents' perceptions about the local tourism sector and its possible development directions in Baks. It has a great significance, because the attitudes of population affect the attractiveness of local tourism.

Bevezetés

A faluszeminárium egyik gyakran visszatérő kutatási témája a helyi turizmus, hiszen több általunk vizsgált településen is kitörési pontként tekintenek az ágazatra. Különösen igaz ez az állítás egy olyan falura, ami a híres Ópusztaszer közvetlen közelében helyezkedik el. Ennek ellenére a vizsgált település egyáltalán nincs könnyű helyzetben, a cselekvési lehetőségek számos tekintetben korlátozottak. A kutatás relevanciáját az adja, hogy a térségbe áramló turisták költségéből jelenleg csak elenyésző mértékben képes részesedni a település. Baksnak megoldást kell találnia arra, hogy az előnyös földrajzi helyzetből származó lehetőségeit megfelelő mértékben hasznosíthassa a turizmus piacán.

Baks az első olyan település a faluszemináriumon vizsgált falvak között, ahol a turizmus önálló kutatási területként jelent meg, ebből pedig szaktanulmány is készült (Topa, 2011). Ezt követően Hollókő (Oddler, 2015), Egercsehi (Zsarnóczky, 2016), Komlóska (Kovács, 2018) esetében is jelentek meg a turizmushoz szorosan kapcsolódó tanulmányok kötet sorozatunkban. A kutatott témakör folytatása ezért kínálkozó lehetőség volt visszatértünknek a faluszeminárium számára. Ugyanakkor elmondható, hogy csaknem minden évben szerepelnek olyan kérdések a lakossági kérdőívünkben, ahol a válaszok felhasználhatók a turizmus ágazat fejlesztéséhez.

Jelen kutatómunka egyik célja, hogy az azóta történt változások, főbb trendek nyomon követhetők legyenek a településen. Ugyanakkor az idei tanulmány nem hasonlítható teljes mértékben össze a 2011-es kutatómunkával. Ezúttal a lakossági attitűd vizsgálata került a fókuszpontba, a tanulmány nem tér ki a helyi turizmus infrastrukturális helyzetének feltárására. Ezek megismerhetők a különféle településfejlesztési dokumentumokból, amelyek nyilvánosan megtekinthetők. Kutatásom fő célkitűzése a helyi lakosok fogadókészségét, megítélését feltárni Bakson a turizmussal és fejlesztési lehetőségeivel kapcsolatban.

Rövid szakirodalmi áttekintést követően a tanulmány fő fejezetrészében a kutatási eredmények ismertetése történik meg. Az alkalmazott módszertan képezi az első alfejezetet. Ezután egy újabb alfejezetben bemutatásra kerül a helyi turizmus iránti fogadókészsége a lakosságnak. Egy másik alfejezetben a turizmus jelenlegi helyzetéről, a lehetséges fejlesztési irányokról kerül közlésre a helyiek véleménye. Végül a település turisztikai vonzerejét döntően meghatározó települési közérzet feltárása történik meg az utolsó alfejezetben. A tanulmány a kutatási eredmények összegzésével zárul.

Szakirodalmi áttekintés

A lakosság attitűdvizsgálata kiemelt jelentőségű a turizmus fejlesztési lehetőségeinek feltárása kapcsán, mivel a helyiek megfelelő viszonyulása elengedhetetlen feltétele az ágazat sikeres működésének. Másrészt azért is, mert a turizmus nagymértékben hatással van az itt élők mindennapjaira, jelentősen megváltoztathatja a településképet, a jövedelmi lehetőségeket, az életminőséget. Ennek a nyilvánvaló kölcsönhatásnak a felismerése tette szükségessé, hogy a kutatók is foglalkozzanak a témával. Napjainkra pedig már Magyarországon is számos értékes publikáció hozzáférhető a témakörben (pl. Vargáné Csobán, 2007; Oláh-Varga, 2016, Tóthné Kardos, 2016).

Fontos, ugyanakkor nem egyszerű feladat, a kutatási eredmények ismertetése előtt tisztázni, hogy mi a falusi turizmus. Mind a nemzetközi, mind pedig a hazai szakirodalomban többféle értelmezéssel lehet találkozni. Településfejlesztési szempontból Kovács Katalin (1999) meghatározását vélem relevánsnak. Nézete szerint a falusi turizmus egy olyan gazdasági tevékenység, ami helyi erőforrásokon alapul és képes a település fejlődését elősegíteni. Ez leginkább az egyéni-, kis- és közép vállalkozások aktív részvételével, valamint a kistérségi együttműködések révén valósítható meg.

Szabó Géza (2011) úgy vélekedik a falusi turizmus ismérveiről, hogy az a kistérségi vonzerőn alapszik, pótlólagos jövedelmet generál a helyi termékek, természeti- és kulturális értékek iránt, nem tömegturizmus és a falu komplex turisztikai kínálatának a hasznosítása. Ezeket a szempontokat úgy vélem mindenképpen érdemes figyelembe venni és követni a falusi turizmus fejlesztése során.

Szükséges meghatározni a turisztikai termék fogalmát is, hiszen ez is közvetlenül kapcsolódik a vizsgált témakörhöz. A turisztikai termék definiálásának kérdéseit Michalkó Gábor (2011) kiválóan összefoglalja munkájában. Kiemeli írásában az 1997. évi koncepcionális marketingtervet, mivel lényegében ez adja a Magyarországon leginkább elterjedt megközelítés alapját. Eszerint a turisztikai termék egy szolgáltatáshalmaz, ami azon a vonzerőn alapul, amiért a turisták az adott térségbe utaznak. A turisztikai kínálat egyik legfontosabb eleme, ami tartalmát tekintve magába foglalja többek között a közlekedési, étkezési, szórakozási, biztonsági és szállás szolgáltatásokat is.

Kutatási eredmények

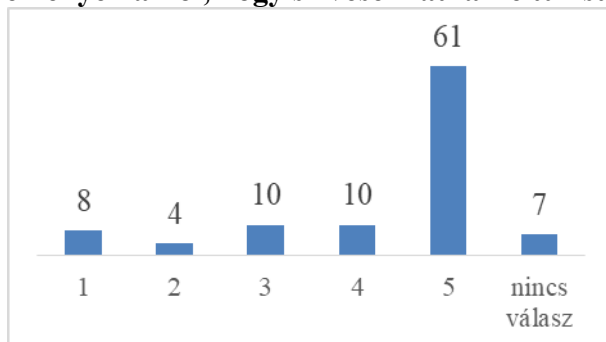
Alkalmazott módszertan

Kvantitatív kutatási módszerek kerültek alkalmazásra. A vizsgálatok során felhasznált adatok a 2011-es és a 2019-es kérdőíves felmérésből származnak. Az első lekérdezés során 155 háztartás, míg a másodikban 153 háztartás adatai kerültek kiértékelésre, így összesen csaknem 300 háztartás adatai álltak rendelkezésre a vizsgált időpontokra vonatkozóan. Az eredmények kiértékelése során leíró statisztikai elemzési módszereket alkalmaztam, mivel a minta mérete és összetétele nem tette lehetővé az általánosan elterjedt matematikai statisztikai eljárások használatát. A felvett adatok alkalmasak arra, hogy reprezentálják Baks háztartásainak véleményét a kutatott témakörrel kapcsolatosan.

Fogadókészség a turizmusra a lakosság körében

A lakosság nyitottsága a turizmusra elengedhetetlen feltétele annak, hogy bármilyen turisztikai tevékenység folytatható legyen egy településen. Az itt élők viszonyulását a falusi turizmushoz részben a turistákhoz való hozzáállásuk határozza meg (1. ábra).

1. ábra: Lakossági vélemények arról, hogy szívesen látnak-e turistákat Bakson

Forrás: helyszíni kérdőíves felmérés alapján (2019); saját szerkesztés

Megjegyzés: 1 - egyáltalán nem, 5 - teljes mértékben; százalékos megoszlásban

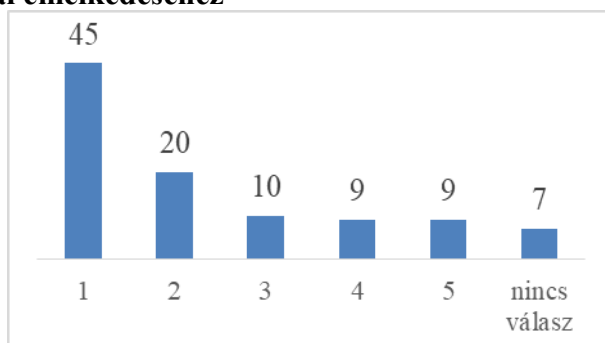
A kérdésre adott válaszok azt mutatják, hogy a helyiek túlnyomó többségét nem zavarja a turisták jelenléte a településen. 10 válaszadóból 7 szívesen látja őket a településen. Elenyésző arányban, csupán a megkérdezettek 12%-a gondolja, hogy nem kellene turistáknak Baksra látogatniuk. Az eredmények alapján tehát egyértelműen megállapítható, hogy a lakosság fogadókészsége pozitív a turisták irányában.

Fontos befolyásoló tényezőnek számít, hogy az itt élők szerint a falusi turizmusból egyéni hasznuk is származhat-e (2. ábra). Minél inkább úgy gondolják, hogy a turizmus számukra is előnyös lehet, annál inkább elfogadók lesznek a tevékenységet illetően. Másrészt pedig ez a kérdés azért is lényeges, mert a turizmus akkor tud a legnagyobb mértékben hasznosulni a településen, ha a helyi lakosság is szerepet vállal benne és magukénak érzi a tevékenységet. Ebben az optimális esetben a település döntő többsége részesülhet a turizmusból származó várható nyereségekből.

Az erre vonatkozó válaszok eredménye szerint a válaszadók csaknem fele egyáltalán nem ért egyet azzal az állítással, hogy a turizmusból bármilyen jellegű haszna származhatna. Továbbá nagyon alacsony azoknak is az aránya- körülbelül minden 20. megkérdezett-, akik teljes mértékben egyetértenek ezzel az állítással. A jövőben ezért érdemes jobban odafigyelni

ezekre a véleményekre, mert ezek az értékek nem tekinthetők ideálisnak a turizmus számára kedvező lakossági környezet megteremtésének szempontjából.

2. ábra: Lakossági vélemények arról, hogy a helyi turizmus fejlesztése hozzájárulhat-e az egyéni életszínvonal emelkedéséhez

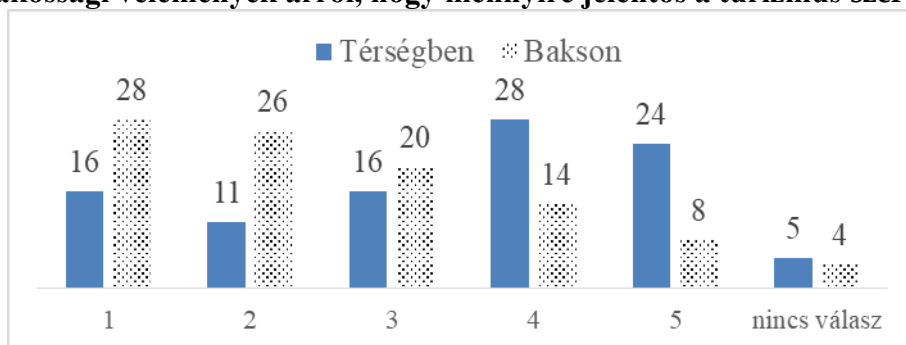
Forrás: helyszíni kérdőíves felmérés alapján (2019); saját szerkesztés

Megjegyzés: 1 - egyáltalán nem, 5 - teljes mértékben; százalékos megoszlásban

Baks turisztikai potenciáljának megítélése

A felmérés másik hangsúlyos témaköre volt a település turisztikai potenciáljának megítélése a helyiek körében. Ezzel kapcsolatban több kérdés is szerepelt már a 8 évvel ezelőtti kérdőívben, így nyomon követhetők voltak az esetleges változások. A feltett kérdések egyik része a turizmus jelenlegi helyzetének értékelésére, míg a másik fele pedig a jövőbeli potenciál lakossági véleményezésére irányultak. A megkérdezettek többsége jelenleg inkább egyetért azzal az állítással, hogy térségi szinten meghatározó szerepe van a turizmusnak, ami összhangban áll azzal a megállapítással, hogy Ópusztaszernek jelentős turisztikai vonzereje van a környéken (3. ábra).

3. ábra: Lakossági vélemények arról, hogy mennyire jelentős a turizmus szerepe

Forrás: helyszíni kérdőíves felmérés alapján (2019); saját szerkesztés

Megjegyzés: 1 - egyáltalán nem, 5 - teljes mértékben; százalékos megoszlásban

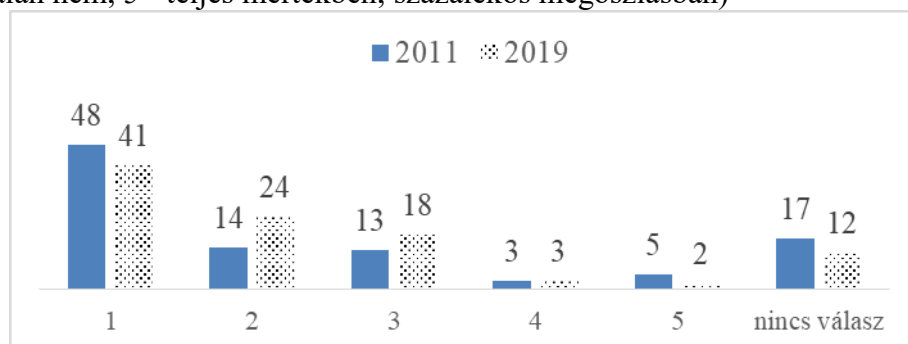
Emellett az eredmények jól mutatják azt is, hogy a lakosok tisztában vannak a település reális helyzetével. Az adott válaszok megoszlása ellentétes irányú a vizsgált diagramon Baks esetében. Baksra vonatkozóan a válaszadók többsége úgy gondolja, hogy nem annyira meghatározó a turizmus szerepe, mint a térségben. A feltett kérdésben az emberek véleménye viszonylagosan egybehangzó és konzekvens volt.

Érdeemes hozzáfűzni az értékeléshez, hogy a helyi turizmus térségénél gyengébb megítélésében a turisztikai desztinációk hiányának, a túl kevés szórakozási lehetőségnek

jelentékeny szerepe van. Ez az állítás a helyi lakosság véleményében is visszatükröződik (4. ábra).

4. ábra: Lakossági vélemények arról, hogy mennyire kielégítő a szórakozási lehetőség Bakson

(1 - egyáltalán nem, 5 - teljes mértékben; százalékos megoszlásban)

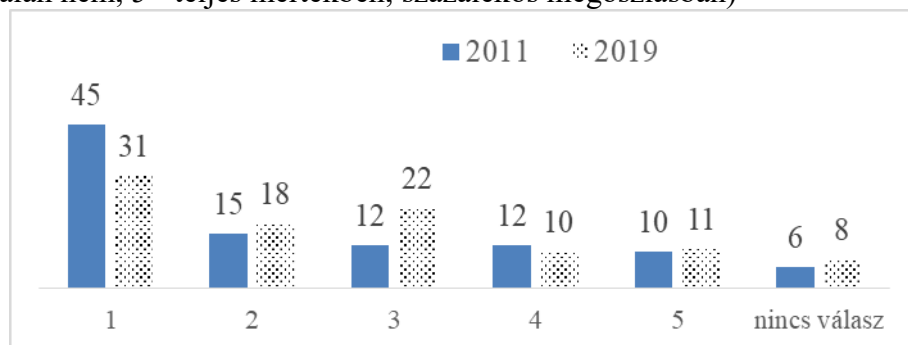
Forrás: helyszíni kérdőíves felmérések alapján (2011,2019); saját szerkesztés

Ez az eredmény nem váratlan egy falusi település esetében. Összességében azt lehet állítani, bár a két kérdőíves minta összehasonlítása alapján láthatunk kisebb különbségeket, hogy nem történt jelentős elmozdulás az elmúlt 8 évben. Az ábráról az is leolvasható, hogy magas volt a kérdésre nem válaszolók aránya. A terepi tapasztalatok alapján ennek az oka részben, hogy sokan nem járnak szórakozni, így nem érezték kompetensnek magukat ennek a kérdésnek a megválaszolásában.

A jövőre vonatkozó kérdések közül rákérdeztünk a kérdőívben, hogy a válaszadók milyen mértékben tekintenek a helyi turizmusra kitörési pontként Baks esetében (5. ábra).

5. ábra: Lakossági vélemények a falusi turizmusról, mint kitörési pontról Bakson

(1 - egyáltalán nem, 5 - teljes mértékben; százalékos megoszlásban)

Forrás: helyszíni kérdőíves felmérések alapján (2011,2019); saját szerkesztés

A 3. ábra azt mutatja, hogy a válaszok csaknem fele szerint a turizmusnak nem igazán lehet jövője a községben. Ezzel szemben a válaszadók ötöde gondolja úgy, hogy az ágazat kitörési pont lehet. A lakosság 2011-hez viszonyítva kedvezőbb megítéléssel van ezzel kapcsolatban, hiszen csaknem 15 százalékponttal csökkent azoknak az aránya, akik egyáltalán nem értékelték egyet a kérdőívben feltett állítással. Fontos hozzátenni, hogy ez a véleménybéli elmozdulás nem manifestálódott a pozitív megítélésben, hanem a 3-as osztályzatot adók aránya nőtt meg szignifikáns mértékben.

A szórakozási lehetőségekre vonatkozó kérdésből látható volt, hogy nagy szükség lenne a minőségi szórakozási lehetőség számának növelésére. Részben emiatt is, rákérdeztünk a

jövőben lehetséges fejlesztési irányokra. A kérdőívben már előre adott volt 5 gyűjtőkategóriában a választható tevékenységek köre, amelyek turisztikai szempontból működőképesek lehetnek a településen (6. ábra).

6. ábra: Lakossági vélemények arról, hogy melyik tevékenységek lehetnének turisztikai szempontból működőképesek Bakson (százalékos megoszlásban)

Forrás: helyszíni kérdőíves felmérés alapján (2019); saját szerkesztés

A válaszadók véleménye alapján a kirándulás, természetjárás tevékenységek a leginkább támogatottak a településen. Ezt követte a kultúra, hagyományőrzés, gasztronómia kategória. Az említett tevékenységekkel csaknem azonos osztályzatokat kapott a gyermektáboroztatás és a horgászat, vízparti üdülés. A fesztiváloknak, zenei rendezvényeknek volt a legkisebb a támogatottsága. Szükséges megvizsgálni azt is, hogy melyik tevékenységek lehetnek a legkevésbé életképesek a faluban a megkérdezettek véleménye szerint. Ebből a vizsgálati szempontból is a fesztiválok, zenei rendezvények kapták a legkedvezőtlenebb értéket. Ugyancsak ebben az esetben volt a legmagasabb a válaszok relatív szórása (47%), ami arra utal, hogy ennek ellenére eléggé megosztott véleményen van a lakosság, a támogatók száma is jelentős. Magas azoknak az aránya, akik teljes mértékben egyetértenek ezzel és azoknak is nagy, akik a legalacsonyabb osztályzatot adták rá. Ezzel szemben a gyermektáboroztatás esetén a legkevesebb azoknak a száma, akik nem látnak potenciált az adott tevékenységben. Az is kiderül az adatokból, hogy az osztályzatok relatív szórása is ebben a kategóriában volt a legalacsonyabb (37%). A többi kategória esetében 22-25% között volt azoknak az aránya, akik szerint nem lenne működőképes turisztikai szempontból az értékelt tevékenység.

Összefoglalás

A kutatási eredmények alapján megállapítható, hogy a falusi turizmus tevékenységével szemben nincsenek ellenérzései a helyi lakosoknak. Ugyanakkor a kérdőíves lekérdezésre adott válaszokból kiderült, hogy a helyiek változatlanul nem igazán tekintenek kitörési pontként erre az ágazatra. A lehetséges fejlesztési irányok közül a természetjárást, kirándulást tartják a leginkább működőképes, turisztikához köthető tevékenységnek a településen. A fesztiválok, zenei rendezvények tekintetében a leginkább megosztott a közvélemény. Mindemellett megállapítható, hogy mindegyik megkérdezett tevékenység típusban inkább látják a lehetőséget a lakosok, mint az esetleges kudarc esélyét. A település általános

megítélése összességében kedvezőnek számít a helyiek körében, nincs lényeges változás a 2011-es felmérés eredményével összehasonlítva.

Irodalomjegyzék

- Kovács Cs. J.* (2018): Termékmárkázás Komlósán In: *Acta Regionis Rurum* 12. pp. 68-77.
- Kovács K.* (1999): A vidék kutatása az MTA Regionális Kutatások Központjában In: *Vidékfejlesztés vidékpolitika*. Agroinform. Budapest. pp. 139-165.
- Michalkó G.* (2011): A turisztikai termék In: Michalkó G. (szerk.): *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. <http://www.eturizmus.pte.hu/szakmai anyagok/Turisztikai terméktervezés és fejlesztés/book.html#d6e32> (letöltve: 2019.09.30.)
- Oddler L.* (2015): Hollókó marketingszempontú elemzése, marketingkommunikációs eszközeinek vizsgálata In: *Acta Regionis Rurum* 9. pp. 64-71.
- Oláh R. – Varga D.* (2016): Lakossági attitűdvizsgálat a helyi turisztikai desztináció menedzsment tevékenységéről Gyomaendrőd városban In: *Vezetéstudomány* 47. 2. szám pp. 34-44.
- Szabó G.* (2011): A falusi turizmus termékei és termékspecializációi In: Michalkó G. (szerk.): *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. <http://www.eturizmus.pte.hu/szakmai anyagok/Turisztikai terméktervezés és fejlesztés/book.html#d6e32> (letöltve: 2019.09.30.)
- Topa Z.* (2011): Idegenforgalom és vendéglátás Bakson In: *Acta Regionis Rurum* 5. pp. 41-49.
- Tóthné Kardos K.* (2016): A győri turizmus elemzése a lakosság véleményének figyelembevételével In: *Polgári Szemle: Gazdaság és Társadalmi Folyóirat* 12. pp. 352-368.
- Vargáné Csobán K.* (2007): Lakossági attitűdvizsgálatok a turizmusfejlesztésről In: *Agrártudományi Közlemények* 26. pp. 220-227.
- Zsarnóczky M.* (2016): A falusi turizmus adottságai Egercsehiben In: *Acta Regionis Rurum* 10. pp. 70-79.

15.kép: Egy sikeres a önkormányzati beruházás a szállásadásra

TÁRSADALMI INTEGRÁCIÓS TÖREKVÉSEK BAKSON

SOCIAL INTEGRATION PURPOSES IN BAKSON

Mezei Martin egyetemi hallgató (SZIE-GTK-RKG)

Martin Mezei student SZIU

Absztrakt

A kutatásom alapvető célja az volt, hogy felmérjem a Bakson élő-, legfőképp a máriatelepi szegregátum cigány lakosságának életkörülményeit, identitástudatát, valamint a lezajlott és jelenleg is futó, komplex fejlesztési programok érzékelhető és látens gazdasági-, és társadalmi hatásait. Mivel az első ilyen program már lezárult, ezért a társadalmi integráció megvalósulásának vizsgálata, illetve a cigány és a nem cigány lakosság együttélésének kutatása is időszerű. A Bakson történt komplex fejlesztéseket sokan más településeken is adaptálható jó gyakorlatként említik, tehát ezt is vizsgálni kívánom.

Abstract

The basic goal of my research was to assess the living conditions and identity of the gypsy population in the settlement of Baks, Southern-Hungary. The investigation focused on the district called Máriatelep, and the perceptible and latent economic and social impacts of the complex social integration and development programs that have taken place. The very first development program has already been completed, therefore it is timely to examine the extent of social integration and the coexistence of the gypsy and non-gypsy population of Baks. The complex development programs in Baks are mentioned by many as good practices that can be adapted in other settlements, so I would like to examine this suggestion as well.

Anyag és módszer

Kutatásom módszertanilag kettő részre, egy szekunder és egy primer vizsgálati egységre bontható. A primer kutatás részben a Szent István Egyetem 2019-es faluszemináriumi kutató táborának közös kérdőívére épül, melyet összesen 153 válaszadóval töltöttünk ki. Ezen felül primer módszerként használtam a félig strukturált interjút, melynek során olyan személyekkel kerültem kapcsolatba, akik a helyi cigányság életminőségének javítását célzó programokra, valamint magára a társadalmi csoportra is széleskörű rálátással rendelkeznek. Segítőim:

- Búza Zsolt polgármester
- Herceg Georgina helyi lakos, a Mathias Corvinus Collegium ösztöndíjasa

A primer kutatás harmadik eleme volt a személyes megfigyelés. A felmérés során több tucat személlyel kerültem kapcsolatba. A személyes információgyűjtés a társadalomkutatásban úgy vélem rendkívül fontos. Egy beszélgetés során ugyanis lehet érzékelni, hogy egy kérdés mikor feszélyező, mikor kell az érdeklődésnek gátat szabni. Az általam vizsgált kérdések a felmérés legérzékenyebb témakörei közé tartoztak. A megfigyelésnél sajnos nem elkerülhető a szubjektivitás, de minden pillanatban igyekeztem megmaradni külső szemlélőnek, hogy minél tényszerűbb, a lehető legtöbb érintettet megszólaltató kutatás születhessen. A szekunder adatfelvétel során legfőképpen Baks Község weboldalának adataira építettem.

A vizsgálat elméleti háttérét biztosító szakirodalmak

Kutatásomban Baks község cigány- integrációs törekvéseinek eredményességét kívánom bemutatni. A vizsgálati téma tükrében felmerül a kérdéses, hogy egyáltalán ki tekinthető cigánynak és pontosan mik azok a szegregációs jelenségek, melyek meghatározzák a hazánkban élő cigányság egy részének életkörülményeit?

Ki az, akit cigánynak tekinthetünk?

Általánosságban gyakori álláspont, hogy azt a személyt tekintjük cigánynak, aki saját magát is annak tartja. A módszer valóban hatásos, de nem kifogástalan, ezért finomításra szorul. Ladányi és m.társai (1997) nyomán olvashatjuk, hogy az önbevalláson alapuló lehatárolások a valóságtól nagymértékben eltérhetnek, olykor túlzóak vagy épp bagatellizálók (Ladányi & Szelényi, 1997.). Korábbi személyes tapasztalataim – például a bagi cigánytelepen végzett 2017-es kutatásom (Mezei M. 2017)- is rámutattak arra, hogy sokkal célravezetőbb azt az elvet követni, mely során azt a személyt tekintjük cigánynak, akiről a környezete is cigányként vélekedik. Nem beszélve arról, hogy az etnikai vagy nemzetiségi-, vallási és más egyéb hovatartozásukról a legtöbb ember nem szeret nyíltan beszélni, azt jogosan magánügyének tartja. A környezet, esetünkben a kutató által alkotott minősítés szerepe döntő fontosságú (Havas, et al., 1998.).

Itt fontos megjegyezni, hogy Magyarországon a nemzetiségekről és etnikumokról tiltott bármilyen célzatú listázás, így kénytelenek vagyunk elfogadni az önbevalláson alapuló népszámlálások statisztikáit. Mindezt tesszük annak ellenére is, hogy egy-egy oktatási intézménynek, például Baks óvodájának is létezik egy megközelítőleg pontos képe arról, hogy ők kit tekintetnek cigánynak és kit nem. Búza Zsolt polgármester úgy vélekedett, hogy a település óvodájában is már a gyermekek fele cigány származású.

Diszkrimináció, szegregáció, integráció

Míg Nyugat-Európában főleg a bevándorlókkal szemben érezhető a diszkrimináció (kirekesztés) valamilyen megnyilvánulása, addig hazánkban az itt élő kisebbségek, azon belül is a cigányok a leginkább érintettek (Borsos-Köszegi, et al., 2010.). Személyes meglátásom a korábbi bagi kutatásom alapján (Mezei M. 2017) az, hogy a hazánkban az erősödő kirekesztés mögött a cigányság egy részének életformája állhat, amely megbotránkoztatja a többségi társadalmat. Ez történik Bakson is, e jelenség ellen küzd a település vezetése.

Romák tucatjai élnek napjainkban is szegregált (elkülönült) környezetben. A térben lokalizált cigánytelepek lényegében szegregátumok. Itt fontos megjegyezni, hogy ahogy az előítéletek kialakulása, úgy a cigánytelepek sem újkeletűek. És nem újkeletű a szegregátumok felszámolásának ügye sem. Majtényi György és Majtényi Balázs (2012) megfogalmazta, hogy a szocialista Magyarország is törekedett a cigányság teljes beolvasztásra, ha kellett erőszakkal, át- és kitelepítéssel is. Véleményük szerint ez a módszer minden tekintetben kudarcot vallott, hiszen ha meg is szűntek egyes telepek, máshol újak jöttek létre (Majtényi & Majtényi, 2012.).

Baks Máriatelep nevű cigány-szegregátumában ma 400-500 fő él, és többségében valóban cigányok. Életkörülményeik változóak: vannak tehetősek, és vannak nehéz sorsúak. A település-menedzsment legjobb tudása szerint igyekszik Máriatelep körülményeit

(infrastruktúráját) javítani, az ott élők életét kedvezőbbre fordítani. De Búza Zsolt, és csapata nincs könnyű helyzetben. Nem egyszerűsíti a feladatot, hogy az integrálni kívánt baksi cigányság – a saját véleményük szerint is – főként az alacsony iskolázottságú társadalmi rétegekből kerülnek ki. A képzetlen személyek beillesztése a helyi társadalomba embert próbáló.

Ami a cigányság aluliskolázottságát illeti, ez sem új keletű jelenség, hiszen Pomogyi (1995) nyomán olvashatjuk, hogy a dualizmus korában a vándorcigányok kevesebb, mint 1%-ka, az állandó lakóhellyel rendelkező romáknak pedig mindössze 8%-ka volt írástudó (Pomogyi, 1995.). Dupcsik (1993) a rendszerváltást követően a cigány ifjúság iskolázottságára vonatkozólag végzett kutatást. Arra az eredményre jutott, hogy 1993-ban az általa vizsgált 15 évnél idősebb cigányok körében csupán minden harmadik személy rendelkezett általános iskolai végzettséggel (Dupcsik, 1997.). Korunk kihívásai egyre nagyobb terhet rónak mind a többségi társadalomra, mind pedig a belilleszkedni vágyó csoportokra, hiszen a képzetlen társadalmi csoportok nehezen adaptálhatóak a XXI. század mindennapos változásaihoz.

Korábbi kutatások Máriatelepen

Kutatásom alapvetően két korábbi kutatás nyomán zajlott. A 2011-es faluszeminárium kutatás során társadalmi, gazdasági, infrastrukturális helyzetfeltárás zajlott szisztematikusan Baks három településrészén. Megállapítást nyert, hogy Máriatelep lényegében minden élhetőségi mutatójában hátrányos helyzetű (Molnár M. 2011).

Hős Gábor (2015) Máriatelepen végzett kutatása leginkább a településrész szegregátumi besorolására fókuszált, valamint azon további kihívásokra, amelyekre egy komplex telep program vagy integrációs tender látszólagos vagy tényleges megoldást jelenthet. Módszertana alapvetően kettő elemre épült, egy kérdőívre és egy a szociális munkások által elvégzett szükségletfelmérésre. A zárt kérdőívet 86 háztartás töltötte ki, a szükségletfelmérés pedig további 227 fő adatait tartalmazta. Eredményei bizonyították, hogy Baks Máriatelep településrésze szegregátumnak minősül, amit az ott élők iskolázottsága, munkaerőpiaci helyzete, valamint lakókörülményeik is bizonyítottak. Fontos eredmény, hogy a szerzőnek sikerült számadatokkal bizonyítani Máriatelep szegregátum jellegét.

Hős a vizsgálata alapján (2015), reflektálva a komplex telep-program sikereire úgy vélte, hogy Baks túlzottan a munkaerő-piaci integrációt tartja szem előtt. Véleménye szerint szerencsésebb volna, ha a település az önfenntartás felé mozdulna inkább, kihasználva a saját adottságait. Azt is leírta a szerző, hogy Máriatelep társadalmának problémái igen összetettek, azt egy-egy pályázat nem képes megoldani. Ebben arra az átfogó vidék- és területfejlesztési problematikára is utalt a szerző, aminek gyakorlatában a meghirdetett (pl. uniós) projektek a települések/térségek épülésére, szépülésére szolgálnak ugyan, de mindennel együtt sem jelentenek valós és tartós fejlődést. A szerző javaslatot fogalmazott meg egy országos szegénypolitikai koncepció bevezetésére, amely a vidékfejlesztés eszközeit is alkalmazza (Hős, 2015).

A baksi modell – Az integráció nem teher, hanem lehetőség

Búza Zsolt polgármester kutatótáborunknak tartott előadása alatt többször is utalt arra, hogy Bakson a társadalmi integrációra sokkal inkább lehetőségként, mintsem teherként tekintenek. A település 2019-ig több a felzárkóztatást elősegítő tenderre sikerrel pályázott, de már korábban is tudatosan fordult a helyi cigányság felé, például amikor 2011-ben megnyitotta

kapuit a máriatelepi közösségi ház. A baksi törekvések híre messzire eljutott, többek között a szerbiai Újvidék is jó gyakorlatnak tekinti. A romagov.hu (2018) oldalán olvasható, hogy Baks – egyébként Raoul Wallenberg díjas településként – számos olyan pályázaton vett részt kutatásunkat megelőzően, melyek a helyi cigányság, valamint a Máriatelep lakóinak életkörülményeit hivatottak javítani (romagov.hu, 2018).

A legelső komplex telep programot még 2012-ben az Új Magyarország Fejlesztési Terven belül a Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP 5.3.6-11/1)³ keretében kezdték el megvalósítani, a nyertesek között egyetlen dél-alföldi településként. „A jövőnek dolgozunk!” komplex környezet és életminőség fejlesztési programra az elnyert támogatás összege 150 millió forint volt. A program szakmai vezetőjének előadásában a prioritizált területek között szerepelt az oktatás, a lakhatás, az egészségügy, a foglalkoztatás, valamint a szociális szolgáltatások fejlesztése. A pályázatra, illetve a fejlesztési törekvésekre azért volt szükség, mert Búza Zsolt elmondása alapján a Mária-telep társadalmi- és infrastrukturális fejlettségben is elmaradt Baks többi részétől. A program legfontosabb eredmények alább olvashatók:

- Csillagház kialakítása, ami a projekt koordinációs központ is egyben, valamint programhelyszín
- képzések pedagógusoknak, készségfejlesztő tréningek gyermekeknek, prevenciók tanácsadás
- munkaerő-piaci tanácsadás, felnőttképzések
- egészségügyi szűrések, helyi egészségterv kialakítása

(baks.hu, 2013)

2013 és 2015 között az első komplex telep programmal párhuzamosan futott egy „Esélytöbblet a baksiaknak!” TIOP-3.2.3. lakhatási modellprogram megvalósítása is, mely során összesen 23 szociális bérlakást létesítettek a településen, melyből tizenhat újonnan épült fel. Az akkor 437 fős máriatelepi szegregátumot 74 fő tudta elhagyni az átadott lakásoknak köszönhetően.

Az összetett társadalmi fejlesztések új felvonásának tekinthető új nyertes pályázat 2018-ban indult el. Az EFOP-1.6.2. Komplex telep-program újabb 200 millió forintos támogatást biztosít Baks önkormányzatának. A pályázat nyitó rendezvényén bemutatásra kerültek a fejlesztési koncepció irányvonalai, melyre több magas rangú politikus és szakértő is érkezett, többek között az Emberi Erőforrások Minisztériumából is. A törekvések között szerepelt, hogy a fejlesztések a már meglévő intézményekre – a telepen működő Csillagpontra és a Szőlőben található Csillagházra – alapoznak, 30 cigány családot és összesen több, mint 120 főt bevonva (romagov.hu, 2018).

A primer kutatás eredményei

Elsőként a kérdőíves adatfelvétel ide vonatkozó kérdéseinek feldolgozott eredményeit kívánom bemutatni. Az 1. ábrán a válaszadóink – 153 háztartás – nemzetiségi megoszlásának százalékos aránya látható, mely az anyag és módszer fejezetben ismertetett módon részben önbevalláson és külső megítélésen is alapult. Az 1. ábra jelzi, hogy a vizsgált háztartások 22%-a tartozott Baks cigányközösségéhez. A további eredmények során számos esetben csak

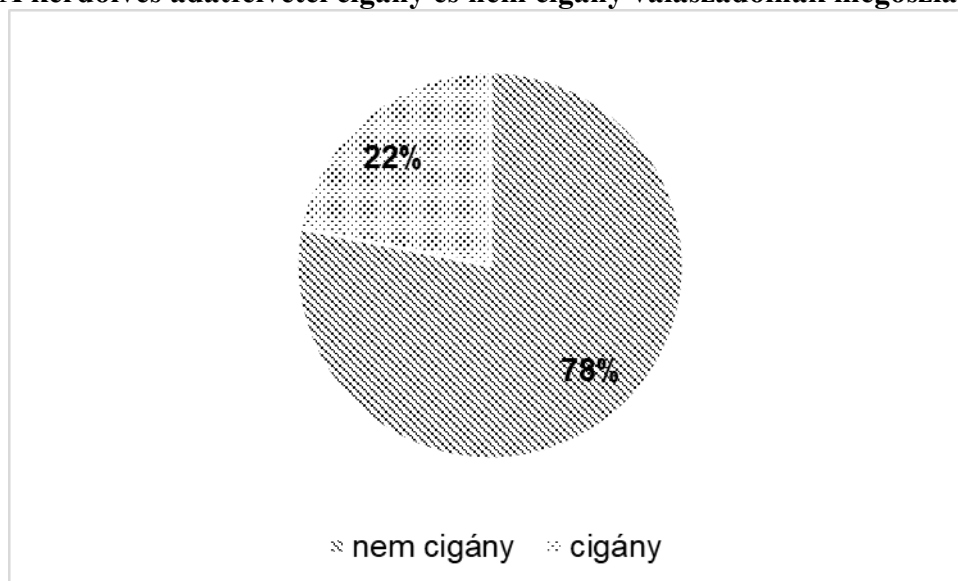
³ https://szgyf.gov.hu/phocadownload/archivum_kozerdeku_adatok/TKKI/EU_projekt.pdf

a cigány nemzetiségű válaszadók értékeléseit mutatom be, hiszen a társadalmi integrációs törekvések tekintetében ők a legérzékenyebbek.

A 2. ábráról leolvasható, hogy a cigány nemzetiségű válaszadóink kizárólag a Máriatelepen és a Szőlőben élnek, Majorban nem volt roma kitöltő. A fejlesztési programok is érthetően a Máriatelepre koncentrálnak, hiszen a cigány nemzetiségű válaszadók 76%-a is a szegregátumból származott.

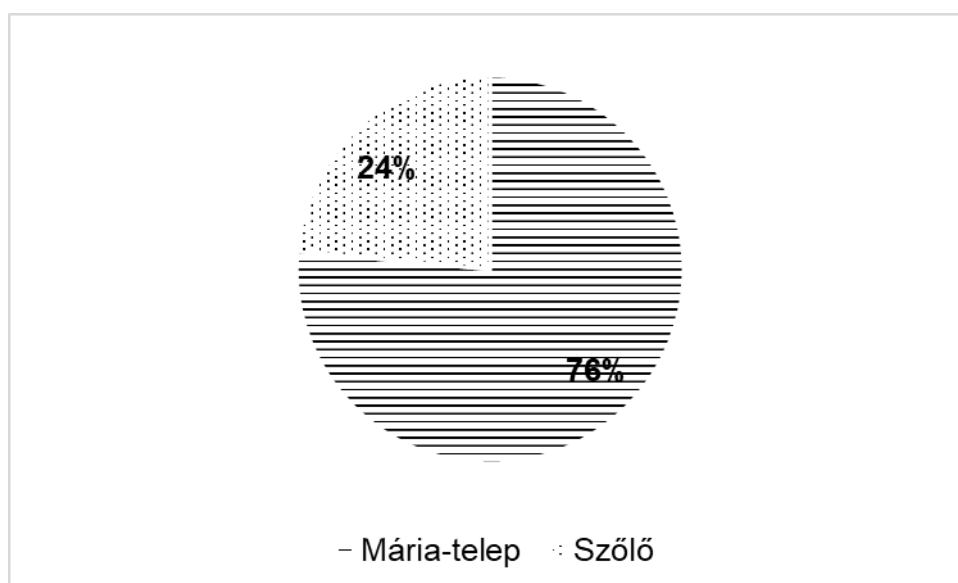
Gyakorló regionalista kutatóként fontosnak tartom azt is bemutatni, hogy a cigány válaszadók Baks mely településrészén éltek a megkérdezés pillanatában. Ezt szemlélteti a 2. ábra.

1. ábra: A kérdőíves adatfelvétel cigány és nem cigány válaszadóinak megoszlása (%)

Forrás: kérdőíves adatbázis, 2019

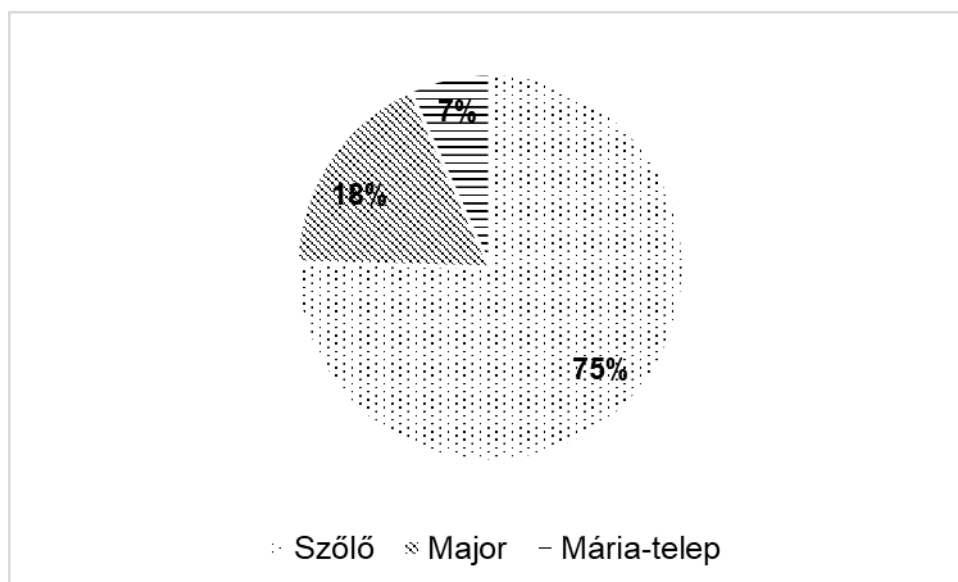
2. ábra: A cigány nemzetiségű válaszadók lakóhely szerinti megoszlása (%)

Forrás: kérdőíves adatbázis, 2019

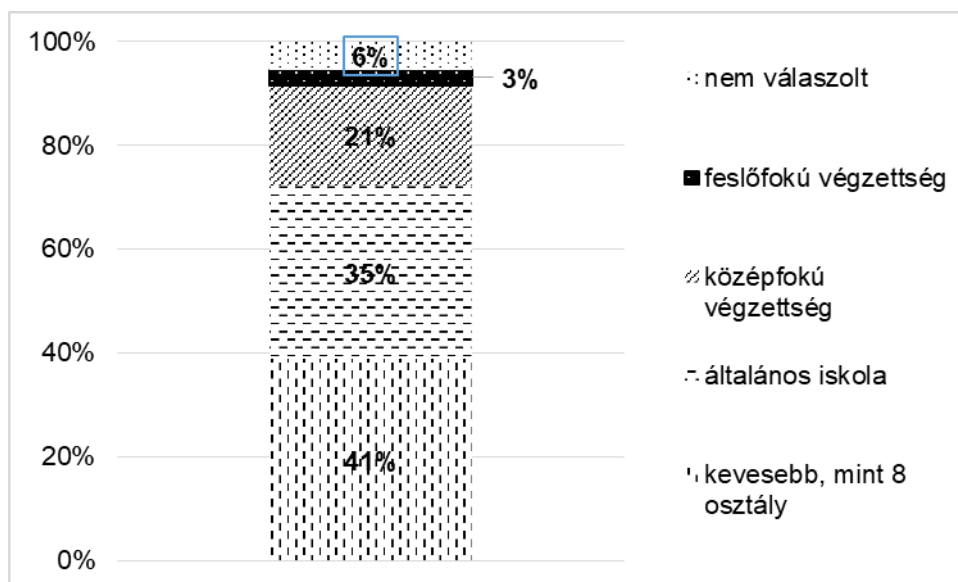
A 3. ábrán a nem cigány nemzetiségű válaszadóinkat mutatom be, szintén lakóhely szerinti megoszlás tekintetében. Az ábráról leolvasható, hogy a megkérdezett nem cigányok háromnegyede a Szőlőben él, közel ötöde pedig a Majorban, így a Mária-telepen kívül, ahol csupán a válaszadóink 7%-ka lakott, a magyarok száma felülreprezentált.

3. ábra: A nem cigány nemzetiségű válaszadók lakóhely szerinti megoszlása (%)

Forrás: kérdőíves adatbázis, 2019

4. ábra: A cigány nemzetiségű kitöltők legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerinti megoszlása (%)

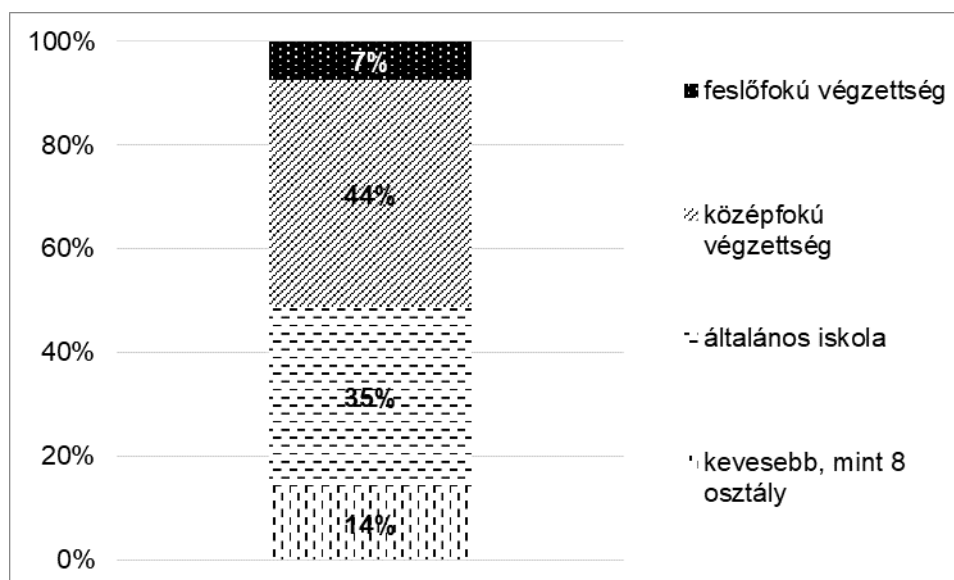
Forrás: kérdőíves adatbázis, 2019

Búza Zsolt polgármester többször is hangoztatta a baksi cigányság általános iskolázottsági és foglalkoztatottsági problémáit. A képzetlen romák a társadalom peremére sodródtak, amire válaszként az önkormányzat képzésekkel is igyekszik javítani a település és társadalmának versenyképességét. A 4. ábrán a cigány nemzetiségű válaszadóink legmagasabb iskolai

végzettség szerinti megoszlása látható. A megkérdezettek 41%-ka nem fejezte be az általános iskolát, viszont az alapfokú végzettséggel rendelkezőkkel alkotott együttes halmazuk kiteszi a válaszadók több, mint 70%-kát. A középfokú végzettséggel rendelkezők között a szakmunkásképzőt végzettek túlsúlya volt jellemző. 34 főből mindössze 1 fő járt főiskolára vagy egyetemre. Hős Gábor négy évvel korábbi kutatásában hasonlóan rossz iskolázottsági mutatókról számolt be Máriatelep lakóinak körében. Ugyanakkor hosszabb távon a falu integrációs pályázatainak képzései következtében jelentős javulásnak kell látszódnia a Mária-telep társadalmának iskolázottságának tekintetében.

Az 5. ábrán a nem cigány válaszadóink legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása látható. Az alapfokú- vagy annál alacsonyabb iskolai végzettség viszonylatában kedvezőbb, mint a cigány válaszadóknál, itt a legnagyobb csoportot a középfokú végzettséggel rendelkezők jelentik 44%-kal. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya magasabb ugyan, de meg sem közelíti az országos átlagot, így ez is alacsonynak mondható.

5. ábra: A nem cigány válaszadók legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerinti megoszlása (%)

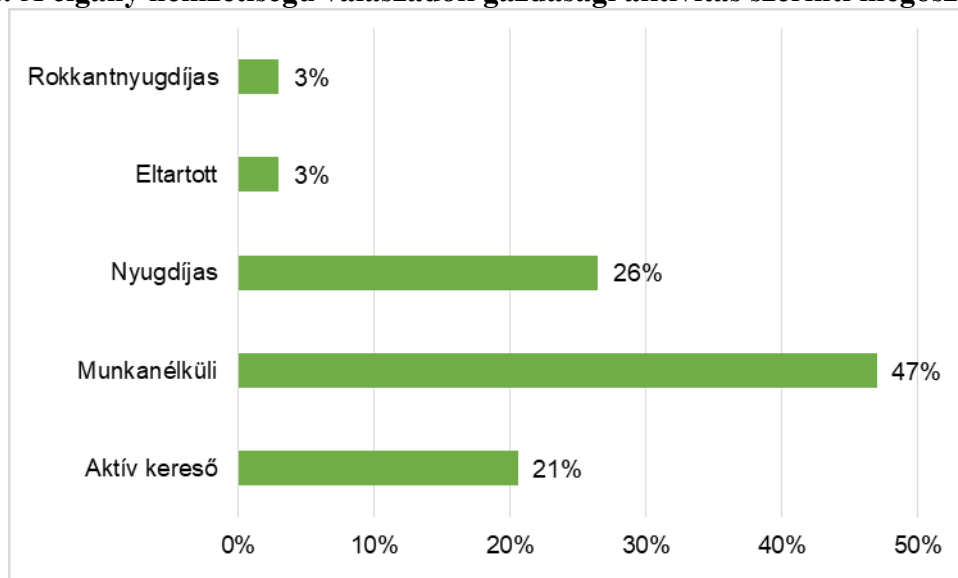

Forrás: kérdőíves adatbázis, 2019

A cigányok kedvezőtlen iskolázottsági mutatóival kapcsolatban alkotott prekoncepcióim helytállónak mutatkoztak, mely szerint a foglalkoztatási szerkezet tekintetében a cigányság tartósan kedvezőtlen helyzetben él. A 6. ábrán a cigány nemzetiségű válaszadóink gazdasági aktivitás szerinti megoszlását mutatom be. A megkérdezettek közül csak minden ötödik ember számított aktív keresőnek, míg csaknem felük az adott pillanatban munkanélküli volt, negyedük pedig nyugdíjas. Az eltartottak és rokkantnyugdíjasok száma 3-3%-kot tett ki arányaiban.

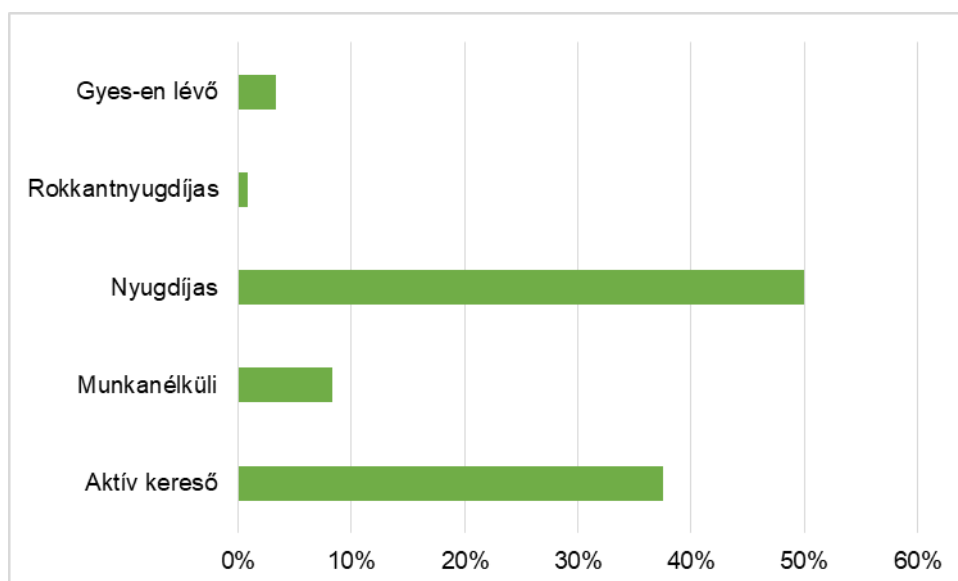
A 7. ábrán a nem cigány nemzetiségű válaszadóink önbevalláson alapuló legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása látható. Az adott pillanatban a megkérdezettek fele nyugdíjas volt, közel 40%-uk pedig aktív kereső. Az álláskeresők tekintetében is jóval kedvezőbb a 8%-os érték, a rokkantak és gyeseen lévők aránya csekély. A nem cigányok tehát valamelyest versenyképesebbek a munkaerőpiacon, de mind iskolázottság, mind gazdasági aktivitás tekintetében elmaradt település Baks.

6. ábra: A cigány nemzetiségű válaszadók gazdasági aktivitás szerinti megoszlása (%)

Forrás: kérdőíves adatbázis, 2019

7. ábra: A nem cigány nemzetiségű válaszadók gazdasági aktivitás szerinti megoszlása (%)

Forrás: kérdőíves adatbázis, 2019

Ha feltételezzük, hogy valaki egy adott településen jól érzi magát, akkor onnan nem kíván elköltözni, legalábbis alacsonyabb a mobilitási motivációja. Kérdőívünkben feltettük azt a kérdést, hogy ha lenne lehetősége az adott személynek, akkor elköltözne-e Baksról? Válaszadóink 46%-a igennel válaszolt, míg 54%-uk nemmel. Az elvándorlásra irányuló motiváltság okaira is próbáltunk rávilágítani azzal, hogy megkérdeztük, mi lehet az oka annak, hogy a megkérdezettek csaknem fele elhagyná Baksot, ha lehetősége lenne rá. Nyitott válaszlehetőségként meg lehetett adni, hogy miért vándorolnának el, melyek között a leggyakoribb indok a cigányokkal kapcsolatos érv volt.

A szociális bérlakás-program, mint integrációs eszköz

Búza Zsolt a már említett előadásában azt is megjegyezte, hogy ma már szinte minden baksi utcában él cigány család. Ez a gondolat a társadalmi integráció magas szintjéről árulkodott ugyan, de nem hagyott nyugodni. A szociális lakások igényesen megépült építmények. A szomszédságukban élők véleményét meghallgatva azonban el kellett fogadjam, hogy sokan nincsenek kibékülve új szomszédaikkal. Legtöbbször azt ítélték igazságtalannak, hogy amíg mások új építésű lakásban élhetnek és segítséget kapnak egy új életre, addig ők kénytelenek megbékülni hasonlóan, olykor más körülmények miatt nehéz életükkel. Kétségtelen, hogy a gyakorta elhagyott, omladozó házak között kimagasló, modern stílusú szociális bérlakások nagyon kontrasztos képet festenek. Az éremnek két oldala van, ezért objektivitásom megőrizve igyekeztem meghallgatni a másik oldal véleményét is. A kutatótábor során szerencsére több bérlakásba is bejutottam, ahol eltérő életkörülményeket tapasztaltam. A többségében cigány nemzetiségű bérlők kedvesen, készségesen kitöltötték kérdőívünket és hosszasan beszámoltak életükről. Néhány kivételtől eltekintve úgy vélem, hogy a bérlakásokat arra valóban rászorulóknak kapták, akik hálásak Baks integrációs törekvéseiért.

A tapasztaltak alapján a személyes véleményem az, hogy a szociális program kivitelezésekor alapvetően a támogatni kívánt célcsoport igényeire voltak a tervezéskor tekintettel. És bár a bérlakások helyét szakértő segítségével jelölték ki, de a terepi vizsgálatban teljesen világosan látható, hogy ennek súlyos társadalmi és gazdasági ára volt a másik oldalon. Az érintett utcákban megnövekedett a többségi társadalomban a mobilitási ösztönözöttség (menekülési reflex), miközben az ingatlanjaik ára zuhanni kezdett.

Összefoglalás

Kutatásom során fölvertam a vizsgált helyi társadalom cigány és magyar lakosságának főbb különbségeit. A község cigány lakossága eredendően Máriatelepen élt, egy földrajzi értelemben is elkülönült falurészben, azaz egy valódi zárványban, szegregátumban. Baks önkormányzata Búza Zsolt polgármester vezetésével olyan pályázatokon nyert jelentős forrásokat az elmúlt időkben, melyek a szegregátum életét látványosan javítani tudták. A cél: békés együttélés és integráció egy tudatos építkezés révén.

A kapott eredményeim alapján kimutathatóak az integrációs eredmények, ugyanakkor látszódnak az integrációs projektek gyenge pontjai is. A kérdőíves felmérés, a személyes megfigyelés a cigány és nem cigány népesség körében igen nagy arányban azt mutatta ki, hogy a társadalmi integrációt, a társadalmi különbségeket csökkenteni kívánó pályázati pénzek és az azokból finanszírozott programok új típusú konfliktusokat generáltak cigányok és magyarok, máriatelepiek és máshol élő baksiak között. Ilyen értelemben a befektetések bizonyos értelemben kontraproduktívvá váltak. A társadalmi törésvonalak nem tűntek el. Tapasztalataim alátámasztják Hős Gábor 2015-ben végzett kutatásának eredményét. Valószínűleg sokkal komplexebb beavatkozással lehetne csak célt érni, azaz szükség lenne egy nagyszabású, országos, vidékfejlesztési eszközökkel működtetett szegénység- és cigányságpolitikai koncepcióra, hiszen egy-egy uniós projekt gyors, látványos megoldása hosszú távon nem képes megoldani az évtizedes társadalmi, gazdasági problémákat. Meg kell keresni Baks tényleges erősségeit, és az etnikai adottságok okán nyerhető fejlesztési források elnyerése mellett ezekre az erőforrásokra is építeni kellene.

Irodalomjegyzék

- Borsos-Kőszegi, E., Maczkay, Z. & Vincze, Z., 2010.. In: *Országos Esélyegyenlőségi Hálózat*. Budapest: Szociális és Munkaügyi Minisztérium Esélyegyenlőségi Főosztály.
- Dupcsik, C., 1997.. Cigány háztartások jövedelmi viszonyai. In: C. C. Tibor, szerk. *A cigány népesség a gazdasági-társadalmi térszerkezetben*. Pécs: PTE BTK Oktatókutatási Központ.
- Havas, G., Kemény, I. & Kertesi, G., 1998.. A relatív cigány a klasszifikációs küzdőtéren. *Kritika*, március.
- Hős, G., 2015. Szegregátum kutatás Baks Mária-telepen a TÁMOP 5.3.6. projekt tükrében. *Acta Sana*, 2015. január. pp. 30-40.
- Ladányi, J. & Szelényi, I., 1997.. Ki a cigány?. *Kritika*, december.
- Majtényi, B. & Majtényi, G., 2012.. In: *Cigánykérdés Magyarországon 1945-2010*. Budapest: Libri Kiadó.
- Mezei, M (2017): A BAGÁZS Közhasznú Egyesület munkásságának hatása Bag nagyközség társadalmára In: *Acta Regionis Rurum* 11. 154-168 pp.
- Molnár, M (2011): Baks problématerképe In: *Acta Regionis Rurum* 5. 91-99.pp
- Pomogyi, L., 1995.. Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon. In: C. Tibor, szerk. In: *A cigány népesség a gazdasági-társadalmi térszerkezetben*. Pécs: PTE BTK Oktatótámogató Központ.

Interjúalanyok

Búza Zsolt polgármester

Herceg Georgina helyi lakos, a Mathias Corvinus Collegium ösztöndíjasa

Egyéb források

https://szgyf.gov.hu/phocadownload/archivum_kozerdeku_adatok/TKKI/EU_projekt.pdf

16.kép: Szociális bérlakás a faluban

„CSILLAG ÉS FECSKE” – AZ EGÉSZSÉGGEL ÖSSZEFÜGGŐ ÉLETMINŐSÉG BAKS KÖZSÉGBEN, KITEKINTÉSSSEL A ROMA KÖZÖSSÉGRE ÉS A LAKHATÁSI SZEGÉNYSÉG HATÁSAIRA

„STAR AND SWALLOW” – QUALITY OF LIFE IN TERMS OF HEALTH IN THE VILLAGE OF BAKS, COSODIERING THE ROMA COMMUNITY AND IMPACTS ON POOR HOUSING OPPORTUNITIES

Bálint Csaba, doktorjelölt, egyetemi tanársegéd, SZIE GTK

Csaba Bálint, assistant professor SZIU

Absztrakt

Baks község az alföldi kistelepülések tipikus jegyeit hordozza. Nagy külterületű, az ország más vidékeinek községeihez képest népes település, ennek megfelelő intézményi ellátottsággal, ugyanakkor egy alig városiasodott, kisméretű, funkcióhiányos járásközponthoz kapcsolódik, ezért a szolgáltatások viszonylag széles köréhez a hozzáférése korlátozott. Három, ma már csak informálisan elkülönülő része eltérő lakhatási, fejlettségi, társadalmi-közösségi viszonyokat hordoz, különösképpen igaz ez a Major és a Szőlő egybefüggő településrészének elkülönülésére a Máriatelep roma szegregátumától. A hátránnyal küzdő térségek településeinek halmozódó problémáit, illetve a szegénységgel sújtott, zömében roma népesség anyagi deprivációját, munkaerőpiaci és társadalmi pozícióvesztését, alacsony szintű lakhatási körülményeit, és az előzőekben sorolt tényezőkkel (is) összefüggő egészség-deficitjét gazdag szakirodalom tárgyalja. A Bakson található romatelepen és azon kívül is mintaprojektek sokasága célozta meg – sok egyéb célterület mellett – az egészségügyi ellátórendszer, az egészségfejlesztés- és nevelés javításán keresztül a roma közösség felzárkóztatását. Tanulmányom célja, hogy a roma közösség problémáit kiemelten fókuszba helyezve, pillanatképet adjak a Dél-alföldi kistelepülés egészségügyi helyzetéről, a 2010-es évtized végén.

Abstract

The village of Baks has typical characteristics of small settlements in the Great Plain. It has a huge periphery, a quite large population (compared to the villages in other regions of the country), with adequate institutional facilities, but is connected to a barely urbanized, small district centre town with a lack of functions, and therefore has limited access to a wide range of services. Its three parts, which are now only informally separated, have different housing, developmental and socio-communal conditions, especially the separation of the contiguous part of the Major and Szőlő from the Roma segregate of the Máriatelep is conspicuous. The accumulating problems of settlements in disadvantaged areas, as well as the material deprivation of the poor, mostly Roma population, the loss of their labour market position, their low housing conditions and their health deficits related (also) to the factors listed above, are rich in literature. A large number of model projects within and outside the Roma settlement in Baks, among many other areas, aimed at the inclusion of the Roma community through improving the health care system, health promotion and education. The main objective of my study is to give a snapshot of the health situation of the village of Baks, focusing on the problems of the Roma community, at the very end of the 2010s.

Bevezetés – Egészség és életminőség

Erőteljes kapcsolat húzódik az emberi életminőség és az egészségi állapot között (Pikó, 2011). Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) erre való tekintettel kidolgozta saját, egészséggel összefüggő életminőség-meghatározását: „Az életminőség az egyén észlelete az életben elfoglalt helyzetéről, ahogyan azt életterének kultúrája, értékrendszerei, valamint saját céljai, elvárásai, mintái és kapcsolatai befolyásolják. Szélesen értelmezett fogalom, amely bonyolult módon magába foglalja az egyén fizikai egészségét, pszichés állapotát, függetlenségének fokát, társadalmi kapcsolatait, személyes hitét, valamint a környezet lényeges jelenségeihez fűződő viszonyát.” (WHO, 1993 alapján Kullmann & Harangozó, 1999, p. 1947)

A WHO megalapításakor definiált egészség-fogalma a következő: „Az egészség a teljes testi, lelki és szociális jólét állapota, és nem csupán a betegség vagy fogyatékosság hiánya.” (WHO, 1946) A világszervezet 1979-ben publikált "Global strategy for health for all by the year 2000" c. stratégiai dokumentumában az egészség dimenziót a biológiai, lelki, mentális, emocionális és szociális egészség kategóriáiba sorolja (WHO, 1981). Az ember környezete, szociális helyzete, életmódja az egészségi állapoton keresztül gyakorol hatást az életminőségre. A gyakoribb megbetegedés, rokkantság fokozott terhelést jelent az egészségügyi ellátórendszerre, és megnöveli az idő előtt bekövetkező halálozások számát (Forrai, 2008).

Területi hátrányok az egészségben és a hozzáférésben

Annak ellenére, hogy az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés nemzetközileg elismert alapvető emberi jog, ez sok helyen nem teljesül az egészségügyi szolgáltatások korlátozott elérhetősége miatt. Számos, vidéki és a központoktól távol eső közösség komoly – térbeli és nem térbeli – hozzáférési korlátokkal néz szembe az egészségügyi szolgáltatásokat illetően, noha kedvezőtlen egészségügyi állapota okán magas szintű egészségügyi ellátásban kellene, hogy részesüljön (McGrail & Humphreys, 2009).

Bizonyítható a települések egészségi, ellátási helyzete és elhelyezkedése, mérete, típusa közötti összefüggés. A rurális, perifériára szorult térségekben az alacsony gazdasági teljesítőképesség, jövedelem és képzettségi szint, illetve az ellátáshoz való hozzáférés nehézségei együttesen a népesség egészségügyi mutatóinak romlását idézik elő (Pál, 2017). Ahogy a többi Kelet-közép-európai országban, Magyarországon is kiütköznek az alapellátás hagyományos, önálló praxisokon alapuló modelljének hátrányai: folyamatosan csökken az ellátórendszer képessége a megnövekvő, megújuló ellátási igények kielégítésére, és elhúzódó, súlyos humánerőforrás-válsággal küzd. Évtizedes viszonylatban növekszik a betöltetlen háziorvosi és házi gyermekorvosi körzetek száma, amely folyamat egy új, hatékony alapellátási struktúra kialakítása nélkül nem is állítható meg. (Bálint, 2019)

Az egészségügyi szolgáltatások Egészségbiztosítási Alapból történő finanszírozásának részletes szabályairól szóló 43/1999 kormányrendelet értelmében az újonnan kialakított felnőtt és vegyes körzetek ellátott lakosságszáma 1200-1500 fő, míg a gyermek körzeteké 600-800 fő lehet. A hivatkozott jogszabályt alapul véve megállapítható, hogy a 2018-as év végén az alulméretezett, zömében rendszerváltás előtti időkből származó „maradványkörzetek” száma és betöltetlen körzeteken belüli aránya a Csongrád megyének is helyet adó Dél-alföldi régióban az egyik legmagasabb, és – hasonlóan más kedvezőtlenebb helyzetű térségekhez (Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Dunántúl) – a körzetek nagy

része 1-5 éve betöltetlen, de megtalálhatóak a 10 évnél régebben kiüresedett körzetek is (Bálint, 2019).

A Központi Statisztikai Hivatal által az Eurostat útmutatásai alapján 2014-ben lebonyolított Európai Lakossági Egészségfelmérések tanulsága szerint a lakóhely urbanizáltságának foka más irányú összefüggést mutat a lakosok saját egészségügyi állapotának értékelésével, illetve az egészségi állapotból adódó korlátozottság előfordulásával: a magasabb népsűrűségű (városi) területek lakosai összességében nagyobb százalékban illették „jó” vagy „nagyon jó” értékeléssel egészségi állapotukat, és kisebb arányban számoltak be mindennapi tevékenységeikben való korlátozottságról. Sajnos a Dél-Alföldön a 2009-es első felméréshez képest tíz százalékpontot megközelítő mértékben csökkent az egészségügyi állapotukat jónak vagy nagyon jónak ítézők aránya (Vokó, 2018).

A roma kisebbségek egészségügyi helyzete

Bakson jelentős számú roma kisebbség él, zömében a máriatelepi szegregátumban. Számos kutatás támasztja alá azt a tényt, hogy Magyarország leghátrányosabb helyzetben lévő társadalmi csoportja a roma populáció, legyen szó társadalmi, gazdasági, környezeti vagy egészségügyi tényezőkről. A társadalom többi részével összehasonlítva köreikben alacsonyabb átlagéletkor, gyakoribb megbetegedés, korábbi elhalálozás jellemző (Merker, 2012). Születéskor várható élettartamuk az össznépeség mutatóját akár tíz évvel is alulmúlhatja (Hüse & Péntes, 2015). A gettósodott romatelepeken fokozott a fertőző betegségek – tuberkulózis, hepatitises májgyulladás, tetvesség, rühesség és egyéb bőrbetegségek – kialakulásának rizikója (Csépe, 2010). A rendszeres dohányzás, gyakori elhízás miatt a teljes népesség átlagánál nagyobb a szív- és érrendszeri betegségek és a cukorbetegség kockázata. Magasabb a daganatos megbetegedések, valamint a mentális problémák (pl. depresszió) és az ezekből adódó halálozás előfordulása. (Köbli, 2011) A roma közösségek tagjai ritkán és többnyire túl későn veszik igénybe az egészségügyi ellátást, legyen szó a háziorvos felkereséséről, szűrővizsgálatokról, járó- vagy fekvőbeteg ellátásról (Gyukits, 2000). Nem segít a helyzeten, hogy a romák az egészségügyben sokszor tapasztalnak előítéletes, diszkriminatív bánásmódot (Puporka & Zádori, 1999).

Anyag és módszertan

Tanulmányom célja a Csongrád megyei, Kisteleki járásba tartozó Baks község egészségügyi helyzetének vizsgálata. A rövid szakirodalmi bevezetést követően ismertetem az egészségügyi ellátórendszer Bakson működő intézményi szereplőit, illetve az egészségüghöz kapcsolódó szolgáltatásokat, majd áttekintem a Nemzeti Népegészségügyi Központ (NNK, korábban: ÁNTSZ) által gondozott területi ellátási kötelezettséggel bíró járó- és fekvőbeteg szakellátási adatokat a település kapcsán.

Elemzem a 2019 júniusában a faluban végzett terepkutatás során lekérdezett 153 db háztartási szintű kérdőív által kinyerhető információkat a lakosság orvoslátogatási szokásaira, egészségügyi állapotára és az egészségügyi szolgáltatásokkal való elégedettségére vonatkozóan. Az egyes válaszokat a háztartások demográfiai paramétereivel összefüggésben vizsgálom, hol leíró jelleggel a lekérdezett mintát csoportokra bontva, hol pedig statisztikai kapcsolaterősség-vizsgálattal. Utóbbi elemzések lefuttatására az SPSS Statistics for Windows, version 22 (IBM Corp., Armonk, N.Y., USA) programcsomagot használtam. Az elemzésbe vont változók nagy része metrikus skálán értelmezett, és a válaszadók által sorrendi skálán adott értékeléseket (1-5) szintén számszerű mutatónak vettem, így az elemzés módszereként a

korrelációs számítást alkalmazhattam. Tekintettel arra, hogy a kérdőíves mintára vonatkozóan egyik változó sem követte a normál eloszlást, a nemparaméteres, eloszlásfüggetlen, a kiugró értékekre érzéketlen Spearman-féle rangkorrelációt (a továbbiakban: r_s) használtam, amely az összefüggés erősségét a változók rangja (nagyság szerinti sorrendje) között méri (Hair, 2014). A rangkorreláció erősségét a mutató értékének következő intervallumai mentén értelmeztem (Dancey & Reidy, 2007): <0,2: gyenge; 0,2–0,4: gyenge-közepes; 0,4–0,7: erős-közepes; >0,7: erős.

A lakosság egészségi állapotára, az ellátás körülményeire, a mindennapi ellátási gyakorlatra vonatkozóan a helyi egészségügyi ellátórendszer szereplőivel, a háziorvossal, a fogorvossal, a védőnővel és a Csillagház programszervezőjével készítettem mélyinterjút munkavégzésük helyszínén.

Baks az egészségügyi ellátórendszerben

A terepkutatás idején Bakson két vegyes (tehát felnőtteket és gyermekeket egyaránt ellátó) háziorvosi körzet működik, 1400, illetve 700 fővel. Az egyik praxist főállásban, a másikat helyettesítésben látja el Dr. Orosz Éva háziorvos. A doktornő a Telephez közel eső, Fő u. 116. szám alatt lévő saját rendelőjében reggel 7 óra és dél között fogadja a betegeket, míg a Major településrészhez közelebb eső rendelő a Fő u. 92. szám alatt található, 2012-ben pályázati forrásból épült Egészségházban működik, ahol minden hétköznap délután 1-től 3 óráig van rendelés. A háziorvos végzi a kötelező szűréseket (és végez beutalást, illetve beadja a védőoltásokat.) Gyermekeorvoshoz Szegedre, Kistelekre, Csongrádra járnak a családok, illetve hetente-kéthetente mozgó szakorvosi szolgálat formájában Baksra is kijár egy gyerekorvos Kistelekről. A kisgyermek, édesanyák gondozását Zsótér Zoltánné védőnő látja el minden hétköznap délelőttönként, az Egészségházban található védőnői szobában.

1. táblázat: A Baks község kapcsán területi ellátási kötelezettséggel bíró járóbeteg-szakellátás célhelyszínei

	Intézmény (db)	Rendelés (db)	Távolság Bakstól (km)
Baja	1	1	112
Budapest	6	21	159
Deszk	1	4	46
Hódmezővásárhely	1	1	26
Kecskemét	1	3	70
Kistelek	1	25	14
Szeged	3	120	37,5
Szentes	1	1	34

Forrás: NNK TEK adatbázis alapján saját szerkesztés, 2019

Az Egészségház fogorvosi rendelőjében Dr. Török Tibor hétfői napokon reggel 8-tól 10:30-ig, kedden és csütörtökön pedig délelőtt 10 órától délután 5 óráig végez fogászati ellátást. Az éjszakai és hétvégi orvosi ügyelet a kisteleki mentőállomáson elérhető, amely egyben a Bakshoz legközelebb eső mentőállomás. A mentő Kistelekről 7 perc alatt ér ki a településre. A sürgősségi ellátás az SZTE klinikáján működik. Az Egészségházban működő gyógyszerár minden hétköznap 08:00-tól 16:00-ig tart nyitva, ügyeletes gyógyszerár Kisteleken és Szegeden érhető el szükség esetén. Kistelekre a NEAK által finanszírozott (tehát a betegek

számára ingyenes) betegszállító szervezetten hordja a baksi pácienseket szakrendelésre, a krónikus elzáródásos tüdőbetegségben (COPD) szenvedő betegeket akár oxigénpalackkal is.

A járóbeteg-ellátás legtöbb területileg illetékes szakrendelése (szám szerint 120 db) Szegeden található, ezen kívül Kisteleken (25 db) és Budapesten (21 db) van még jelentősebb számú szakellátási célhely, és a főváros az egyetlen település, ahol nem csak egyetlen, hanem rögtön hat, Baks kapcsán területi járóbeteg-szakellátási kötelezettséggel rendelkező egészségügyi intézmény üzemel. (1. táblázat)

Hasonló a helyzet a fekvőbeteg-ellátás tekintetében is, ahol szintén Budapesten működik 6 db kórház vagy rendelőintézet Baks számára is területi ellátási kötelezettséggel, és a legtöbb szakterületet (összesen 96-ot) valamennyi progresszivitási szinten a szegedi egyetemi kórház képviseli. (2. táblázat)

2. táblázat: A Baks község kapcsán területi ellátási kötelezettséggel bíró fekvőbeteg-szakellátás célhelyszínei progresszivitási szint szerint, aktív (A) és krónikus (K) bontásban

	Település	Távolság	Progresszivitási szint					
			1 A	1K	2A	2K	3A	3K
Dél-pesti Centrumkórház-Országos Hematológiai és Infektológiai Intézet	Buda-pest	159					2	
Heim Pál Országos Gyermekgyógyászati Intézet								1
Jahn Ferenc Dél-pesti Kórház és Rendelőintézet						1		
Magyar Honvédség Egészségügyi Központ								1
Magyarországi Református Egyház Bethesda Gyermekkórháza							1	1
Péterfy Kórház-Rendelőintézet és Manninger Jenő Országos Traumatológiai Intézet							1	
Csongrád Megyei Mellkasi Betegségek Szakkórháza	Deszk	46		1	1	1	1	2
Békés Megyei Központi Kórház	Gyula	126				1		
Csongrád Megyei Egészségügyi Ellátó Központ Hódmezővásárhely-Makó	Hódme-zővásár-hely	26				1		
Bács-Kiskun Megyei Kórház	Kecskemet	70	1	2		2	1	2
Parádfürdői Állami Kórház	Parád	208		1				
Szegedi Tudományegyetem Szent-Györgyi Albert Klinikai Központ	Szeged	37,5	9	3	40	1	39	4
Csongrád Megyei Dr. Bugyi István Kórház	Szentes	34		1				
Szent Kozma és Damján Rehabilitációs Szakkórház	Visegrád	211						1

Forrás: NNK TEK adatbázis alapján saját szerkesztés, 2019

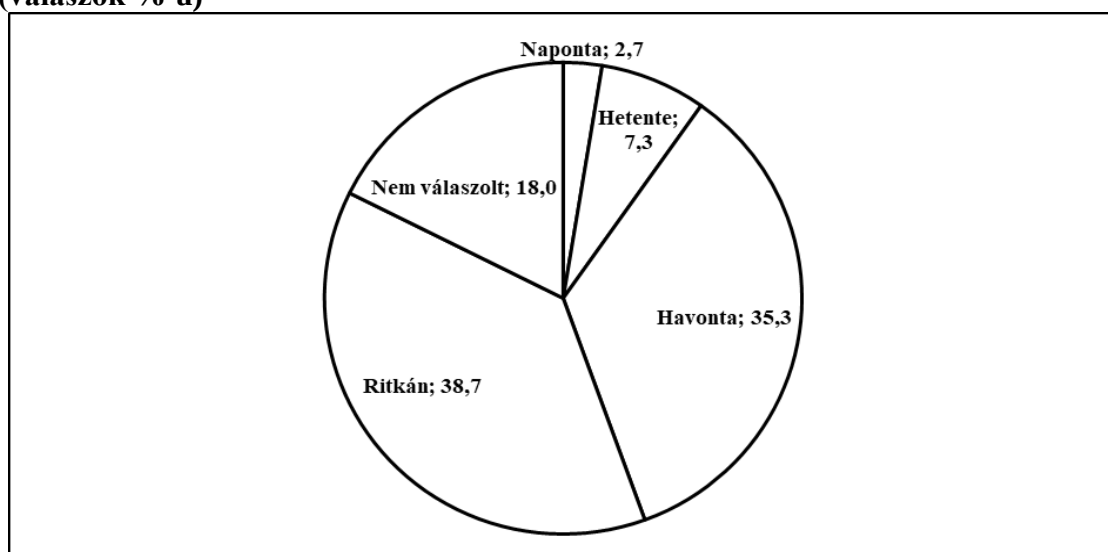
A kérdőíves felmérés eredményei

A Baks községben végzett terepkutatás során 153 háztartásban készítettünk kérdőívet. Egytagú a lekérdezett háztartások 15%-a, kéttagú 37,3%-a, háromtagú 21,6%-a, négytagú 17%-a, a maradék 9,2% pedig 5-11 tagú. A háztartás tagjainak átlagéletkora a kitöltő háztartások 29,6 százalékában 65 év felett van, és viszonylag egyenletes a többi korcsoport közötti megoszlás. A háztartások létszáma és átlagéletkora között a rangkorreláció értéke $r_s = -$

0,628 ($p<0,01$): a 65 éven felüli átlagéletkorú háztartások 88,9%-a egy- vagy kéttagú háztartás. A háztartások 38,2 százalékában a tagok fele férfi, 17,1 százalékában kevesebb mint fele, és 15,1% azon háztartások aránya, ahol nincsen férfi tag (utóbbiak 60,9%-a egytagú háztartás, zömében özvegyasszonyokról van szó), míg a férfi-többséggel jellemezhető háztartások aránya 19,6%. Az olyan lekérdezett háztartások aránya, ahol egyetlen személy sem rendelkezett legalább középfokú végzettséggel, 59,5 százalék, míg 32,1% az olyanoké, ahol legalább a tagok fele végzett középfokon. A háztartások legnagyobb, 42,5%-os hányadában nincs munkanélküli, nyugdíjas vagy eltartott, 30,7 százalékukban 6-ból 1 személy, 21,6%-ban pedig 3-ból 1 személy álláskereső vagy inaktív, 2,6%-ban pedig a tagok fele. Könnyen belátható, hogy az inaktivitás aránya a háztartás korszerkezetének öregedésével párhuzamosan növekszik ($r_s=0,615$, $p<0,01$), és különösen magas a 65 éven felüli átlagéletkorú (nyugdíjas) háztartásokban.

A válaszadók 38,7 százaléka úgy nyilatkozott, hogy ritkán megy háziiorvoshoz, 35,3% havonta, 7,3 hetente és 2,7% naponta. 16% nem nyilatkozott, amely sok esetben azonosítható úgy, hogy még a „ritka” is eltúlzott jelző a háziiorvos látogatásának gyakoriságára. A lekérdezett háztartások 93,5%-a említette Baksot, mint a látogatott háziiorvosi rendelések célhelyszínét, 3,9% Szegedet, ezen kívül egy-egy válaszadó Ópusztaszer, Kisteleket, Csongrádot és Makót (is) jelölte. A kerékpárt a kitöltők 55,3%-a, az autót 22,7%-uk, a buszt 7,3%, a motorkerékpárt és valamilyen egyéb közlekedési módot 2-2 százalék jelölte meg a háziiorvosi rendelés megközelítési módjaként, és 34% közlekedik (alkalmilag vagy mindig) gyalog.

1. ábra: A háziiorvos felkeresésének gyakorisága a válaszadó háztartások körében (válaszok %-a)

Forrás: kérdőíves kutatás (n=153) alapján saját szerkesztés, 2019

Fogorvoshoz a válaszadók 71%-a ritkán jár, 10,5%-nak havonta, 4%-nak hetente kell mennie valamilyen oknál fogva. A fogászati szakrendelés helyszínéül 68,6% említette Baksot, 9,2% Szegedet, 3,3% Kisteleket, és 5 háztartás jár Szerbiába (is) fogorvoshoz. Egy-két említés erejéig szerepelt a válaszok között Csongrád, Csanytelek, Kecskemét, sőt, még Bonyhád is. A fogorvoshoz való közlekedés eszközeként a válaszadók 53,2%-a említette a kerékpárt (azok, akik Baksra járnak rendelésre), 34,7% az autót, 11,3% a buszt, 2,4% a motorkerékpárt, 32,3% a gyaloglást.

Szakorvosi rendelésre 54,6%-ban ritkán járnak a háztartások tagjai, 22,7% havonta, 6,7% hetente, és 2,5% napi rendszerességet jelölt meg a szakellátás felkeresésében. A szakrendelés céltelepüléseként a válaszadók 38,6%-a megjelölte Kistelek, 34%-a Szegedet, de 20,9% Bakson is igénybe vesz valamilyen alapellátáson túlmutató egészségügyi szolgáltatást. Egy-egy említés erejéig megjelent Kecskemét, Csongrád és Makó is. Az autózást a válaszadók 48,7%-a jelölte meg a szakrendelések megközelítésének alternatívájaként, a buszt 34,5%, a kerékpárt 18,5%, a gyaloglást 16%, illetve néhány említést kapott a motorkerékpár is.

Gyógyszertárba a válaszadó háztartások 54,8%-a havonta jár vásárolni, vényt beváltani, 21,2% ritkábban, 8,9% viszont hetente kell, hogy menjen. A válaszadók 90,2%-a vásárol gyógyszert Bakson, 5,9% jár Szegedre és 3,9% Kistelekre (is), de említésre került Szentés és Csongrád is. Tekintettel a célhely közelségére, a kitöltők 55,5 százaléka szokott menni kerékpárral, 32,2% pedig gyalog a patikába, 25,3% az autót (is) választja erre a célra, főleg ha más településre jár, busszal 8,9% közlekedik.

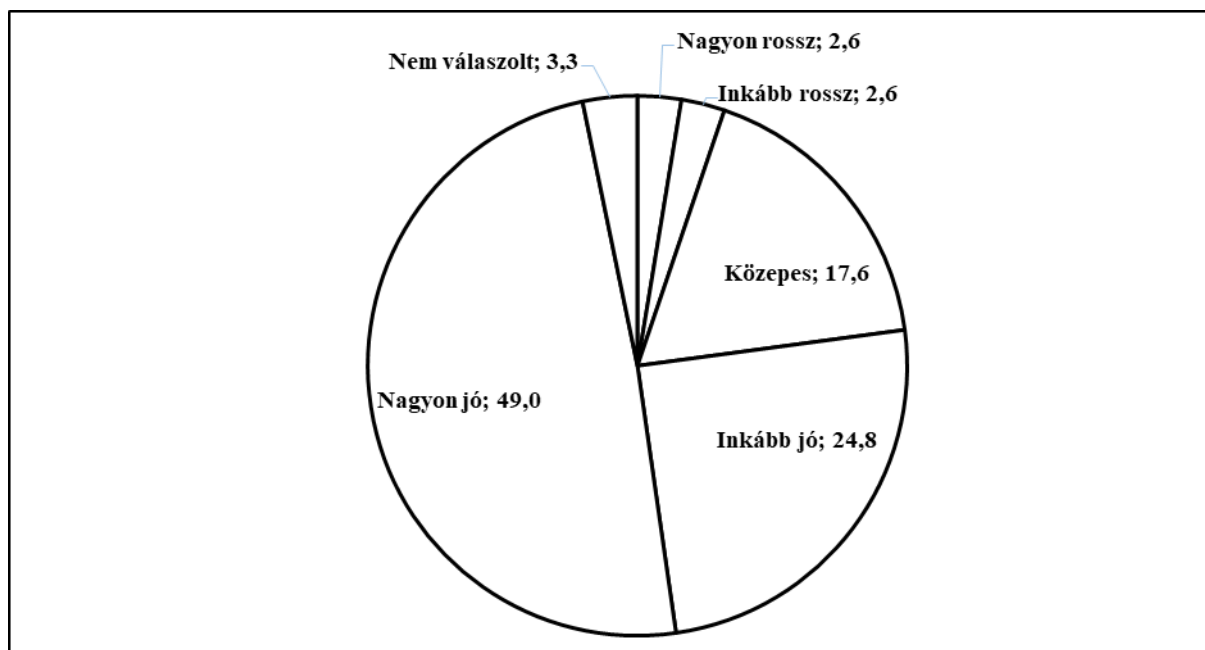
A háziorvosi, fogorvosi, szakorvosi rendelés látogatásának és a gyógyszerertári vásárlásnak a gyakorisága páronként pozitívan, erős-közepes szorossággal korrelál egymással. Ez azt jelenti, hogy aki az ellátások valamelyikét gyakrabban keresi fel, az nagy valószínűséggel a többi szolgáltatást is sűrűbben, rendszeresebben veszi igénybe. Ebből az összefüggésből több értelmezés adódik: utalhat az egészségtudatosság általános szintjére, az ellátások egymásra épülésére, és az egészségügyi problémák halmozódására is. Jól szemlélteti mindezt, hogy a legerősebb a kapcsolat a háziorvos látogatásának gyakorisága és a gyógyszerertárba járás sűrűsége között ($r_s = 0,645$, $p < 0,01$), tehát a háziorvos által felírt gyógyszereket havi szinten ki kell váltani.

Változatosnak mondható a kérdőívet kitöltő háztartások tagjai által különböző rendszerességgel látogatott szűrővizsgálatok köre. A válaszadók 49 százaléka évente tüdőszűrésre jár, 6,5-6,5 százaléka pedig évente többször, vagy éppen évnél ritkábban. Évesnél ritkább gyakorisággal a válaszadók 9,2%-a vesz részt daganatszűrésen, 7,2%-uk pedig évente egyszer. Nőgyógyászati szűrést a válaszadó háztartások nőtagjainak 9,2 százaléka évente vesz igénybe. Említésre került még a háztartások kisebb, de mégsem jelentéktelen hányadában az alkalmassági vizsgálat, a fogászat, a kardiológia, a szemészet és a laborvizsgálat is. A válaszadó háztartások 11%-a úgy nyilatkozott, hogy egyáltalán nem vesz részt szűrővizsgálatokon.

A helyi egészségügyi ellátással való elégedettség (amelybe az egészségházban helyet foglaló háziorvosi, fogorvosi, védőnői és mozgó szakorvosi vizsgálat tartozik bele) ötfokozatú skálán a válaszadók 49%-a kiváló, 24,8%-a jó, 17,7%-a közepes, 2,6-2,6 százaléka pedig elégséges, illetve elégtelen osztályzatot adott, tehát összességében a kitöltők 91,5% közepes vagy jobb értékeléssel illette. Pozitív, gyenge-közepes kapcsolat mutatható ki a háztartás átlagéletkora és az egészségügyi ellátással való elégedettség között ($r_s = 0,325$, $p < 0,01$): a kiváló osztályzatok 73,3 százaléka az átlagosan 45 év feletti átlagéletkorú háztartásokban született, míg az elégtelen értékelések 75%-a 45 év alattiakban (2. ábra).

A gyógyszerellátást a lekérdezett háztartások 56,2%-a kiválónak, 22,9% jónak, 11,8% közepesnek, 1,96% elégségesnek, 3,92% viszont elégtelennek ítélte meg. A néhány közepes vagy rosszabb értékelés oka, mint sok más kistélepen, az egyes gyógyszerekre való várakozási idő. Erős közepes egyirányú együttmozgás tapasztalható az egészségüggyel és a gyógyszerellátással való elégedettség között ($r_s = 0,512$, $p < 0,01$), tehát egy kitöltő jó eséllyel mindkét szempontot egymáshoz közel eső osztályzattal értékelte.

2. ábra: A helyi egészségügyi ellátással való elégedettség szintje a válaszadó háztartások körében (válaszok %-a)

Forrás: kérdőíves kutatás (n=153) alapján saját szerkesztés, 2019

Az interjúk megállapításai

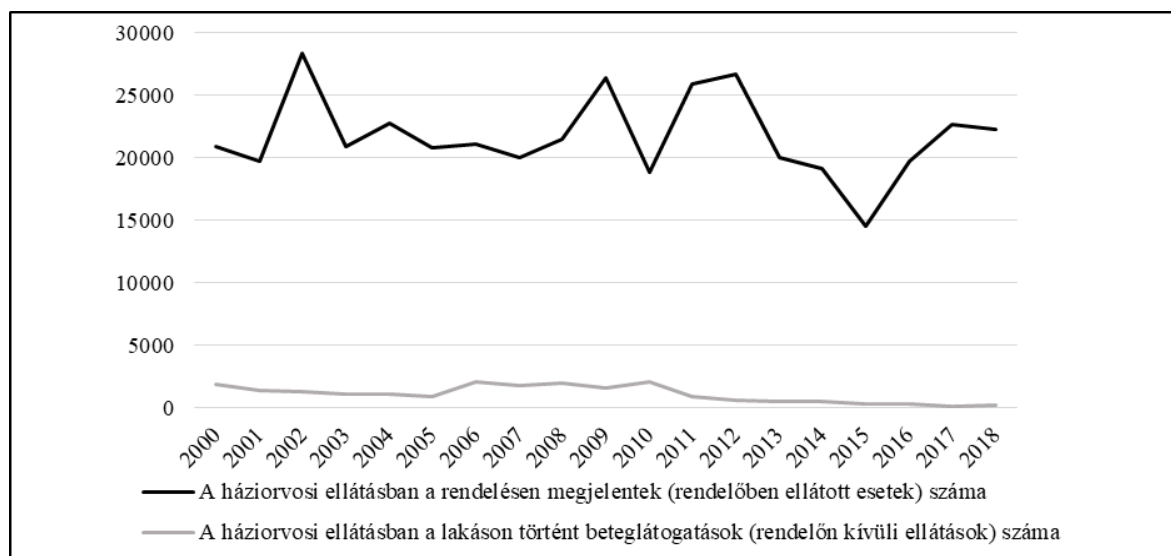
Dr. Orosz Éva háziorvos

Baks községben a háziorvosi feladatokat Dr. Orosz Éva látja el. A doktornő Szegeden végezte el az orvoscépzést, majd Szolnokon tett belgyógyászati szakvizsgát. A háziorvosi szakképzését megszerzését követően 1989. június 1-jével kezdett Bakson praktizálni. Jelenleg betéti társaság formában vállalkozóként működteti a praxist, Dr. Herceg Lajos háziorvos 2014-es távoztása után az 1400 fős baksi 1-es és a 700 fős 2-es körzetet is ellátja. A saját és a helyettesített körzetbe bejelentkezettek után járó fejkvóta (kártyapénz) már elegendőnek mondható a saját tulajdonban lévő Fő u. 116. szám alatti rendelő fenntartásához, de félő, hogy a két körzet előbb-utóbb összevonják. Naponta 70-100 beteg fordul meg a rendelőben, és a lakosság elöregedése miatt a betegforgalom észrevehetően növekedett az elmúlt 30 évben. (Az elmúlt 20 év folyamatai ennek némileg ellentmondani látszanak, a KSH adatai szerint nagyjából 2009-12 óta fluktuációkkal kísért csökkenő tendencia figyelhető meg Bakson a háziorvosi rendelői esetek és lakáslátogatások számában. /3. ábra/) A háziorvosok számára 5 évente kötelező háromnapos szintentartó képzésen teljesíteni a kötelező pontértékeket, kiegészítve választható kurzusokkal: a doktornő az SZTE orvosi kara által szervezett továbbképzésen szokott részt venni.

A doktornő férje a praxis munkáját körzeti ápolóként segíti. A természetgyógyász képzettséggel is rendelkező szakember elmondása szerint napi 100 km-t tesz meg helyben, hogy infúziót, kötést cseréljen, injekciót adjon be, vért vegyen, sebeket lásson el, gondozást végezzen stb. Hetente egyszer (szerdánként) a Szegedről érkező szakápoló végzi a vérvételt. A szakellátás kisteleki, szegedi intézményeivel szorosabb a kapcsolat. A baksi háziorvosi praxis együttműködik a Nemzeti Népegészségügyi Központtal az országos vastagbél-szűrési program keretében. A háziorvosi munka kapcsán a doktornő és férje arról számolt be, hogy az EESZT használhatósága korlátozott, mivel a rendszer nem szöveges adatállományokat kezel,

hanem lefényképezett, bescannelt dokumentumokat, így az egyes paraméterek nem kereshetők, szűrhetők. Halasztódik a betegek kórtörténetét tartalmazó, népegészségügyi rizikófaktorok kiszűrését szolgáló új típusú törzskarton bevezetése is. A doktornő szerint a nagy várakozás övezte új alapellátási szervezeti formák, azaz csoportpraxisok, praxisközösségek kialakításához nem lesz elég orvos.

3. ábra: A háziorvosi rendelésen megjelentek és a lakáson meglátogatottak száma (eset), 2000-2018

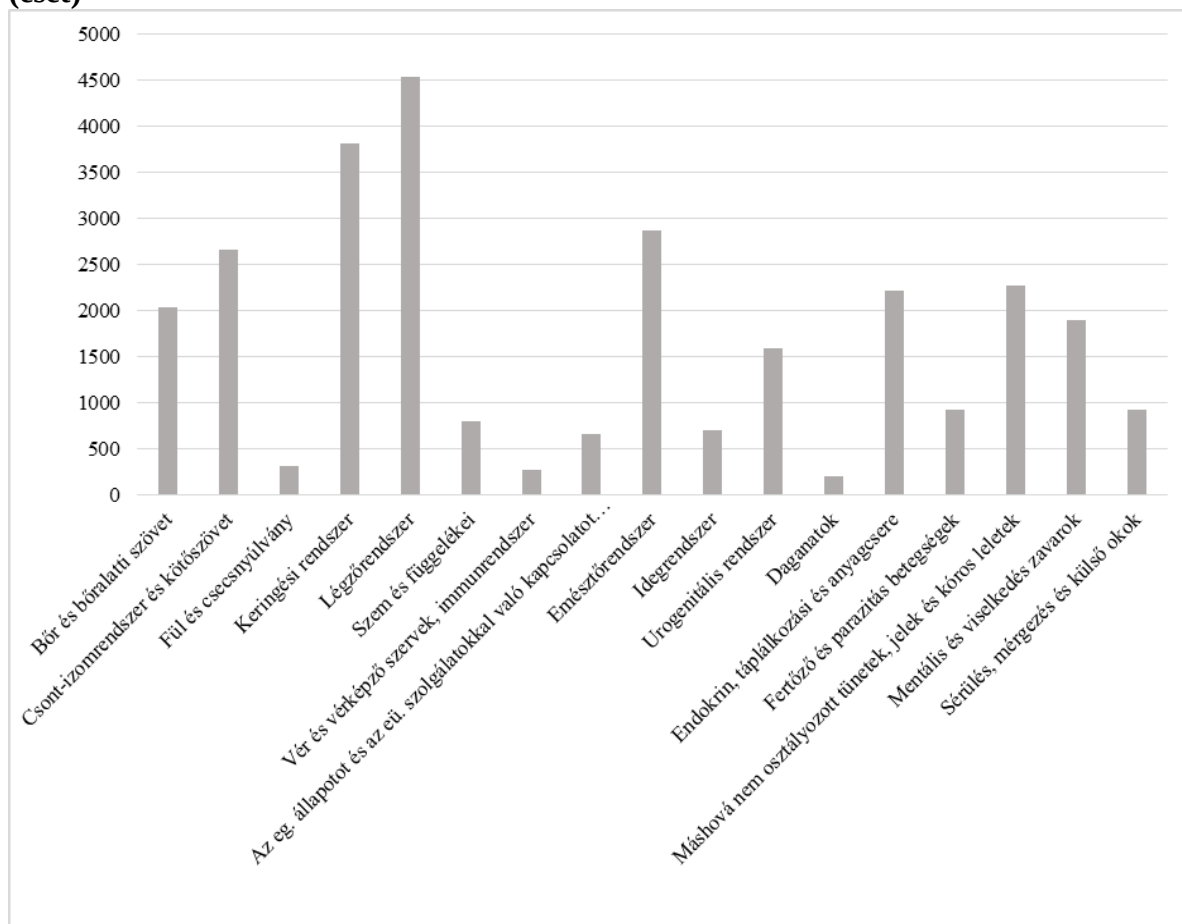

Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés, 2019

Bakson az elhanyagoltabb házakban lakó családok gyermekei között sok az asztmás (a hajlam öröklődik), ezen kívül gyakori a hurutos megbetegedés. Különösen érintettek a kisgyermekkorú problémákban a roma gyerekek, akik hároméves korukig otthon vannak. Az általános iskola után több gyerek lesz magántanuló, a roma fiatalok alig várják a 16. életévük betöltését, amikor megszűnik az iskolakötelezettségük. Legtöbbjük szakmát tanulna, de sokan feladják. A romák közül sokan nagyon fiatalon kezdik a dohányzást, a zsúfoltság miatt előfordul TBC-s megbetegedés is. A droghasználat is megjelenik, a doktornő szerint 25 éves kortól „kezdődnek a Frontin-os időszakok”, de ő azt az elvet követi, hogy nem írja fel az antidepresszánt, hanem továbblépésre biztatja a vényért hozzá fordulókat.

A baksi lakosság körében 40 éves kor felett prevalens a magas vérnyomás, derékpanaszok, a „magyaros” táplálkozás okozta elhízás, és egyéb elhúzódó krónikus betegségek. Az utóbbi időben megszorodtak a légzőszervi és gyomordaganatos megbetegedések. A szív- és érrendszeri megbetegedések nem kirívóak, különösen nem az ebből eredő hirtelen halálozás. A férfiak esetében gyakori a cukorbetegség, és epidemiológiai érdekességnek tekinthető, hogy a pajzsmirigy-problémák és a csontritkulás majdnem annyira érintik a férfiakat is, mint a nőket. Egyre több fiatal nő szenved az endometriózis jelenségétől, amikor a méh nyálkahártyája méhen kívülre kerül, és ciszták kialakulását eredményezheti, amely akár meddőséghez is vezethet. Sajnálatos tendencia, hogy a fiatalok Bakson egyáltalán nem egészség-tudatosak, az önkárosító magatartásformák kevés fizikai aktivitással párosulnak. A teljes lakosságot tekintve összességében a nők egészségtudatosabbak, sűrűbben járnak orvoshoz, míg a férfiak csak akkor, ha már nagy a baj. Az egyes megbetegedések összesített esetszáma a 2011-2015-ös évekre a 4. ábrán látható.

4. ábra: A morbiditás összesített esetszáma a 2011-2015-ös évekre (eset)

Forrás: NEAK adatai alapján saját szerkesztés

Dr. Török Tibor fogorvos

Dr. Török Tibor 1995-ben végzett Szegeden fogorvosként. Bakson 1997 ősze óta rendel, a praxist pályázat útján töltötte be. Korábban önkormányzati alkalmazásban állt, ma viszont már az Apollónia Dent Bt. keretében vállalkozóként dolgozik, és az ún. funkcionális privatizáció keretében a praxis tulajdonosa lett. Az egyszemélyi fogorvosi asszisztens baksi illetőségű, közalkalmazotti státuszban van, szakasszisztensi OKJ végzettségét Szegeden szerezte. Az Egészségházban található rendelőhelyiség önkormányzati tulajdonú, falusi rendelőhöz képest tágas és jól felszerelt: rendelkezik fogászati tükörrel, polimerizációs lámpával, fogászati röntgenkészülékkel, hőlégsterilizátorral, és felszíni fertőtlenítővel. A rendelés informatikai hátterének alapját az ingyenes Tetfog szoftver képezi. Az eszközök fejlesztésére lehetne pályáznia az önkormányzatnak, pl. a hőlégstabilizátor is cserére szorul.

A Doktor Úr által végzett TB finanszírozott tevékenységek közé tartoznak a fogmegtartó beavatkozások (tömés, gyökérkezelés, fogkö-eltávolítás, húzás), várandósoknak és 18 év alattiaknak szinte minden beavatkozás, 60 év felett pedig jellemzően a fogpótlások. A térítéses tevékenységek közé tartozik a fogszabályozás, a drágább pótlások, a komolyabb beavatkozások (pl. beletört fogak kivétele). A fogorvosi praxisok bázisfinanszírozása lakosságszám-függő. A jogszabályban meghatározott teljesítményvolumen-korlát értelmében heti 16,5 óra munka végezhető (1997-ben, amikor a Doktor Úr a pályáját kezdte, ez még 21 óra volt). A beavatkozásokhoz tartozik egy időkeret, és egy kód, amelyhez az elszámolható

érték tartozik. Fontos megjegyezni, hogy nem minden kódlistában szereplő beavatkozás jelent finanszírozást a NEAK részéről. Összességében előnyös lenne, ha a fogorvosi alapellátás finanszírozása elérné a háziorvosokét, ugyanis a beavatkozások anyag- és eszközigényesebbek. A rendelési idő évente módosul, főként a lakossági igények változása miatt.

A szakember elmondása szerint, ha csak a baksiakra alapozná praxisát, nem is érné meg azt működtetni, ebből kifolyólag körzeten kívülről érkezőket is ellát köz- és magánfinanszírozásban egyaránt. Hosszú ideig nem volt fogorvos Ópusztaszeren, Pusztaszeren, Csanyteleken, így ezeken a településeken tudott helyettesítést végezni. Kistelekről is járnak hozzá páciensek. Véleménye szerint a kiüresedett területi ellátási kötelezettséggel rendelkező fogorvosi körzetek betöltését ösztönző pályázatoknál hatékonyabb volna az alapfinanszírozás vonzóbbá tétele.

A baksi lakosság nem kimondottan igényes a fogazatára, a legtöbb páciens az utolsó pillanatban veszi csak igénybe a fogászati rendelőt (nem mindig volt ez így a fogorvos szerint). Az általános pénzhiány miatt nem engedhetik meg maguknak a drága rögzített pótlásokat, aki pedig igen, az zömében Szegedre megy fogorvoshoz, vagy átjár Szerbiába. A gyerekek körében a leggyakoribb művelet a tömés, ritka viszont a húzás. A felnőttek körében a dohányzás (és sajnos a droghasználat) olyan káros szenvedély, amely elvonja a kalciumot a fogakból, ezáltal rontva azok ellenállóképességét. Gyakoriak még a szuvasodások olyan helyeken, ahol a fog nem képes öntisztulásra. Az időseknek általában kevésbé fontos a szájhygiénia. A felnőtteknél legtöbbször tömés és fogkö-eltávolítás történik. Az iskolás gyerekek számára adott az iskolafogászati szűrés lehetősége. A gyerekek szájüregének, fogazatának állapotáról a fogorvos informálja az iskolát, az intézmény pedig a szülőket, akik később behozzák a problémával a gyermeküket. Nem minden szülő kéri az iskolafogászati szűrést. Más szakterületek orvosai (pl. urológus, nőgyógyász, fül-orr-gégész) gyakran utalja fogászatra a betegeket góckeresés céljából.

Zsótér Zoltánné védőnő

A kisgyermek és édesanya, kismama gondozásával foglalkozó védőnő pozícióját Baks községében Zsótér Zoltánné tölti be 1984 óta, jelenleg önkormányzati alkalmazottként. A szakember Szegeden, az egészségügyi főiskolán végezte el a 3 éves védőnőképző szakot. Korábban a Gondozási Központ kicsi rendelőjében végezte a szolgálatot, azonban ma már az Egészség ház korszerű helyiségében van erre lehetősége. A kötelező elemeken kívül a védőnői szobában megtalálható a vizustábla és szemvizsgálati tesztek, hallásvizsgáló, vérnyomásmérő, mérleg, magasságmérő, illetve demóbaba az évente néhány alkalommal megrendezésre kerülő babamasszázs oktatáshoz. Pályázat keretében korábban játékokat, a közelmúltban laptopot tudott beszerezni, 2019-től pedig rendelkezésére áll a védőnői munkát segítő Stefánia szoftver. A szakember Szegeden vesz részt központilag szervezett térítésmentes továbbképzéseken.

Az interjú készítésének időpontjában a védőnő körzetébe tartozó 14-15 fő 0-1 évest havonta egy-két alkalommal, 41 fő 1-3 évest kéthavonta, 88 fő 3-6 éves gyereket pedig félévente kell látogatni (a bölcsődés korúakat a szülővel való megegyezés alapján a bölcsődében). A látogatások száma változó, naponta maximum 5-6 fér bele, sok az egyéb teendő. Az adminisztratív tevékenységek közé tartozik a megyei vezető védőnő felé való jelentéskészítés. A gyerekek körében gyakori probléma az allergia, a felső légúti megbetegedés, a hurutos köhögés, illetve a tejérzékenység. Az egészségtelen étrend okán akadnak túlsúlyos gyerekek.

Az anyák egészségét nagyban befolyásolja a családi háttér, a gyereknevelésben sokat számít a szomszédok, nagyszülők segítsége (vagy annak hiánya). A kismamák többsége roma, és főleg velük kapcsolatban folyamatos küzdelmet folytat a védőnő, hogy leszokjanak a dohányzásról. A helyi mini bölcsődére, családi napközire van igény, de inkább a nem roma családok részéről. Óvodába sok szülő Kistelekre hordja a gyereket.

A védőnő saját helyszínen és a telepi faluházban is tart baba-mama klubfoglalkozást. Szorosan együttműködik a 2018 ősze óta működő Biztos Kezdet Gyerekházzal, amely 3 éves korig foglalkozik a gyerekekkel, és teljesen ingyenes. Folyamatos kapcsolatban van a bölcsődével, az óvodával, az általános iskolában közreműködik a szűrések, tisztasági vizsgálatok lebonyolításában, ilyenkor kiderülnek az olyan problémák, mint pl. a tetvesség. Napi szinten kommunikál a háziorvossal (többek között a csecsemő tanácsadásban is), illetve a gyermekjóléti szolgálattal. Együttműködik a mozgó szakorvosi szolgálat keretében kéthetente Baksra látogató gyermekorvossal, akihez speciális problémákkal küldi a gyerekeket. A külsős nőgyógyász munkáját is segíti, aki Kisteleken rendel, de havonta egyszer Bakson tart várandósoknak foglalkozást. A szervezett programokkal sajnos nehéz a jó gyakorlatokat elterjeszteni, mert csak azok vesznek részt, akik egyébként is nyitottak az újdonságokra, márpedig ennél jóval szélesebb körben lenne szükség a szemléletformálásra és gyakorlatias tudás átadására. Ez utóbbit az a tény sem segíti, sok a szociálisan hátrányos helyzetű család, és sajnos van néhány veszélyeztetett gyermek is. A családból való kiemelés ennek ellenére nagyon ritka, általában több év telik el két eset között.

Rostás Aranka programszervező

A komplex telepprogram keretében épült, számos intézményt befogadó Csillagházban (Fő u. 92.) dolgozik Rostás Aranka programszervező. A máriatelepi származású hölgy rengeteg információt osztott meg velem a helyi egészségügy vonatkozásában, kiegészítve az ellátórendszer szereplői által elmondottakat, és felhívta a figyelmet a Csillagházban folyó gondozási, egészségfejlesztési munkára. A telepprogram idején az épületben működött a Kölyöklklub, melynek keretében egészséges életmódra, valamint az identitás, a családi értékek, a tanulás, a munka és az erkölcs fontosságára való nevelés zajlott. Részt vett a település a Mes-Éd (Mesélő Édesanyák) programban, melynek lényege, hogy enyhítsék a roma gyerekek iskolai nehézségeit azzal, hogy tanulási képességeit sok-sok meseolvasással, szeretetteljes légkörben javítsák. A programban részt vett anyukák gyermekei a szakember szerint példamutatóan viselkednek. Jól működik a gyermekegészség- és védelem szereplői között az ún. „jelzőrendszer”: a bölcsőde, az óvoda, az iskola, a védőnő és a gyermekvédelem intézményrendszere folyamatosan figyeli azokat a jeleket, amelyek a gyermek veszélyeztetettségére utalhatnak. Sajnos volt már precedens arra, hogy egy anyukától elvették a gyereket, őt adományokkal segítették, és ezen a ponton Rostás Aranka kiemelte Harcsás Gizi néni nevét a helyi közösségből.

Máriatelep háztartásaiban jellemzően több generáció él együtt. (Ha a fiatalok el akarnak költözni, akkor többnyire el kell adósodniuk. Néhány család lakhatását, szegregátumból való kiszakadását az önkormányzati lakhatási modellprogram keretében felépített ún. fecskeházak oldották meg.) A telep ingatlanjai közül sok házban a nyílászárók nem megfelelőek, a falak, salétromosak, penészesek, dohosak, amelyek az asztma kialakulását fokozzák. Folyóvíz minden telepi házban van, de néhol szűkített felhasználási lehetőségekkel. A fűtőartézi közkút nyáron hideg, télen langyos vizet ad.

A roma fiatalok korán érnek, hamar házasodnak és vállalnak gyereket, 18-20 évesen már 2-3 gyermek van, ez „felgyorsítja” az öregedést. Folyamatos egzisztenciális stresszben élnek, ami

a gyerekek életére, fejlődésére is kihatással van. Azon roma fiatalok többsége, akik továbbtanulnak, jellemzően szakiskolai oktatásban vesznek részt olyan hiányszakmának mondható területeken, mint vendéglátó, gondozó, hegesztő, varrónő stb. A máriatelepiek 80%-a azonban még mindig a mezőgazdaságban dolgozik. Sokan azért nem tanultak, mert 9-10 éves koruk óta kemény fizikai munkát végeznek – köreikben az ízületi kopások, keringési betegségek, visszer kialakulása gyakorlatilag elkerülhetetlen.

A táplálkozás mennyiségi értelemben a legszegényebb családokban is prioritás, ugyanakkor nem ritka a minőségi alultápláltság (amikor a táplálék nem tartalmazza a megfelelő tápanyagokat, vitaminokat). Az óvodában és az iskolában ingyen tejtermék (tej, kakaó, joghurt, sajt) és gyümölcs jár a gyerekeknek. A tej- és lisztallergiásoknak az iskola külön étrend alapján főz. A romák jelentős arányban dohányoznak (gyerekek, kismamák is), és nem vetik meg a drogokat (zsályát, crack-et, herbált, kristályt) sem. A roma lakosság (különösen a férfiak) körében ritka, hogy valaki megéri a 70 évet, de sokszor még a hatvanat sem. A roma férfiak értékrendjében orvoshoz menni a gyengeség jele, gyengeséget mutatni pedig nem szabad.

Nemcsak a romák, de a teljes lakosság körében egyre gyakoribb a daganatos megbetegedés, főleg mell-, prosztata-, tüdőrák formájában. Utóbbi kialakulásában a dohányzás mellett szerepe lehet annak is, hogy sokan dolgoznak üvegházban, fóliasátorban, ahol a magas hőmérséklet, páratartalom, levegőbe kerülő permetszer miatt a tüdő jobban igénybe van véve. A pajzsmirigyproblémák főleg a nőket, a szív- és érrendszeri betegségek pedig inkább a férfiakat érintik. Méhnyakrákszűrésre Kistelekre, Szegedre viszik a lányokat/nőket, a 7-8. osztályos lányok ingyen HPV elleni oltást kapnak. Egészségnapokon a női lakosokat Szegedre utaztatják mammográfiái szűrésre. Általános tapasztalat, hogy a nagyvárosi egészségügyi intézményekben a romákat a személyzet diszkriminálja, de a helyzet javulóban van, főleg, hogy nő a roma származású egészségügyi dolgozók száma.

Összefoglalás

A vizsgált Csongrád megyei falu, Baks semmiképp nem szokványos település, ha a szolgáltatások megteremtésében, színvonalának fejlesztésében elért eredményeit vesszük górcső alá. Bár jellemzőek rá a periférikusabb térségek, a kistelepülések, a szegregált roma közösségek általános problémái, de egyetlen válságterület sem mélyült el annyira, hogy arra ne találhatnánk sokkal súlyosabb példákat az ország más vidékein (akár korábbi faluszemináriumi kutatásainkban). Az önkormányzat és különösképpen az egészségügyi és szociális ellátórendszer szereplői lehetőségeiknek megfelelően kíméletessé teszik a fenti folyamatokat, erről árulkodik a gyermekvédelmi jelzőrendszer konszenzusosan hatékonynak mondott működése, vagy éppen a sok szervezett program, szűrés. Az egészségi ellátás infrastrukturális feltételeinek javításában nagy szerepe volt az Egészségház megépítésének, az egészség-nevelésben és a roma felzárkóztatásban pedig véleményem szerint hosszú távon meg kell találni a Csillagház és a telepi gyerekház funkcióinak leghatékonyabb kombinációját. Bakson a lakosság egészségügyi mutatói nem kirívóan jobbak vagy rosszabbak az országban máshol tapasztaltaknál, de sajnálatos belső tendencia a daganatos megbetegedések előfordulásának növekedése. Az egészségtudatosság nem kiemelkedő, főleg a romák körében már egészen fiatalon megjelennek az önkárosító magatartásformák. Meglátásom szerint az általános szolgáltatásfejlesztés, a romatelep modernizálása, a gyerekek iskolai lemaradásának, lemorzsolódásának csökkentése, a munkaképes korúak aktivizálása, és a családok egészségre nevelése egymást támogató folyamatok kell, hogy legyenek, mert a felzárkóztatás csak ebben a komplexitásban értelmezhető.

Irodalomjegyzék

- Bálint, Cs. (2019): A betöltetlen háziiorvosi és házi gyermekorvosi körzetek területi összefüggései. *Studia Mundi - Economica* Vol. 6. No. 2.(2019), 15-36.
<https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2019.06.02.15-36>
- Csépe, P. (2010): Hátrányos helyzetű csoportok egészségfelmérése és egészségfejlesztése különös tekintettel a roma populációra. Doktori értekezés, SOTE, Budapest
- Dancey, C.P. – Reidy, J. (2007): *Statistics without Maths in Psychology*; Pearson Education Limited: London, UK; ISBN 978-0-132-05160-6.
- Forrai, J. (2008): Szép lányok csúnya betegsége, avagy szemelvények a bűnös szex és a szifilisz történetéből. *Orvosi Hetilap*, 149: 1897-1904.
- Gyukits, G. (2000): A romák egészségügyi ellátásának szociális háttere. Horváth, Á., Landau, E., Szalai, J. (szerk.): *Cigánynak születni. Új Mandátum*, Budapest, 471-489.
- Hair, J.F. – Jr.; Black, W.C. – Babin, B.J. – Anderson, R.E. (2014): *Multivariate Data Analysis*; Pearson Education Limited: London, UK, Pearson New International Edition; ISBN 13-978-1-292-02190-4.
- Hüse, L. – Péntes, M. (2015): Egészség, telepi körülmények között – kutatási összefoglaló. Szakkollégiumi Tudástár 2. Evangélikus Roma Szakkollégium, Nyíregyháza
- IBM Corp. Released (2013): *IBM SPSS Statistics for Windows, Version 22.0*. Armonk, NY: IBM Corp.
- Köbli, A. (2011): Betegberek, előbb halnak és kiszolgáltatottak a romák.
http://medicalonline.hu/gyogyitas/cikk/betegberek__elobb_halnak_es_kiszolgáltatottak_a_romak Utolsó letöltés: 2020.02.15.
- Kullmann, L. – Harangozó, J. (1999): Az Egészségügyi Világszervezet életminőség-vizsgáló módszerének hazai adaptációja. *Orvosi Hetilap* 1999. 140(35). p. 1947
- McGrail, M. R. – Humphreys, J. S. (2009): The index of rural access: an innovative integrated approach for measuring primary care access. *BMC Health Services Research* 2009 9:124 <https://doi.org/10.1186/1472-6963-9-124>
- Merker, D. (2012): A romák helyzete Magyarországon. A Policy Solutions politikai elemzése a Friedrich Ebert Alapítvány számára
- Pál, V. (2017): Egészségünk földrajza – területi különbségek a hazai egészségi állapotban. *Magyar Tudomány* 2017/3, 311-321.
- Pikó, B. (2011): Életminőség és egészségvédelem a modern társadalomban. *Korunk* 22. évf. 4. sz. (2011. április), 3-9. URL:
https://epa.oszk.hu/00400/00458/00567/pdf/EPA00458_korunk_2011-04_003-009.pdf Utolsó letöltés: 2020.02.15.
- Puporka, L., & Zádori, Z. (1999): A magyarországi romák egészségi állapota. The World Bank, Magyarországi Regionális Iroda, NGO tanulmányok (2).
- Vokó, Z. (2018): Az egészségi állapot változása a vélt egészség és a funkcionalitás alapján 2009 és 2014 között Magyarországon. In: Tokaji, K. (szerk.): *Európai lakossági egészségfelmérés, 2014 – Műhelytanulmányok 2. Központi Statisztikai Hivatal*, Budapest pp. 45-61.
- World Health Organization (1946): WHO definition of Health, Preamble to the Constitution of the World Health Organization as adopted by the International Health Conference, New York
- World Health Organization (1981): *Global strategy for health for all by the year 2000*. WHO, Geneva, ISSN 0254-9263
- World Health Organization (1993): *WHOQOL study protocol*. World Health Organization, Geneva, 1993. (MNH/PSF/93.9).

ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK A FALUSZEMINÁRIUM BAKSI KUTATÁSAIRÓL

SUMMARIZING THOUGHTS ABOUT VILLAGE SEMINAR'S RESEARCHES IN BAKS

Molnár Melinda egyetemi docens, SZIE GTK

Melinda Molnár associate professor, SZIU

Absztrakt

Baks 2011-ben és 2019-ben volt színhelye a gödöllői Faluszeminárium kutatásainak. Mintahelyként eredendően a Beluszky- Sikos T. (2007) 2001-es adatbázison létrehozott falutipizálás ún. „Átlagos munkaerőpiaci helyzetű, csökkenő népességű, vegyes funkciójú közösségek” csoportját képviselte. A kérdés számunkra mindkét vizsgálati időben az volt, hogy ez a társadalmi és gazdasági vonatkozásaiban korántsem átlagos település miként próbál megoldást találni a fogyatkozó népesség, a szelektív elvándorlás, az etnikai átrendeződés, a megélhetési problémák kihívásaira.

Abstract

Baks was the subject of the Gödöllő village seminar researches conducted in 2011 and 2019. As a sample place, originally it represented the group of “Mixed function community with an average labour market situation, decreasing population” categorized by Beluszky- Sikos T. (2007) within the frame of their village typing conducted in a database of 2001. The question in both periods was how this village with quite peculiar characteristics from social and economic aspects addresses the challenges of a decreasing population, selective migration, ethnic transformation and livelihood problems.

Bevezetés

Minden település nyílt rendszerben él: egy tágabb társadalmi, gazdasági, táji keret része. Ideális létezés nincs, legfőlőbb csak egy-egy körülményhez adaptívabbak a helyi adottságok, míg máskor ennek éppen az ellenkezője teljesül (Molnár 2011). Természetesen az is fogas kérdés, hogy mi dönti el, hogy egy település mennyire adaptálódott jól a környezetéhez, a körülményeihez. Mi a siker, vagy sikertelenség oka? Ehhez az egyszerű kérdéshez azonban nincs egyszerű válasz. E tanulmány egyik legfőbb kitűzött célja a végzett sok irányú kutatómunka összegzéseként, hogy a gödöllői Faluszeminárium Kutatóműhely 2011-ben és 2019-ben Bakson folyt gyűjtése alapján fel lehessen vázolni a baksi társadalmi, gazdasági tér állapotát, a falu (lehetséges) sikertényezőit, annak esetleges gyenge pontjait.

Anyag és módszer

Ez a tanulmány épít a 2011 júniusában összesen 155 háztartásban kitöltött kérdőív adatbázisára, valamint a 2019-es, 153 háztartásban végzett ugyancsak kérdőíves felmérésre. Épít továbbá az egyes témákban kutatók tanulmányainak összegző megállapításaira, a megállapításokat megalapozó primer és szekunder gyűjtésekre.

Siker-tényezők

Mit jelent a siker a települések számára? Természetesen e kérdés sokféleképp értelmezhető. Megközelíthető gazdasági, politikai, társadalmi vonatkozásokban, de más irányból is; beszélhetünk sikerről az individuum (az egyén, vagy egyének) és a közösség szempontjából is (Molnár 2011). És bár minden szempont fontos lehet, a tapasztalatok azt mutatják, hogy hosszú távon eredményeket igazán azok a települések érhetnek el, amelyek sikere széles társadalmi, gazdasági bázison nyugszik. Bartik (1995) és Čapkova (2005) szerint a hangsúly a pozitív életminőség mellett a fenntarthatóságon van.

Bár a közfelfogás szerint a települések sikerességét mindenekelőtt gazdasági szempontból értelmezzük; valójában egy település sikeressége számos más tényező függvénye is. A sikert nem lehet egyetlen tényezőre visszavezetni. A hazai településeinken folytatott terepi kutatásaink is ezt bizonyítják. Fontos azt is kihangsúlyozni, hogy minden település más és más sajátosságokkal rendelkezik, éppen ezért más eszközökkel rendelkezik a sikeressége elérésében. A települések sikerére tehát nincs recept. A konkrét helyen, a konkrét időben minden településnek saját útja van a saját jövője megalapozására. Terepi tapasztalataink alapján azonban megfogalmazható, hogy a jól működő települések sikerességéhez milyen tényezők járulnak hozzá. Ezek a következők:

- hasznosítható helyi erőforrások
- innovátor mag (kezdeményező erő)
- hiteles településvezetés
- az innovátor mag és a településvezetés közötti szinkron
- a jövőtervek „beágyazása” a helyi közösségbe
- tevékeny közösség
- pozitív „shadow-hatás”
- közlekedési elérhetőség
- pozitív belső imázs
- pozitív külső imázs (Nagyné Molnár 2013)

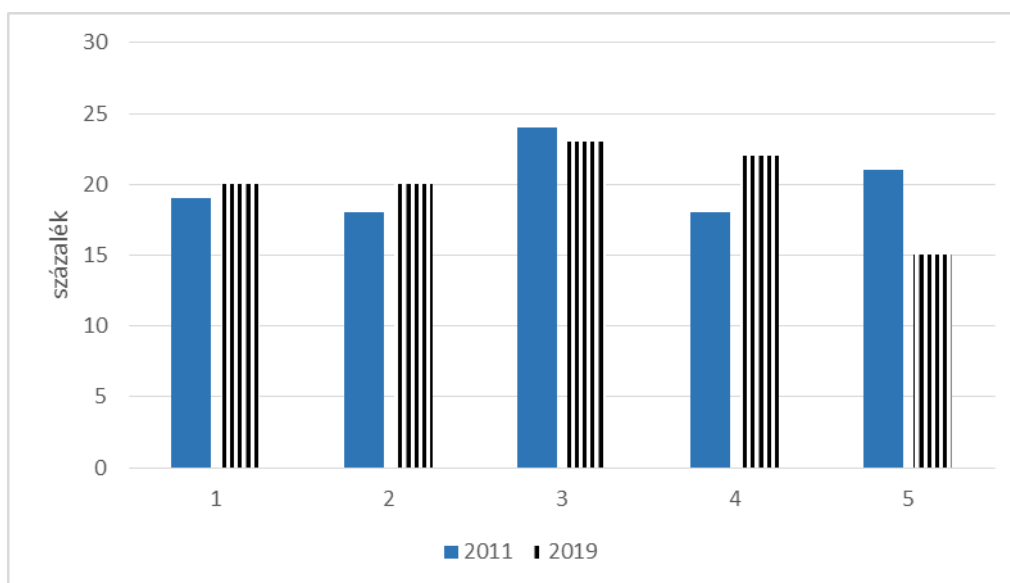
A baksi tapasztalatok

A **helyi hasznosítható adottságok** olyan tárgyi (anyagi), táji, humánerőforrás-tartalmak, melyek minden település esetében egyedi értéket képviselnek. Más megfogalmazásban ezek a források a település anyagi, szellemi és lelki értékei közt keresendők. A materiális értékek közé sorolhatjuk a település vagyonát, ide értve a köz- és a magánvagyonot. A közvagyon hasznosítása a kézenfekvő, bár fontos tudni, hogy nem mindig hasznosítható szabadon, ha például jelzáloggal terhelt, vagy valamilyen feladatellátás működik benne. Ami pedig a magánvagyonot illeti, ahhoz pedig általában csak a tulajdonos egyetértésével lehet hozzáférni. Ugyanakkor mindkettő vagyontípus hordoz magában lehetőséget a helyi gazdaságfejlesztésre, tehát érdemes velük számolni. A vagyon gazdasági hasznosításának tipikus módja az értékesítés, a terhelés, a közös vállalkozásba történő bevitel (PPP konstrukciók), a hasznosítási lehetőségek megváltoztatása, ezáltal vagyon felértékelése (például mezőgazdasági területek átminősítése, vagy beépíthetőség megváltoztatása), mely akár a magánvagyonot is érintheti, így a helyi gazdaságot közvetlenül segíti, áttételesen pedig az önkormányzat is forrásokhoz juthat. Ugyancsak materiális értéknek tekinthetők a település jövedelmei, melyek főszabályként a mindennapi működés fedezetét biztosítják, de megfelelő koncepció mentén gazdaságfejlesztő célra is kikülöníthető belőlük némi forrás. Az önkormányzat vállalkozási és adóbevételeinek szerkezete lényeges eleme a helyi gazdaságpolitikának.

Ami a szellemi értéket illeti, ez is sokféleképp jelenhet meg. Szellemi értéknek tekinthető a helyi lakosság kapcsolati tőkéje. A település szellemi kincsei közé tartoznak a természeti, a helyi történeti értékek, amit a helyi lakosság felhalmozott. Lényegében minden ide tartozik, ami a helyben történő boldoguláshoz nélkülözhetetlen adottság, explicit és tacit tudás. Lényeges kincsnek számítanak a település lelki értékei. A hely szelleme (genius loci) egyaránt megnyilvánul az építészeti környezetben, a település tisztaságában, de az emberek beszédében, az egymáshoz és az idegenekhez való viszonyában is (Nagyné Molnár M. 2013).

Baks esetében csak úgy, mint máshol, a hasznosítható adottságok színes képet mutatnak. Ezek egy része közvetlenül integrálható a helyi gazdaságba (ilyen pl. a mezőgazdasági adottság), más részük, például a NATURA 2000-es, a Kiskunsági Nemzeti Park kezelésében levő, a települést körülvevő területek, vagy éppenséggel Ópusztaszer közelsége, csak áttételesen.

1. ábra: Baks jövője (részben) a helyben termelt termékek, mezőgazdasági áruk értékesítésében van.

Megjegyzés: 1: egyáltalán nem ért egyet a címben feltüntetett megállapítással, 5: teljes mértékig egyet ért a címben feltüntetett megállapítással,

Forrás: a 2011, 2019-es Faluszemináriumi Kutatóműhely kérdőíves felmérése alapján szerkesztette a szerző

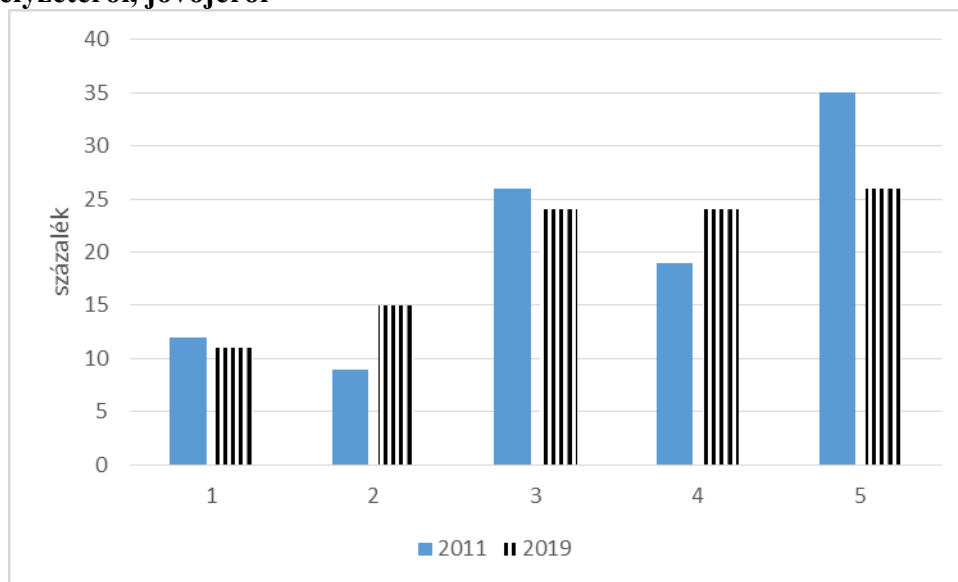
Ha a helyi adottságokat aszerint szemléljük, hogy milyen gazdasági ágakhoz kapcsolódhatnak, akkor azt látjuk, hogy a falu a mezőgazdasághoz és a turizmushoz húz. A mezőgazdaság vonatkozásában Ritter K. (2019) és Tóth A. (2019) kutatása azonban rámutatott, hogy mind a generációváltásnak, mind a versenyképes termelésnek való megfelelés olyan kihívás a falu számára, ami problémákat vet fel. Ha megvizsgáljuk, hogy 2011-hez képest 2019-ben hogyan értékelték a helyiek a mezőgazdaság jövőjét Bakson, akkor jól látszik, hogy a jövőt 2019-ben sötétebben látták, mint 2011-ben (1. ábra). Ez természetesen nem egyedi, helyi jelenség; az agrármegélhetés, az agrár-generációváltás problémái országos léptékben megfigyelhetők.

A mezőgazdaságban leírható negatív trendekkel ellentétben a falusi turizmus jövőbeli lehetőségeivel kapcsolatban némi pozitív elmozdulás látszik a kérdőíves felmérésben rögzített véleményekben. Mint azt Kovács (2019) a vizsgálatában kimutatta; a 2011-es kutatáshoz képest jóval többen gondolják úgy, hogy ez az ágazat kitörési pont lehet. Érdekes azonban

azt is kiemelni, hogy a helybeli turizmus jelenlegi fontosságának megítélése a baksiai körében szerénynek mutatkozott. Ennek oka a turisztikai desztinációk hiányában keresendő (Kovács 2019).

A hasznosítható helyi adottságok önmagukban természetesen nem tesznek sikeressé egyetlen települést sem. Ehhez szükséges, hogy legyen olyan aktív kezdeményező erő, **innovátor mag**, amely felvállalja a helyi értékek érvényre jutását a falu szolgálatában. Az innovátor mag a megújulásban, a fejlődésben, a továbblépésben érdekelt szereplőkből szerveződik. Ez a szűk mag lehet civil szervezet, vállalkozói kör, maga az önkormányzat is. A közös vonás az, hogy az innovátor mag működése igazán akkor sikeres, ha szinkronban van a hiteles, a közösség bizalmát élvező településvezetés szándékaival. Az az ideális, ha a településvezetés tehát épít az innovátor magra (adott esetben ő maga is szerves része ennek), továbbá ha a közös tervezésben nem csak a belső koalíciók kiépítésére, vagy csak a településmenedzsmentre van figyelme, hanem arra is, hogy a község érdekeit szolgáló változásokat a helyi közösség egésze képes legyen befogadni, támogatni, de legalábbis elfogadni. (Molnár 2013).

2.ábra: Az itt lakók jól ismerik a falu fejlesztési terveit, tájékozottak a falu helyzetéről, jövőjéről

Megjegyzés: 1: egyáltalán nem ért egyet a címben feltüntetett megállapítással, 5: teljes mértékig egyet ért a címben feltüntetett megállapítással,

Forrás: a 2011, 2019-es Faluszemináriumi Kutatóműhely kérdőíves felmérése alapján szerkesztette a szerző

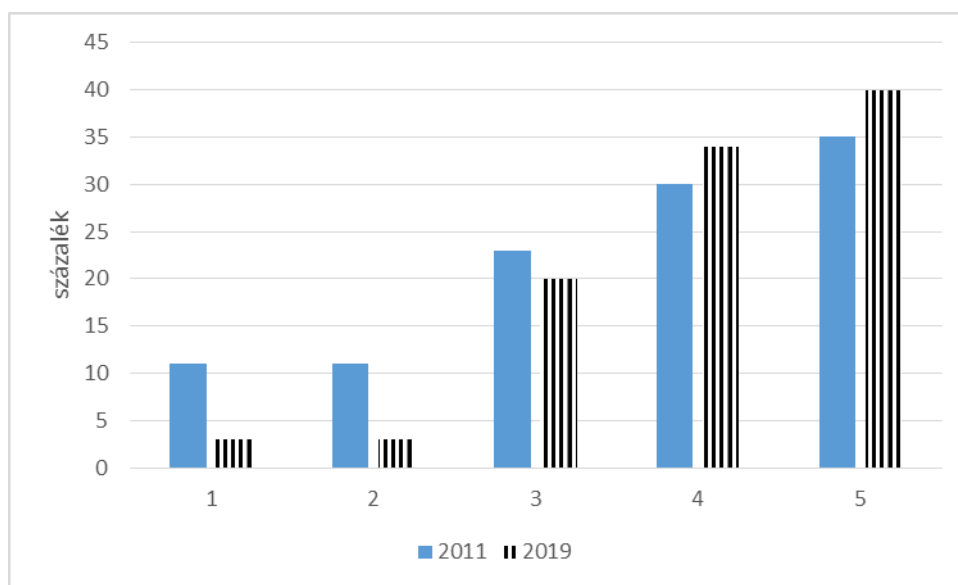
Ami a baksi tapasztalatokat illeti, az innovátor mag és a településvezetés itt lényegében fedésben van. Baks innovátor magja az önkormányzat menedzselésében működik. Az együttműködés lényege egy példaértékű projektláncolat. A projekt-munka kiindulópontja, hogy Baks rendelkezik a térség legnagyobb cigány-szegregátumával. A népes cigányközösséggel rendelkező (Kelemen 2019) falu életében ez a menedzsment az újtó, kezdeményező projekt-munkát alapvetően a társadalmi integráció, a társadalmi különbségek csökkentésének ügye érdekében fektette be. Itt fontos azonban Hős (2015), valamint Mezei (2019) tanulmányára felhívni a figyelmet: a nevezett projektirányok valóban példás sikereket hoztak, ám a befektetések bizonyos értelemben kontraproduktívvá váltak, mivel a társadalmi törésvonalak nem tűntek el, sőt újak alakultak ki. A nevezett projektek kedvezményezettjei ugyanis nem fedik le a település egészét. Márpedig a tapasztalat az, hogy akármilyen

csoportok köré szerveződik is az innovátor mag, a tevékenységüknek nem csupán egy körülhatárolt társadalmi csoportot, hanem a település egészét kell jól szolgálnia. Fontos, hogy kellően bele legyen ágyazva a menezsmunka a közösség tudatába. Baks esetében arról a megállapításról, hogy „a helyiek jól ismerik a falu fejlesztési terveit, tájékozottak a falu helyzetéről, jövőjéről”; a megkérdezetteknek egyértelműen a nagyobbik fele nyilatkozott úgy, hogy ez csakugyan így van. 2011-hez viszonyítva azonban van némi visszalépés a tervek közösségi beágyazódásában (2. ábra).

Az igazán sikeres településeken a tapasztalati tény az, hogy az ellátórendszerek, szolgáltatások is jól kiépültek, a közösség megelégedettségét szolgálják. E tekintetben külön Bakson kiemelendő az egészségügyi szolgáltatórendszer, a szociális jelzőrendszer kiépítettsége (Bálint 2019), de a megújított termelői piac szolgáltatása is (Kápolnai 2019). Igaz az újonnan létrejött közösségi létesítmények (Gerencsér 2019, Bálint 2019), valamint a termelői piac (Kápolnai 2019) kapcsán is van még lehetőség kínálat-bővülésre.

A települések sikerességének következő fontos ismérve a közösségi kohézió. Ez számos formában megjelenhet: kollektív identitás-tudat, elköteleződés, felelősségvállalás, közös érték- és hagyományőrzés stb. A hagyományőrzés fontosságáról szólva a 3. ábra tanúsága szerint a 2011-es és a 2019-es válaszadásokat összevetve úgy tűnik, hogy ez a kohéziót teremtő háttér megerősödött Bakson.

3.ábra: A hagyományőrzés fontossága

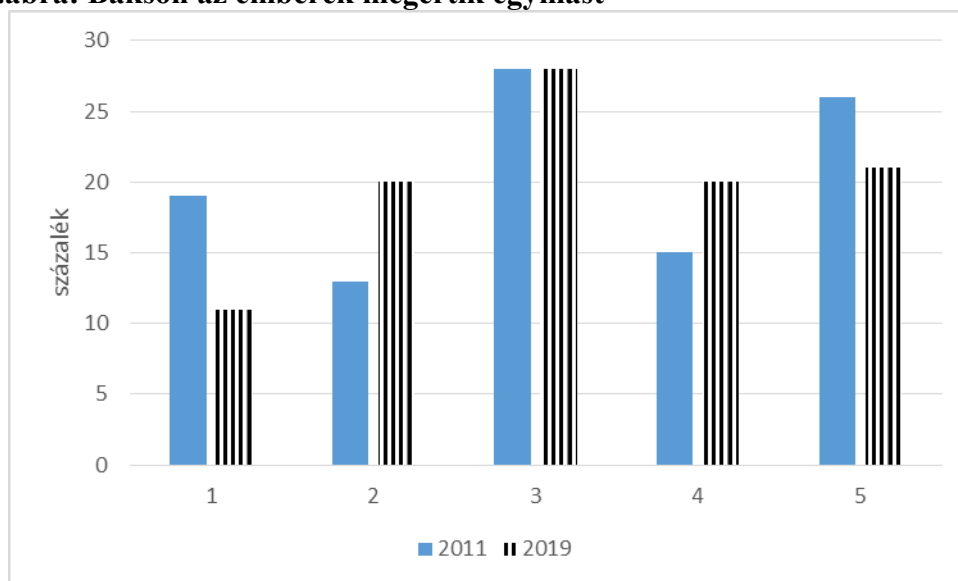
Megjegyzés: 1: legrosszabb értékelés 5: legjobb értékelés

Forrás: a 2011, 2019-es Faluszemináriumi Kutatóműhely kérdőíves felmérése alapján szerkesztette a szerző

Természetesen a hagyományőrzés pozitív megítélése önmagában még nem jelenti azt, hogy a közösségi kohézió minden tekintetben erős. Mint azt Gerencsér (2019) kimutatta, az emberek 2019-es válaszadásában az, hogy a baksiaiak saját magukat mennyire látják szolidárisnak, meglehetősen szerény pontozást kapott. Az is beszédes eredményt hozott, hogy válaszadóink hogyan értékelték azt a megállapítást, hogy „az emberek Bakson megértik egymást”. Míg 2011-ben erős szélsőségek mutatkoztak (sokan voltak, akik maximálisan egyetértettek ezzel, és sokan voltak azok is, akik egyáltalán nem), 2019-re kiegyenlítettebb, óvatosabb vélekedést

lehetett tapasztalni (4. ábra). A közösségvizsgálattal foglalkozó Gerencsér (2019) ezek alapján egy önmagával szemben erősen kritikus közösség képét festette meg Baksról. Ugyanakkor az is hangsúlyt nyert, hogy itt nem egy cselekvésképtelen, másra hagyatkozó közösségről van szó. Pontosan tudják a baksiak, hogy a közösségépítés nem kívülről történik, és nem is felülről. A 2019-ben nyilatkozók nagy többsége maga is megfogalmazta, hogy a közösségépítés nem egyszerűen az önkormányzat dolga. Mindenkinek tennie kell(ene) érte. Ezzel egyidejűleg azonban az is igaz, hogy a társadalmi aktivitás a vizsgált népességben szerénynek mutatkozott.

4.ábra: Bakson az emberek megértik egymást

Megjegyzés: 1: egyáltalán nem ért egyet a címben feltüntetett megállapítással, 5: teljes mértékig egyet ért a címben feltüntetett megállapítással,

Forrás: a 2011, 2019-es Faluszemináriumi Kutatóműhely kérdőíves felmérése alapján

Az ú.n. „shadow (árnyék)-hatás”, mint sikerességet meghatározó tényező értékelésekor a település sikerességét meghatározó, tágabb térség vizsgálatából indulunk ki. „Egy település nem lehet sikeres, gazdaságilag sem eredményes akkor, ha az a régió, ahol elhelyezkedik, nem erősíti a törekvéseit, nem biztosít szélesebb értelemben vett kereteket, támogatást számára, s nincsenek a szomszédban partnerei a megnyíló lehetőségek kihasználására. Természetesen ez fordítva is igaz, hogy egy térség, egy régió felemelkedése csak egyes településeinek együttes eredményeire építhet.” (Piskóti 2012.31.o.) Baks térségi helyzetét tekintve kettősséget hordoz. Pozitív shadow hatásnak tekinthetők a jól ápolt térségen belüli kooperációs kapcsolatok (Kisteleki járás), hiszen a Baks által felvállalt integrációs projektek támogatása a térségi együttműködésben egyértelműen támogatott. Pozitívnak minősíthető Szeged relatív közelsége, az ott található munkavállalási lehetőségek, oktatási, egészségügyi, kulturális szolgáltatások kedvező elérhetősége is (Vígh V- Illés L.2019). És ugyan egyelőre még kiaknázatlan, de pozitív shadow hatása lehet a kiemelt turisztikai jelentőségű szomszéd településnek, Ópusztaszernek is (Kovács Cs. 2019).

Mivel minden település egy sajátos rész-egész viszonyrendszerben működik a hozzá kapcsolódó térségekkel, így azt, hogy Baks végső soron milyen előnyökkel, vagy hátrányokkal számolhat a shadow-hatások függvényében, alapvetően az fogja meghatározni, hogy mennyire összehangolt, integrált a belső és a külső kapcsolatrendszer működése a kitörést, pozitív változást célzó tervek megvalósításában (Molnár 2013).

Általában fontos sikertényező a közlekedésföldrajzi helyzet is. Baks közlekedésföldrajzi elérhetőségéről elmondható, hogy azzal együtt sem tekinthető hátrányosnak, hogy például nincs vasútállomása. A térségi központ, Kistelek 14 km-re található, a vasúti közlekedés legközelebbi kiindulópontja is ez. Szeged 40 percnyi, Kecskemét pedig 1 órányi járásra van közúton. Az M5-ös autópálya legközelebbi csatlakozása alig több mint 20 km-re található Bakstól. A helyi közlekedési adottságokban is fejlődés van. Jelentős változásnak tekinthető 2011-hez képest, hogy a település fizikailag peremhelyzetű máriatelepi részén kiépült a buszforduló, ami lehetővé teszi a buszok közvetlenebb elérhetőségét erről a településrészről. Természetesen van még fejlődni való: a régóta áhított kerékpárút kiépítése Máiatelepről a majori kapuig, és a még szilárd burkolat nélküli utcák járhatóvá tétele egyelőre várat magára (Vigh- Illés 2019).

Sikeres egy település hosszú távon akkor lehet, ha a saját (belső) imázsa, azaz az adott térben élő emberek képe a saját településükről pozitív. Mindig fontos és tanulságos áttekinteni, hogy mennyire elégedettek a helyiek. A tapasztalataink azt mutatták, hogy a baksiak szeretik a falujukat. Ez tükröződik abban, hogy Baksot a megkérdezettjeink döntő része 2011-ben és 2019-ben is „szép és kellemes hangulatú falunak minősítette (Molnár 2019).

Egy település sikere szempontjából a belső imázs mellett, azaz az ott élők, ott tevékenykedők összbenyomása mellett az is rendkívül fontos kérdés, hogy mennyiben van benne általában a köztudatban a település, és hogy mennyire pozitív tartalommal. Azaz, hogy milyen a település külső imázsa. Természetesen nem ugyanazon esélyekkel indulnak az ismertség, ismertté válás útján a különböző adottságokkal rendelkező települések. Ezzel együtt fontos a települések közötti versenyben az önmaga megjelenítésének, a külső imázs építésének a kérdése is. A települések külső imázsa részben tudatos kommunikációs tevékenységgel, részben a nem feltétlenül irányított közbeszédrel együtt formálódik. A „Google” „Keresőben” végzett tartalom-elemzés alapján megállapítható, hogy a település nevére kiadott több. mint 3 millió találat (egy része a kiadott találatoknak nem a faluhoz kapcsolódik) intézményi, vagy szolgáltatásokkal kapcsolatos olyan tájékoztatás, vagy hirdetés volt, ami érdeklődést felkeltő, hasznos információkat tartalmazott. A hasznos, és többnyire naprakész információk a faluról alapvetően kedvező képet festenek.

Összefoglalás

A 2011-es és a 2019-es kutatásunk is azt bizonyítja, hogy Baks, mint sok más vidéki település számos demográfiai és gazdasági kihívással néz szembe. Ha végignézzük a település sikerességét meghatározó faktorokat, akkor az első pozitívum, amit kiemelhetünk, hogy a településmenedzsment által felépített belső és külső imázs ma erősebb, mint 2011-ben. A hasznosítható helyi adottságok sorában a turizmus is erőre kapott. Sajnálatos ugyanakkor, hogy a település múltját alapvetően meghatározó mezőgazdasági termelés lehetősége tovább romlott. A társadalmi kohézió viszont bizonyos szempontból javulni látszik. A 8 évvel ezelőtti tapasztalatokhoz hasonlítva a 2019-es eredményeket jól látszik, hogy jelentős lépések történtek főként a cigány kisebbség társadalmi integrációja irányában. Felértékelődni látszik a hagyományörzés is. Ugyanakkor új típusú társadalmi törésvonalak születtek. Ennek oka, hogy bár számos projekt-sikerral büszkélkedhet a falu, ezeket csak a falu lakosságának egy része érzi a saját életét pozitívan befolyásoló változásként. A projekt-orientáció velejárója ugyanis, hogy alapvetően a projektben megfogalmazott kedvezményezettek élvezik a közvetlen előnyöket. Fontos tennivaló a jövőre nézve, hogy a menedzselt folyamatok ne csupán egy körülhatárolt társadalmi csoport megelégedését szolgálják, hanem a település egészét.

Irodalomjegyzék

- Baka F. (2019): Baks mentális térképe Acta Regionis Rurum 13.57- 62 pp.
- Bálint Cs. (2019): „Csillag és fecske”- az egészséggel összefüggő életminőség Baks községben. kitekintéssel a roma közösségre és a lakhatási szegénység hatásaira Acta Regionis Rurum 13. 113- 127 pp
- Bartik, T. J. (1995): Economic Development Strategies. *Upjohn Institute Working Paper* No. 95-33. Kalamazoo, MI: W.E. Upjohn Institute for Employment Research.
http://research.upjohn.org/up_workingpapers/33
- Beluszky P—Sikos T.T. (2007): Változó falvaink (Magyarország falutípusai az ezredfordulón) Budapest MTA Társadalomkutató Központ 459.p.
- Čapková, S. (2005): Local Government and Economic Development. — Čapková, S. (ed.) *Local Government and Economic Development*. Open Society Institute, Budapest, pp. 1-19.
- Gerencsér I. (2019): A társadalmi aktivitás jellemzői Bakson Acta Regionis Rurum 13. 19-33 pp.
- Kápolnai Zs. (2019): Baksi termelői piac Acta Regionis Rurum 13. 88- 94 pp
- Kelemen R. (2019): Demográfiai helyzetfektárás Baks községben Acta Regionis Rurum 13. 11-18 pp.
- Kovács Cs. J. (2019): Lakossági attitűdvizsgálat Bakson a helyi turizmusról Acta Regionis Rurum 13. 95-102 pp
- Mezei M (2019): Társadalmi integrációs törekvések Bakson Acta Regionis Rurum 13. 103-112 pp
- Molnár M (2011): Baks problématerképe Acta Regionis Rurum 5. 91-99 pp
- Nagyné Molnár M.: (2013): Factors of success in case of local society /DETUROPE (Central European Journal of Tourism and Regional Development 5: 3 63-70. 8.p.
- Nagyné Molnár M. (2019): Baks településképe Acta Regionis Rurum 13. 47-56 pp.
- Piskóti I (2012): Régió és településmarketing Akadémiai Kiadó Budapest
- Ritter K. (2019): A mezőgazdaság helyzete és szerepe Bakson Acta Regionis Rurum 13. 63-81 pp
- Tóth A. (2019): Generációváltás Baks mezőgazdaságában Acta Regionis Rurum 13. 82-87 pp
- Vígh V- Illés L (2019): Baks közlekedésföldrajza Acta Regionis Rurum 13. 35-46 pp.

17.kép: Községi tér a falu peremén, egyedi kivitelezésben